
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”
МОВОЗНАВСТВО

Том 1

№ 5 2016

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 19.05.2016 р.)*

УДК 001(051)
ББК 95.43
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: "Філологічні науки" (мовознавство): Збірник наукових праць. – Том 1. – № 5. – Дрогобич, 2016. – 190 с.

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: "Філологічні науки" (мовознавство) внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, відповідно до Наказу Міністерства науки і освіти України № 1081 від 29.09.2014 р.

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор філологічних наук, професор О. А. Бабелюк

Заступник головного редактора:

доктор філологічних наук, доцент О. П. Кушлик

Відповідальний секретар:

кандидат філологічних наук, доцент О. В. Коляса

Члени редколегії:

доктор філософських наук, професор Н. В. Скотна
доктор філологічних наук, професор Р. В. Васько
доктор філологічних наук, професор О. А. Бабелюк
доктор філологічних наук, професор Л. І. Белехова
доктор філологічних наук, професор О. Р. Валігура
доктор філологічних наук, професор В. С. Данилич
доктор філологічних наук, професор М. Ю. Федурко
доктор філологічних наук, професор С. П. Денисова
доктор філологічних наук, професор О. М. Кагановська
доктор філологічних наук, професор І. М. Колегаєва
доктор філологічних наук, професор З. Г. Коцюба
доктор філологічних наук, професор В. Г. Ніконова
доктор філологічних наук, професор Г. І. Приходько
доктор філологічних наук, доцент Л. В. Сидельнікова
доктор філологічних наук, професор О. І. Стеріополо
prof. dr. hab. S. Garton (Велика Британія)
prof. dr. hab. A. Woldan (Австрія)
prof. dr. hab. D. Budnjak (Польща)

ЗМІСТ

Потапенко С. И. МЕДИЙНОЕ БЫТОВАНИЕ УКРАИНСКОГО КРИЗИСА: ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ДЕСТРУКЦИИ И СОДЕЙСТВИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НОВОСТЕЙ БИ-БИ-СИ).....	6
Артеменко І. О. МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ СИМВОЛІЧНОГО ВИРАЖЕННЯ СПЕЦИФІЧНИХ РИС ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ СУБКУЛЬТУРИ.....	11
Бабчук Ю. Й. ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ВИГУКІВ РІЗНИМИ ВІКОВИМИ ГРУПАМИ.....	16
Бердіна О. О. РОЛЬ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ЕВОЛЮЦІЇ ГРАДАЦІЙНОГО ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ Й НАСТРОЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	19
Бехта І. А., Доскоч І. О. СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ В СТРУКТУРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	24
Бешлей О. В. КОНЦЕПТ <i>YOUTH</i> В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ).....	27
Білянїна В. І. НАРАТИВНИЙ ТИП ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ У КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ХVІІІ – ХХІ СТ.	32
Борисенко Т.И., Микешова Г.П., Петрова Е.И. ВЛИЯНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАУЧНОГО ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СТИЛЯ НА ОТБОР МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ АНАЛИЗА.....	35
Буднік А. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСКУРСУ В ПИСЕМНІЙ ТА УСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	39
Буць Ж. В., Мехтієва Кямаля ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>LUMIÈRE</i> У ФОТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ	43
Висоцька Г. В. ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСОБУ ІНТИМІЗАЦІЇ.....	47
Висоцька Г. В., Коробська Н. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ ТА МОРФОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СИНОПТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	51
Вялікова О. О. ПРАГМАТИКА КРЕОЛІЗОВАНОГО ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ЛІНГВОСЕМІОТИЦІ.....	56
Гайденко Ю. О. ВПЛИВ ПРАГМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА НА КОНОТАТИВНУ СКЛАДОВУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА.....	60
Галас А. С. СЕМІОТИКА Й КРИТИКА ПЕРЕКЛАДУ ДРАМИ: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ВПЛИВУ.....	64
Гарлицька Т. С. ЛЕКСИКА РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЯК ВИЯВ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ МІСТЯН.....	69
Глущук-Олея Г. І. ФОРМИ ПОМ'ЯКШЕНОГО ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ.....	72
Голоцукова Ю. О. ЗВ'ЯЗОК МІЖРІВНЕВОЇ КАТЕГОРІЇ РЕЗУЛЬТАТИВА З ДІЄСЛІВНИМИ ГРАМАТИЧНИМИ КАТЕГОРІЯМИ.....	76
Грибнік Ю. І. СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	80

Грималовський І. С. ІНВЕРСІЯ В БОГОСЛОВСЬКОМУ СТИЛІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ПОЕЗІЇ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.).....	84
Гриня Н. О. СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТЛУМАЧЕННЯ КОНТРАСТУ ЯК ЗМІСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТУ.....	88
Грінченко Н. О. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРБАЛЬНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ФОНОВИХ ЗНАТЬ У НАЗВАХ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ.....	93
Гродський І. Я. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII – XV СТ.....	96
Гузенко С. В., Ляшок О. Р. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПУБЛІЦИСТИЦІ О. ЗАБУЖКО.....	100
Дем'янчук Ю. І. РІЗНОВИДИ КОРПУСУ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ.....	104
Денисюк Ю. І. ТИПИ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ МЕМОРАНДУМІВ БАРАКА ОБАМИ: СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	108
Євтушенко Н. І., Кечеджі О. В. СЛОВОТВІРНІ ЕЛЕМЕНТИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ.....	112
Загородня Л. З. ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕТАП ГРАМАТИЧНОГО СТРУКТУРУВАННЯ ЦІЛЬОВОГО ТЕКСТУ.....	116
Задко Т. П. ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ АРАБСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПІД ЧАС ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	120
Іванотчак Н. І. СХЕМНІ ОБРАЗИ ЯК ПЕРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ЕМПАТІЇ.....	124
Іщенко Н. Г. ТЕКСТ – ЦІЛІСНА МОВНА Й МОВЛЕННЄВА СТРУКТУРА.....	128
Кайсіна Д. М. СТРАТЕГІЇ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ІДЕАЦІЇ.....	131
Кивенко І. А. СТИЛІСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ИНТЕНСИФИКАЦИИ РЕЧЕВОГО АКТА БЛАГОДАРНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА).....	136
Кійко С. В. ОМОГРАФІЧНИЙ ФОНД СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	141
Климентова О. В. ВЕРБАЛЬНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ ТІЛО В ХРИСТІЯНСЬКОМУ ДИСКУРСІ.....	146
Ковалюк Ю. В. ДО ПИТАННЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЧНУ КАРТИНУ СВІТУ.....	151
Коваль Р. С. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ФІЗИЧНОЇ Й МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	155
Коржак З. З. ПРЕДИКАТИВНІСТЬ У НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕННЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	159
Короткова Л. В. ЛІНГВОСИНТЕЗ ЯК МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОГО КРЕАТИВНОГО ДИСКУРСУ: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД.....	164
Кочукова Н. І. ПРОЯВИ АВТОРСЬКОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ В МОВОЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ НАУКОВОГО ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ПІДСТИЛІВ.....	168

Кравченко О. В. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ РЕАКЦІЇ ПЕРСОНАЖА ЯК МАРКЕРИ ВИРАЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ В СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНАХ.....	172
Куликова В. Г., Ковальчук М. В. МЕНЮ ЯК РІЗНОВИД ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	176
Купчишина Ю. А. АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ТА АНІМАЛІСТСЬКИЙ СУБ'ЄКТИ ПОВІСТУВАННЯ ЯК РАКУРСИ ОЧУДНЕНОГО СПРИЙНЯТТЯ ДІЙСНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ).....	180
Кутенко В. О., Полюк І. С. ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ BEAUTE У ФРАНЦУЗЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ІЗ КОСМЕТОЛОГІЇ.....	184

УДК 81'42=111

МЕДИЙНОЕ БЫТОВАНИЕ УКРАИНСКОГО КРИЗИСА: ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ДЕСТРУКЦИИ И СОДЕЙСТВИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НОВОСТЕЙ БИ-БИ-СИ)

Потапенко С. И.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

В статье показано, что англоязычные новости воссоздают различные аспекты кризиса с опорой на до-концептуальные отношения сенсомоторного происхождения, среди которых важное место занимают деструкция и противопоставленное ей содействие. В украинском контексте последнее вербализуется на пяти уровнях: базовом, представленном непосредственными участниками, локальном, национальном, наднациональном и глобальном во взаимодействии с медийными перформативами.

Ключевые слова: кризис, новости, деструкция, содействие, медийный перформатив, Украина.

Потапенко С. І. Медійне побутування української кризи: вербалізація деструкції і сприяння (на матеріалі англійських новин Бі-Бі-Сі). У статті показано, що новини відтворюють різні аспекти кризи з опорою на доконцептуальні відношення сенсомоторного походження, серед яких важливе місце посідають деструкція і протиставлене їй сприяння. В українському контексті останнє вербалізується на п'яти рівнях: базовому, представленому безпосередніми учасниками, локальному, національному, наднаціональному і глобальному у взаємодії з медійними перформативами.

Ключові слова: криза, новини, деструкція, сприяння, медійний перформатив, Україна.

Potapenko S. I. Media existence of Ukrainian crisis: verbalizing destruction and support (a case of English BBC news stories). The paper reveals that news stories reconstruct different aspects of a crisis drawing on the preconception structures of sensory-motor origin with an important place occupied by destruction and support opposing it. In Ukrainian context the latter is verbalized at five levels: basic representing immediate participants, local, national, supernational, and global in combination with media performatives.

Key words: crisis, news story, destruction, support, media performatives, Ukraine.

Постановка проблемы. Прочитав заголовок статьи, читатель может задаться весьма логичным вопросом: почему украинские события, известные как революция достоинства, названы кризисом? Потому что это позиция Би-Би-Си, которая любое длительное и сложное событие называет кризисом. Если верить заголовкам, кроме Украины, кризис распространился повсюду: в Бурунди, Гаити, Греции, Йемене, Молдове, Пуэрто-Рико, Сирии, Кашмире, а кризис с мигрантами захлестнул всю Европу. В Британии кризисом охвачены системы образования, здравоохранения и жилья. А в передовой Америке наблюдается кризис с водными ресурсами. Да что там отдельные страны! Глобальный кризис распространился на экономику, спорт, медицину, науку. А там уже недалеко и до мега- или поликризиса.

Можно говорить, что мы живем в эпоху кризисов. Если раньше их можно было сосчитать на пальцах одной руки (карибский, суэцкий, валютный), то ныне параллельно разворачиваются несколько кризисов. Для их обозначения в английском языке даже сформировался набор дежурных словосочетаний: *energy / oil / housing / debt / border / political crisis*.

И откуда на нас обрушилась такая лавина кризисов? Ответ известен. Из СМИ. Именно они могут окрестить что угодно модным словом «кризис»,

позволяя многим пиариться на том, за что другим приходится расплачиваться. К тому же, английское словосочетание "*in crisis*" представляет кризис как замкнутое пространство-состояние, окутывающее, ограничивающее, сковывающее, вызывающее страх и отчаяние. Именно благодаря такому осмыслению кризис ассоциируется с другими весьма неприятными явлениями, обозначенными сочетаниями аналогичной структуры: *in poverty, in debt, in distress*. Для акцентирования интенсивности кризисного состояния английский язык предлагает нам и подходящие прилагательные: *a major / severe crisis*. А за ними спешат глаголы, которые описывают действия готовых заняться разрешением кризиса менеджеров: *resolve / solve / defuse a crisis*. Очевидно, что для медиа, особенно мировых, кризис, требующий длительного разрешения, – весьма удачная находка, поэтому он более притягателен, чем какие-то там проблемы, которые, хотя и могут быть большими, серьезными или важными (*big / serious / major problem*), находятся где-то рядом, не охватывая нас полностью, не являясь состоянием, преследующим нас денно и нощно. Да и круг проблем, зафиксированных английским языком, не тянет на глобальность: всего лишь деньги, семья, алкоголь, наркотики (*money / family / drink / drug problem*).

Так что же такое кризис? Реальность или мульти-модальный медиа-продукт, порожденный запросами глобализации?

© Потапенко С. И. Медийное бытование украинского кризиса: вербализация деструкции и содействия (на материале англоязычных новостей Би-Би-Си)

Цель статьи состоит в обосновании статуса кризиса как медийного феномена, что предполагает решение таких задач: определение кризиса; выбор когнитивных структур для его лингвокогнитивного моделирования; проверка модели на материале заголовков англоязычных текстов новостей об украинских событиях, которые Би-Би-Си окрестила ныне модным словом «кризис». Материалом исследования служат заголовки онлайн-новостных сообщений Би-Би-Си за 2014–2015 годы.

Анализ последних исследований и публикаций. При изучении определений понятия кризиса обнаруживаются различия в его трактовке в двух картинах мира: научной, представленной в специальных исследованиях, и наивной, отраженной в толковых словарях английского языка. У исследователей нет единого мнения в определении кризиса: двадцать предложенных трактовок охватывают разные явления, начиная от ошибки или неожиданного поворота событий, вызывающего дополнительные – выходящие за рамки повседневного ритма – усилия, до стресса, неадекватного контроля, неуверенности или нарушения этических норм [5; 3]. При этом появление кризиса объясняют потерей контроля или планирования, граничащими с проявлениями риска [5; 3]. В других научных трудах кризис рассматривают как восприятие непредсказуемого события, приводящего к весьма серьезным последствиям [4; 19]. Наивные дефиниции кризиса, предлагаемые английскими толковыми словарями, более единодушны, чем исследователи, сводя кризис к множеству проблем. В одном источнике он рассматривается как время больших опасностей, трудностей или неуверенности, требующих решения проблем или принятия важных решений: *“a time of great danger, difficulty or uncertainty when problems must be solved or important decisions must be made”* [8, 298]. В другом источнике кризис трактуется как ситуация, изобилующая проблемами, требующими быстрого решения для предотвращения ухудшения состояния дел: *“a situation in which there are a lot of problems that must be dealt with quickly so that the situation does not get worse or more dangerous”* [7, 372].

Отметим, что недостаток приведенных дефиниций – как научных, так и наивных – состоит в определении кризиса через другие понятия, требующие дополнительного объяснения, то есть неизвестное трактуется через неизвестное. Но если в научных трудах перечень таких понятий достаточно велик, то толковые словари сводят кризис к нагромождению проблем. А последние, в свою очередь, определяются как ситуации, создающие трудности *“a situation that causes difficulties”* [7, 1304], которые, в свою очередь, сводятся к тяжести выполнения различных действий *“hard to do, understand or deal with”* [7, 434], то есть к примитивам, представленным силами. Поэтому для лингвокогнитивного моделирования кризиса обращаемся к доконцептуальным структурам сенсорного происхождения, формализованным образами-схемами ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, ПРИНУЖДЕНИЕ, ПРЕПЯТСТВИЕ, ПРИТЯЖЕНИЕ, ОБЕСПЕЧЕНИЕ и ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ [6, 45–47].

Изложение основного материала исследования. В текстах новостей Би-Би-Си центральной схемой, на которой основано воспроизведение кризиса и конфликта как его главной составляющей, является ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, включающее источник, вектор и цель [2, 36]. Однако лишь этими отношениями медийное бытование кризиса не ограничивается. Большая часть его составляющих осмысливается сквозь призму других силовых отношений, среди которых важное место занимают поддержка противодействующих сторон и их деструкция. Первая опирается на схему ОБЕСПЕЧЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, фиксирующую наличие потенциала (power), необходимого для успешной деятельности [6, 47], а вторая – на ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, отражающее отсутствие требуемого потенциала [6, 47]. В процессе деятельности указанные доконцептуальные отношения усложняются в виде разнообразных событий, соответствуя в научной картине мира категории экзистенциальности, задействованной в теории логического анализа языка [1, 205].

Какие же из этих силовых отношений первичны при новостном воссоздании кризиса: поддержка или деструкция? По-видимому, последняя, ибо именно она является наиболее опасным элементом кризиса. Поэтому рассмотрение способов медийного воссоздания кризиса начинаем с деструкции, основанной на образ-схеме ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, которая фиксирует отсутствие потенциала для выполнения деятельности [6, 47] на двух уровнях: обобщенном и непосредственного взаимодействия.

Обобщенные аспекты деструкции передаются единицами наиболее абстрактной семантики, под которую можно подвести любое событие, связанное с неудачами и разрушениями: *lose, fail, lack, disband, weakness, futile, helpless, break*. В общем плане единицы этой группы обозначают события на трех уровнях: локальном (*Crimea helicopter tries to disrupt Tatar rallies* (18 мая 2014 года)), национальном (*Ukraine ‘disbands elite Berkut anti-riot police’* (26 февраля 2014 года)) и межнациональном (*Russia says Kiev ‘breaking Geneva accord’ on Ukraine* (21 апреля 2014 года)).

На уровне непосредственного взаимодействия, или базовом в терминах Э. Рош [9, 43], деструкция может быть субъектно-объектной, когда человек разрушает объекты, и субъектно-субъектной, когда человек уничтожает себе подобных.

Субъектно-объектная деструкция представлена в незначительном количестве заголовков-высказываний: они обозначают ликвидацию баррикад (*Ukraine crisis: Kiev dismantles last protest barrier* (9 августа 2014 года)), разрушение мостов (*Bridges destroyed outside Donetsk* (7 июля 2014 года)), нарушение договоренностей (*Ukraine crisis: Rebels say Poroshenko tore up peace* (5 ноября 2014 года)).

Сопровождающая кризис субъектно-субъектная деструкция формируется в результате усложнения отношений ЛИШЕНИЯ ВОЗМОЖНОСТИ за счет инструмента, источника, намерения.

Инструментальная деструкция, акцентируемая глаголом *shoot*, отражается заголовками-высказываниями, построенными по двум моделям: **канониче-**

скою, согласно которой последовательно обозначаются источник, вектор и цель, и *неканонической*, при которой в начале заголовка находится результат применения силы. При канонической структуре в начало заголовка-высказывания выдвигаются названия источника деструкции (*Special police shot Kiev protesters, inquiry says* (3 апреля 2014 года)), а при неканонической источник неизвестен, а поэтому в начале обозначены результаты его действий: сбитые вертолеты (*Ukraine army helicopter "shot down" despite ceasefire* (24 июня 2014 года)), или самолеты (*Ukraine military plane shot down as fighting rages* (14 июля 2014 года)).

Акцентируемый глаголом *kill* источник деструкции именуется в начале канонических заголовков-высказываний единицами, обозначающими взрывы, напр., *Ukraine gas blast kills 30 at Zasyadko coal mine* (4 марта 2015 года), ракеты, напр., *Ukraine crisis: Rockets kill '10 in Mariupol'* (24 января 2015 года), снаряды, напр., *Ukraine crisis: Shell kills four at Donetsk school* (1 октября 2014 года), или обстрелы, напр., *Shelling in east Ukraine kills nine as clashes escalate* (17 августа 2015 года). Неканонические заголовки-высказывания этой группы открываются единицами, указывающими на статус пострадавших или количество жертв. При обозначении статуса доминируют единицы, именующие военных, кроме одного заголовка о гибели гражданских лиц: *Ukrainian conflict: Civilians killed as truce collapses* (2 июля 2014 года). Военные дифференцируются в аспекте их званий: солдаты, напр., *Ukraine soldiers killed in renewed Sloviansk fighting* (5 мая 2014 года), офицеры, напр., *Ukraine officer killed in attack on Crimea base* (18 марта 2014 года), командиры, напр., *Ukraine crisis: Rebel commander Alexei Mozgovi "killed"* (24 апреля 2015 года). Количество обозначаемых погибших обычно невелико: два, напр., *Ukraine protests: Two protesters killed in Kiev clashes* (22 января 2014 года), восемь, напр., *Ukraine crisis: "Eight killed" in ambush in east* (13 мая 2014 года), несколько десятков, напр., *Ukraine crisis: Dozens killed in Odessa fire amid clashes* (2 мая 2014 года).

Подобно структурам, рассмотренным выше, номинативные единицы в начале заголовков-высказываний о непреднамеренной деструкции с глаголом *die* изображают цель в аспекте статуса и количества. Значительных отличий от рассмотренного выше материала не наблюдаем: единицы указывают как на гражданских лиц, включая детей, напр., *Children die in Donetsk shelling* (5 ноября 2014 года), и политиков, напр., *Ukraine far-right leader Muzychko dies "in police raid"* (25 марта 2014 года), так и на военных, напр., *"Seven Ukraine troops die" in deadliest post-truce attack* (29 сентября 2014 года). Отличия состоят в обозначении большего числа жертв, чем в рассмотренных выше заголовках: от десятков, напр., *Ukraine unrest: Dozens die as Donetsk airport retaken* (27 мая 2015 года), до неопределенного количества, напр., *Ukraine conflict: Soldiers die in eastern fighting* (26 января 2015 года), и множеств, напр., *Ukraine crisis: Many soldiers die in Donetsk attack* (22 мая 2014 года). Рост числа пострадавших передается предикатом *dead* в сочетании с местоимением *many*,

напр., *"Many dead" in Ukraine offensive in Sloviansk – Turchynov* (2 мая 2014 года), или числительными с семантикой приблизительности, напр., *Almost 1,000 dead since east Ukraine truce – UN* (20 ноября 2014 года). Дальнейшее увеличение количества погибших акцентируется выдвижением словосочетания *death toll*, напр., *Ukraine conflict: Death toll rises ahead of peace talks* (11 февраля 2015 года).

Отношения содействия характеризуют вовлеченных в кризис источник и цель, отношения между ними и применяемые инструменты на базовом, локальном, национальном, межнациональном и глобальном уровнях.

Содействие непосредственных участников, соотносимое с источником и целью, проявляется на базовом уровне в их самообеспечении, раскрываемом глаголами с семантикой физической деятельности: они описывают укрепление баррикад протестующими, напр., *Ukraine protesters rebuild barricades in centre of Kiev* (13 декабря 2013 года), или перегруппировку сил сепаратистами, напр., *Ukraine rebels regroup after losing Sloviansk* (6 июля 2014 года), а на национальном уровне – возобновление военных действий, напр., *Ukraine unrest: Kiev resumes military operation in east* (3 мая 2014 года).

Создание новых источников противодействия обозначается глаголами *create* и *form* на двух уровнях: национальном, напр., *Ukraine creates National Guard ahead of Crimea vote* (13 марта 2014 года), и межнациональном, напр., *Poland, Ukraine and Lithuania form joint military unit* (19 сентября 2014 года). Результаты деятельности субъектов, соотносимых с источниками противодействия, отражены глаголом *win*, описывающим победу войск, напр., *Ukraine crisis: Kiev forces win back Mariupol* (13 июня 2014 года), или партий, напр., *Ukraine crisis: Pro-Western blocs "win Ukraine poll"* (26 октября 2014 года). Усиление цели противодействия передается заголовками-высказываниями неканонической структуры, указывающими на получение выгод, напр., *Ukraine crisis: Rebels granted self-rule and amnesty* (16 сентября 2014 года).

При изображении взаимодействия между участниками кризиса, соотносимом с источником и целью содействия, вектор ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОЗМОЖНОСТИ проявляется в четырех базовых отношениях: поддержки, стремления, помощи и уступки.

Общественная поддержка противоположных сторон кризиса представлена митингами, обозначенными единицей *rally* в функции подлежащего, напр., *Huge Ukraine rally over EU agreement delay* (24 ноября 2013 года), или сказуемого, напр., *Ukraine crisis: Russians to rally in Moscow to mark "coup"* (21 февраля 2015 года).

Стремления содействовать разрешению кризиса отражены заголовками-высказываниями с глаголами *try*, напр., *Monitors to try to reach Debaltseve* (16 февраля 2015 года), и *seek*, обозначающим намерения различных участников. На национальном уровне к ним принадлежит оппозиционные силы: депутаты, напр., *Ukraine crisis: Opposition MPs seek to curb president's powers* (4 февраля 2014 года), и сепаратисты, напр., *East Ukraine separatists seek union with*

Russia (12 мая 2014 года). На межнациональном уровне они включают российское и украинское правительства, пытающиеся остановить кровопролитие, напр., *Ukraine crisis: Moscow and Kiev seek "end to bloodshed"* (6 июня 2014 года), а на глобальном – деятельность дипломатов разных стран, напр., *Top diplomats seek Ukraine solution in Paris talks* (5 марта 2014 года).

Помощь в разрешении кризиса приобретает различные формы на отдельных уровнях: на межнациональном она проявляется в организации бегства бывшего украинского президента, напр., *Putin: Russia helped Yanukovich to flee Ukraine* (24 октября 2014 года), и в продлении времени на выплату долга, напр., *Russia gives Ukraine more time to pay gas bill* (2 июня 2015 года); на глобальном уровне она представлена поддержкой Украины западными партнерами: как моральной, напр., *Nato summit: Alliance "stands with Ukraine"* (4 сентября 2014 года), так и материальной, напр., *Ukraine conflict: US "may supply arms to Ukraine"* (9 февраля 2015 года). Финансовая помощь отражена в заголовках-высказываниях канонической структуры выдвижением единиц, именуемых субъектов, оказывающих помощь, напр., *Ukraine crisis: Creditors to write off 20% of debt* (27 августа 2015 года), а в заголовках неканонической структуры – единиц, указывающих на источник содействия: *deal*, напр., *Russia-Ukraine gas deal secures EU winter supply* (31 октября 2014 года), и *bailout*, напр., *Ukraine bailout "sufficient to rebuild credibility"* (24 января 2015 года).

Уступки с целью разрешения кризиса представлены на национальном и межнациональном уровнях глаголом *offer*, который включается в высказывания, воссоздающие аналогичные и отличные модели поведения сторон. Аналогичные уступки представлены предложением бывшим украинским президентом правительственных постов представителям оппозиции, напр., *Ukraine crisis: Yanukovich offers jobs to opposition* (25 января 2014 года), и большей автономии сепаратистам на востоке нынешним, напр., *Poroshenko offers rebels more autonomy* (10 сентября 2014 года). На межнациональном уровне Россия предлагала помощь бывшему украинскому правительству, напр., *Russia offers Ukraine major economic assistance* (17 декабря 2013 года), а Европа – нынешнему, напр., *Ukraine crisis: EU offers Kiev \$700m in trade breaks* (11 марта 2014 года).

В аспекте средств разрешения кризиса отдельный вариант содействия представлен медийными перформативами, равными выполнению действий [3, с. 274]. В этом случае физические инструменты ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОЗМОЖНОСТИ заменяются словесно-медийными, напр., *Ukraine crisis: Russia's Putin "backs 25 May election"* (7 мая 2014 года). Медийные варианты имеют ряд признаков, которые отличают их от прагматических перформативов, характеризующих повседневное общение [3, 274]. Во-первых, они произносятся не от первого лица, что характерно для прагматических перформативов, а от третьего, сопровождаясь задержками, обусловленными временными затратами на продвижение по коммуникативным каналам. Во-вторых, они принад-

лежат лицам с высоким статусом: национальным, межнациональным или глобальным. В-третьих, они изначально предназначены для медийной ретрансляции.

Медийные перформативы, направленные на разрешение кризиса, охватывают намерения, обещания, декларации, подтверждения, сообщения об изменении политического или юридического статуса.

Намерения представлены в заголовках-высказываниях инфинитивом: они сообщают о планируемом российском конвое, напр., *Ukraine crisis: Russia "to send new aid convoy"* (25 августа 2014 года), о желании содействовать освобождению европейских наблюдателей, напр., *Ukraine crisis: Moscow "to help free European observers"* (26 апреля 2014 года), о создании гуманитарных коридоров, напр., *Ukraine to create humanitarian corridors in east* (10 июня 2014 года), или о тренировке украинских солдат британцами, напр., *Ukraine army to be trained by UK troops – Cameron* (24 февраля 2015 года).

Обещания кодируются глаголами *pledge, vow, bid* на национальном, межнациональном и глобальном уровнях. Наибольшее количество обязательств – в основном невыполненных – характерно для национального уровня. Они принадлежат бывшему украинскому президенту, напр., *Ukrainian ex-leader Viktor Yanukovich vows fightback* (28 февраля 2014 года), и министру обороны, напр., *Ukraine's new defence minister promises Crimea victory* (3 июля 2014 года), а также новому украинскому руководству, вынужденному реагировать на сбитый сепаратистами самолет, напр., *Ukraine's Poroshenko vows response to Luhansk plane downing* (14 июня 2014 года), гибель военных, напр., *Ukraine president vows to act over army deaths* (11 июля 2014 года), или обнадеживать, что на востоке будет установлен мир, напр., *Ukraine vows to bring peace to east* (30 мая 2015 года). Российские обещания, связанные с межнациональным уровнем содействия, напротив, оказались выполненными: соседнее государство настаивало на сохранении своих войск на границе, напр., *Ukraine crisis: Russia vows troops will stay* (3 марта 2014 года), отрицало намерение вторгнуться на Украину, напр., *Ukraine crisis: Russia vows no invasion* (29 марта 2014 года), и было готово уважать результаты президентских выборов, напр., *Russia's Vladimir Putin "to respect" Ukraine vote* (23 мая 2014 года). Для глобального уровня характерен рост расплывчатости даваемых обещаний: первоначальные намерения прекратить противостояние, напр., *Ukraine crisis: Western diplomats bid to end stand-off* (10 декабря 2013 года), сменились общей поддержкой Украины, напр., *US President Obama pledges to "stand with Ukraine"* (12 марта 2014 года), а затем новыми дипломатическими инициативами, напр., *Ukraine crisis: Germany launches fresh diplomatic bid* (13 мая 2014 года). Более сильный вариант обещаний представлен российскими заверениями о мирном характере послылаемого на Украину конвоя, напр., *Ukraine crisis: Russia assures US on aid convoy* (15 августа 2014 года).

Медийные перформативы-декларации равны прекращению огня, напр., *Ukraine's President Petro Poroshenko declares ceasefire* (20 июня 2014 года),

а подтверждения гарантируют правдивость выполненных действий, напр., *Ukraine crisis: Poroshenko confirms rebel weapons moved* (9 марта 2015 года).

Перформативы, сигнализирующие об изменении политического статуса отдельных субъектов или территорий, по-разному вписываются в разрешение кризиса. В начале заголовков-высказываний об изменении статуса политиков, обозначена цель содействия: исполняющий обязанности президента, напр., *Ukraine: Speaker Oleksandr Turchynov named interim president* (23 февраля 2014 года), или премьер-министра, напр., *Ukraine crisis: Yatsenyuk is PM-designate, Kiev Maidan told* (26 февраля 2014 года), кандидат в президенты, напр., *Poroshenko claims Ukraine presidency* (25 мая 2014 года), или избранный глава государства, напр., *Ukraine's Poroshenko sworn in and sets out peace plan* (7 июня 2014 года). Заголовки-высказывания об изменении статуса территорий начинаются именованием автора перформатива: в столице – это оппозиция, напр., *Ukraine crisis: Opposition asserts authority in Kiev* (22 февраля 2014 года), на востоке протестующие, напр., *Ukraine crisis: Protesters declare Donetsk "republic"* (7 апреля 2014 года).

Перформативы, сигнализирующие об изменении юридического статуса, объявляют о проведении референдумов, выборов или о принятых законах, направленных на разрешение кризиса. Результаты референдумов и выборов сигнализируют об изменении локального, национального, межнационального или глобального статуса субъектов. Юридические перформативы локального уровня, связанные с изменением статуса территорий, представлены сообщениями о референдумах: крымском, напр., *Ukraine crisis: Crimea holds secession referendum* (16 марта 2014 года), и восточнукраинском, напр., *Ukraine rebels hold referendums in Donetsk and Luhansk* (11 мая 2014 года), а также о местных выборах, напр., *Ukraine crisis: Separatists hold controversial polls* (2 ноября 2014 года).

На национальном уровне юридическая поддержка в кризисный период проявляется в аспектах самообеспечения или содействия другим. Самообеспечение представлено изменениями национального законодательства, касающегося упразд-

нения ранее принятых законов, напр., *Ukraine crisis: MPs to vote on scrapping anti-protest law* (28 января 2014 года), лишения статуса беглого президента, напр., *Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich* (22 февраля 2014 года), возобновления всеобщей воинской повинности, напр., *Ukraine reinstates conscription as crisis deepens* (1 мая 2014 года). Межнациональный юридический перформатив отражает согласие Думы на размещение российских войск на территории Украины, напр., *Russian parliament approves troop deployment in Ukraine* (1 марта 2014 года), а глобальный вариант касается голосования о вступлении Украины в международные организации, напр., *Ukraine to hold Nato vote when membership criteria are met* (24 ноября 2014 года), или о прекращении статуса непризнания, напр., *Ukraine votes to drop non-aligned status* (23 декабря 2014 года). Неканоническая структура медийных перформативов представлена вопросительными заголовками-высказываниями, ставящими под сомнение легитимность некоторых юридических действий, напр., *Ukraine crisis: Will the Donetsk referendum matter?* (9 мая 2014 года).

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, представление в англоязычных новостях многоликого кризиса проявляет связь с силовыми отношениями сенсомоторного происхождения, среди которых важное место занимают деструкция, основанная на образ-схеме ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, и противопоставленное ей содействие, опирающееся на ОБЕСПЕЧЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ. Деструкция состоит в общем, инструментальном, преднамеренном или непреднамеренном уничтожении цели. Кроме физических действий, направленных на усиление источника или цели содействия, другие аспекты разрешения кризиса представлены установлением отношений поддержки, стремления, помощи или уступки, а также использованием медийных перформативов, сигнализирующих о намерениях, обещаниях, декларациях, подтверждениях, изменениях политического или юридического статуса. Перспектива дальнейших исследований состоит в выявлении способов оречевления других отношений, структурирующих кризис.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 384 с.
2. Потапенко С. И. Почему спор – это не война: как украинские события обогащают когнитивную лингвистику / С. И. Потапенко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія Філологічні науки. – 2016. – Вип. 146. – С. 36–40.
3. Теоретическая грамматика современного английского языка / [И. П. Иванова, И. И. Бурлакова, Г. Г. Почепцов]. – М. : Высшая школа, 1981. – 350 с.
4. Coombs W. T. Parameters for Crisis Communication / W. T. Coombs // Handbook of Crisis Communication. – Wiley-Blackwell, 2012. – P. 17–53.
5. Heath R. Introduction / R. Heath // Handbook of Crisis Communication. – Wiley-Blackwell, 2012. – P. 1–13.
6. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
7. LDCE: Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Longman, 2003. – 1948 p.
8. OALD: Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 1540 p.
9. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, 1978. – P. 27–48.

УДК 81'27:811.111'42

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ СИМВОЛІЧНОГО ВИРАЖЕННЯ СПЕЦИФІЧНИХ РИС ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Артеменко І. О.

Запорізький національний університет

У статті досліджуються метафоричні одиниці на позначення специфічних рис діяльності студентських гендерних спільнот у США. Простежено метафоричний механізм їхнього символічного смислоутворення та функціонування в контексті вербального відображення світосприйняття представників північноамериканської студентської субкультури.

Ключові слова: метафора, символічність, світосприйняття, субкультура, соціокультурний чинник.

Артёменко И. А. Метафора как способ символического выражения специфических черт североамериканской студенческой субкультуры. В статье рассматриваются метафорические единицы, отражающие некоторые специфические черты деятельности студенческих гендерных сообществ в США. Установлен метафорический механизм их символического смыслообразования и функционирования в контексте вербального отображения мировосприятия представителей североамериканской студенческой субкультуры.

Ключевые слова: метафора, символичность, мировосприятие, субкультура, социокультурный фактор.

Artemenko I. O. Metaphor as a symbolic means of expressing specific traits of North American students' subculture. The article deals with metaphorical units expressing specific traits of students' gender societies activity in the USA. The article also highlights metaphoric mechanisms of their symbolic meaning-formation and functioning in the context of verbal representation of the world vision of North American students' subculture representatives.

Key words: metaphor, symbolism, world vision, subculture, sociocultural factor.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У лінгвокультурологічних доробках найрізноманітніших періодів і напрямків зустрічаємо такі об'єкти досліджень, котрі, незважаючи на різницю в підходах, можна зарахувати до ядерної частини лінгвокультурного простору, до основних одиниць лінгвокультурологічного вивчення. Серед них, безумовно, чітко виділяються образні засоби мови й насамперед метафора.

Сучасні студії метафори опираються на традиції класичного спадку таких відомих науковців, як В. Гумбольдт, Ш. Баллі, О. Потебня, О. Веселовський та ін. [2; 5]. Прагнення розглядати метафору як ключ до пізнання світу, як спосіб відображення особливостей людського мислення стало природною основою її вивчення в рамках антропоцентричної парадигми наукового знання, що, у свою чергу, привело до більш інтенсивного пошуку загальних закономірностей процесу формування переносних значень та вивчення характеру їхнього функціонування у мовленні [7, 3–4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага вивченню метафори як в аспекті лінгвокультурології, так і з погляду інших мовознавчих дисциплін приділяється в роботах таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як М. Блек, Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Н. Арутюнова, В. Гак, Ю. Караулов,

В. Телія, І. Голубовська, О. Селіванова, Є. Юрков, В. Маслова, О. Кондратьєва та ін. [3; 7; 8].

У більш ранніх дослідженнях метафори як лінгвального феномена її частіше розглядають лише як стилістичний засіб або як художній прийом. Тенденцією сучасних досліджень у галузі метафорології є тяжіння до усвідомлення ключової ролі метафори в процесах смислоутворення як одного з основних елементів категоризації мови, мислення та сприйняття [4], як сполучної ланки між мовними й розумовими структурами, що об'єднує дійсність, свідомість і культуру [1], як функціональної одиниці когнітивного, культурного та лінгвістичного простору [6], як способу представлення культури [3].

Метою статті є вивчення метафоричних утворень як засобів символічного вираження специфічних рис діяльності студентських «братерств» і «сестринств» як осередків північноамериканської студентської субкультури.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– визначити сутність метафори як засобу вербального відображення особливостей людського мислення в рамках антропоцентричної парадигми наукового знання;

– виявити й проаналізувати соціокультурні особливості механізму утворення метафоричних виразів у контексті діяльності студентських «братерств» і «сестринств» у США;

– з'ясувати символічний характер метафор у контексті діяльності названих спільнот.

Актуальність дослідження визначається необ-

хідністю вивчення механізму метафоричного смислоутворення та функціонування через взаємозв'язок мови, свідомості й культури, а також відображення характерних рис та способів світопізнання і світорозуміння.

У контексті діяльності студентських гендерних об'єднань Сполучених Штатів Америки вивчення метафори є важливим з огляду на необхідність спостереження за змінами, що відбуваються в етнокультурній свідомості представників північноамериканської студентської субкультури в результаті вторинної номінації, яка вирізняється характерним смисловим механізмом породження та сприйняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес метафоризації вважають певною мірою універсальним, проте безсумнівною є наявність національно-культурної специфіки як окремих метафоричних значень, так і окремих способів метафоризації. Для лінгвокультурології особливий інтерес становить саме процес метафоризації з огляду на необхідність пошуку «лінгвокультурного вектора», що зумовлює вивчення глибинних основ національно-культурного світорозуміння, на основі якого визначаються певні особливості національно-мовної картини світу, національної та індивідуальної мовної свідомості, адже саме в метафорі проявляється системна лінгвокреативна здатність концептуалізації дійсності, заснована на відчуттях, що надає при цьому універсальному характеру концептуалізації національно-специфічних рис [7, 4–5].

Говорячи про метафоричність як одну з характерних ознак лексем-вербалізаторів діяльності студентських гендерних спільнот у США, варто насамперед звернути увагу на метафоричні утворення, пов'язані з традицією найменування «братерств» і «сестринств» літерами грецького алфавіту (напр., *Kappa Kappa Alpha*, *Sigma Epsilon*, *Alpha Phi Omega* тощо), у зв'язку з чим аналогічно до понять *fraternities* і *sororities* вони також іменуються «організації грецьких літер», тобто *Greek letter organizations* або *Greek letter societies*.

Незважаючи на те що в межах американської «братньої» системи існують спільноти, які не використовують у своїх назвах грецьких літер (напр., *Ceres*, *Men of God*, *Bones Gate* тощо), такі метафоричні поняття, як *Greek world*, *Greek life*, *Greek experience*, *Greek traditions*, *Greek houses*, *Greeks* і деякі інші, укорінилися в свідомості як представників студентських гендерних об'єднань, так і у свідомості всього американського суспільства у зв'язку з діяльністю студентських «братерств» і «сестринств» загалом, наприклад:

Asian-American fraternities occupy just a small corner of the collegiate Greek world. ... those organizations add diversity to Greek life and can give Asian-Americans a more prominent role in a campus social life [6].

Так само щодо членів північноамериканської «братньої» системи взагалі вживається термін *Greeks*, а щодо «аутсайдерів», тобто тих, хто перебуває за її межами, вживається метафоричне поняття *non Greeks*, що й відображено у такому прикладі:

Greek students are viewed by non greeks as stuck

up, and snobby. And the greeks view the non greeks as GDIs (God damn independents) that is what they like to be called as well [13].

Тут спостерігаємо написання терміна *greek* з маленької літери, що свідчить про набуття ним у цьому контексті статусу загальної назви. Це, на нашу думку, є цілком правомірним, з огляду на те, що вживається воно в непрямому значенні. Окрім цього, бачимо, що синонімічним, проте більш виразним, порівняно з терміном *non greeks*, є поняття *God damn independents* («кляті аутсайдери») на позначення тих, хто не є членами студентської «братньої» системи. Очевидно, що це поняття є певною мірою пейоративним і демонструє презирство та зневагу з боку членів спільнот щодо тих, хто ще перебуває за межами «грецької» системи.

Цікавою у цьому контексті є й така метафора, як *to go Greek*, тобто «податися в греки», наприклад: *"How much does it really cost to go Greek?"* [14].

Привертає увагу й такий її аналог, як *to earn one's letters*, тобто «заробити», «здобути», «заслужити» свої літери, як щось надзвичайно цінне та почесне в результаті кропіткої й важкої праці, що продемонстровано в такому прикладі: *"... for Black fraternity and sorority pledges, especially before 1990, the chants learned along with the steps reinforced the importance of physical competence, in this case, the ability to endure a long, brutal pledge program to earn your letters"* [7, p. 66].

Існують й інші поняття, котрі яскраво свідчать про той факт, що новачкам, котрі бажають приєднатися до студентської «родини», ці літери доводиться саме «заробляти». Так, наприклад, процес набору новачків до лав спільнот поряд із такими нейтральними поняттями, як *recruitment* та *intake*, має метафоричну назву *rush*, що означає «гонитву», «ажіотаж», «лихоманку», «змагання, котре потребує швидких дій», тобто свідчить про те, що новачки так і «рвуться в бій» заради того, щоб отримати місце у «братній» спільноті, наприклад: *"During fall or winter rush, sororities court starry-eyed freshmen"* (3) або *"Sorority recruitment is like no other experience that you will ever have for the rest of your life," says Sunday Tollefson, author of "Rush Right: Reveal Your Best You During Sorority Recruitment"* [10].

У цьому контексті зі схожим відтінком уживається метафоричне сполучення *Rush Week*, що позначає «тиждень гонитви» під час боротьби за місце у спільноті:

Recruitment is particularly onerous. Some hopefuls attend an event a day during Rush Week or dedicate two full weekends to activities [3].

Певна кількість номінацій метафорично демонструє подальші тяготи, що випадають на долю новобранців, котрим «пощастило» пройти процедуру відбору. Відомо, що далі їх очікують відповідні «випробування», котрі в контексті діяльності студентських гендерних спільнот позначаються термінами *hazing* (тобто «випробування») або «дідівщина» в більш жорсткому розумінні) та *pledges* (тобто «випробування» або період «заручництва»), при чому новачки в цей період іменуються саме «заручниками» або випробуваннями – *pledges*.

Так виникла метафора *to take the pledge plunge*, де *plunge* означає «пірнання», «занурення», «стрімке просування», що також свідчить про те, що новачки з головою «пірнають» у ці «випробування», щоб отримати місце у студентському «братерстві» або «сестринстві», наприклад: “Assistant dean of students Andrew Robinson says 16 percent of the 30,000-strong undergraduate population **takes the pledge plunge** – a somewhat tepid showing that worries the Boilermakers” [11, p. 214].

Важкість цих випробувань яскраво демонструє й таке метафоричне утворення, як *Hell Week*, тобто «пекельний тиждень» або «тиждень пекла», який охоплює «випробувальний термін»:

Fraternities across the country utilize Hell Week as one final test before initiation. In order for the pledges to reach the finish line they must first endure the mentally and physically exhausting traditions that have been formed within the fraternity through generations of hazing. During a semester that is filled with humbling tasks, suffering, and abuse, Hell Week stands alone, but initiation is always waiting at the end of the tunnel... [1].

Символічним у цьому текстовому фрагменті є й іменування «новачків-заручників» *shippies*, котре за часів рабовласництва в широкому значенні слугувало терміном на позначення невільників, котрих транспортували кораблями з Африки до місця призначення. Демонстрацією вживання цієї метафори може послугувати такий приклад:

... manacled in unbroken lines, millions upon millions of Africans left that place on ships bound for Americas. Lithographs of slave ships clearly show Africans tightly packed for that journey. Interestingly, in the Midwestern United States pledgees have been sometimes called “shippies” [8, p. 115].

Символічність змагальної природи процедури відбору новачків до лав спільнот можна простежити на прикладі термінів на позначення учасників залежно від місця, яке вони посідають у цій гонитві, наприклад:

*... each pledge club was referred to as a ship, such as the Zeta ship, or the Sigma Ship. ...The symbolism includes calling the first person in the line **the captain**, and the last person **the anchor**, although these designations may vary depending upon the circumstances* [8, p. 115].

Із наведеного прикладу бачимо, що під час процедури відбору новачків, котрі беруть участь у змаганні, метафорично йменують терміном *line*, тобто «чергою» або «плетеницею» тих, хто юрбється один за одним. При цьому бачимо, що групу «випробуванців» також порівнюють із кораблем, на якому той, хто посідає перше місце, іменується «капітаном», а той, хто посідає останнє місце, – «якорем». Варто зауважити, що термін *anchor*, окрім уживання в прямому та символічному значеннях, слугує також позначенням учасника спортивного змагання, котрий біжить останнім, а також може вживатися й в інших значеннях, наприклад, щодо людини, котра «плентається» десь позаду або, так би мовити, «гальмує».

Зневажливе та презирливе ставлення до «аутсайдерів» і доволі упереджене ставлення до потенційних новачків, що яскраво відбивається в низці

вищенаведених лексем, є повною протилежністю «братніх» стосунків, тобто ставлення «сестер» і «побратимів» один до одного в межах «грецької» системи.

Насамперед очевидно, що, будучи членами «братерств» і «сестринств», вони йменують один одного «братами» й «сестрами» (*brothers* і *sisters*, *fraters* і *sorors* або *bros* і *soros*, відповідно, тощо), що також є свого роду метафорами у цьому сенсі. Окрім цього, по закінченні процедури набору новачків «досвідчені» члени «братерства» чи «сестринства», котрі йменуються термінами *big brothers* і *big sisters*, відповідно, зазвичай закріплюються за новоспеченими «сестрами» та «побратимами» – *little brothers* і *little sisters* – як тимчасові наставники:

In order to become a “big brother” or “big sister”, you have to become a “little brother” or “little sister” first, and pledge to join a fraternity or sorority. Becoming a “big brother” or “big sister” in a Greek organization denotes that you get to become a role model to a “New Member” or “Pledge” [4].

Уживання вищенаведених лексем у зазначеному контексті демонструє вербальне втілення специфіки «родинних» стосунків між членами «братніх» спільнот, тобто очевидно, що «сестри» та «побратими», котрі належать до одного студентського об'єднання, вважають себе однією великою родиною, демонструючи при цьому досить зарозуміле й подекуди підозріле ставлення до тих, хто перебуває за її межами, а також до тих, хто тільки-но бажає до неї приєднатися на етапі процедури відбору, як було продемонстровано у вищенаведених прикладах.

Характер взаємин «родинного» типу спостерігається й на етапі процедури відбору новачків між потенційними членами спільнот, наприклад: “John Neary, a fall pledge brother at Phi Who, said, “It’s a never ending process that enables fraternities to get new brothers into the house” [9, p. 300].

Із наведеного прикладу бачимо, що новачки, котрі одночасно проходять «випробувальний термін» (*pledge period*) для вступу до спільноти, іменуються як *pledge brothers*. Що стосується жіночих об'єднань, то для них характерним є вживання терміна *pledge sisters*. Проте відомо, що для деяких «братерств» і «сестринств» етнічного спрямування характерним є вживання термінів *line brothers* і *line sisters* на позначення аналогічних понять, тобто тих потенційних «сестер» і «побратимів», які нібито стоять в одній «черзі», наприклад:

Gerrod introduced me to his line brother, Vincent. In black Greek fraternities and sororities, your line brother or sister is the person or persons who you pledge with into the same organization. The term comes from when we stand and march in a single-file line during the pledging process [2, p. 49].

«Родинний» характер стосунків у межах студентських гендерних спільнот можна простежити й у таких прикладах: “... every year, as each sorority gains a new pledge class, **the pledge mom** basically makes sure that each and every member of the huge pledge class acclimates well into sorority life” або “... all sorority women will always have a special place in their heart for their **pledge mom**” [12].

Тут лексемою *pledge mom* позначається дівчина – досвідчений член студентського «сестринства», призначена для нагляду за проходженням процедури відбору та для надання потенційним новачкам необхідних порад, тобто символічно вона виконує в цьому контексті роль «матері-наставниці» для новачків. Очевидно, що термін *pledge dad* у межах студентських «братерств» слугує позначенням досвідченого «побратима», який виконує подібну роль під час набору новачків до чоловічої студентської спільноти.

Ще одним прикладом прояву «родинності» в межах студентських гендерних об'єднань може послугувати іменування спеціальної будівлі для проведення різноманітних заходів і зустрічей членів спільноти терміном *house*, котрий у контексті діяльності студентських «братерств» і «сестринств» можна зустріти в таких сполученнях, як *fraternity house* або *frat house*, *sorority house*, *Greek house* тощо, наприклад: *"I pass fraternity house after fraternity house, sorority houses, left and right, all around me, but they are scattered between classroom buildings and dorms and bus stops and the campus YMCA and the Armory, and there's no central Greek Row so there's no pattern and no way to know exactly how to find the Nu Kappa Epsilon house"* [5, p. 171].

Окрім цього, існує й такий розмовний варіант на позначення цього поняття, як *frat castle*, наприклад: *"It was all worth it, though, because when I pulled a 3.25 my parents approved my move into the Alpha house, otherwise known as the frat castle, for sophomore year"* (1). Уживання цієї метафори в зазначеному контексті, вочевидь, символізує сприйняття членами сту-

дентської спільноти своєї «будівлі» як «замку», «оплоту» або «фортеці» на фоні зовнішнього навколишнього світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відтак у результаті проведеного аналізу було виявлено лексеми-вербалізатори діяльності студентських гендерних спільнот в США, утворених на образній основі, які мають символічний характер і уособлюють низку специфічних рис, притаманних студентським «братерствам» і «сестринствам» як осередкам північноамериканської студентської субкультури. Метафоричні утворення, що послугували об'єктом дослідження, символізують поділ навколишньої дійсності у свідомості членів названих спільнот на два світи: внутрішній, що існує в межах життя й діяльності студентського «братерства», і зовнішній, що існує поза його межами. Такий поділ особливо чітко простежується в метафоричних виразах пейоративного типу, що вживаються стосовно «аутсайдерів» та уособлюють презирство й зневагу щодо них, а також у метафоричних виразах, які стосуються потенційних новачків і випробувань, що випадають на їхню долю, котрі, у свою чергу, демонструють зневажливість і зарозумілість з боку «досвідчених» членів, між якими, на противагу, спостерігається «родинний» характер взаємин, що також чітко відбивається в певній кількості метафоричних одиниць.

Перспективу подальших досліджень у цьому напрямі становить вивчення таких засобів вербальної репрезентації діяльності студентських «братерств» і «сестринств», як акронімізація й уподібнення, а також продовження наукових пошуків у площині виявлення метафор, що стосуються інших аспектів діяльності названих спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагина Н. Г. Память в языке и культуре / Н. Г. Брагина. – М. : Языки славянской письменности, 2007. – 520 с.
2. Гумбольдт фон В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества / В. фон Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию. – М. : Прогресс, 1984. – С. 37–296.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
4. Петров В. В. Метафора: от семантических представлений к когнитивному анализу / В. В. Петров // Вопросы языкознания. – М., 1990. – № 3. – С. 135–138.
5. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня // Слово и миф : сборник научных трудов / под ред. А. Л. Топоркова. – М. : Правда, 1989. – С. 17–200.
6. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак: Лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации / И. В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 469 с.
7. Юрков Е. Е. Метафора в аспекте лингвокультурологии : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 / Е. Е. Юрков. – СПб., 2012. – 55 с.
8. Black M. More about Metaphor / M. Black // Metaphor and Thought / Ed. A. Ortony. – Cambridge : Univ. Press, 1979. – P. 19–43.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bolen W. R. TFM : Total Frat Move / W. R. Bolen. – Grand Central Publishing, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://totalfratmove.com/book/>.
2. Dean J. Hiding in Hip Hop : on the down low in the entertainment industry – from music to Hollywood / J. Dean. – New York, 2008. – 311 p.
3. Doherty R. Greek Letters at a Price / R. Doherty // The New York Times. – Oct. 28, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2014/11/02/education/edlife/greek-letters-at-a-price.html>.
4. Going Greek : A Guide to Sorority and Fraternity Terminology and Symbolism // Youniversitytv [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youniversitytv.com/college-tips/going-greek-guide-sorority-fraternity-terminology-symbolism/>.
5. Holic N. American Fraternity Man / N. Holic. – Beating Windward Press LLC, 2013. – 430 p.
6. Hu W. Hazing and Drinking Deaths at Asian-American Fraternities Raise Concerns / W. Hu // The New York Times. – October 12, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2015/10/13/nyregion/hazing-and-drinking-deaths-at-asian-american-fraternities-raise-concerns.html>.

7. Jackson F. L. J. *Creating and Maintaining Safe College Campuses: A Sourcebook for Evaluating & Enhancing Safety Programs* / F. L. J. Jackson, M. C. Terrel. – Sterling, Virginia: Stylus Publishing, 2007. – 287 p.
8. Kimbrough W. M. *Black Greek 101 : The Culture, Customs and Challenges of Black Fraternities and Sororities* / W.M. Kimbrough. – Rosemont Publishing and Printing Corp., 2003. – 243 p.
9. *La Vie* 1985. – Pennsylvania State University. 1985. – V. 95. – 559 p.
10. Moore A. S. Pledge Prep / A. S. Moore // *The New York Times*. – Jul. 16, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/2012/07/22/education/edlife/prepping-students-for-sorority-rush.html>.
11. *The Greeks* // *Indianapolis Monthly* / ed. by Paul D. – Vol. 23. – No. 1. – Sep., 1999. – 264 p.
12. Reid B. A Thank You Letter To Your Pledge Mom / B. Reid // *Odyssey*. – Aug. 17, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theodysseyonline.com/thank-letter-pledge-mom>.
13. *University of Alabama 2012 : Off the Record // Big Book of Colleges* / Ed. by J. Morris, M. Wiedrick. – College Powler, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.ru/books>.
14. Wallet N. How much does it really cost to go Greek? / N. Wallet // *USA Today*. – November 17, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://college.usatoday.com/2014/11/17/how-much-does-it-really-cost-to-go-greek/>.

УДК 811.111'27'42:801.6

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ВИГУКІВ РІЗНИМИ ВІКОВИМИ ГРУПАМИ

Бабчук Ю. Й.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджується вживання англійських вигуків різними віковими групами та їх вплив на просодичне оформлення мовлення мовців у квазіспонтанному мовленні. Особливу увагу приділено середнім максимальним та мінімальним значенням інтенсивності та діапазону ЧОТ.

Ключові слова: вік, вигук, вікова група, інтенсивність, діапазон ЧОТ.

Бабчук Ю.Й. Просодические особенности употребления английских междометий различными возрастными группами говорящих в квазиспонтанной речи. В статье рассматривается употребление английских междометий различными возрастными группами, их влияние на просодическое оформление речи говорящих в квазиспонтанной речи. Особое внимание уделяется средним максимальным и минимальным значениям интенсивности и диапазона ЧОТ.

Ключевые слова: возраст, междометие, возрастная группа, интенсивность, диапазон ЧОТ.

Babchuk J.Y. Prosodic features of English interjection use by different age groups in quasi-spontaneous speech. In the article the interjections' usage by various age groups, their influence on prosody of the speakers in the semi-spontaneous speech is considered. The special attention is paid to average maximum and minimum values of intensity and range of fundamental frequency. The age feature of using interjections and their prosodic characteristics are found out in the article.

Key words: age, interjection, age group, intensity, fundamental frequency rate.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вік становить основу людського буття та визначає межі фізичного розвитку і соціальні можливості особистості, поступове набуття статусу і примноження частки особистісної значущості в суспільстві, конструювання власної історії і єднання зі світовим розвитком [2]. Оскільки поняття віку універсальне, воно становить основу соціального аспекту буття і має культурну специфіку [3]. Вікова група носіїв мови – це внутрішньо неоднорідна демографічна група суспільства, що пов'язана з роллю й місцем у системі суспільного відтворення, функціями й видами діяльності, а також потребами, ціннісними установками, світоглядом та інтересами [1]. **Актуальність** дослідження зумовлена важливістю вивчення емоційно маркованої спонтанної комунікації, невід'ємну частину якої становлять вигуки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі дослідники простежують загальну закономірність між статтю та віком мовця, згідно з якою жінки з віком стають незалежними, активними, енергійними, тоді як чоловіки набувають більшої залежності від інших, стають пасивним та занадто чутливими [4].

Мета статті – аналіз особливостей просодичного оформлення вигуків за віковою приналежністю. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: розглянути просодичні особливості вигуків за віковою приналежністю;

з'ясувати вплив просодичних характеристик, а саме показників ЧОТ, діапазону ЧОТ та інтенсивності, на реалізацію вигуків у різних вікових групах мовців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпус експериментального матеріалу мовців був розподілений за віковим фактором впливу на вживання вигуків у спонтанній комунікації на такі групи: група мовців до 20 років, мовці віком 20-40 років, мовці віком 40-60 років та досліджувані віком від 60 і старші. Кількісна характеристика використання вигуків за віком відображена у таблиці 1 та графічно зображена на рисунку 1.

Таблиця 1

Кількісна характеристика вживання вигуків за віком

Мовці віком до 20 років	Мовці віком від 20 до 40 р.	Мовці віком від 40 до 60 р.	Мовці віком від 60 років і старші
81	653	317	112

У результаті вивчення та обробки матеріалів з художніх англійських фільмів було виявлено, що найчастіше та найбільша кількість вигуків використовується мовцями вікової групи від 20 до 40 років. Ми зафіксували 653 випадки вживання вигуків цією віковою групою. Представниками вікової групи від 40 до 60 років було використано 317 вигуків. На представників віком до 20 років та від 60 років і старших припадає відповідно 81 та 112 випадків

вживання вигуків. Графічний розподіл використання вигуків різними віковими групами представлено на рисунку 1.

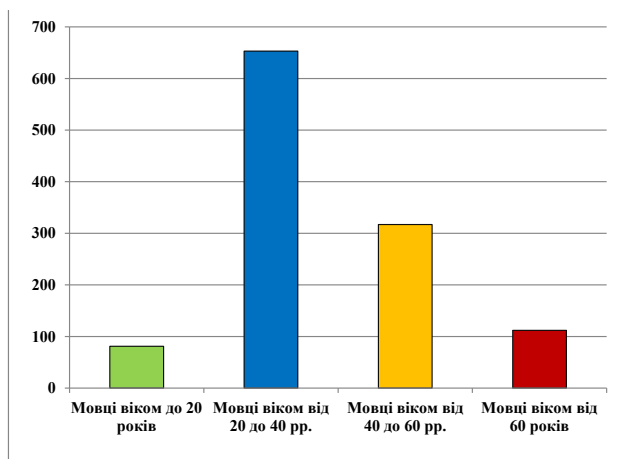

Рис. 1. Кількісне співвідношення вживання вигуків за віком

Як видно з рисунку 1 та таблиці 1, які показують кількісні співвідношення вживання вигуків різними віковими групами, найменше вживання вигуків ми спостерігаємо у наймолодшій віковій групі. У спонтанному мовленні на цю вікову групу припадає 7% (або 81 випадок) вживання вигуків.

На групи мовців віком від 20 до 40 років та від 40 до 60 років припадає найбільше вживання вигуків загальною кількістю 970 випадків або 83,4% від загальної кількості вигуків. Слід також зазначити, що у всіх вікових групах чоловіки частіше, ніж жінки вживали вигуки у своєму спонтанному мовленні.

За допомогою програми **Speech Analyzer** було проведено експериментально-фонетичне дослідження показників звучання інтенсивності вживання вигуків різними віковими групами за допомогою графіків **Auto Pitch** та **Intensity** відповідно. Отримані та оброблені результати було занесено до таблиці 2.

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновок, що ЧОТ та інтенсивність, з якою вимовляють

вигуки мовці, залежить від приналежності мовців до різних вікових груп.

Так, можна простежити досить виразну тенденцію: мінімальні середні та максимальні середні значення ЧОТ найбільші у представників вікової групи мовців до 20 років – 190,2 Hz та 285,9 Hz. Ці значення поступово зменшуються з віком. У представників із групи мовців від 60 років і старших показники ЧОТ вже дорівнюють 147,8 Hz та 181,2 Hz відповідно. Що стосується представників мовців віком від 20 до 40 років та від 40 до 60 років, то мінімальні середні та максимальні середні значення ЧОТ майже однакові і дорівнюють відповідно 184,0 і 184,3 Hz та 253,4 і 241 Hz.

Діапазон ЧОТ найширший у представників групи мовців віком до 20 років – 50,3%. Він поступово зменшується зі збільшенням віку. Так, найменший діапазон ЧОТ зафіксовано у мовців віком від 60 років і старших – 22,6%. У представників вікових груп від 20 до 40 років та від 40 до 60 років діапазон ЧОТ дорівнює 37,7% та 30,7% відповідно. Таким чином, можна стверджувати, що діапазон ЧОТ залежить від приналежності мовців до тієї або іншої вікової групи.

Що стосується середньої максимальної інтенсивності, то знову ж таки найбільші її значення зафіксовані у представників групи мовців віком до 20 років – 72,8 dB. Значення середньої максимальної інтенсивності поступово зменшуються зі збільшенням віку. Так, найменше значення середньої максимальної інтенсивності зафіксовано у представників групи мовців віком від 60 років і старших – 66,1 dB. У мовців віком від 20 до 40 років та від 40 до 60 років значення середньої максимальної інтенсивності майже однакові – 68,8 dB та 68,3 dB відповідно. Значення середньої максимальної інтенсивності у досліджуваних вікової групи до 20 років наближається до гучної вимови. У більш старших вікових групах показник середньої максимальної інтенсивності відповідає вимові середньої гучності.

Що стосується максимальних абсолютних показників інтенсивності у слові, то слід відзначити, що ці значення істотно не відрізняються в різних вікових групах. Лише у представників віком до 20 років абсо-

Таблиця 2

Середні значення ЧОТ та інтенсивності за віковими групами

Мовці	Макс. середнє значення ЧОТ, Hz	Макс. середнє значення ЧОТ, st	Мін. середнє значення ЧОТ, Hz	Мін. середнє значення ЧОТ, st	Діапа зон ЧОТ, %	Діапа зон ЧОТ, st	Середня максим. інтенсивність dB
віком до 20 років	285,9	60,1	190,2	52,7	50,3	7,3	72,8
віком від 20 до 40 років	253,4	57,7	184,0	51,8	37,7	5,9	68,8
віком від 40 до 60 років	241,0	56,6	184,3	52,0	30,7	4,6	68,3
віком від 60 років	181,2	52,2	147,8	49,0	22,6	3,2	66,1

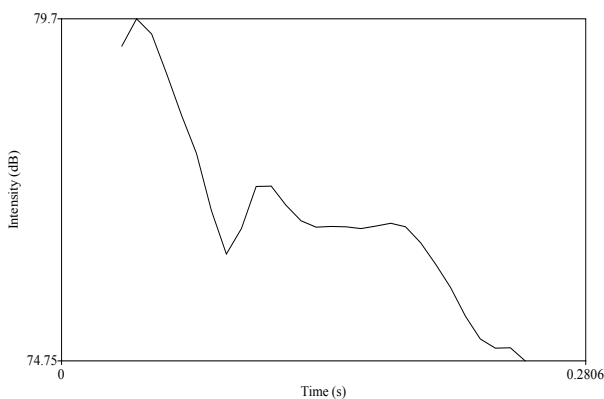

Рис. 2. Найбільше абсолютне значення інтенсивності у представників вікової групи до 20 років (вигук "Oh")

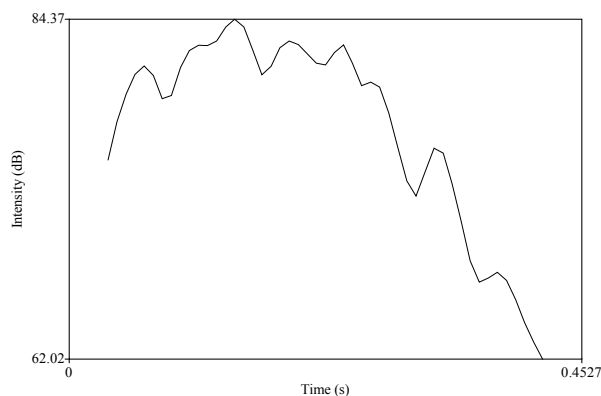

Рис. 3. Найбільше абсолютне значення інтенсивності у представника вікової групи від 20 до 40 років (вигук "Whoa")

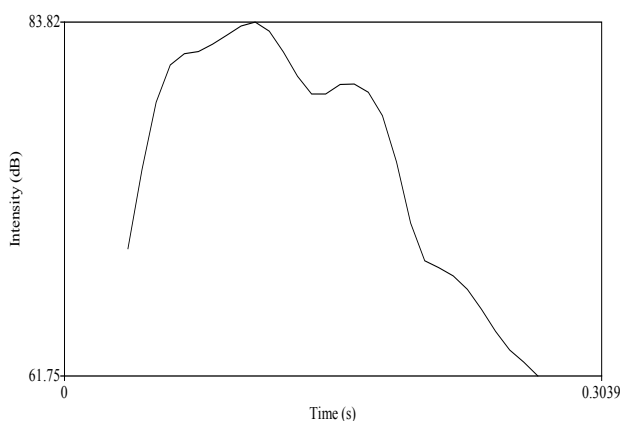

Рис. 4. Найбільше абсолютне значення інтенсивності у представників вікової групи від 40 до 60 років (вигук "Pow")

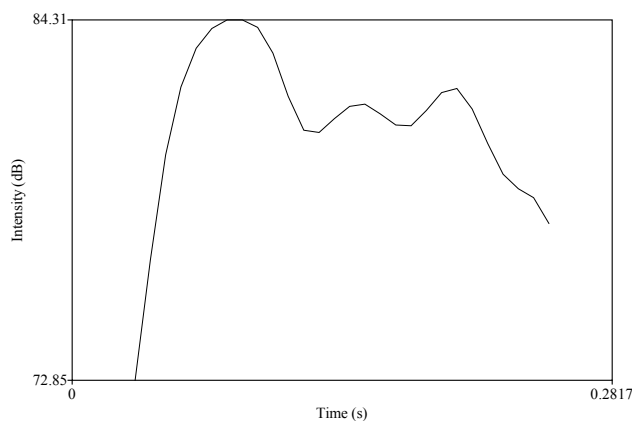

Рис. 5. Найбільше абсолютне значення інтенсивності у представника вікової групи старше 60 років (вигук "Heu")

людне максимальне значення інтенсивності менше від усіх інших вікових груп приблизно на 5 dB.

Для мовців вікової групи до 20 років цей показник дорівнює 79,7 dB (рисунок 2).

З усіх розглянутих нами вигуків найбільше максимальне абсолютне значення інтенсивності у слові ми спостерігаємо у мовців віком від 20 до 40 років – 84,37 dB (рисунок 3).

Для мовців вікової групи від 40 до 60 років цей показник дорівнює 83,82 dB (рисунок 4).

Для мовців вікової групи старше 60 років цей показник дорівнює 84,31 dB (рисунок 5).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначимо, що простежується тенденція вікової різниці та належності до певної вікової групи. Ширший діапазон ЧОТ у представників

віком до 20 років свідчить про нестабільність органів мовленнєвого апарату, експресивність, нестійкість мелодики звучання. Саме тому у мовців віком до 20 років простежуються так звані коливання в ЧОТ, з якою мовці вимовляють окремі вигуки (наприклад, під час вимовлення одного вигуку відбувається раптова зміна максимальної частоти основного тону від 277,6 Гц або 61,0 пт до мінімального значення в 42,7 Гц або 28,6 пт.). Що стосується категорії мовців більш старшого віку, таких коливань не виявлено. З віком у жінок та чоловіків діапазон ЧОТ звужується. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш глибокому дослідженні гендерного аспекту просодичного оформлення мовлення мовців у квазіспонтанному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорда В. О. Гендерні аспекти молодіжного сленгу США / В. О. Дорда / Вісник СумДУ. – 2008. – № 1. – С. 20–24. – (Серія 20 «Філологія»).
2. Палагіна Н. Н. Психология развития и возрастная психология : учебное пособие для вузов / Н. Н. Палагіна. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 288 с.
3. Романова Е. Ю. Просодическая вариативность американской монологической речи в различных возрастных группах : дисс. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Юрьевна Романова ; Московский государственный университет. – М., 2008. – С. 70.
4. Eckert P. Age as a Sociolinguistic Variable II In Coulmas F. (ed.) the Handbook of Sociolinguistics / P. Eckert. – Oxford : Blackwell Publishers, 1997. – P. 151–167.

УДК 811.111'373.45(045)

РОЛЬ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ЕВОЛЮЦІЇ ГРАДАЦІЙНОГО ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ Й НАСТРОЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Бердіна О. О.

Маріупольський державний університет

Стаття присвячена аналізу етимологічних особливостей дієслів емоційного стану й настрою з градаційною семантикою в англійській мові. Установлено, що велику роль в еволюції градаційної лексики відіграють запозичення. Виявлено особливості походження дієслів із градаційним значенням. Встановлено, що більшість дієслів запозичені із французької мови. Визначено, що певна група дієслів емоційного стану й настрою вийшла з ужитку. Простежено еволюційні особливості дієслів з градаційною семантикою в VII–XI, XII–XV, XVI–XVII і XVIII–XXI ст. Доведено, що найпродуктивнішим періодом для розвитку дієслів із градаційним компонентом виявилися XVIII–XXI ст.

Ключові слова: запозичення, дієслово, етимологічний аналіз, градаційна сема, градація, еволюція.

Бердіна О. А. Роль заимствований в эволюции градуального значения глаголов эмоционального состояния и настроения в английском языке. Статья посвящена анализу этимологических особенностей глаголов эмоционального состояния и настроения с градационной семантикой в английском языке. Выявлены особенности происхождения глаголов с градуальным значением. Установлено, что большинство глаголов были заимствованы из французского языка, а определенная группа глаголов эмоционального состояния и настроения вышла из употребления. Определены эволюционные особенности глаголов с градационной семантикой в VII–XI, XII–XV, XVI–XVII и XVIII–XXI вв. Доказано, что наиболее продуктивным периодом развития глаголов с градационным компонентом стал период XVIII–XXI вв.

Ключевые слова: заимствования, этимологический анализ, градуальная сема, градация, эволюция.

Berdina O. A. The role of borrowings in the evolution of gradual meaning of the verbs of emotional state and mood in English. The article focuses on the etymological features of the verbs of emotional state and mood with gradual semantics in English. The peculiarities of the origin of the verbs with gradual meaning have been presented. It is also proved that most of the verbs are borrowed from French. It was determined that a certain group of the verbs of emotional state and mood fell into obsolete. The article established the evolutionary features of the verbs with gradual semantics in the VII–XI, XII–XV, XVI–XVII and XVIII–XXI centuries. It was also found out that the most productive period for the verbs with gradational component was the period of the XVII–XXI centuries.

Key words: borrowings, etymological analysis, gradual seme, gradation, evolution.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Статтю присвячено дослідженню особливостей еволюції градаційного значення дієслів в англійській мові на матеріалі дієслів емоційного стану й настрою. **Об'єктом** постають такі мовні одиниці, лексико-семантичні варіанти дієслів (далі – ЛСВ), які мають градаційний компонент, як-от *infuriate* 'доводити до сказу' – *provoke to fury* // *make extremely angry* 'провокувати лють' // *зробити дуже злим*; *liven* 'оживити' – *make or become (more) lively* // *brighten, cheer*. Also foll. by *up*. 'зробити чи стати (більш) живим' // *просяяти, розвеселити; також прийм.* **Предметом** – особливості етимології англійських дієслів емоційного стану й настрою з градаційним компонентом. Методи системного аналізу англійських дієслів відповідної семантики та дослідження мовних змін у діахронії визначають **актуальність** роботи. Головною причиною такого комплексного аналізу є підвищений інтерес сучасної лінгвістики до еволюції мовної кар-

тини світу, процесів неологізації й архізації лексичного складу [18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури із цієї проблематики свідчить про відсутність робіт із вивчення етимологічних особливостей градаційної лексики загалом, та еволюційного розвитку градаційного значення в семантиці англійських дієслів зокрема.

Мета статті – виявити етимологічні особливості дієслів емоційного стану й настрою в англійській мові та визначити роль запозичень у системі еволюційного розвитку їхнього градаційного значення.

Корпус мовного матеріалу становили 239 (321 ЛСВ) дієслів емоційного стану та настрою з градаційною семою, формування якого проводилось методом суцільної вибірки із тлумачного словника англійської мови "The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles" у двох томах за редакцією Уільяма Трамбла і Ангуса Стівенсона [SOED].

Відповідно до мети дослідження у роботі застосовано методи наукового пізнання, а саме: **метод суцільної вибірки** при доборі матеріалу для аналізу із тлумачного словника англійської мови "The Shorter

Oxford English Dictionary on Historical Principles" у двох томах за редакцією Уільяма Трамбла і Ангуса Стівенсона [SOED] були виписані дієслова з градаційною семою; **описовий метод**, який дає змогу інвентаризувати й систематизувати досліджувані одиниці; для визначення дієслів із градаційною семою було застосовано **метод компонентного аналізу**, за допомогою якого встановлюється значення дієслів із градаційною семою з метою подальшої інвентаризації мовних одиниць і особливості семантичної деривації дієслів із градаційним компонентом; **етимологічний аналіз**, який дає змогу зрозуміти, як змінювалося значення слова (звужувалося/розширювалося), чи набувало слово додаткових значень і наскільки саме значення змінилося з ходом часу й розвитком мови; за допомогою **еволюційного аналізу** було виявлено продуктивність періодів розвитку англійської мови; **кількісний аналіз** надав можливість виявити продуктивність ЛСГ.

У контексті нашого дослідження градація розглядається як семантична категорія, яка відображає здатність якісної ознаки варіюватися та змінюватися за ступенем щодо норми цієї ознаки [6; 9; 12; 13; 15; 20; 22]. Питання про статус категорії градації як мовної стало особливо цікавим й актуальним на сучасному етапі розвитку мови як організованої системи, де лексика відображає реальний світ і становить сукупність різних підсистем. О. Й. Шейгал підкреслює, що в найбільш загальному вигляді під градацією розуміють підпорядкованість за деякою шкалою [13, 3]. Вагомий внесок у вивчення категорії градації було зроблено Т. В. Подуфаловою. Вона зазначає, що градація належить до тих явищ, які проймають усю діяльність людини й усю систему мови. Людина пізнає світ і змінює його, постійно порівнюючи та градууючи за різними критеріями явища, ознаки, процеси. Значення градації для людини відображається й у самій мові, і в моделях її дослідження [11]. Цілком погоджуємось із автором у тому, що градація має першочергове значення для процесів концептуалізації та категоризації, оскільки вона слугує способом акумуляції знань про міру, ступінь та інтенсивність різних феноменів, а також часто сприймається як ознака, що покладена в основу впорядкування уявлень навколишньої дійсності й систематизації фактів мови [11].

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із відкритих питань сучасної лінгвістичної науки є вивчення історії слова, його змін на діахронічному зрізі. І хоча етимологічні особливості дієслів в германських мовах, зокрема в англійській, перебували у фокусі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених [1; 2; 4; 10; 21], проте вони не отримали достатнього відображення в теоретичних працях з лексикології.

Вивчення семантики дієслів у діахронії заслуговує на особливу увагу через те, що дієслівна семантика направлена на сигніфікат, на поняття, що є більш розмитим, ніж денотат. Дієслова піддаються значним семантичним змінам у зв'язку зі змінами у реальному житті, разом із тим вони, легко пристосовуючись до вираження нових смислів, краще зберігаються як лексеми в історії мови [3, 218–219].

Мова повинна безперервно змінюватися для того, щоб продовжувати функціонувати. Вона створюється за допомогою змін і перестає існувати, коли зупиняє свій розвиток [5, 204–205]. У значеннях слів відбуваються певні зсуви, які призводять до появи нових лексем і зникнення інших, що зумовлені певними змінами в об'єктивній дійсності й особливостями внутрішніх семантичних відносин [9, 19]. Значення лексичної одиниці може змінюватися в ході розвитку мови. Усі типи змін залежать від порівняння між раніше створеним (чи застарілим, або яке все ще у використанні) і новим значенням слова. Наприклад, *worsen* 'погіршувати' – 1) *make worse* // *impair*; *cause to deteriorate ME*; b) *spec. Depreciate, disparage L19*; 2) *become worse, deteriorate L18* 'робити гіршим // послаблювати, спричиняти погіршення' (вин. в середньоанглійській період); б) спец. погіршувати, принижувати (вин. в кін. XIX ст.); 2) ставати гіршим, погіршувати (вин. в кін. XVIII ст.) [SOED].

Зміни в семантиці слова відбуваються передусім за наявності хоча б двох значень у його семантиці. Так, під час дослідження протомови було встановлено, що основна частина лексики складалася з однозначної лексики, яка описувала найбільш важливі для людини того часу «шматочки дійсності» – предмети, місця, дії і стани [7]. Д. Бікертон уважав, що такими лексичними одиницями були іменники та дієслова. Але з розвитком простолюдини з'являється нова здатність непрямой номінації – використання слів у метафоричному, метонімічному та синекдохічному значеннях, завдяки чому слова стають багатозначними [16]. Д. Джирартс розглядає процес генералізації як одну з базисних характеристик мовної категоризації [17]. Іншими словами, ідеться про полісемію, де значення проходить шлях від простого до складного, від наочного до абстрактного, що є загальним принципом когнітивної діяльності людини.

Отже, поступовий розвиток того чи іншого ЛСВ, що забезпечується трансформацією в інше ЛСВ (метафоризація, метонімізація) чи повний вихід із ужитку, залежить від походження лексичної одиниці та можливої реконструкції первинних форм і самого значення слова. Результатом цієї зміни значення може бути розширення змістового плану слова чи його звуження, набуття позитивного чи негативного забарвлення.

У результаті етимологічного аналізу дієслів із градаційною семантикою були встановлені особливості походження ЛО (див. таблицю 1).

Згідно з таблицею 1, більшість дієслів емоційного стану з градаційним компонентом мають давньофранцузьке походження (80 ЛО, або 34%), що зумовлено норманськими завоюваннями. Наприклад, *beatify* 'робити щасливим' [ORIGIN *Old French & Modern French* *béatifier* or *Ecclesiastical Latin* *beatificare*, from *Latin* *beatus* *blessed*: see *-fy.*] – 1) *Make blessed or supremely happy* // M16 '1) Зробити благословенним або надзвичайно щасливим // сер. XVI ст.'. Цікаво, що 26% (62) дієслів із градаційною семою мають староанглійське походження. Наприклад, *thunderstrike* 'дуже здивувати' [ORIGIN

Back-form. from thunderstricken, that being taken as a pa. pple.] 2) fig. Strike as with a thunderbolt; amaze, astonish greatly // E17 '2) перен. удар такої сили, як грім серед ясного неба; вражати, сильно здивувати // ран. XVII ст.'. Як показує приклад, дієслово походить від *thunderstricken* [ORIGIN Old English þunrian, from thunder noun].

Менш численними виявились дієслова емоційного стану й настрою з градаційним значенням, що виникли на основі латинських слів. Так, дієслово *cachinnate* 'реготати або сміятися без міри' походить від латинського *cachinnat-*: *cachinnate* 'реготати' [ORIGIN Latin *cachinnat-* pa. ppl stem of *cachinnare*, of imit. origin: see *-ate*³.] – Laugh loudly or immoderately 'реготати або сміятися без міри'. Такі дієслова становлять 11% від загальної кількості ЛО цієї групи.

Треба зауважити, що етимологічна характеристика дієслів достатньо різноманітна. Так, 16 дієслів мають староскандинавське походження, що становить 6% від загальної кількості дієслів емоційного стану й настрою з градаційним компонентом. Наприклад, *kindle* 'розпалювати почуття' [ORIGIN from Old Norse *kynda* + *-le*³, suggested by Old Norse *kindill* candle, torch.] 6) (Of an emotion, feeling, etc.) rise, be aroused, be excited; (of a person) become impassioned or excited, respond with animation '6) (про емоції, почуття тощо) піднятися, підвищити, бути збудженим; (про людину) ставати пристрасним або збудженим, реагувати жваво'. 12 дієслів мають середньоанглійське походження, що становить лише 5% від загальної кількості ЛО цієї групи. Наприклад, *flip* 'свихнутися, шаленіти' [ORIGIN Prob. contr. *fillip* verb but cf. *flip-flap*.] – 5) Be or become *wildly excited* or *enthusiastic* // lose one's self-control // go mad // M20 '5) бути або стати дико збудженим або завзятим // утрачати своє самовладання // збожеволіти // сер. XX ст.'

У результаті дослідження етимологічних особливостей дієслів виявлено, що певні дієслова мають однакову кількість ЛО (2%) різного походження та є нечисленими: шотландське (6 ЛО, або 2%), англо-норманське (4 ЛО, або 2%) та середньодатське (4 ЛО, або 2%). Наприклад, *encheer* 'радувати' [ORIGIN from *en-*¹, *in-*² + *cheer* verb. // ORIGIN Anglo-Norman *chere*, Old French *chiere* face, from Late Latin *cara* from Greek *kara* head] – Gladden, make cheerful 'порадувати, зробити веселим'. З огляду на результати дослідження були виділені дієслова емоційного стану й настрою з градаційним компонентом із німецьким, романським, англо-ірландським тощо походженнями, що становить 10% від загальної кількості ЛО цієї групи.

Отже, більшість дієслів із градаційним компонентом цієї групи були запозичені з інших мов, що свідчить про розвиток лексичного шару мови.

Етимологічний аналіз дієслів із градаційним компонентом дав змогу виділити певні групи дієслів, які належать до застарілих, що позначено в словнику † (*obsolete*), архаїзмів (*arch.*) або діалектизмів (*dial.*), кількість яких становить 72 ЛО (30% від загальної кількості ЛО цієї групи). Наприклад, *demulce* 'пом'якшувати' Now rare or obsolete. M16. [ORIGIN Latin *demulcere*: see *demulcent*.] Soothe, mollify;

soften, make gentle 'зараз рідкісне чи застаріле // сер. XVI ст. Заспокоїти, вмовляти; пом'якшити, зробити ніжним'. Наведений приклад свідчить, що дієслово зараз уживається рідко.

Дослідження етимології дієслів емоційного стану й настрою з градаційним компонентом дало змогу визначити продуктивність цієї групи у різні періоди розвитку англійської мови (див. таблицю 2).

Згідно з таблицею 2, у давньоанглійський період було небагато дієслів емоційного стану й настрою з градаційним значенням (16 ЛСВ, або 5%). Наприклад, *brighten* 'радувати' – OE // Often *fig.*, make or become more cheerful, lively, hopeful, etc. 'Староанглійська // Часто перен., зробити чи бути більш веселим, живим, багатообіцяючим тощо'. У XII–XV ст. виокремлена група активно поповнювалась дієсловами з градаційною семантикою. Так, у цей період виникло 29% дієслів із градаційним компонентом (94 ЛО). Наприклад, *loosen* 'послабити' – 2) Undo, untie, unfasten (bonds, a knot, etc.). Now esp. make looser or less tight, relax, slacken, fig. relax in point of severity or strictness // LME 'Особливо зараз, зробити більш вільним або менш щільним, розслабитися, слабшати, перен. розслабитися в точці тяжкості або вимогливості'. У XVI–XVII ст. дієслів стає ще більше, що пов'язано з початком періоду Просвітництва (100 ЛО, або 31%). Особливе місце посідає пізній новоанглійський період розвитку англійської мови, який характеризується значним поповненням ЛСГ новими дієсловами з градаційною семантикою. Так, досліджувана група нараховує 111 ЛСВ, які виникли в період з XVIII–XXI ст. Наприклад, *amp* 'посилувати' – 2) Make (a person) very excited or energetic (as if) through the consumption of amphetamines or another stimulant // L20 'зробити (людину) дуже схвилюваною або енергійною (наче) через споживання амфетамінів або інших стимуляторів // пізн. XX ст.'

Отже, лексичний пласт дієслів із градаційною семантикою з розвитком мови збільшується. Але більшою мірою продуктивними періодами для градаційних дієслів можна вважати період із XII ст. аж до сьогодення, оскільки саме в цей час градаційні дієслова збагачували лексичний пласт англійської мови майже рівномірно.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висновки, отримані в результаті дослідження семантичних особливостей корпусу мовного матеріалу, можуть бути узагальнені в таких положеннях:

градація як мовна категорія сприймається як ознака, що покладена в основу впорядкування уявлень про явища навколишнього середовища та систематизації фактів мови. Дослідження категорії градації в семантичному й діяхронічному аспектах відповідає сучасним підходам до вивчення мовних явищ, оскільки враховує параметри як традиційної, так і нової лінгвістичної парадигми. Було виділено достатню чисельну лексико-семантичну підгрупу дієслів «емоційного стану й настрою» ЛСГ дієслів «психологічної діяльності».

Дослідження еволюції виникнення англійських дієслів із градаційною семантикою дає змогу повніше зрозуміти особливості їхнього представлення в англо-

Таблиця 1

Характеристика походження дієслів емоційного стану й настрою з градаційною семантикою в англійській мові

Походження	Приклади	К-ть (од.)	К-ть (%)
Old French	<i>delight</i> 'захоплювати' [ORIGIN <u>Old French</u> <i>delitier</i> : see <i>delight</i> noun.] – 1) Give <u>great pleasure</u> or <u>enjoyment</u> to // please <u>highly</u> . ME; b) Give <u>great pleasure</u> , cause <u>delight</u> . L19; †3) Enjoy <u>greatly</u> , <u>delight</u> in. LME–E17 '1) приносити велике задоволення чи насолоду // надзвичайно задовольняти. середн. англ.; b) давати велике задоволення, викликати захопл. пізн. XIX ст.; †3) насолоджуватися сильно, захоплюватись. пізн. сер. англ. – ран. XVII ст.'	80	34
Old English	<i>embitter</i> 'роздратовувати' [ORIGIN <u>Old English</u> <i>biterian</i> , formed as <i>bitter</i> adjective] – 1) <i>make</i> (a person or feeling) <u>intensely hostile, bitter, or discontented</u> ; <i>exacerbate</i> (a quarrel) 'зробити (людина або почуття) гостро неприязним, гірким, або незадоволеним; погіршити (сварку)'; 2) <u>increase</u> the bitterness or pain of 'збільшити гіркоту чи біль'	62	26
Latin	<i>concuss</i> 'потрясати' [ORIGIN <u>Latin</u> <i>concuss</i> - pa. ppl stem of <i>concutere</i> , formed as <i>con-</i> + <i>quatere</i> shake.] – 1) Shake violently, disturb. Chiefly fig. L16 'потрясати люто, турбувати. Головним чином перен. // пізн. XVI ст.'	27	11
Old Norse	<i>anger</i> 'розгнівити' [ORIGIN <u>Old Norse</u> <i>angra</i> <i>grieve</i> , <i>vex</i> , formed as <i>anger</i> noun.] – 2) Become angry. ME; 4) Irritate or inflame (a sore etc.). Long dial. LME. '2) стати злим // сер. англ.; 4) дратуватися чи запалювати (біль) тощо'	16	6
Middle English	<i>sigh</i> 'зітхати' [ORIGIN Prob. back-form. from pa. t. of <u>Middle English</u> form of Old English <i>sīcan</i> , of unkn. origin. Cf. <i>sike</i> verb, <i>sithe</i> verb ¹] – 2) transf. Express sadness, weariness, longing, etc., (as) with a sigh '2) перен. висловлювати печаль, у тому числі тугу тощо, (як) зітхнувши'	12	5
Scottish	<i>nicker</i> 'реготати' [ORIGIN <u>Scot. & N. English</u> <i>imit.</i> : cf. <i>nicher</i> , <i>whicker</i> .] – 2) Laugh loudly or shrilly '2) сміятися голосно чи пронизливо'	6	2
Anglo-Norman	<i>pease</i> 'заспокоювати' [ORIGIN from the noun, prob. from use as interjection; [ORIGIN <u>Anglo-Norman</u> <i>pes</i> , Old French <i>pais</i> (mod. <i>paix</i>) from Latin <i>pac</i> , <i>pac-</i> .] – 2) Be or become still or silent; refrain from or cease speaking; †3) Reduce to <i>pease</i> ; calm, appease '2) бути або стати спокійним чи неговірким; утримуватися від або припинити говорити; 3) привести до світу; заспокоювати'	4	2
Middle Dutch	<i>cackle</i> 'гоготати' [ORIGIN Prob. from Middle & Modern Low German, <u>Middle Dutch</u> <i>kākelen</i> , partly of imit. origin, partly from <i>kāke</i> jaw, cheek] – 2) Of a person: be full of noisy chatter; laugh spasmodically or in a loud and silly manner 2) 'про людину: бути сповненим гучною балакучістю; сміятися стрибкоподібно або гучним і дурним способом'	4	2
Medieval Latin	<i>infuriate</i> 'доводити до сказу' [ORIGIN <u>Medieval Latin</u> <i>infuriat</i> - pa. ppl stem of <i>infuriare</i> , formed as <i>in-</i> ² + <i>furiare</i> madden, from <i>furia</i> <i>fury</i> : see <i>-ate</i> ³] – provoke to <i>fury</i> // make extremely angry 'провокувати лють // зробити дуже злим'	4	2
Різне	<i>rip</i> 'дратувати інтенсивно' [ORIGIN <u>Origin unkn.</u> Cf. <i>reap</i> verb ² , <i>rip</i> noun ⁵ .] – 5) Annoy intensely. Austral. slang. M20 'дратувати інтенсивно, австралійська розмовна // сер. XX ст.'	24	10
Усього		239	100

Таблиця 2

Кількісна характеристика дієслів із градаційною семою в досліджуваних періодах

ЛСГ	VII–XI ст.		XII–XV ст.		XVI–XVII ст.		XVIII–XXI ст.	
	К-ть ЛСВ	%	К-ть ЛСВ	%	К-ть ЛСВ	%	К-ть ЛСВ	%
Емоційний стан і настрої	16	5%	94	29%	100	31%	111	35%

мовному середовищі. Особливу роль відіграють запозичення, які надали можливість еволюціонувати градаційній лексиці, що в цій роботі представлена дієсловами відповідної семантики. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про різноманітне походження англійських дієслів емоційного стану й настрою з градаційним компонентом. Відтак переважало старофранцузьке (80 ЛО, або 34%) і староанглійське (62 ЛО, або 26%) походження досліджуваних дієслів. Більшість дієслів (72 ЛО, або 30%) із градаційним компонентом уживаються дуже рідко (23 ЛО), архаїзми становлять 11 ЛО від загальної кількості дієслів, діалектичні лексичні одиниці – 8 ЛО.

Вивчення дієслів із градаційною семантикою в різні періоди розвитку англійської мови були зроблені певні спостереження щодо продуктивності кожного з них. Треба зазначити, що XVIII–XXI ст. є найпродуктивнішим періодом поповнення лексичного про шарку. На кожному етапі розвитку мови

градаційні дієслова з'являлися активно, але найбільш рівномірно в XII–XV і XVI–XVII ст., що свідчить про тенденцію до збільшення розмаїття англійських дієслів із градаційною семою, які позначають психологічну діяльність людини, зокрема емоційний стан і настрої.

Застосований діяхронічний підхід до аналізу мовного матеріалу уможливив виявлення перших кроків утворення градаційного значення дієслів в англійській мові та дозволив простежити етапи становлення градаційної ознаки в їхній семантиці. Крім того, використання діяхронічного методу дав змогу дослідити й порівняти аналізовані мовні одиниці в часовому розрізі і разом із тим вивчити еволюцію фрагменту мовної картини світу в англійській мові. Перспективним убачаємо дослідження семантичних особливостей дієслів із градаційною семою, з погляду мотивації градації у різні періоди розвитку англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Н. Н. Амосова. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 218 с.
2. Байн О. Б. Сравнительно-исторический аспект лексикографической презентации английской лексики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. Б. Байн. – Л., 1990. – 16 с.
3. Бородина М. А. К типологии и методике историко-семантических исследований / М. А. Бородина, В. Г. Гак. – Л. : Наука, 1979. – 232 с.
4. Введенская Л. А. Этимология и ее виды / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – М. : Питер 2004. – 224 с.
5. Киреева Г. В. Междометие как показатель градуальности в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Г. В. Киреева. – Саранск, 2010. – 217 с.
6. Колесникова С. М. Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке / С. М. Колесникова. – М. : Высш. шк., 2010. – 279 с.
7. Кошелев А. Д. О финальной стадии эволюции языка (лексико-семантический аспект) / А. Д. Кошелев // Вопросы языкового родства. – 2013. – № 10. – С. 63–84.
8. Кустова Г. И. Типы производных значений и механизмы языкового расширения / Г. И. Кустова. – М. : Яз. славян. культуры, 2004. – 472 с.
9. Марчук Л. М. Категория градації в сучасній українській літературній мові : дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Марчук. – К., 2008. – 368 с.
10. Пизани В. Этимология: История проблемы – метод / В. Пизани. – М. : Изд-во иностр. лит., 1956. – 188 с.
11. Подуфалова Т. В. Когнітивно-семантичні та функціональні особливості градації в російській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / Т. В. Подуфалова. – Х., 2007. – 22 с.
12. Сэпир Э. Градуирование: семантическое исследование / Э. Сэпир // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 43–78.
13. Шейгал Е. И. Градация в лексической семантике / Е. И. Шейгал. – Куйбышев : КГПИ, 1990. – 95 с.
14. Bierwisch M. Einige semantische Universalien in deutschen Adjektiven / M. Bierwisch // Steger H. Vorschläge für eine strukturelle Grammatik des Deutschen. – Damsdadt, 1970. – S. 269–318.
15. Bolinger D. Degree words / D. Bolinger // The Hague. – Paris : Mouton, 1972. – 324 p.
16. Calvin W. H. Lingua ex machina: Reconciling Darwin and Chomsky with the human brain / W. H. Calvin, D. Bickerton. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000. – 304 p.
17. Geeraerts D. Polysemy / D. Geeraerts // The Encyclopedia of Language and Linguistics / R. E. Asher, J.M.Y. Simpson. – Oxford : Pergamon, 1994. – P. 3227–3228.
18. Hargraves O. New Words / O. Hargraves. – Oxford : Univ. Press, 2004. – 320 p.
19. Harper Douglas Online Etymological Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.etymonline.com/.
20. Kennedy C. Scale Structure, Degree Modification, and the Semantics of Gradable Predicates / C. Kennedy, L. McNally // Language. – 2005. – Jun. – Vol. 81. – Issue 2. – P. 345–381.
21. Malkiel Y. Etymology / Y. Malkiel. – Cambridge, 1993. – 223 p.
22. Osgood Ch. The Measurement of Meaning / Ch. Osgood, G. Suci, P. Tannenbaum. – USA : Univ. of Illinois Press, 1957. – 347 p.
23. The Shorter Oxford English Dictionary / ed. by A. Stevenson. – Oxford Univ. Press, 2007. – [SOED].

УДК 81'42:46.811.111

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ В СТРУКТУРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Бехта І. А., Доскоч І. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття націлена на виявлення факторів, що дозволяють класифікувати художній гіпертекст і його складові (гіпотексти) як мовленнєве утворення особливого типу, якому водночас притаманні властивості традиційного тексту.

Ключові слова: текст, художній гіпертекст, гіпотекст, зв'язність, цілісність, наратив.

Бехта И. А., Доскоч И. О. Специфика репрезентации художественного нарратива в структуре электронной коммуникации. В статье рассматриваются факторы, позволяющие классифицировать художественный гипертекст и его составляющие (гипотексты) как речевое образование особого типа, которому одновременно присущи свойства традиционного текста.

Ключевые слова: текст, художественный гипертекст, гипотекст, связность, целостность, нарратив.

Bekhta I. A., Doskoch I. O. The specificity of narrative fiction representation in the structure of electronic communication. The article aims to identify factors that allow to classify hypertext fiction and its components (hypotexts) as special language formations which inherit properties of the traditional text too.

Key words: text, hypertext fiction, hypotext, cohesion, coherence, narrative.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку XXI століття лінгвістичні студії розширюють спектр власних об'єктів вивчення, беручи до уваги новітнє явище художнього гіпертексту [1, 85]. Когнітивна та комп'ютерна лінгвістики, лінгвістика тексту, теорія інформації, лексикологія, лінгвостилістика, семіотика, психолінгвістика та інші галузі мовознавства на тепер актуальним питанням дослідження вбачають новітню форму посттрадиційного прозового тексту. Вперше природу походження та особливості функціонування художнього тексту розкривали у царині комп'ютерних технологій. У такий спосіб інформація та техніка із засобів діяльності людини перетворюється у середовище її існування [9, 8].

З появою високотехнічних пристроїв у практиці побудови художнього дискурсу зазнають змін традиційні жанрові форми, що відбувається шляхом диктування власних правил у зміненому комунікаційному просторі. Текст як проміжний елемент комунікативної структури *автор (адресант) – текст – читач (адресат)* [7, 28] отримує нове трактування в часі інформаційного суспільства. Із зростанням Інтернет-можливостей в комунікаційних системах сучасні лінгвісти висувують на перший план дослідження художнього гіпертексту як особливої форми нелінійного наративу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні теорією художнього гіпертексту займаються такі зарубіжні вчені-лінгвісти, як Н. Асмус, О. Дедова, Т. Рязанцева, R. Coover, G. P. Landow, J. D. Bolter, N. K. Hayles, J. Walker; практичні дослі-

дження здійснено Е. Douglas, К. Gee, М. Mackey, D. S. Miall, Т. М. Dobson, М.-L. Ryan, J. Walker. Грунтовне дослідження мережевої літератури (термін на позначення літератури комп'ютерного середовища) в Україні здійснили Ю. Завадський, А. Захарченко, О. Барбанюк, Е. Горошко, Н. Коломієць, К. Рітц-Ракул.

Новий тип лінгвістичного порядку – *художній гіпертекст* (ХГТ) – становить собою найбільш сприятливе середовище для втілення в реальність ідей постмодерністської текстуальності, які мають на меті зруйнувати структуру, оголосити примат форми над змістом, впровадити нелінійне письмо, поєднати аудіо та відео канали, гібридизувати жанри, запровадити мовну гру, гру з текстом та гру з читачем (J. Barth, R. Barthes, J. Derrida, U. Eco, I. Hassan, J.-F. Lyotard, W. Welsch та ін.). Час новаторства та експериментування з формою приходить на зміну ери книгодрукування. Автори літератури постмодернізму прагнуть зробити читача учасником творення дійсності, а також скоротити його дистанцію між текстом. Це мотивує здійснення спроби деконструкції жанру. Гіперреальний простір Інтернету втілюється як ідеальне середовище для реалізації перетворень у формі електронного художнього гіпертекстового наративу.

Упродовж історії розвитку лінгвістичної науки в ракурсі вивчення феномену «текст» сформувалися різні підходи дослідження. Та виникнення особливої форми письма вимагає від дослідників мовознавчого кола питань інших варіантів розгляду проблематики нелінійного способу організації матеріалу. Електронний художній гіпертекст, будучи явищем міждисциплінарного характеру, потребує ґрунтовнішого аналізу, аніж лише з погляду текстуального підходу. Деякі вчені притримуються думки щодо сприйняття

феномену гіпертексту як продовження дослідження принципів організації і розуміння звичайного друкованого тексту [6]. Проте сьогодні **актуальним** вважається ширший кругозір на проблему розуміння суті та принципів формування структури художнього гіпертексту [1, 14].

Мета пропонованої наукової розвідки полягає у виявленні тих чинників, що дозволяють класифікувати художній гіпертекст і його складові (гіпотексти) як мовленнєве утворення особливого типу, якому водночас притаманні властивості традиційного тексту.

Для досягнення поставленої мети сплановано вирішення таких **завдань**:

- 1) проаналізувати мінімальні значеннєві одиниці традиційного тексту та художнього гіпертексту;
- 2) виокремити спільні та відмінні особливості тексту та гіпертексту;
- 3) виявити характерні риси структурної побудови художнього гіпертексту

Виклад основного матеріалу дослідження. Отож, що таке електронний художній текст? На думку П. Сергієнко, головна особливість художнього гіпертексту полягає у власній нелінійній природі, де його складові (гіпотексти) перебувають у тематичній, семантичній та інших видах зв'язності [11, 28]. Текстовий матеріал, що наповнює гіпертекст, не вишикуваний в єдиний лінійний ланцюжок, як це властиво для традиційного прозового тексту. Натомість елементи цієї нелінійної структури володіють лінійною формою. Багатовимірний, ризоморфний, або ж нелінійний текст пропонує читачеві вибір можливих шляхів прочитання, де кожний окремих його фрагмент сприймається за правилами послідовного викладу матеріалу.

Для прикладу, у традиційному лінійному тексті найменшою одиницею прийнято вважати надфразову єдність [10, 37]. Кожна така одиниця має прив'язку хоча б до ще двох: та, що передує їй, і та, що йде слідом. Сюжетна лінія має свій єдиноможливий початок і веде читача виключно до кінцівки твору на останніх сторінках книги (тому такі тексти і називаються лінійними). Структура наділена фізичним та мисленнєвим образом. Розділи та сторінки перебувають у матеріальному сполученні і не можуть бути зміненими без руйнування фізичної цілісності тексту. Загалом увесь текст є цілісним і нероздільним фрагментом.

На противагу, ієрархічне поєднання окремих фрагментів художнього гіпертексту – гіпотекстів [9, 28] – репрезентує мовленнєве утворення особливого типу. Термін «гіпотекст» (введений Ж. Жанетом для відображення різнорівневості міжтекстових зв'язків [5, 26]) більш правильно відповідає завданням розчленування гіпертексту як нелінійної структури. На відміну від надфразових єдностей, гіпотексти не сполучені в чітко визначеній послідовності. Виходячи з цього, констатуємо першу відмінність гіпертексту від традиційного тексту, що полягає у структурній побудові.

Прикладом відмінного формування структури ХГт може слугувати твір Едварда Фалько «Charmin Cleary». Полотно художньої оповіді складається з

переплетення тридцяти хаотично розміщених гіпотекстів, з яких читач дізнається про одну і ту ж подію, але з різних точок зору: студентки Шармін, професора Блета та інших очевидців події. Розпочати читання можливо, обравши один з трьох вихідних фрагментів на початковій сторінці гіпертвору: «Her story», «His story», «The Other Guy's». Нелінійна природа ХГт унеможливило послідовний перехід між гіпотекстами. Тому щоразу, коли читач здійснює перехід на наступний, відносно окремих фрагмент прочитання, він переміщується між рівнями гіпертекстового утворення. Якщо перший гіпотекст із розповідю Шармін приєднаний до фрагмента-заголовку «Her story», то чітко визначеної автором прив'язки до наступного гіпотексту не існує. Перехід відбувається або на слова проф. Блета, або ж свідків історії. Переміщуючись між гіпотекстами, читач наділяється правом вибору шляху прочитання.

Другою характерною особливістю художнього гіпертексту теоретики виділяють можливість множинного вибору сюжетно-тематичного потоку на основі асоціативних зв'язків і у відповідності до індивідуальних потреб читача [13; 14; 15]. У ХГт передбачається множинне і розгалужене сполучення гіпотекстів за допомогою особливих синтаксичних засобів – системи зв'язків та гіперпосилань. У результаті взаємодії окремих сегментів (гіпотекстів) утворюється над- чи гіпер-текст – семантична мережа текстів, що містить перехресні посилання та володіє особливими засобами навігації. Такий ланцюг текстів спроможний безупинно розростатися і створювати особливе інформаційно-комунікативне середовище. На перший погляд здається, що автор закладає чітку логічну структуру побудови власного тексту, впорядковує та систематизує його. Однак читач постійно нашоується на мінливість, хаотичність, перескакування з рівня на рівень. Семантична сітка увесь час розгалужується, що робить інформаційний потік практично неконтрольованим.

З описаного констатуємо, що нелінійне письмо – це один із специфічних проявів реалізації мови. У традиційному розумінні мови її елементи поєднуються лінійно, починаючи із найменшого рівня: звуки і букви формують слово, поєднання слів утворюють речення, сукупність речень формує надфразову єдність, яка, в свою чергу, – зв'язний текст. На захист електронного письма Т. Рязанцева стверджує, що гіпертекст уособлює собою лінгвістичний рівень «над текстом», на якому не використовуються традиційні методи поєднання мовних одиниць для утворення вищого мовного рівня. У ході дослідження використовуються методи, безпосередньо пов'язані із сучасними інформаційними технологіями [9, 30]. На думку дослідниці, концептуально гіпертекст ґрунтується на інших лінгвістичних засадах, відмінних від принципу лінійності. З однієї сторони, гіпертекст функціонує згідно із засадами традиційного поєднання мовних одиниць нижчого рівня, а з іншої, – репрезентує новий рівень, де існують нові закони породження і сприйняття. Отже, стає очевидним, що гіпертекст та його складові (гіпотексти) є мовленнєвим утворенням особливого типу.

Втім, наявність в художньому гіпертексті зв'язності його елементів вказує на присутність основної текстової категорії, що забезпечує цілісність структури, де гіпотексти не просто хаотично пов'язані між собою, а співвіднесені з глибинним змістом. Така властивість доводить можливість розгляду ХГт у двох аспектах. По-перше, ХГт можна співвіднести з традиційним лінійним письмовим текстом. По-друге, проблематика гіпертексту сфокусована на питаннях технології, яка реалізує можливість засвоєння великої кількості текстової інформації в нелінійній формі.

У результаті проведеного нами дослідження структури ХГт виявлено такі його особливості:

– кожний окремих художній гіпертекст уособлює собою певну семантичну єдність зв'язаних текстових вузлів;

– семантичний потенціал твору розкривається у цілій низці текстів гіпертекстової структури – гіпотекстах: мінімальних значеннєвих одиниць, що володіють семантичною цілісністю, простою текстовою формою і єдиним внутрішньо нерозривним змістом [9, 34];

– гіпотексти складають єдине ціле, виконуючи подібні функції;

– гіпертекст має властивість більш вираженого розділення внаслідок відносної завершеності його складових (гіпотекстів).

ХГт становить гіпертекстову організацію матеріалу. У перспективі когнітивної лінгвістики це озна-

чає, що художній твір, фрагменти якого розміщуються у декількох частинах, перебуває у текстовій змістовій єдності між усіма структурними елементами, що складають єдине ціле і виконують подібні функції. Гіпотексти поєднуються на основі залежності, що зумовлено їхньою взаємною інтерпретацією [8, 40]. Цілісність тексту виявляється на рівні єдиного сприйняття усієї гіпертекстової системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. ХГт – це мовленнєве утворення особливого типу, бо: володіє новітньою формою представлення текстового матеріалу; використовує нелінійний спосіб організації; складається із мінімальних композиційних блоків – гіпотекстів; наділений інформаційною природою; об'єднані ключовими концептами, що розгортаються по всьому +гіпертексту, структурні елементи єднаються, зберігаючи цілісність тексту, а внутрішньо текстова зв'язність забезпечується завдяки єдиному сюжету. Саме такі інваріантні структурні категорії тексту, як зв'язність (когезія) та цілісність (когерентність), притаманні ХГт, дозволяють констатувати, що електронний художній текст акумулює властивості тексту в традиційному розумінні.

Зіставлення двох сторін гіпертексту в аспекті лінійного письмового тексту та нелінійного на основі інформаційних технологій відкриває величезний потенціал теоретичного та практичного опрацювання й усвідомлення в подальших наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : УРСС Эдиториал, 2001. – 360 с.
2. Бехта І. А. Гіпертекст як альтернативна модель конвенційного тексту у постмодерністську епоху / І. А. Бехта // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Київ, 2004. – Вип. 11. – Книга 1. – С. 38–41.
3. Бехта І. А. Парадигма англомовного постмодерністського художнього тексту / І. А. Бехта // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 551–552 : Германська філологія. – С. 85–92.
4. Бехта І. А. Функційно-прагматична дієвість тексту у світлі когніції й дискурсу / І. А. Бехта // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2013. – С. 99–103.
5. Дзик Р. А. Концепт інтертекстуальності в інтерпретації французьких пост структуралістів : від Р. Барта до Ж. Жанетта / Р. А. Дзик // Філологічні науки. Літературознавство : зб. наук. праць. – Луцьк : СЛУ ім. Л. Українки, 2012. – Вип. 13. – С. 23–27.
6. Эко У. Открытое произведение / У. Эко. – Санкт-Петербург : Академический проект, 2004. – 121 с.
7. Загнітко А. П. Основи мовленнєвої діяльності / А. П. Загнітко, І. Р. Домрачева. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
8. Курбатова Е. А. Функционально-экспрессивные особенности разделительных вопросов в современном английском языке : дис. док. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Курбатова. – Тула, 2002. – 253 с.
9. Рязанцева Т. И. Теория и практика работы с гипертекстом (на материале английского языка) : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Т. И. Рязанцева. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 208 с.
10. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : [підручник] / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2011. – 696 с.
11. Сергиенко П. И. Лингвокогнитивные особенности электронного гипертекста (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / П. И. Сергиенко. – Москва, 2009. – 183 с.
12. Amerika M. Overview : What kind of writing is this anyway? // Proceedings of Incubation / M. Amerika. – Nottingham, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trace.ntu.ac.uk/newmedia/overview.cfm>.
13. Bolter J. D. Writing Space : computers, hypertext and the remadiation of print / J. D. Bolter. – London : LEA, 2001. – 232 p.
14. Hayles N. K. Electronic literature : new horizons for the literary / N. K. Hayles. – Notre Dame, Indiana : University of Notre Dame, 2010. – 223 p.
15. Landow G. P. Hypertext 3.0. Critical theory and new media in an era of globalization / G. P. Landow. – USA : The John Hopkins University Press, 2006. – 436 p.
16. Walker J. Fiction and Interaction : how clicking a mouse can make you part of a fictional world : Dr. art. Thesis / Department of Humanistic Informatics University of Bergen / J. Walker. – Norway, 2003. – 190 p.

УДК 811.111'272'42

КОНЦЕПТ *YOUTH* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ)

Бешлей О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті проаналізовано концепт *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* як компонент англійської мовної картини світу. Наведено класифікацію фразеологічних одиниць, що вербалізують досліджуваний концепт відповідно до кореляції із реаліями навколишнього світу.

Ключові слова: концепт *YOUTH/МОЛОДІСТЬ*, фразеологізм, паремія, об'єктивація й експлікація концепту, домен, когнітивна модель.

Бешлей О. В. Концепт *YOUTH* в англomовній картині світу (на матеріалі фразеологічних одиниць). В статті аналізується концепт *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* як компонент англійської мовної картини світу. Приведена класифікація фразеологічних одиниць, вербалізуючих досліджуваний концепт в відповідності з кореляціями реалій оточуючого світу.

Ключевые слова: концепт *YOUTH/МОЛОДОСТЬ*, фразеологизм, паремия, объективация и экспликация концепта, домен, когнитивная модель.

Beshlei O. V. The concept *YOUTH* in the English Language world image (based on the phraseological units). The article analyzes the concept *YOUTH* as a component of the English language world image. The classification of phraseological units, which verbalize the concept under the study, is accomplished in accordance with the correlations of the world's realities.

Key words: the concept *YOUTH*, idiom, proverb, the objectification and the explication of the concept, a domain, cognitive model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мова – найважливіший засіб формування знань людини про світ. Відображаючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує результати пізнання у словах. «Усю пізнавальну діяльність людини (когніцію) можна розглядати як розвивальне вміння орієнтуватися у світі...» [7, 8]. Така діяльність обов'язково пов'язана з необхідністю ототожнювати й розрізняти об'єкти. Саме для забезпечення таких ментальних операцій у мові і створюються концепти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні *концепт* є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Зміст цього поняття варіюється в концепціях різних наукових шкіл. Ми дотримуємося визначення поняття концепту за А. П. Мартинюк, за якою «концепт є основною одиницею структурованого знання у свідомості людини; навантажений культурною інформацією; зміст і структуру концепту можна встановити через аналіз значення мовних одиниць, що його репрезентують (об'єктивують/вербалізують/актуалізують); факт мовної об'єктивації концепту свідчить про його актуальність для мовного колективу; ... концепт може бути об'єктивованим окремим словом, словосполученням, фразеологізмом, реченням і цілим текстом (низкою текстів), а також невербальними засобами» [6, 40].

Актуальність дослідження визначається значущістю виявлення та опису культурно-специфічних

особливостей вербалізації концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* як представника універсальної вікової категорії на рівні фразеологічних одиниць (фразеологізмів і паремій), які за своєю природою відображають менталітет народу і ставлення мовного колективу до феномена *молодості*.

Мета статті полягає у виявленні кореляцій концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* із реаліями навколишнього світу шляхом детального аналізу фразеологічних одиниць, які його експлікують.

Завдання наукової розвідки вбачаємо у дослідженні національної та культурної специфіки вираження цього концепту в англomовній картині світу, визначенні способів експлікації й об'єктивації шляхом вивчення його фразеологічної парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт є структурним елементом *мовної картини світу*. Своєрідність національного досвіду визначає особливості картини світу різних народів. Відповідно до специфіки досліджуваної мови формується певна мовна картина світу, через призму якої людина сприймає світ. Тому аналіз концептів допомагає виявити особливості національного світобачення.

До мовних засобів об'єктивації концепту належать лексичні, фразеологічні та пареміологічні одиниці. Мовні значення передають лише деяку частину знань про світ. Основна частка знань зберігається у свідомості у вигляді різних ментальних структур – концептів різного ступеня складності й абстрактності, в змісті яких можуть постійно з'являтися нові характеристики [1, 28]. Ці характеристики вимагають різних форм верба-

лізації. Усі мовні одиниці, що об'єктивують концепти, діляться на номінативні (які називають) і дескриптивні. У номінативних одиницях виділяються первинні одиниці (номінативні лексеми і члени їх синонімічних і асоціативних рядів) і вторинні одиниці (одиниці метафоричного осмислення розглянутих концептів). До групи дескриптивних одиниць належать фразеологізми й паремії, які і є предметом дослідження, адже саме ці фразеологічні одиниці актуалізують накопичений колективний досвід в індивідуальній мовній ситуації, слугують перетворенню й використанню в оперативній пам'яті тієї інформації, яка вже є в довготривалій пам'яті [8].

Отже, фразеологізми – це стійкі звороти (слово-сполучення), які сприймаються як єдине ціле та вживаються носіями мови в усталеному оформленні. По суті, в основі виникнення фразеологізму лежить семантичне спрощення. Паремії – це історично утворені стійкі фразеологічні одиниці, які відображають мовну картину світу, зберігають, передають соціальний досвід і моделюють стереотипи поведінки. Своєю образністю, виразністю, компактністю паремії наближаються до фразеологізмів, але водночас відрізняються від останніх здатністю висловлювати завершену думку [3, 387].

Варто зауважити, що деякі лінгвісти (Н. М. Шанський, Б. Ю. Норман) пропонують розглядати фразеологію й пареміологію як єдину сферу ідіоматики. Відсутність чітких меж між цими типами фразеологічних одиниць виражається в тому, що нерідко паремії (прислів'я або приказки) «згортаються» до фразеологізму, а фразеологізм може «розростатися» до обсягу паремії [8, 247].

Матеріалом дослідження слугували англійські фразеологізми та паремії із семою *молодість*, що вербалізувались за допомогою двох лексем: іменникової *youth* і прикметникової *young*; були отримані у результаті суцільної вибірки з таких лексикографічних джерел як: The Oxford Dictionary of Idioms [15], Cambridge international Dictionary of Idioms [13], Random House Russian-English Dictionary of Idioms [12], Англо-русский фразеологический словарь [5], Словарь английских пословиц и фразеологических выражений [10].

Перш ніж звернутися до тлумачення вербалізованого концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* в англомовних словниках, розглянемо підходи до вивчення цього феномена у сфері філософії, психології та соціології. Проблеми розуміння *молодості* хвилювали мислителів усіх історичних епох. Середньовічні філософи вважали, що з молодістю пов'язано безліч земних гріхів. На початку Нового часу молодість асоціювалася з розвагами та заворушеннями. «Молодість не порівнює цілі й засоби своїх досягнень, головне – швидкість». У філософському розумінні молодість – це передусім категорія духовно-моральна, морально-етична, її головними атрибутами є творча активність особистості, віра у вищі моральні цінності й сильно збуджений загальнолюдський інтерес [9, 42].

Із погляду психології *молодість* – це завершальна стадія ступеня персоналізації, час створення сім'ї, формування ставлення до суспіль-

ного життя й визначення своєї ролі в ньому; в молодості відбувається усвідомлення власних здібностей, знань, ідеалів, мотивів поведінки, цілісної самооцінки [2, 190]. Сучасній західній культурі властивий так званий *культ молодості*; масова культура закріпила певне кліше: молодий – значить, гарний, здоровий, енергійний, перспективний [4, 86].

Дефініції англомовних словників британського та американського варіантів англійської мови пропонують такі тлумачення *молодості*:

A. 1) a: the time of life when one is young; especially: the period between childhood and maturity;

b: the early period of existence, growth, or development;

2) a: a young person; especially: a young male between adolescence and maturity;

b: young persons or creatures – usually plural in construction;

3) the quality or state of being youthful [11].

B. 1) the time of life when a person is young, especially the time before a child becomes an adult;

2) the quality or state of being young;

3) (often disapproving) a young man; young people considered as a group [14].

Наведені словникові дефініції вказують на пріоритетність під час характеристики феномена молодості *фізичної ознаки*: відображення вікового періоду в житті людини, позначення самої особи або ж характеристики цієї особи в зазначеному віковому проміжку. Аналіз вищенаведених тлумачень надає можливість виявити змістові ознаки лексем *youth* та *young*, що безпосередньо вербалізують досліджуваний концепт; є принципово важливим для відображення специфіки сприйняття досліджуваного явища у фразеологізмах і пареміях англійської мови, формуючи базу для виокремлення *доменів*, у межах яких функціонують ці мовні одиниці й вибудовують певну *когнітивну модель*.

Для початку зауважимо, що у процесі мовної рефлексії концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ*, зокрема, на основі фразеологізмів і паремій використовується *метамова*: мова символів та образів; відзначається наявність алюзій, алегорій; використовується широкий спектр порівнянь.

Отже, в рамках дослідження виявлено такі домени:

- соціокультурний;
- просторово-темпоральний;
- характерологічний;
- інтелектуально-ментальний.

Кожен домен акумулює набір сконцентрованих в окремих фразеологізмах і пареміях ознак, домінування яких укаже на кореляцію досліджуваного концепту з основоположними категоріями людського буття. Водночас внутрішня структура фразеологічних одиниць схематично відображає способи об'єктивації концепту: за допомогою порівняння та опозиції (молодість/старість; молодий/старий); імплікації (прихованого змісту); причинно-наслідкових зав'язків, що в деяких випадках ґрунтуються на явищах модальності, умовності чи проявляються у формі імперативу.

У контексті англійських фразеологізмів і паремій молодість розуміється як певний період життя людини, коли потрібно прагнути до досягнення висот, до усвідомлення себе як особистості, до отримання знань і життєвого досвіду. Хоча зустрічається чимало пейоративно забарвлених фразеологічних одиниць, що мають яскраво виражений експресивний характер, коли мова йде про молоду людину, яка не працює, витрачає час на світські розваги. У такому випадку відбувається нашарування аксіологічних ознак, що визначають вектор спрямування експлікації концепту в напрямі позитивної чи негативної оцінки.

До складу *соціокультурного* домену входить чимало фразеологізмів і паремій, де концепт об'єктивується за допомогою способу порівняння та опозиції (вираження аксіологічної ознаки) і причинно-наслідкових зав'язків (за участі явища умовності й імперативу). Саме в межах цього домену аксіологічна інтерпретація найбільш очевидна. Тут репрезентуються такі ознаки:

• Стиль життя

Gilded youth («золота молодь», забезпечені молоді люди, які бездіяльно проводять час).

Young blood, young spark (світський чепурун; молодий франт).

To waste one's youth (витрачати молодість марно).

A young idler, an old beggar (ледар у молодості – бідняк у старості).

Young men's knocks old men feel (удари в молодості відчуються в старості).

Reckless young age brings reckless old age (бездумна молодість призводить до каяття в старості).

If you lie upon roses when young, you will lie upon thorns when old (розважаєшся замолоду, в старості помреш від голоду).

Spare when you are young and spend when you are old (запасайся молодим, а витрачайся в старості).

Who that in youth no virtue uses, in age all honor him refuse (немає моральності замолоду, немає честі в старості).

• Соціальна категорія

Young lady (звертання до молодої дівчини як до представника молоді).

Young man (звертання до молодого хлопця як до представника молоді).

Younger hand (гравець, який ходить останнім).

A young shaver (юний, незрілий хлопчина, молодик).

• Морально-етичні й суспільні норми

A tree must be bent while young (дерево треба гнути, поки молоде).

Diligent youth makes easy age (старанність у молодості робить старість легкою).

Look after honour from your youth (бережи честь змолоду).

Youth will have its course (молодість має своє бачення).

Youth will be served (молодість візьме своє).

• Суспільні погляди представників молоді

Young fogey (молода людина, яка дотримується консервативних поглядів або має старомодний смак).

• Ступінь освіченості й наявність таланту

Young hopeful (молоде, юне обдарування; багатообіцяючі молоді люди).

Young barbarians (студенти-аристократи, нерозвинені в інтелектуальному плані).

Належність до національно-політичних груп чи культурних течій

Angry young men (протестанти – група англійських письменників-романтистів, котрі висловлювали протест проти соціальної нерівності в кін. ХХ ст.).

The young Turks (протестанти – учасники антиабсолютистського націоналістичного руху в Туреччині на поч. ХХ ст.).

• Сімейні та міжособистісні стосунки

A young man married is a young man marred (шлюб у ранньому віці псує людину).

Where old age is evil, youth can learn no good (де старість – зло, там молодість не почерпне добра).

As the old cock crows, so doth the young (молодий півник по-старому співає).

The owl thinks her own young fairest (матері своє дитя наймиліше).

Better be an old man's darling than a young man's slave (краще в старого бути коханою, ніж у молодого рабинею).

У *просторово-темпоральному* домені концепт найчастіше об'єктивується за допомогою імплікації. Це свідчить про те, що, перебуваючи на будь-якому етапі вікового періоду життя, людина думками мандрує в той час, коли вона була юною, сповненою сил, енергії, здоров'я. Тут імплікується бажання кожної особистості повернути роки квітучої молодості.

The youth of the universe (початок всесвіту).

The night is young (ще не пізно).

Second youth (друга молодість).

The youthful season of the year (молода пора року).

Remember one's young days (згадувати молоді роки).

In the first flush of youth (бути в пориві молодості).

Be no longer in one's first youth (не першої свіжості).

Time is the rider that breaks youth (час згубний для молодості).

Old people forget they were young (старий забуває, як був молодим).

Young men may die, but old men must die (смерті нікому не уникнути, але краще відкласти її до старості).

Характерологічний домен, який відображає психологічні та емоційні ознаки людини, також доволі об'ємний, адже виконує описову функцію, відображаючи крізь свою призму аксіологічне забарвлення кожної мовної одиниці. Об'єктивація концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* відбувається за допомогою імплікації.

Young eyed (having the bright or lively eyes of a young person).

Young devil (сущий диявол).

Young mannish (resembling, pertaining to, or characteristic of a young man).

Young lion (a young vigorous man).

Youth is a blunder (молодість – це допускання помилок).

Young saints make old sinners (святий у молодості може бути грішником у старості).

The fountain of youth (джерело молодості; енергія).

Young at heart (молодий душею/серцем).

Youth never casts for peril (молодість ніколи не вважає на небезпеку, ризик).

The young will sow their wild oats (молодо-зелено, погуляти велено).

I'm not so old as my teeth and not so young as my tongue (я не такий старий, як мої зуби, і не такий молодий, як моя мова).

A growing youth has a wolf in one's belly (молодий – завжди голодний).

Old folks are said to be early risers, and young ones late sleepers (у молодості спиш довше вранці, у старості зранку вже не до сну).

У ментально-інтелектуальному домені важливе місце посідають фразеологізми та паремії, що концентрують такі ознаки: досвідченість, компетентність, мудрість. Об'єктивізація відбувається за допомогою компаративного та причинно-наслідкового способів.

Knowledge in youth is wisdom in age (знання в молодості – мудрість у старості).

Youth and age will never agree (молодий і старий ніколи не знайдуть спільної думки).

You cannot put old heads on young shoulders (отримати мудрість не по роках).

If youth but knew, if age but could (якби в молодості знання, а в старості можливості).

If youth knew what age would crave, it would both get and save (якби в молодості знати, що в старості необхідне).

Youth is the brother of madness (молодість – сестра божевілля).

The folly of age is worse than the folly of youth (дурість у старості гірше дурості в молодості).

Young folks think old folks to be fools, but old folks know young folks to be fools (молодий гадає, що старий – дурень, але старий знає, що молодий – дурень).

Трактування фразеологічних і пареміологічних репрезентацій концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* дало змогу вибудувати такі когнітивні моделі:

- МОЛОДІСТЬ – ПЕВНИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ;
- МОЛОДІСТЬ – СТАН ДУШІ;
- МОЛОДІСТЬ – ПОЧАТОК РОКУ, ВСЕСВІТУ;
- МОЛОДІСТЬ – ЦЕ ПОЧАТОК ЖИТТЯ;
- МОЛОДІСТЬ – СИЛА, ЕНЕРГІЯ, ЗДОРОВ'Я;
- МОЛОДІСТЬ – КРАСА;

- МОЛОДІСТЬ – ОБДАРУВАННЯ, ТАЛАНТ;
- МОЛОДІСТЬ – ЛЮБОВ, КОХАНА ЛЮДИНА;
- МОЛОДІСТЬ – БЕЗТУРБОТНИЙ ЧАС;
- МОЛОДІСТЬ – АКТИВІСТСЬКІ РУХИ;
- МОЛОДІСТЬ – ПОЧУТТЯ ВЛАСНИЦТВА;
- МОЛОДІСТЬ – БЕЗДІЯЛЬНЕ ПРОВЕДЕННЯ ЧАСУ;
- МОЛОДІСТЬ – ВІДСУТНІСТЬ ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ;
- МОЛОДІСТЬ – БЕЗДУМНІ ВЧИНКИ.

Отже, реалізація концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* відбувається за участі виражених аксіологічних, антропоцентричних, темпоральних ознак: спосіб життя, психічний, фізичний, емоційний стан, ментальність, інтелект, освіта, культура, мораль, часові та просторові параметри. Саме за такими критеріями молодість і старість часто протиставляються у фразеологізмах і пареміях, що є ніби відзеркаленням нації. Наразі опозиція вбачається в таких твердженнях: молодість завжди активна й рішуча, а старість пасивна; краще терпіти нестатки в молодості, ніж у старості; старші не прислухаються до порад недосвідченої молоді; старші не пам'ятають, що допускали такі ж помилки, як і молоді, і вважають, що вони б їх не зробили; те, що в молодості здається легким, стає важким у старості; молода людина може вибрати, як прожити життя, а для старого цього вибору вже не існує. Деякі ознаки часто зливаються воедино й формують загальноприйняті етносом норми та морально-етичні цінності. Тому дослідження фразеологізмів і паремій як засобів актуалізації лінгвокультурних концептів є вкрай важливими у процесі вивчення мовної картини світу певної лінгвокультури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концепт *YOUTH/МОЛОДІСТЬ*, вербалізований у фразеологічних одиницях англійської мови, виражає основні ціннісні пріоритети антропоцентричної парадигми, фокусуючись на соціально-культурному, емоційному, морально-етичному, ментальному, психофізичному аспектах, а також відображає сутнісні ознаки об'єктивного світу.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні аспектів реалізації концепту *YOUTH/МОЛОДІСТЬ* в англомовному художньому дискурсі з метою виявлення його інтеграційних і диференційних ознак як структурних компонентів внутрішньої структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – С. 25–36.
2. Дарвиш О. Б. Возрастная психология : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / О. Б. Дарвиш. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 264 с.
3. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Т. В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. – 486 с.
4. Крючкова Н. В. Концепт «молодость» в политическом дискурсе / Н. В. Крючкова // III Международные Бодуэновские чтения : И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания : труды и материалы : в 2 т. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т. 1. – 2006. – С. 86–88.
5. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : Рус. яз., 2002. – 512 с.
6. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.

7. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учебн. пособ. для студ. высш. учебн. завед.] / В. А. Маслова – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 259 с.
8. Норман Б. Ю. Когнитивные аспекты паремииологии и национальная картина мира в славянских языках / Б. Ю. Норман // Славянский вестник. – 2004. – Вып. 2. – С. 246–256.
9. Федотова П. И. Молодость и старость как духовно-нравственные категории: проблемы геронтофилософии в русском философском романтизме / П. И. Федотова // Философия старости: геронтофилософия : сб. матер. конф. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – Вып. 24. – С. 41–43.
10. Хазан А. В. Словарь английских пословиц и фразеологических выражений / А. В. Хазан. – М. : Русич, 2001. – 560 с.
11. Hornby A. S. & Wehmeier S. (2000). Oxford advanced learner's dictionary / A. S. Hornby & S. Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press.
12. Lubensky S. (1995). Random House Russian-English dictionary of idioms / S. Lubensky. – New York : Random House.
13. McCarthy M. (2002). Cambridge international dictionary of idioms / M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press.
14. New Webster's dictionary and thesaurus of the English language (1992). – Danbury, CT : Lexicon Publications.
15. Speake J. (2000). The Oxford dictionary of idioms / J. Speake. – Oxford : Oxford University Press.

УДК 81-115

НАРАТИВНИЙ ТИП ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ У КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – XXI СТ.

Білянна В. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено характеристиці наративного типу діалогових стратагем на базі китайських та українських художніх текстів. Розкрито соціокультурні й історичні особливості, що впливають на формування національної свідомості та вибір діалогових стратагем в умовах повсякденної комунікації.

Ключові слова: стратагема, діалогова стратагема, наративний діалог

Білянна В. И. Нарративный тип диалоговых стратагем в китайских и украинских художественных текстах XVIII–XXI ст. Статья посвящена характеристике нарративного типа диалоговых стратагем на базе китайских и украинских художественных текстов. Раскрыты социокультурные и исторические особенности, которые влияют на формирование национального сознания и выбор диалоговых стратагем в условиях ежедневной коммуникации.

Ключевые слова: стратагема, диалоговая стратагема, нарративный диалог.

Bilianina V. I. A Narrative type of dialogue stratagem in Chinese and Ukrainian literary texts of XVIII-XXI century The article is dedicated to the characteristic of the narrative type of dialogue stratagem on the basis of Chinese and Ukrainian literary texts. The article reveals social, cultural and historical peculiarities that influence the formation of the national consciousness and choice of dialogue stratagem in everyday communication.

Key words: stratagem, dialogue stratagem, narrative dialogue.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день існує чимало дослідників процесу спілкування. Відповідно є чимало кількості класифікацій діалогів, кожна з яких бере за основу певну його характеристику або складову, роблячи акцент на контексті, комунікантах, сферах спілкування, складових мовленнєвого акту чи його інтенціях. **Актуальність** обраної теми не викликає сумнівів, оскільки вивчення соціокультурних особливостей, що впливають на вибір діалогових стратагем в умовах повсякденної комунікації є на часі і відповідає сучасним студіям з комунікативної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зробивши узагальнений аналіз філософського, психологічного, лінгвістичного, лінгвокогнітивного, психолінгвістичного, комунікативно-прагматичного та дискурсивного підходів до вивчення діалогу, було розширено типи діалогічних едностей, запропонованих С. Ю. Ніколаєвою [5], співвіднесено їх з типізацією діалогів сучасних дослідників (П. А. Беляєва [1], О. В. Іванцова [8], Т. В. Лебедева [2] та ін.), що дало можливість визначити універсальну типізацію діалогів, виділивши: риторичний, еристичний, конфліктний, імперативний та фатичний, з детальною класифікацією їх функціональних типів.

Китайсько-українська міжкультурна взаємодія має бути досліджена як складна, динамічна та багаторівнева сфера реалізації комунікативних стратегій

мовців, що є особливо актуальною в рамках сучасного стратегічного партнерства з Китаєм.

Метою статті є розкриття когнітивної природи діалогових стратагем, відображених в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників на прикладі наративного типу діалогових стратагем. Для досягнення поставленої мети сплановано вирішення таких **завдань**:

– розглянути стратегії спілкування, притаманні китайцям та українцям крізь призму міжкультурної комунікації;

– простежити їхній зв'язок з національно-мовними картинами світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Риторичний тип діалогу спрямований охопити усі типи діалогів, в основі яких лежить просте спілкування як пошук або обмін інформацією, тобто риторика. Г. Буш трактує риторичний діалог як передачу та обговорення конкретної теми [4]. Л. Мамчур у своїй статті «Основні форми міжособистісної комунікації» зазначає, що риторичний діалог можна вважати когнітивним, оскільки його мета – передати інформацію слухачеві, вислухати його реакцію і сприйняти нову інформацію від другого комуніканта [4].

Класифікація типів діалогових стратагем виділяє інформативний та наративний функціональні типи складовими риторичного діалогу. Головне функціональне навантаження наративного типу діалогу полягає у наданні ґрунтовної, повної інформації за запитом. Його репліки представлені поширеними простими та складними реченнями, яким часто притаманна сюжетність та монологічні ознаки.

Проведене дослідження продемонструвало відсутність єдиної універсальної схеми зображення

Таблиця 1

Наративний діалог в китайській та українській мовах

Ст.	Схема вираження діалогової форми			
	Китайська мова		Українська мова	
		Страт.		Страт.
18	<i>Пов-Пов-П-В</i>	29	<i>П-В-Пов-Пов</i>	3, 17, 18, 29, 31
19	-	-	Пов-Пов	1, 26
20	П-В-Пов-Пов-П-В	21	<i>П-В-Пов-Пов / Пов-Пов-П-В</i>	32
21	Пов-Пов-П-П-В-Пов	1, 8, 35	П-П-Пов-П-В	1, 8, 9

(Тут і надалі: Пов – повідомлення; П – питання; В – відповідь)

такого типу діалогу. Запропонована таблиця дасть змогу розглянути історію видозмін діалогових форм в обох мовах.

Як бачимо, в обох мовах відбувається варіативне урізноманітнення реплікової картини діалогу. Таке явище можна пояснити постійним розвитком, в якому перебуває мова. Наближення літературної мови до розмовної за стилем та формою знаходить пряме відображення у схематичній передачі діалогових типів. Монологічна складова даного типу діалогу виражена у репліках повідомлення, натомість репліки питання, відповідь не несуть особливого смислового навантаження, виступаючи «зв'язками».

Страгемна складова *наративного діалогу* теж має мовні та часові розбіжності. Для діалогів XVIII ст. китайської мови характерне вживання страгемати № 29 («Прикрасити сухе дерево штучними квітами» – прикрашати дійсність, видавати її більш цікавою, ніж вона є [9]), тоді як в українській мові рівнозначно активно використовуються страгемати № 3 («Вбити чужим ножем» – нейтралізувати супротивника чужими руками [9]), № 17 («Кинути цеглу, щоб отримати яшму» – обмін [9]), № 18 («Щоб спіймати розбійників, треба спіймати їх ватажка» [9]), № 29 («Прикрасити сухе дерево штучними квітами» [9]) та № 31 («Красотка» – підкуп, спокуса [9]).

У китайських текстах XIX ст. наративний тип діалогу взагалі відсутній, що можна пояснити революційними настроями тогочасного китайського суспільства [7, 675]. Більшості текстів притаманна інформативна та емоційна складова, в той час як ґрунтовні описи та розлогі повідомлення стають недоречними.

Натомість XIX ст. в українських текстах представлено активним використанням страгемати № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» – обманом, приховуючи істинні мотиви, змусити людину вчинити як сам забажаєш [9]) та № 26 («Приховати акацію, вказуючи на тутове дерево» – критика обхідним шляхом [9]). Саме в цей час українська література, не зважаючи на утиски уряду та заборони, стає провідною формою суспільної свідомості, а письменство – виявом громадської діяльності. По-новому аналізується міфічна основа текстів. У них автори шукають суть людської природи, щоб краще зрозуміти суспільно-історичні процеси. Особлива увага приділяється індивідуальним характеристам та дослідженню масової психології [11].

Для китайських діалогових форм XX ст. характерне використання страгемати № 21 («Цикада скидає золотий кокон» [9]) (адже саме в цей час китайська інтелігенція намагається переосмислити вікові літературні здобутки та відкрити себе світовій літературі), в той час як для української мови – № 32 («Відкриті міські ворота» – показна безпека [9]) (саме тоді письменники «розстріляного відродження» намагались у своїх творах надати народу слабку надію на краще життя у майбутньому [10]).

XXI ст. вирізняється використанням страгемати № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» [9]), № 8 («Для вигляду лагодити дерев'яний місток, потайки виступати у Ченьцан» – приховувати справжні наміри за ординарними вчинками [9]), № 35 («Ланцюг» [9]) у китайській та № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» [9]), № 8 («Для вигляду лагодити дерев'яний місток, потайки виступати у Ченьцан»), № 9 («Спостерігати за вознем з протилежного берега» – бездіяльність, відсутність допомоги [9]) для української мови. Таку ситуацію у китайській літературній мові пояснює професор університету сучасної китайської літератури Чень Цзянь Хуей (陈剑 晖), який у своїй праці «Критика китайської літератури XX ст.» («世纪中国文学批评 史») про прозу XX ст. пише: «Теорія прози XX ст. має серйозні недоліки: по-перше, теорія прози не є незалежною; по-друге, саме поняття прози є досить розмитим; по-третє, не має чіткої системи теорії прози» [3].

Натомість XXI ст. дає можливість вільного висловлювання. Така ситуація спостерігається в українській літературі. Як пише Інтернет-видання «Історія сучасної української літератури», «... якщо для класичної та радянської літератури були характерні політична заангажованість та визнання за літературою певної виховної суспільної ролі, то завдяки здобуттю Україною незалежності і зникненню цензури необхідність у цих функціях суспільного опору значно впала. Література вступила у постколоніальну стадію саморефлексії, ставши тільки видом мистецтва» [6].

Таким чином, бачимо спільність використання страгемати № 8 та № 29 та схеми *Пов-Пов-П-В / П-В-Пов-Пов* у китайській та українській мовах в *наративних діалогових страгематах*. Так як страгемність більшою мірою характерна для китайської мови, проілюструємо цей тип діалогової страгемати прикладом з української літератури, а саме з поеми І. П. Котляревського «Енеїда»:

«Не думай, що були чиновні, –
Сивілла сей дала одвіт, –
Або що грошей скрині повні,
Або в яких товстий живіт;
Не ті се, що в цвітних жупанах,
В кармазинах або сап'янах,
Не ті ж, що з книгами в руках,
Не рицарі, не розбишаки,
Не ті се, що кричать: «І паки»,
Не ті, що в золотих шапках.
Се бідні нищі, навіжені,
Що дурнями зчисляли їх,
Старці, хромі, сліпорожденні,
З яких був людський глум і сміх.
Се що з народжніми сумками
Жили голодні під тинами,
Собак дражнили по дворах;
Се ті, що біг дасть получали,
Се ті, яких випроводжали
В потилицю і по плечах.
Се вдови бідні, безпомощні,
Яким приюту не було;
Се діви чесні, непорочні,
Яким спідниці не дуло;
Се що без родичів остались ...

І сиротами називались,
А послі вбгались і в оклад,
Се що проценту не лупили,
Що людям помагать любили,
Хто чим багат, то тим і рад.
Тут також старшина правдива, –
Бувають всякі пани, –
Но тільки трохи сього дива,
Не квапляться на се вони!
Бувають військові, значкові,
І сотники, і бунчукові,
Які правдиву жизнь вели;
Тут люди всякого завіту,
По білому єсть кілька світу,
Которі праведно жили.
«Скажи ж, моя голубко сиза, –
Іце Еней Яги спитав. –
Чом батька я свого Анхіза
І досі в вічі не видав?
Ні з грішниками, ні у Плутона,
Хіба йому нема закона,
Куда його щоб засадить?»
«Він божої, – сказала, – крові,
І по Венериній любові,
Де хоче, буде там і жити» [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз діалогових конструкцій дав можливість описати діалогові страгатеми нарративного

типу, продемонструвавши залежність страгатеми складової від соціокультурних та історичних особливостей китайського та українського суспільств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева П. А. Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте : дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / П. А. Беляева. – М., 2005. – 172 с.
2. Лебедева Т. В. Культурный потенциал речевого диалога : дис. ... канд. культур. наук : спец. 24.00.01 / Т. В. Лебедева. – Нижний Новгород, 2000. – 235 с.
3. Лендьял Н. Тенденції розвитку сучасної китайської прози / Н. Лендьял // Синопис: текст, контекст, медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/viewFile/26/20>.
4. Мамчур Л. І. Основні форми міжособистісної комунікації / Л. І. Мамчур // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2006. – № 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_11.pdf.
5. Ніколаєва С. Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва, О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 39–46.
6. Особливості сучасної української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/sucasnaukraienskaliteratura/home/osoblivosti-sucasnoie-ukraienkoie-literaturi>.
7. Китайская литература второй половины XXI века [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://feb-web.ru/feb/ivl/vl7/vl7-6752.htm>.
8. Иванцова О. В. Факторы коммуникативного успеха в художественном диалоге : дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Иванцова. – Ульяновск, 2002. – 150 с.
9. Зенгер Х. фон. Страгатеми. О китайском искусстве жить и выживать / Х. фон Зенгер. – М. : Эксмо, – 2004. – 1024 с.
10. Українська література ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblosvita.kiev.ua/4620/ukrainska-literatura-xx-st/>.
11. Яценко М. Т. Історія української літератури ХІХ ст. / М. Т. Яценко, О. І. Гончар, Б. А. Деркач, І. В. Лімборський, С. І. Нахлік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/xix/hk17z.html>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Котляревський І. П. Енеїда. Наталка Полтавка / І. П. Котляревський. – Донецьк : БАО, – 2007. – С. 109–111.

УДК 81'42:81'36

ВЛИЯНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАУЧНОГО ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СТИЛЯ НА ОТБОР МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ АНАЛИЗА

Борисенко Т.И., Микешова Г.П., Петрова Е.И.
Одесский национальный политехнический университет

В статье описывается процесс формирования списка модальных глаголов как объекта для дальнейшего исследования. При этом учитывается не только мнение известных грамматистов-теоретиков, но и точка зрения экспертов и характер самого материала исследования, что зачастую может иметь более важное значение, чем аргументы авторов теоретических грамматик.

Ключевые слова: инфинитив, облигаторность, научный функциональный стиль, семантическое значение, текстовая выборка.

Борисенко Т. І., Микешова Г. П., Петрова О. І. Вплив особливостей наукового функціонального стилю на відбір модальних дієслів, призначених для аналізу. У статті описується процес формування переліку модальних дієслів як об'єкта для подальшого дослідження. При цьому враховуються не тільки думки відомих граматистів-теоретиків, але й точка зору експертів та характер самого матеріалу, що часто може мати більш важливе значення, ніж аргументи авторів теоретичних граматик.

Ключові слова: інфінітив, облигаторність, науковий функціональний стиль, семантичне значення, текстова вибірка.

Borisenko T. I., Mikeshova G. P., Petrova E. I. Influence of scientific functional style peculiarities on the selection of Modal Verbs aimed to be analyzed. The paper demonstrates the interaction of language and speech on the example of Modal Verbs. Any theoretical English Grammar contains the paragraph concerning Modal Verbs of the English language. It (paragraph) reflects the author(s)' certain opinion as to the number of Modal Verbs, their grammatical forms and their possibility to join Modal Verbs group and another language-as-a-system information. But an English learner usually needs some specific knowledge of the language instead of the language system in general, which does not take into account lexical and grammatical features of a definite area (sublanguage) of its functioning. That is why the researchers' main attention to different speech units including Modal Verbs is concentrated on the functional side of these units, i.e. on the implementation of their grammatical categories in the text corpora. The authors of the paper equally take into account the viewpoints of the famous theoretical linguists and the peculiarities of the scientific texts as the main principles of Modal Verbs selection for their being the future object of investigation in the research on the functioning of Modal Verbs in the texts of scientific style. So some of Modal Verbs, which are supposed to be the units of this group, were excluded from the list of verbs intended for our analysis. Since the authors first of all are oriented at the semantic characteristics of the verbs and at the consultations with the specialists in the scientific and technical areas of the knowledge chosen. Given principles of forming the object of the future research helped avoid the unproductive waste of time and obtain the reliable practical results.

Key words: infinitive, obligatoriness, scientific functional style, semantic meaning, text sampling.

Постановка задачи. В теоретической лингвистике можно наблюдать самые разнообразные тенденции в процессах исследования единиц языка и речи. Так, совсем недавно имело место резкое размежевание между лингвистами, использующими в своих исследованиях данные словарей или теоретических грамматик, и теми, кто считал, что для овладения определенным видом речевой деятельности, в частности, пониманием научного сообщения на иностранном языке, специалисту нужны только конкретные знания чужого языка, а не знание всей системы языка-кода безотносительно к условиям и области его функционирования. Причем такое противостояние касалось практически всех уровней языка.

Однако на настоящем этапе развития лингвистической науки в области описания текстовых корпусов акцент делается на диалектическом единстве системных и функциональных характеристик изучаемых явлений. Действительно, в научных работах, даже в тех, где исследование сосредоточено на рассмотрении реализации в текстах различных речевых единиц или категорий, теоретическая база считается одной из основных частей работы.

Однако в условиях взаимодействия теоретических и функциональных подходов к описанию единиц текстовых корпусов возникает проблема приоритетности одного из двух методов анализа, которую необходимо решить как можно более точно, особенно при формировании объекта исследования. Нередко для определения приоритетности того или иного метода исследователи вынуждены обращаться к экспертам, специализирующимся в различных областях техники.

Анализ последних исследований и публикаций. Параграф, в котором рассматриваются модальные глаголы, представлен в любом учебнике английского языка. Однако вопрос о принадлежности глаголов к группе модальных грамматисты решают по-разному. В соответствии с традиционной точкой зрения к ним относятся глаголы *can/could, may/might, must, ought, shall/should, will/would, dare, need*. Эти глаголы по своему семантическому значению и ряду структурных признаков (способность соединяться только с инфинитивом, отсутствие неличных форм и др.) отличаются от полнозначных глаголов и выполняют служебную функцию [18-20, 22].

Тем не менее, одни лингвисты выводят из состава модальных глаголов *dare* и *need* в силу ряда особенностей, которые отличают их от модальных: они могут принимать, как обычные глаголы, вспомогательный глагол *do* в вопросительной и отрицательной формах, *-s* в 3-ем лице единственного числа и имеют форму инфинитива с частицей *to* [12, 15]. Другие, наоборот, пополняют эту группу глаголами *to have* и *to be* [9].

Особое положение занимают глаголы *shall* и *will*, т.к. структуры типа "*shall/will*+ инфинитив" рассматриваются как две омонимичные формы: будущее простое и свободное синтаксическое сочетание модального глагола и инфинитива. Первые входят в глагольную парадигму, вторые – в соединении с последующим инфинитивом образуют сочетания разных слов [13]. Основательным доводом в пользу того, что *shall* и *will* с инфинитивом окончательно превратились в аналитическую глагольную форму служит факт синкретизации этих двух глаголов, распространение *will* на все лица и униформация будущего и редуцированном варианте *'ll* [4].

Можно еще и далее перечислять убедительную аргументацию, которую представляют грамматисты-теоретики, отстаивая свою точку зрения. Безусловно, как уже было сказано, теоретические работы, и в нашем случае – теоретические грамматик – насуточно необходимы для решения теоретических проблем любого исследования и отбора единиц будущего анализа, обладающими определенными теоретическими характеристиками.

Однако теоретических описаний недостаточно для использования их в научных работах, поскольку в теоретических грамматиках не учитывается один из важнейших показателей – особенности конкретного материала исследования, на котором построен будущий процесс анализа и от которого зависят его результаты.

В статье авторы делают попытку на примере модальных глаголов, взятых из текстовых корпусов научного стиля "Автомобилестроение", "Химическое машиностроение" и "Электротехника", определить степень приоритетности теоретического и функционального подходов, влияющих на формирование будущего объекта исследования. Для достижения этой цели авторы будут опираться на мнения грамматистов-теоретиков, исследователей особенностей текстовых корпусов научного функционального стиля [2, 3, 5-8, 17, 24], а также специалистов выбранных областей знания.

Цель статьи обуславливает выполнение следующих задач:

– провести обзор литературы по теоретической грамматике, в которой рассматриваются модальные глаголы в системе английского языка;

– выделить из текстовых корпусов трех технических подязыков – "Автомобилестроение", "Химическое машиностроение" и "Электротехника", которые послужили материалом исследования, все модальные глаголы в составе модальных конструкций;

– провести синхронное сравнение данных теоретических грамматик, аргументов специалистов-экспертов и фактов, отраженных в текстовых выборках "Автомобилестроение", "Химическое машиностроение" и "Электротехника", для отбора модальных единиц в качестве будущих объектов исследования.

Изложение основного материала исследования. Анализ научного функционального стиля показал, что он обладает сравнительно бедным набором глагольных конструкций, наибольшие из которых являются модальные, составляя примерно 58% от всех других видов конструкций [6, 14, 16]. Высокую частоту употребления конструкций с модальными глаголами в научном тексте можно объяснить той ролью, которую играют в выполнении коммуникативного задания научного текста сами модальные глаголы [1, 10]. Построение научных теорий, их доказательство предполагает высказывания о возможности существования какого-либо явления, способствуют выдвижению гипотез, сопровождаются высказыванием различного рода предположений или утверждений, которые могут быть выражены сочетанием разных модальных глаголов с инфинитивом.

Итак, первым модальным глаголом, отобранным для исследования был, прежде всего, глагол *can/could*. Он был взят для дальнейшего рассмотрения, во-первых, по традиции, потому что во всех грамматиках английского языка он стоит на первом месте и его отнесение к группе модальных глаголов не вызывает никаких споров среди ученых. Во-вторых, из-за его семантического значения – "способность или возможность" сделать что-либо, которое в текстах научного стиля является самым востребованным при описании каких-либо изобретений, явлений или условий деятельности.

Следующим для исследования был выбран глагол *may/might*, что, прежде всего, объясняется тем, что все грамматисты без исключения считают его модальным глаголом. Хотя многие эксперты-специалисты той или иной области научного знания, которые являлись консультантами авторов статьи, выражали сомнение в необходимости введения этого глагола в состав объектов исследования, учитывая его семантику, было однако решено рассматривать его в исследовании. Уже после проведения анализа модальных глагольных конструкций в текстовых корпусах научного стиля, в которых встречается глагол *may/might*, можно сказать, что этот глагол совершенно не подходит по своей семантике для использования в текстах научных областей знания, где маловероятны сомнения или неуверенность

при представлении результатов практических экспериментов, что и проявилось в очень низкой частоте встречаемости этого глагола в научных текстовых выборках [24].

Глагол *must* был также включен в группу модальных глаголов всеми грамматистами, и без сомнений был взят для исследования авторами статьи, поскольку этот глагол придает оттенок обязательности и долженствования, которые необходимы для доказательства теорем, новаций.

Большинство исследователей, занимающихся вопросами изучения функциональной стороны *shall* и *will*, убеждают нас в том, что оба эти глагола самостоятельного лексического значения не имеют, что и отличает их от остальных модальных глаголов. Однако ряд грамматистов полагает, что глагольные формы с *shall* и *will* могут выражать не только будущее время, но и другие оттенки значения и, в частности, передавать вероятность, предположение и т.п., которые присущи модальным глаголам [21, 23]. Но даже при наличии таких убедительных аргументов в пользу модальности этих глаголов, они не были введены в состав объектов анализа. По мнению специалистов в выбранных областях науки и техники обладание такими семантическими значениями не способствуют использованию глаголов *shall* и *will* в научно-технической литературе, поскольку могут передавать некоторые колебания или сомнения в тех или иных результатах экспериментов, что нехарактерно для научных выводов, которые должны быть неоспоримы.

Что касается глагола *should*, то некоторые грамматисты-теоретики рассматривают глагол *should* как имеющий одинаковое значение с глаголом *ought* [11]. Некоторые лингвисты уверены, что глаголы *shall/should*, *will/would* с модальным оттенком вследствие субъективно-эмоционального характера чрезвычайно редко встречаются в научной литературе [10]. То есть определение модальности/немодальности в значительной степени зависит от субъективных ощущений исследователя, что противоречит одной из основных характеристик научного текста – объективности изложения научных и технических проблем.

В силу вышеизложенного глагольные формы *shall/should*, *will/would* не могли быть включены в состав объекта исследования, посвященного анализу модальных единиц научного функционального стиля.

Аналізу также не подвергались модальные обороты *would rather*, *had better* + инфинитив и им подобные, т.к. эти языковые единицы представляют собой явления другого порядка по сравнению с конструкцией модальный глагол + инфинитив.

И, наконец, конструкции “*to have/to be* + инфинитив” были введены в процесс исследования в качестве объектов, хотя в перечне модальных глаголов, которые обычно упоминаются в теоретических

грамматиках, редко рассматриваются эти две конструкции. Но, поскольку, как уже говорилось, для авторов настоящей статьи значение имеют не только традиционные взгляды грамматистов, изложенные в грамматиках, но и семантические значения модальных глаголов, то они были включены в список анализируемых единиц.

Причиной такого предпочтения была, во-первых, необходимость определения различной степени и оттенков обязательности, которая присутствует в научных текстах (*to have* + инфинитив имеет значения «вынужденность действия, надобность действия; *to be* + инфинитив – «неизбежность совершения действия, необходимость совершения действия, вызванная объективными причинами»). Во-вторых, необходимость указания на прошедшее время при проведении эксперимента или представлении результата.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Итак, из всего вышесказанного можно сделать следующие выводы.

1. На отбор модальных глаголов, предназначенных для дальнейшего исследования, большое влияние оказывает аргументация как грамматистов-теоретиков и авторов самых известных теоретических грамматик, так и исследователей-практиков, описывающих функционирование модальных глаголов в текстах различных стилей. В процессе сопоставления принимались во внимание также мнения специалистов в областях “Автомобилестроение”, “Химическое машиностроение” и “Электротехника”.

2. Использование теоретических грамматик позволило исключить из рассмотрения все те единицы, для которых выражение модальности не является основной функцией, а также те, которые по структурным признакам отличаются от этой группы, и сформировать необходимый для анализа список модальных глаголов в составе модальных конструкций.

3. Несмотря на влияние теоретических обоснований по выделению модальных единиц, решающим фактором при отборе модальных глаголов в качестве объекта будущего исследования стали их функциональные особенности. Поэтому в список были включены модальные глаголы также и на основании их лексико-семантических характеристик, которые соответствуют особенностям содержания текстов научного функционального стиля.

Отбор модальных глаголов, обладающих различным уровнем обязательности, позволяет провести в дальнейшем следующие исследования: 1) сравнить частотности употребления различных модальных единиц с такой семантикой; 2) определить различие и сходство в лексических и грамматических характеристиках полнозначных глаголов, входящих в состав модальных глагольных конструкций, в которых модальной составляющей являются глаголы *must*, *have* + инфинитив, *be* + инфинитив.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеев П. М. Лексическая и морфологическая статистика английского подязыка электроники / П. М. Алексеев // Статистика речи. – Л.: Наука, 1968. – С. 12–131.
2. Ахунзянова Р. Р. Эпистемическая модальность и средства ее выражения в английском и татарском языках: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Р. Р. Ахунзянова. – Казань, 2012. – 22 с.
3. Беляева З. Ф. Сравнительный анализ модальных глагольных сочетаний в американской научно-технической и художественной литературе: дис. ... канд. филол. наук.: 10.02.04 "Германские языки" / З. Ф. Беляева. – Омск, 1973. – 191 с.
4. Биренбаум Я. Г. О форме будущего в грамматической категории времени английского глагола / Я. Г. Биренбаум // НДВШ. Филологические науки. – 1981. – № 1. – С. 50–59.
5. Борисенко Т. И. Особенности функционирования модальных глагольных конструкций в подязыках техники / Т. И. Борисенко, М. В. Кошуба, Е. В. Мардаренко, М. В. Циновья // Записки з романо-германської філології. – Одеса: ОНУ ім.І. І. Мечнікова. – Вип. 1(32). – 2014. – С. 25–34.
6. Борисенко Т. И. Английские модальные глагольные конструкции в подязыках техники: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 Германские языки / Т. И. Борисенко. – Одесса, 1989. – 180 с.
7. Бунтина Т. А. Взаимосвязь лексико-семантических и грамматических характеристик глагола в функциональном стиле: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. А. Бунтина. – К., 1979. – 26 с.
8. Гребнева О. В. Модальность необходимости в законодательных текстах Европейского Союза: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / О. В. Гребнева. – Казань, 2004. – 20 с.
9. Долгополова З. К. Модальные глаголы в английском языке / З. К. Долгополова. – М., 1961. – 86 с. – [Учебное пособие для студентов-филологов] – (отв. Ред Н. Ф. Иртеньева).
10. Зверева Е. А. Научная речь и модальность (Система английского глагола) / Е. А. Зверева. – М.: Наука, 1983. – 134 с.
11. Каушанская В. Я. Грамматика английского языка / В. Я. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова. – Л.: Просвещение, 1967. – 319 с. – (под ред. Б.А.Ильиша).
12. Качалова К. Н. Практическая грамматика английского языка // Е. Н. Качалова, Е. Е. Израилевич. – Киев: Изд-во «Методика», 2003. – (8-е изд., пер. и доп. в 2-х томах). – 363 с.
13. Корнеева Е. А. Есть ли у английского глагола будущее время? / Е. А. Корнеева // Студия гармонистики. Грамматика английского и немецкого языков. – Л., 1976. – С. 93–107.
14. Любченко Н. В. Отбор грамматического минимума для обучения чтению физико-технических текстов (на материале глагольных форм и конструкций английского языка: Дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 Германские языки / Н. В. Любченко. – Барнаул, 1979. – 271 с.
15. Мартынюк О. А. Грамматическое содержание и значение глаголов can, may, must, ought, dare, need в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук., спец.: 10.02.04 Германские языки / О. А. Мартынюк. – Одесса, 1982. – 24 с.
16. Фих И. М. Формы и конструкции немецкого глагола в субязыках науки и техники с позиции русского реципиента: Автореф. дис. на соискание учен. степени ... канд. филол. наук, спец.: 10.02.04 Германские языки / И. М. Фих. – Одесса, 1981. – 15 с.
17. Циновья М. В. Формы и содержание синтаксических конструкций с глаголом may/might в текстах научной коммуникации / М. В. Циновья. – Одесса: МГУ. – Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – № 14. – Ч. 2. – С. 92–96.
18. Ehrman M. E. The meaning of the modals in the Present-day American English / M. E. Ehrman. – Paris: The Hague, 1966. – 106 p.
19. Ganshina M. A. English Grammar / M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya. – M. Higher School Publishing House, 1964. – 547 p.
20. Joos M. The English Verb. Form and Meaning / M. Joos. – Madison & Milwaukee, 1964. – 251 p.
21. Nesfield J. C. English Grammar Past and Present / J. C. Nesfield – London: McMillan and Co., 1910. – 470 p.
22. Palmer F. R. A Linguistic Study of the English Verb / F. R. Palmer. – London: Longman' Linguistics Library, 1965. – 199 p.
23. Poutsma H. A Grammar of Late Modern English. Part 1. / H. Poutsma. – London: Groningen, 1904. – 540 p.
24. Tsinovaya M. V. Lexical component of the second constituent of modal verb constructions in the texts of scientific-technical communication / M. V. Tsinovaya // Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов". – 2014 г. – № 1102. – С. 155–159.

УДК 378.01

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСКУРСУ В ПИСЕМНІЙ ТА УСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Буднік А. О.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

У статті розглянуто актуальне для нових технологій навчання мови питання про пріоритетне спрямування мовної освіти на вивчення дискурсу, проаналізовано відмінності між усним та писемним дискурсом, визначено особливості роботи з цими видами дискурсу, окреслено дискурсні вміння.

Ключові слова: дискурс, мовна освіта, лінгводидактика, комунікація, текст.

Будник А. О. Особенности изучения дискурса в письменной и устной коммуникации. В статье рассматривается актуальная для новых технологий обучения языку проблема приоритетной направленности языкового образования на изучение дискурса, проанализированы отличия между устным и письменным дискурсом, отмечены особенности работы с этими видами дискурса, описаны дискурсивные умения.

Ключевые слова: дискурс, языковое образование, лингводидактика, коммуникация, текст.

Budnik A. O. Features of studying of a discourse in written and oral communication. The article deals with an actual question for new language technologies about the role of discourse in the educational process, the noted features of these types of discourse, described discourses skills.

Key words: discourse, philology education, linguistic and didactics, communication, text.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній лінгвістиці чітко розмежовано поняття «текст» і «дискурс» (Ф. С. Бачевич, В. І. Карасик, А. О. Кібрик, О. С. Кубрякова, К. Я. Кусько, Л. М. Макаров, О. О. Селіванова), адже на зміну класичній текстолінгвістиці прийшла лінгвістика дискурсивна, яка «передусім досліджує дискурс комунікативних актів (текстовий і усний), наявність у цих актах когезійних зв'язків на різних мовних рівнях, а також, що вкрай важливо, зв'язків мовних структур із категоріями екстремного змісту (соціальними, культурологічними, психологічними, етнічними, ментальними та іншими)» [6, 61]. Саме дискурсна неолінгвістика покликана визначити методологію аналізу структури дискурсу, скласифікувати його типи (жанри), власне, виробити науковий категоріальний апарат дискурсології. Актуальність розвідки вбачаємо у недостатньому лінгводидактичному дослідженні дискурсу у сфері усної та писемної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблематики дисертаційних досліджень засвідчив, що наукові пошуки і здобутки української лінгводидактики останнього десятиліття так чи інакше перегукуються із загальними тенденціями лінгвістики. Передусім йдеться про зацікавленість лінгвістичними «макрооб'єктами» – текстом і дискурсом, у (Горідько Ю. Л., Златів Л. М., Лановик Т. А., Нікітіна А. В.). Інша тенденція пов'язана із бурхливим розвитком лінгвістичної прагматики та її впливом на дидактику загалом. Цілком очевидно, що лінгводидактика стала більш прагматичною і функціонально

зорієнтованою: простежуємо зміщення акцентів з мови та її структурно-системних властивостей на її функції, або, послуговуючись щербівським протиставленням, з мови на мовленнєву діяльність (Босак Н. Ф., Дідук Г. І., Курінна А. Ф., Кухарчук І. О., Семенов О. М., Статівка В. І.). Крім того, спостерігаємо досить відчутний міжгалузевий зв'язок і перетин лінгводидактики із психолінгвістикою, соціолінгвістикою, літературознавством і когнітологією (Дороз В. Ф., Клименко Ж. В., Кучерява О. А., Левченко Т. М., Романенко Ю. О., Сафарян С. І., Симоненко Т. В.).

Як відомо, думка щодо потреби розмежування понять «текст» і «дискурс» з'явилась у кінці 70-х – на початку 80-х рр. XX століття, коли лінгвістика тексту та теорія мовленнєвих актів спрямували дослідження на аналіз дискурсу як загального продукту мовленнєвої діяльності людини. Головну відмінність між ними сформулював Е. Бенвеніст, пояснюючи дискурс як процес застосування мовної системи, а текст – як результат цього процесу [1]. Надалі широке тлумачення дискурсу призвело до появи різних акцентів у його змісті, що загостило наукові суперечки та лише збільшило термінологічну невизначеність між авторами. Міжгалузєва сутність розглядуваного феномену сприяла появі різних джерел етимологізації означеної дефініції залежно від того, яку концепцію (філософсько-історичну, літературознавчу, лінгвістичну) поділяв той чи інший дослідник. У запропонованій статті ми не будемо зупинятися на розкритті історії виникнення наукової дискусії через термінологічну неузгодженість понять «текст» і «дискурс» (вони досить докладно розглянуті у працях зарубіжних і вітчизняних учених Н. Д. Арутюнової, В. Г. Борботько, І. Р. Гальперіна, Г. А. ван Дейка, В. І. Карасика,

© Буднік А. О. Особливості вивчення дискурсу в писемній та усній комунікації

О. С. Кубрякової, М. Л. Макарова, Т. В. Радзівської, О. О. Селіванової, П. Серіо, К. Ф. Сєдова, Дж. Остін, М. Фуко, З. Харріса), а перейдемо до розгляду питання щодо опозиції дискурсу і тексту за критерієм усний/писемний, яка, на нашу думку, надалі продовжує залишатися **актуальною** проблемою не стільки теоретичною, скільки прикладної науки.

Відповідно до цього **метою** запропонованої статті є уточнення окремих положень лінгвістичної концепції дискурсу в системі координат антропоцентрично зорієнтованої лінгводидактики, а завданнями: проаналізувати відмінності між досліджуваними поняттями, а саме - усний та писемним дискурс; визначити особливості роботи з цими видами дискурсу; окреслити дискурсні уміння та розмежувати їх за видами дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукова література налічує чимало визначень тексту, водночас найчастіше вчені неминуче посилаються на висловлювання І. Р. Гальперіна, згідно з яким текст – це «квитвір мовленнєвотворчого процесу, що характеризується завершеністю, об'єктивованим у вигляді письмового документу, літературно оброблений у відповідності з типом цього документу, твір, який складається із заголовка та низки особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову» [3, 18]. З цього визначення, як бачимо, випливає, що вчений визначає текст як такий, що «існує лише у письмовій формі, бо далі автор додає, що «під текстом слід розуміти не фіксоване на папері усне мовлення, завжди раптове, неорганізоване, непослідовне, а особливий різновид мовленнєвої творчості, що має свої параметри, відмінні від параметрів усного мовлення» [3, 18]. Однак із появою нових акцентів у змісті класичної текстолінгвістики, які, насамперед, спричинені так званим дискурсивним переворотом, поступово почала розповсюджуватися ідея щодо зняття окремих дихотомій: «дискурс – усне мовлення»; «текст – писемна форма»; «дискурс - процес»; «текст – продукт, результат»; «текст – формальна, абстрактна конструкція»; «дискурс – віртуальні різновиди її актуалізації». Про можливість фіксації дискурсу на письмі говорить О. С. Мельничук [8]; В. В. Богданов розглядає дискурс як родові поняття до таких видів, як мовлення і текст, що за самою лінгвістичною природою містять диференційні риси «усний» і «писемний» [2]. «Текст є переважно категорією письмовою, дискурс – усною, але дедалі з тенденцією трансформації в письмову форму», – справедливо уточнює К. Я. Кусько [6, 160]. Якнайповніше ця ідея розвинулась у пізніших дослідженнях, зокрема у фундаментальній монографії М. Л. Макарова [7], а також ґрунтовному аналітичному огляді Н. В. Петрової, яка вважає, що «для поширення поняття «дискурс» на писемний текст аргументів знаходимо достатньо, писемний текст – це твір мовленнєвий, є учасники, які перебувають у взаємодії; породження і сприймання писемного тексту неможливе без ментальних процесів і соціального контексту» [10, 128].

Сучасний стан наукової дослідженості порушеної нами проблеми свідчить про те, що і текст, і дискурс є мовленнєвими утвореннями, що мають деякі схожі характеристики: зв'язність, цілісність, завершеність, композиційна оформленість, належність до певного типу. Водночас до специфічних параметрів дискурсу належать ті, які пов'язані з екстралінгвістичними властивостями акту спілкування, а саме: комунікативні наміри і комунікативні цілі мовця та слухача; співвіднесеність дискурсу з конкретними учасниками комунікативного акту, їх соціальним статусом, рольовими стосунками; умови спілкування (форма контакту, час, місце, різновид і ін.); сфера спілкування (офіційна, неофіційна, професійна, побутова тощо) [4]. До цього додамо, що чи не найістотнішими з них, які, власне, і визначають створення конкретного дискурсу, виступають комунікативна мета і комунікативний намір, або інтенція автора. Комунікативна мета – це планований акт спілкування, що досягається шляхом здійснення низки відповідних комунікативних намірів. Комунікативний намір становить домовленнєву фазу; він зумовлює вибір мовних засобів, їхнє комбінування, впливає на вибір типу дискурсу, його форму, аби втілити завдання автора – інформувати адресата або спонукати його до виконання предметно-практичної інтелектуальної чи мовленнєвої дії [4].

Отже, наукові здобутки сучасної когнітології, психолінгвістичні експерименти, досягнення прагмалінгвістики та усталені лінгвістичні й методичні підходи у характеристиці усної і писемної форм мовлення послуговували теоретичним і методологічним підґрунтям у запропонованій нами лінгводидактичній інтерпретації дискурсу у сфері усної та писемної комунікації.

Так, під час роботи з усним дискурсом головну увагу звертають на сталі мовні звороти, просодію, жести в дискурсі, особливості структури усного дискурсу та поділ його на елементарні дискурсивні одиниці, відмітною є і методика транскрибування дискурсу [5]. Під час роботи з писемним дискурсом на перший план висунуто питання граматики, виявлення дискурсивної специфіки мовних явищ. Особливості функціонування контексту в усному і писемному дискурсах впливають і на характер роботи з ними. Так, ситуативний контекст в усному дискурсі сприймається безпосередньо, оскільки усний дискурс розгортається у площині «тут і зараз», тоді як для писемного дискурсу ситуація створення і ситуація сприймання віддалені, тобто просторово-часові параметри писемного дискурсу дискретні (розділені). Означене відображається і на роботі з прагматичним контекстом, зокрема з поняттям «адресат мовлення». Відсутність безпосереднього контакту підсилює роль категорії адресованості та модальності в писемному дискурсі, потребує їх чіткої вираженості, автор повинен продумати, а в окремих випадках – передбачити ту «віртуальну» взаємодію, яка можлива між ним і читачем у процесі сприймання останнім твору. Отож, роль прагматичного контексту в писемному дискурсі ускладнюється порівняно з усним, це простежимо, наприклад, у доборі мовних зворотів, у виборі влучних формулювань, комунікативних стратегій

для досягнення поставленої мети, у намаганні вплинути на інтелектуальну чи вольову сферу, емоційний стан, вчинки адресата, передбачити можливі реакції читача. Стосовно суб'єкта мовлення прагматичний контекст охоплює питання, пов'язані з його цілями, інтенціями, установками. З цього боку писемний дискурс відрізняється від усного більшим рівнем продуманості, усвідомленості, вмотивованості і підготовленості. Відзначені характеристики принципові для писемного дискурсу і визначають специфіку текстового компонента. Як зазначає О. О. Селіванова, «писемний дискурс має високий ступінь формальності та плановості, а усний – меншою мірою цих ознак» [11, 135]. Відповідно, для писемного дискурсу особливої ваги набувають такі категорії, як зв'язність, цілісність, послідовність, що допомагають авторові досягти поставленої мети за відсутності безпосереднього адресата мовлення [12].

Матеріалом дослідження процесу дискурсивної діяльності комунікантів слугує аналіз усної спонтанної комунікації, коли адресант і адресат перебувають у безпосередньому контакті один з одним і несуть взаємну відповідальність за наслідки спілкування. Інакше кажучи, дискурсні вміння виявляються в можливості вибрати адекватну стратегію спілкування, а отже, йдеться про комплекс мовленнєвої і немовленнєвої поведінки з метою реалізації комунікативного наміру кожного з партнерів. Зокрема, до означених стратегій ми віднесли такі: а) аналіз ситуації спілкування (час, місце, мета контакту, предмет розмови); б) прийняття рішення щодо програми своєї мовленнєвої / немовленнєвої поведінки, скерованої на досягнення комунікативної мети з урахуванням соціально-рольового портрету комунікативного партнера; в) усвідомлення комунікативного наміру іншого шляхом аналізу його мовленнєвої і немовленнєвої поведінки та визначення лінії впливу на нього у власних інтересах; г) використання конкретних мовленнєвих/немовленнєвих дій (тактик спілкування), спрямованих на досягнення комунікативного наміру; г) перебудова загальної лінії власної мовленнєвої/немовленнєвої поведінки з урахуванням поведінки партнера або збереження своєї попередньої лінії поведінки; д) відмова від інтересів партнера, збереження початкової комунікативної мети, спроба вплинути/змусити партнера прийняти її тощо. Слід під час навчання ознайомити майбутніх словесників із типовими ситуаціями спілкування, в яких вони зможуть реалізувати той чи інший тип (жанр) дискурсу, найбільш поширений у їхньому професійному спілкуванні (напр., політичний, науковий, педагогічний, публіцистичний, мас-медійний і т. ін.). Відповідно до цього об'єктами перевірки виступатимуть такі мовленнєві/немовленнєві дії студентів, як: а) вибір адресантом типу дискурсу згідно з поставленою комунікативною метою та виявом своїх комунікативних намірів у вербальній формі; б) побудова типу дискурсу певного жанру (наукові читання, дебати, інтерв'ю, публічний виступ) відповідно до його логіко-композиційної структури з використанням мовленнєвих формул, кліше, доречних в означеній ситуації; в) осягнення

адресатом комунікативної мети партнера та свого ставлення до неї, усвідомлення змісту повідомлюваного, аналіз усіх параметрів комунікативної ситуації та визначення на цій підставі власної поведінки; г) і зрештою, чи не найголовніше – вміння оцінити ситуацію з точки зору ефективності акту комунікації, в основі визначення якої лежить досягнення / недосягнення конкретної комунікативної мети.

Дещо складнішим, на нашу думку, є визначення дискурсивних умінь у сфері писемної комунікації, адже її учасники не вступають у безпосередній контакт, а відповідальність за наслідки комунікації лягає переважно на адресанта і визначається адекватністю його оцінювання значущих параметрів комунікативної ситуації і коректністю обраних мовленнєвих стратегій і тактик. З одного боку, дискурс у сфері писемної комунікації характеризуються тим, що питома вага припадає на текст і текстову категорію зв'язності, завершеності, композиційної оформленості, цілісності, а з іншого, – певну складність становить урахування параметрів екстралінгвістичного контексту, оскільки письмовий мовленнєвий витвір звично створюється поза безпосередньою комунікативною ситуацією.

Виходячи з наведених вище дефініцій поняття «дискурс» у трактуванні вітчизняних і зарубіжних учених, ми дійшли висновку, що поняття «екстралінгвістичний контекст» охоплює два полюси: суб'єкта, відправника тексту, оформленого в усній чи письмовій формі, і комунікативну ситуацію, в якій продукується дискурс. Це, власне, і дозволяє розглядати екстралінгвістичні властивості акту спілкування як сукупність таких обов'язкових складових: учасники акту комунікації, їхні комунікативні цілі та наміри, прагматичні установки, соціальні ролі, часово-просторові умови і сфера спілкування (офіційна, буденна, публічна, інтимно-дружня, професійна, видовищно-масова тощо), жанр дискурсу, що відображає специфіку реалізації комунікативного наміру суб'єкта мовлення у заданій ситуації спілкування.

Відповідно, об'єктами аналізу дискурсу у сфері писемної комунікації виступають такі знання і дискурсні вміння, як: а) усвідомлення комунікативної мети, яку реалізує створений або створюваний автором текст; б) уміння аналізувати комунікативну ситуацію, враховуючи її параметри (статусно-рольові характеристики учасників, умови перебігу і сферу спілкування і т. ін.), на підставі чого вибрати найбільш оптимальні способи досягнення комунікативного наміру; в) дотримання жанрово-стилістичних канонів обраного дискурсу; г) вміння будувати зв'язний текст з усіма властивими йому категоріями: цілісність, зв'язність, розгорнутість інформації, композиційна завершеність тощо; г) вміння інтерпретувати текст різного типу відповідно до комунікативного наміру автора та конкретної ситуації спілкування; д) вміння варіювати комунікативні засоби у зв'язку зі зміною умов спілкування, обираючи оптимальні комунікативні стратегії і тактики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. В останні десятиліття XX – поч. XXI століття провідними парадигмами лінгвістики стають прагматичні та когнітивні теорії, що розглядають текст у комунікації як вираження інтенцій мовців, а отже, у центрі уваги наукової спільноти опиняються когнітивно-дискурсні процеси та їхні прагматичні складові, як-от: ілюкція мовця, реципієнт тексту, спільність пресупозиції тощо.

2. Мовленнєва діяльність утілюється в конкретних ситуаціях, у межах певного соціально-культурного контексту, а відтак для забезпечення успішної комунікації в адресата й адресанта повинен бути спільний прагматичний і когнітивний простір, що створюється спільною мовною і концептуальною картиною світу.

Подальші наші дослідження вбачаємо у дослідженні процесу дискурсивної діяльності комунікантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
2. Богданов В. В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство / В. В. Богданов // Язык, дискурс и личность : межвуз. сб. науч. тр. – Тверь : ТГУ, 1990. – С. 26–31.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Горіна Ж. Д. Перспективи вивчення дискурсології у вищій школі / Ж. Д. Горіна // Вісник Львівського університету : Серія філологічна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/34_2/gorina.doc.
5. Дискурс. Програма курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philol.msu.ru/otip/new/main/course/discourse-prog 2005.doc>.
6. Кусько К. Я. Текстолінгвістика, текст і дискурс: актуальні та віртуальні тенденції розвитку / Кусько К. Я. // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2001. – Вип. 24. – С. 60–66.
7. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 208 с.
8. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства // Мовознавство. – 1997. – № 2–3. – С. 3–19.
9. Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – 500 с.
10. Петрова Н. В. Текст и дискурс / Н. В. Петрова // Вопросы языкознания. – 2003. – № 6. – С. 123–131.
11. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – К. : Фіто-центр, 1999. – 148 с.
12. Синиця І. О. Психологія писемної мови учнів 5–8 класів / І. О. Синиця. – К. : Радянська школа, 1965. – 318 с.

УДК 811.133.1'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ LUMIÈRE У ФОТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Буць Ж. В., Мехтієва Кямаля
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті виявлено особливості передачі під час перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у фотографічному дискурсі. Особливу увагу приділено перекладацьким трансформаційним прийомам, що були застосовані під час українського перекладу вузькогалузевих текстів. Проаналізовано номінативне поле досліджуваного концепту з огляду на його відтворення в українському перекладі.

Ключові слова: концепт LUMIÈRE, фотографічний дискурс, переклад, засоби вербалізації, трансформаційні прийоми.

Буць Ж. В., Мехтієва К. Особенности передачи при переводе на украинский язык способов вербализации концепта LUMIÈRE в фотографическом дискурсе. В статье рассматриваются особенности передачи при переводе средств вербализации концепта LUMIÈRE в фотографическом дискурсе. Особое внимание уделяется переводческим трансформационным приемам, использованным в ходе перевода узкоспециализированных текстов. Проанализировано номинативное поле исследуемого концепта при его передаче в украинском переводе.

Ключевые слова: концепт LUMIÈRE, фотографический дискурс, перевод, средства вербализации, трансформационные приемы.

Buts Z. V., Mehtiyeva K. Ways of rendering means of verbalization of the concept LIGHT in photographic discourse in Ukrainian translations. The article discusses ways transferring means of verbalization of the concept LIGHT in photographic discourse in Ukrainian translations. Particular attention is paid to the translation changes/transformational devices used in translation of highly specialized texts. Here also ways of rendering a nominative field of the analysed concept in Ukrainian translations has been presented.

Key words: concept LIGHT, texts on photos, translation, verbalization funds.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні дослідженню концептів присвячено чимало праць, більшість з яких розглядають його в рамках двох дисциплінарних напрямів – лінгвокультурології (Ю. С. Степанов, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін та ін.) й когнітивної лінгвістики (З. А. Попова, І. А. Стернін). Представники обох напрямів стверджують, що концепт як засіб забезпечення сприйняття й інтерпретації навколишнього світу, в житті людини відіграє провідну роль. Однак когнітивними дослідженням у перекладознавчому аспекті вчені займалися не так часто, що зумовлює **актуальність** нашої наукової розвідки. Окрім того, вивчення концепту LUMIÈRE в перекладознавчому аспекті робиться вперше на лінгвістичному матеріалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галузеві тексти дедалі частіше стають об'єктами лінгвістичних досліджень (Л. Ф. Єльцова, О. М. Поснова, А. В. Михайлова та ін.). Розвиток науки й техніки зумовив становлення науково-технічного і науково-популярного перекладу, який має низку характерних особливостей. Дослідженням властивостей

перекладу науково-технічних і науково-популярних текстів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці (Л. М. Деркач, В. І. Карабан, Л. М. Полюга, L. Lagarde, M. J. L. Fontanet).

Мета статті – виявити особливості передачі під час перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у текстах з галузі фотографії.

Об'єктом дослідження слугував концепт LUMIÈRE, що вербалізується у фотографічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні уявлення про дискурс віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. Чіткого й загальноприйнятого визначення «дискурсу», який би охоплював усі випадки його вживання, не існує, не виключено, що саме це сприяло широкій популярності цього терміна в останні десятиліття. З огляду на це в роботі ми розуміємо дискурс (за Т. ван Дейком) як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається в межах конкретної сфери спілкування.

Однією з найповніших класифікацій типів дискурсів, на нашу думку, є класифікація Г. Г. Почепцова. Учений виокремлює теле- й радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз (ПР), рекламний дискурс, політичний, релігійний (фідеїс-

тичний) дискурси [1, 75–100]. Усі ці жанри або типи дискурсу неодноразово слугували об'єктами лінгвістичних досліджень. Водночас поняття фотографічного дискурсу зустрічається виключно в працях філософсько-культурознавчого або мистецькознавчого спрямування.

У запропонованій науковій розвідці під фотографічним дискурсом розуміємо дискурс сфери фотографії, тобто тексти цієї галузі, що висвітлюють проблеми, пов'язані з фотографією, тобто тексти з посібників із фотографії, статті тощо, які й стали матеріалом нашого дослідження концепту LUMIÈRE. Під час дослідження було встановлено, що цим текстам, як й іншим галузевим текстам, притаманна наявність вузькоспеціалізованих термінів: *La vitesse de l'obturateur ou temps de pose est un des trois paramètres importants (avec l'ouverture et la sensibilité) qui permettent de gérer l'exposition* [10].

У наведеному прикладі автор послуговується вузькогалузевими термінами *l'obturateur* – "n. m. Appareil utilisé pour fermer une ouverture. – Dans un appareil photographique. Dispositif grâce auquel la lumière traversant l'objectif impressionne la surface sensible au moment voulu" [6, p. 862]; *temps de pose* – "photogr. Durée nécessaire pour l'exposition correcte d'une surface sensible" [5, p. 859]; *exposition* – "n. f. Photogr. Action d'exposer une surface sensible" [5, p. 438]. Як бачимо, за словниковими статтями подані лексеми мають вузькотермінологічне значення (*фотографічний затвор, витримка, експозиція*), що за контекстом не переважує зміст, а, навпаки, роз'яснює засоби і прийоми фотографічної зйомки.

Крім того, спостерігається вживання скорочень та аббревіатур в аналізованому матеріалі:

Les appareils photo numériques se servent aussi de la lumière pour créer l'image. À la place du film se trouve une matrice de capteurs CCD (Charge Coupled Dence, dispositif à transfert de charge) formée d'un réseau de composants électroniques sensibles à la lumière appelés "photosites". Puis les différents niveaux de lumière enregistrés par les cellules sont traités dans l'appareil photo pour donner à chaque pixel (unité de base de l'image numérique) la couleur appropriée [6, p. 21–22].

Тут використано англійську аббревіатуру *приладу із зарядовим зв'язком* – CCD, яка роз'яснена у дужках. Скорочення *pixel* n. m. поєднує дві номінації (*picture element*) [5, p. 83].

Фактологічний матеріал доводить, що в усіх текстах із галузі фотографії актуалізується концепт LUMIÈRE. Це можна пояснити тим, що власне лексема *photographie* n. m., яку було введено Дж. Гершелем (1839 р.), походить від двох грецьких коренів: *photo* – (φωτος, *photos*: lumière, clarté) "qui procède de la lumière, qui utilise la lumière" – і *graphie* (γραφειν, *graphein*: peindre, dessiner, écrire) – "qui écrit, qui aboutit à une image", що буквально означає "écrire avec la lumière" [2]. За словниковою статтею Larousse *photographie* n. f визначається здатністю перетворювати об'єкти на зображення за допомогою світла – "(du grec *phôs, phôtos* – lumière, et *graphein* – tracer) technique permettant d'enregistrer l'image des objets par action de la lumière sur un support rendu photosensible par des procédés chimiques ou sur un

capteur photosensible à semi-conducteur" [5, p. 818]. Отже, можна зробити висновок, що світло займає провідну позицію в галузі фотографії.

З огляду на вищевикладене у цій статті ми аналізуємо особливості передачі в ході перекладу українською мовою засобів вербалізації концепту LUMIÈRE у вузькогалузевому дискурсі.

Під час аналізу номінативних одиниць, що репрезентують зазначений концепт у текстах з галузі фотографії, ми дійшли висновку, що найбільш цікавим і різноманітним із погляду перекладу можна вважати власне номінацію концепту, тобто лексеми *lumière* n. f.

Номінація концепту LUMIÈRE перекладається різними українськими еквівалентами, а саме: світло, освітлення й засвічування [3]:

1. *Un contre-jour se produit lorsque le sujet est placé devant une source de lumière* [6, p. 136]. – *Контражур виникає, коли об'єкт зйомки розташовано перед джерелом світла* (тут і далі переклад наш – К. М.).

2. *Le pare-soleil protège l'objectif des rayons parasites et de lumière incidente* [1]. – *Бленда допомагає запобігти засвічуванню або віблискам на знімку, що викликані яскравим освітленням*.

3. *Le flare est une aberration optique qui se produit lorsque des rayons lumineux parasites atteignent la lentille frontale puis se propagent à l'intérieur de l'objectif. Cette lumière parasite provient habituellement d'une source lumineuse très vive comme le soleil ou un éclairage artificiel puissant* [4]. – *Відблиск – це оптична аберация, викликана потраплянням на фронтальну лінзу паразитних світлових променів, що потім розповсюджуються всередині об'єктива. Таке паразитне засвічування проявляється зазвичай через дуже яскраве джерело світла, таке як, наприклад, сонце або потужне штучне освітлення*.

У першому прикладі (1) перекладач застосовує прямий еквівалент *lumière* n. f. – *світло*, тоді як у другому випадку (2) використано трансформацію конкретизації задля передачі значення *освітлення*. У третьому прикладі (3) також використано лексико-семантичну заміну, оскільки йдеться про світло в негативному значенні.

Цікавим прикладом вербалізації ключового слова слугують його контекстуальні синоніми, які українською мовою перекладаються як *світло*, а французькою їх представлено конструкціями, що в певних контекстах є синонімічними за значенням слову *lumière* n. f. Так, у першому прикладі (1) лексеми *photosensible* adj. передано українською калькою *світлочутливий*, а в другому (2) – словосполученням *filtre* n. m. *coloré* – як *світлофільтр*:

1. *La luminosité d'une image dépend de son exposition, autrement dit de la quantité de lumière qui frappe la surface photosensible...* [6, p. 36]. – *Освітленість знімка залежить від його експозиції, інакше кажучи, від кількості світла, що потрапляє на світлочутливу поверхню...*

2. *Filtre coloré, feuille de verre, de gélatine ou de matière plastique colorée, destinée à absorber certaines radiations du spectre* [4]. – *Світлофільтри – це скляні, желатинові або пластмасові фільтри, призначені для поглинання частини спектра випромінювання*.

Отже, лексеми *photo-* й *coloré* можуть бути контекстуальними синонімами слова *lumière* n. f. і перекладатися як світло. Крім того, у першому прикладі (1) застосовано лексичну трансформацію (транскрипцію) під час перекладу лексеми *exposition* n. f./експозиція, а в другому (2) – прийом калькування під час передачі лексико-фразеологічної одиниці *qualité* n. f. *de la lumière*/якість світла.

З іншого боку, українському слову *світлочутливий* відповідає французьке словосполучення *sensible à la lumière*, що свідчить про те, що французька мова багата на синоніми:

Les appareils photo numériques se servent aussi de la lumière pour créer l'image. À la place du film se trouve une matrice de capteurs CCD (Charge Coupled Dence, dispositif à transfert de charge) formée d'un réseau de composants électroniques sensibles à la lumière appelés "photosites" [6, p. 21]. – Цифрові фотоапарати також використовують світло для створення знімка. Замість плівки, в них знаходиться ПЗЗ-матриця (прилад зі зарядовим зв'язком), що складається зі **світлочутливих** електронних елементів, які називаються субпікселями.

Ще одним прикладом синонімічного багатства французької мови є лексико-фразеологічні одиниці *lumière* n. f. *diffuse*, *lumière* n. f. *dispersée*:

1. *L'utilisation d'un flash en lumière indirecte est une technique qui s'avère extrêmement utile dans le cadre de portraits. S'il n'existe aucune règle absolue en matière d'éclairage, il est en effet communément admis qu'une lumière diffuse est en général plus flatteuse pour une personne* [5]. – Використання фотоспалаху для **непрямого освітлення** – техніка, яка виявляється корисною під час зйомки портретів. Хоча й абсолютного правила використання освітленням не існує, все ж прийнято, що зазвичай **розсіяне світло** вирашніше для людини.

2. *Les films négatifs couleurs ont toutes les qualités pour produire de bons scans: lumière moins dispersée, contraste plus faible et grand latitude d'exposition* [3, p. 45]. – Кольорові негативні фотоплівки мають усі якості для створення хороших зображень: **мени розсіяне світло**, **менша контрастність** і **більший динамічний діапазон**.

Як у першому (1), так і в другому (2) випадках французькі словосполучення *lumière* n. f. *diffuse* і *lumière* n. f. *dispersée* українською перекладаються як розсіяне світло. У цих двох прикладах словосполучення *lumière* n. f. *diffuse* і *lumière* n. f. *dispersée* є синонімічними.

У другому прикладі (2) увагу привертає переклад словосполучення *latitude* n. f. *d'exposition*. Французький варіант містить структурний елемент *exposition* n. f., що вербалізує концепт LUMIÈRE, тоді як у перекладі українською в поєднанні зі словом *діапазон* він перекладається як **динамічний**. У цьому випадку застосовано лексико-семантичну заміну – модуляцію. Отже, на відміну від французького тексту, його український переклад не містить засобів вербалізації концепту LUMIÈRE.

Під час аналізу ядра номінативного поля концепту LUMIÈRE варто звернути увагу на переклад

синонімів, що його формують, оскільки деякі з них перекладаються по-різному залежно від контексту. Так, лексема *éclairage* n. m. – “ensemble des moyens qui permettent à l'homme de doter son environnement d'un système de lumière nécessaire à son activité, son agrément, sa protection” [5, p. 370] має такі варіанти перекладу: освітлення (прямий еквівалент), **світло**:

1. *L'éclairage indirect permet d'éclairer le sujet par réflexion de l'éclair de flash sur un mur ou un plafond blanc* [2]. – **Непряме освітлення** дає змогу освітити об'єкт за посередництвом віддзеркалення світла фотоспалаху від білої стіни або стелі.

2. *L'éclairage du soleil à midi écrase le sujet et ne met aucun volume en valeur. Il creuse un portrait en plongeant les yeux dans l'ombre des orbites* [9]. – Опівдні сонячне **світло** робить об'єкт плоским і не надає йому жодного об'єму. Воно **псує портрет**, занурюючи очі в **тінь від очниць**.

У першому прикладі (1) ми застосовуємо прямий еквівалент – **освітлення**. У другому випадку (2) при перекладі слова *éclairage* n. m. використано лексико-семантичну заміну, оскільки прямий відповідник не відображає сутність позначуваного явища.

Інший синонім слова *lumière* n. f., а саме *luminosité* n. f. – “qualité de ce qui est lumineux” [5, p. 639], також має кілька варіантів перекладу. Залежно від контексту ця лексема може передаватися як освітленість, яскравість і світлосила:

1. *L'apport de lumière sur le fond peut avoir plusieurs fonctions: soit atténuer une ombre portée, soit redonner une luminosité ou une couleur sur le fond en créant un halo de lumière* [9]. – Світло, що падає на фон, може виконувати декілька функцій: або пом'якшити **тінь**, що відкидається, або **додати освітленості** чи кольору фону, створюючи ореол світла.

2. *L'histogramme indique d'une manière objective, quelque soit la luminosité et l'éclairage de l'écran, la quantité de pixels noirs, gris et blancs présents dans l'image* [10]. – Гістограма об'єктивно показує кількість чорних, сірих і білих пікселів, наявних у зображенні, якою б не була **яскравість** і освітлення екрану.

3. *Un objectif est caractérisé par sa luminosité qui se mesure par son ouverture. Un objectif ayant une ouverture f/2.8 est plus lumineux qu'un objectif d'une ouverture de f/5.6* [8]. – Об'єктив характеризується своєю **світлосилою**, що вимірюється його отвором. Об'єктив із отвором f/2.8 **світлосильніший**, ніж об'єктив із отвором f/5.6.

У першому випадку (1) лексична одиниця *luminosité* n. f. використана в значенні **освітленості**, що відповідає прямому значенню словникової статті [1]. Також цей приклад демонструє поєднання кількох трансформацій у межах однієї лексико-фразеологічної одиниці – *halo* n. m. *de lumière*/галосвітла, а саме: транслітерації й калькування (переклад лексеми *halo* n. m. є прикладом транслітерації, а словосполучення *halo* n. m. *de lumière*, у свою чергу, перекладене шляхом калькування). У другому прикладі (2) в українському перекладі використано лексико-семантичну трансформацію конкретизації, що передає значення якості світла – **яскравість**. В остан-

ньому випадку (3) автор перекладу послуговується термінологічним значенням цієї лексеми – *світло-сила*.

Окрім того, у ході перекладу номінативних одиниць, що вербалізують концепт LUMIÈRE, часто застосовується лексична трансформація – калькування:

1. *Un éclairage à contre-jour risque d'entraîner une sous-exposition du sujet* [6, p. 138]. – **Контражурне освітлення** може призвести до недоекспонування об'єкта.

2. *Un flash intégré convient parfaitement aux photos de personnes à l'intérieur, mais n'est pas recommandé pour les portraits* [7]. – **Убудований спалах** відмінно підходить для зйомки людей у приміщенні, але не рекомендується для портретів.

У першому прикладі (1) словосполучення *éclairage* п. м. *à contre-jour* перекладено українською калькуванням – *контражурне освітлення*. Переклад лексеми *contre-jour* п. м. у цьому словосполученні здійснено засобом транскрипції, хоча її прямим еквівалентом є словосполучення *проти світла* [1]. Однак у фотомистецтві для позначення

такого типу освітлення використовують частіше власне словосполучення *контражурне* або *контр-ове освітлення*. У другому прикладі (2) також було застосовано прийом калькування під час перекладу словосполучення *flash* п. м. *intégré/убудований спалах*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час передачі українською мовою номінативних одиниць концепту LUMIÈRE в текстах з фотографії було виявлено, що найбільш цікавим і різноманітним є переклад власне назви концепту. Серед лексичних трансформаційних прийомів у ході перекладу цих одиниць частіше застосовувались такі трансформації, як лексико-семантичні заміни, калькування й транскрипція. Саме за допомогою цих прийомів здійснювався переклад більшості лексичних одиниць.

Перспективним для подальшого дослідження аналізованого концепту в перекладознавчому аспекті нам видається вивчення лексико-семантичних і граматичних засобів його вербалізації в різних дискурсах або ж у загальномовному значенні, тобто в мові загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
2. Photographie et technique : Histoire et dictionnaire de la photo, tout savoir sur la photo argentique ou numérique [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reflexphotos.fr/9-12-81-photographie-etymologie.html>.
3. Dictionnaire français-ukrainien, ukrainien-français. Французько-український, україно-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перук», 2010. – 1072 с.
4. Dictionnaire mondial de la photographie. Des origines à nos jours : [sous la direction de Jan-Philippe Breuille]. – P. : Larousse, 1994. – 736 p.
5. Le petit Larousse illustré 2012 / rédaction dirigée par Isabelle Jeuge-Maynard. – P. : Larousse, 2011. – 1910 p.
6. Le petit Robert micro poche. Dictionnaire de la langue française / rédaction dirigée par Alain Rey. – P. : Dictionnaires le Robert, 2008. – 1374 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Інструкція до об'єктива Sigma 70-300 mm F4-5.6 DG Macro.
2. 100 ISO Photographie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.100iso.fr>.
3. Ang T. Le guide de la photo numérique: De la prise de vue au traitement de l'image / T. Ang. – Vevey : Ed. Mondo, 2003. – 407 p.
4. Astuces Photo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.astuces-photo.com/pare-soleil-objectif>.
5. Focus numerique [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.focus-numerique.com>.
6. King J.A. Photo numérique pour les nuls / J.A. King. – 12e édition. – P. : First-Grund, 2012. – 312 p. – P. 21–22.
7. Kodak Moments [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kodak.fr/ek/FR/fr/Home_Main/Tips_Projects_Center/Learn/Photo_Tips_Techniques/Advanced_Techniques/Faible_luminosit.html.
8. La photographie sans un sous [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo-sans-un-sous.forumgratuit.org>.
9. Stéphane Denizot. 2.8 photographie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2.8.pagesperso-orange.fr>.
10. Tutos Photo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tutos-photo.com>.

УДК 81'373

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСОБУ ІНТИМІЗАЦІЇ

Висоцька Г. В.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті звертання досліджується з погляду особливостей його функціонування як засобу інтимізації спілкування в різних комунікативних ситуаціях сучасної англійської мови. Розглядаються кореляції конвенціональних/неконвенціональних мовних засобів вираження звертання офіційному/неофіційному типу ситуації спілкування.

Ключові слова: звертання, інтимізація, засоби інтимізації, конвенціональні/не конвенціональні засоби вираження звертання, комунікативна ситуація, офіційна/неофіційна ситуація.

Высоцкая А. В. Экстралингвистические условия реализации обращения как средства интимизации. В статье обращение анализируется с точки зрения особенностей его функционирования как средства интимизации общения в различных коммуникативных ситуациях современного английского языка. Рассматриваются корреляции конвенциональных/неконвенциональных языковых средств выражения обращения официальному/неофициальному типу ситуации общения.

Ключевые слова: обращение, интимизация, средства интимизации, конвенциональные/неконвенциональные средства выражения обращения, коммуникативная ситуация, официальная/неофициальная ситуация.

Ysotska G. V. Address as a means of intimization in extralingual communicative situations. The article focuses on the address functioning as a means of intimization in the process of different communicative situations in modern English. The correlations of conventional and non-conventional address language means to the official/non-official situation types are studied.

Key words: address, intimization, means of intimization, conventional/non-conventional address language means, communicative situation, context, official/non-official situation types.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнім часом у сучасному суспільстві спостерігається збільшення інтересу до людської особистості. У мовознавстві ця тенденція виявляється в активізації антропоцентричного підходу у мовознавчих студіях.

З огляду на це особливого значення набуває вивчення мовних явищ у контексті їх функціонування, зокрема і звертання неодноразово ставало об'єктом вивчення лінгвістів як на матеріалі однієї мови [5; 3; 6; 4; 11; 2], так і у контрастивних дослідженнях [9; 7; 10]. При цьому особливості функціонування звертання у художньому дискурсі, проблеми його взаємозв'язку з численними принципами та правилами мовленнєвої комунікації залишаються ще недостатньо вивченими у прагмалінгвістиці, що обумовлює **актуальність** нашої роботи.

Метою статті є аналіз звертання як засобу інтимізації спілкування та особливості його функціонування в різних комунікативних ситуаціях.

Основні **завдання** дослідження – проаналізувати звертання крізь призму особливостей функціонування мовних засобів його вираження як засобів інтимізації спілкування.

Таким чином, **об'єктом** дослідження стали мовні засоби реалізації звертання в англомовному художньому дискурсі, а особливості їх функціону-

вання визначені екстралінгвістичними умовами їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкому розумінні зверненість, за визначенням М. М. Бахтіна, позначає направленість, орієнтованість мовлення, якого-небудь її прояву в комунікативній ситуації на реального або уявного реципієнта [1, 25]. Із вищезазначеного виходить, що будь-яка форма реалізації мови експліцитно та імпліцитно звернена до адресата.

Прийнято протиставляти зверненість як абстрактну іманентну характеристику мови та звертання як основний засіб експлікації зверненості в широкому сенсі, який реалізується вербально і невербально. Конкретна мовна маніфестація звертання може бути виражена іменниками – антропонімами, займенниками й іншими частинами мови, які зазнали семантичної транспозиції.

Сукупність факторів та обставин, що впливають на функціонування форм звертання, створює комунікативну ситуацію, трактуємо як соціальний контекст існування форм звертання. Обираючи ідеальну форму звертання для ідентифікації співрозмовника, ініціатор контакту намагається врахувати всі умови, які супроводжують їхню комунікацію.

Із усього сказаного вище можна зробити висновок, що підхід до звертання як до об'єкту лінгвістичних досліджень неможливий без належного аналізу всіх факторів екстралінгвістичного середовища, що обумовлюють вибір тієї чи іншої форми звертання в кожній конкретній ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним з важливих для комунікації прагматистичних прийомів є інтимізація спілкування. Під інтимізацією розуміємо перехід висловлення з нейтральної сфери спілкування в неофіційну, фамільярно-інтимну.

І. В. Корнійко, услід за Л. А. Булаховським, виділяє такі прийоми інтимізації: 1) звертання до героїв оповідання як вираження авторського співчуття до того, що вони переживають і думають; 2) використання форм наказового способу, що «запрошують» читача подумати, зважити, оцінити повідомлення автора; 3) використання займенника «ми» чи дієслівної форми першої особи множини; 4) форма «уявного діалогу між читачем і автором» [3, 10].

Різні форми звертань можуть відігравати значну роль при створенні в мовній ситуації атмосфери невимушеності, близькості. А. А. Шахматов підкреслював: «Звичайною формою звертання є також слово, словосполучення, яким визначається відношення мовця до співрозмовника: воно може виражати ласку, пестощі, але може містити також докір, осуд» [8, 255].

Частина звертань виконує функції мовних засобів інтимізації. Для аналізу особливостей функціонування звертання як засобу інтимізації необхідно визначити, коли і за яких умов відбувається спілкування, чи створює вживання звертання інтимну ситуацію спілкування, чи дана ситуація спілкування вимагає використання інтимізуючих засобів.

Під ситуацією спілкування ми розуміємо: 1) відносини комунікантів (офіційні, неофіційні); 2) обстановку, тему, характер розмови.

Маркери негативного/позитивного значення звертання як засобу інтимізації поділяються на експліцитні та імпліцитні. У ролі експліцитного маркеру можуть виступати: 1) окреме слово; 2) словосполучення; 3) речення і т.д. Під імпліцитним маркером будемо розуміти контекст чи ситуацію спілкування.

У цьому дослідженні нами розглядаємо два типи вживання звертання як засобу інтимізації: **конвенціональне** і **неконвенціональне**.

Під **конвенціональним** уживанням розуміємо номінації, що відповідають ситуації спілкування, офіційним/неофіційним відносинам між співрозмовниками, а під **неконвенціональним** уживанням інтимізуючих засобів – лексичні одиниці, що не відповідають ситуації спілкування.

Для офіційного спілкування характерні такі номінації, як *mister, mistress, doctor* і т.д. у сполученні з власними іменами, наприклад:

(1) *Mr. Me Gregor, I'd like to make provissional appointment for myself and special Agents Colvert and Andrews to see the Director for fifteen minutes, if it's not inconvenient* [12, 52].

Офіційний тон також вживається й у розмові близьких, наприклад:

(2) *He said: «Mrs. Me Kisco, please don't talk further about Mrs. Diver»* [14, 72].

У прикладі (2) офіційне *Mrs.* уживається для передачі негативного відношення до *Mrs. Me Kisko*.

Під час ділового спілкування вживані і доречні офіційні форми звертання. Стилістична спрямо-

ваність таких словесних знаків, як *sir, miss, mister, doctor* визначається офіційною ситуацією спілкування.

Розглянемо лексичні одиниці, що вживаються при неофіційних відносинах. У такому випадку доречно використання розмовної лексики. Мета вживання таких лексичних одиниць – показати близькі, дружні відносини комунікантів. Мовець передає повідомлення так, щоб його зрозуміла людина його кола, його віку, наприклад:

(3) *Old Mont, perky and talkative as ever! There he went – off at once!*

«*What's your view of these London changes, Forsyte? You remember the peg-top trousers and the crinoline – Lech in his prime – Old Pam on his horse – September makes one reminiscent*» [16, 215].

Приклад (3) демонструє, що у розмові Монта і Форсайта перший згадує про Джона Лича – англійського ілюстратора, карикатуриста та про Пальмерстона (*Pam – D. Palmerston*) – англійського державного діяча. Для співрозмовників зрозуміло, хто такий *Old Pam*, що може бути неприйнятним для молодшого покоління. Для того, щоб Форсайт зрозумів, про кого йде мова, Монт просто назвав Пальмерстона *Pam*.

Розглянемо наступний приклад, де Майкл звертається до своїх знайомих:

(4) *When some member of the company, momentarily hard up, tried to borrow from him it was in vain. But he refused so frankly, with so much heartiness, that he did not affront.*

«*My dear old boy, I'd love to lend you a quid, but I'm absolutely stony* [16, 149].

У прикладі (4) займенник *my*, прикметники *dear, old* використовуються для посилення. У цій ситуації суха номінація не була б така виразна. Вживання номінації *boy* тут конвенціональне.

При зображенні родинних, сімейних відносин використання розмовних слів виглядає природно, наприклад:

(5) *He had her say anxiously: «Dear Uncle Jolyon, what is it?»* [15, 349].

Такі номінації як *boss, chief, son, boy* часто вносять в офіційний тон елемент інтимності. Семантика цих номінацій, що не є характерними для офіційних ситуацій, змінюється в даних контекстах, наприклад:

(6) *Special Agent Frederick was back on the line, the nut box in front of him.*

«*Right, boss. What's his name?*»

«*Angelo Casefiks*», said Stames [1, 31].

(7) *The detective was suspicions. Are you holding out on me, son? What was the FBI doing in the firstplace?* [1, 66].

У прикладі (6) звертання *boss* до старшого по службі звучить фамільярно. В другому контексті (приклад (7)) капітан Хоган у розмові з агентом Ендрюсом вживає звертання *son*.

Застосування імен власних при офіційних відносинах додає ситуаціям певне забавлення: від дружнього до фамільярного, наприклад:

(8) «*You tell that to two Kennedy, Martin Luther King, and George Wallance and see what they say*», responded the Director. «*Continue, Marc*» [1, 66].

У прикладі (8) начальник звертається до підлеглого по імені, бажаючи показати своє схвалення, позитивне відношення до нього.

Таким чином, вибір уживання інтимізуючого слова залежить як від цілей, так і від ситуації спілкування.

Дослідження показало, що при офіційних і неофіційних відносинах комунікантів використовуються також прізвиська. Розглянемо деякі особливості вживання таких прізвиськ. Поява оказіональних прізвиськ обумовлена відносинами, що складаються між людьми. Номінації ці мотивовані. У процесі створення оказіональних прізвиськ людей мотивація ґрунтується на відношенні до особи, оцінці її вчинків і поведінки. Вибір прізвиська відбувається свідомо, навмисно. Прізвиська виконують дві функції: номінативну і функцію характеристики особи. Прізвисько індивідуалізує особу і несе в собі великий заряд емоційного забарвлення. Оказіональний перенос втягує в комунікативний акт периферійні семи, актуалізує асоціації, чим і досягається мета спілкування.

Такі номінації, як *Uncle Pleasant*, *Mister Clever* використовуються з метою виділення певної риси особи і мають велику експресивність. Оказіональні прізвиська такого типу вживаються як в офіційних, так і в неофіційних ситуаціях, наприклад:

(9) «*After all we've only got like once – How do you know?*» – demanded her husband.

«*Well, I don't know, if it comes to that, Mister Clever*» she reported good humouredly [18, 233].

У неофіційній обстановці ці оказіональні номінації використовуються для передачі іронії, дружнього ставлення, наприклад:

(10) *Hey, Uncle Pleasant, give us the Choctaw cry. (Negro stops in confectionery)* [19, 235].

(11) *A woman keeps her title. She doesn't become plain Mrs, when she changes her surname. Well, I think she ought to! But does that mean her father was an earl? Let's ask Mr. Know all Hilary – Hilaree!* [17, 91].

В офіційній обстановці вони використовуються з метою жарту, іронії.

Можна зробити висновок, що мета використання інтимізуючої лексики й оказіональних прізвиськ в офіційній і неофіційній обстановці однакова. Що стосується оказіональних прізвиськ, то вони більш експресивні.

Вибір тієї чи іншої лексичної одиниці для використання як засобу інтимізації визначається не тільки приналежністю мовця до визначеної соціальної і вікової групи, але і ситуацією спілкування. Цей вибір свідчить про взаємини комунікантів.

Так, можна простежити, як змінюється звертання персонажів до Пуаро в романі А. Кристи «*Peril at End House*». Воно здобуває різні конотації залежно від контексту і соціального статусу героїв твору. Ситуація спілкування впливає на вибір того чи іншого звертання. В основному стосунки, що пов'язують комунікантів, – офіційні (ділові, побутові), при цьому характер розмови діловий, а ситуація розмови близька до офіційної. Типове звертання до Пуаро – це звертання на прізвище, а точніше *M. Poirot* (мосье Пуаро). Але іноді зустрічається звертання *Mr. Poirot*, наприклад:

(12) «*I suppose you're staying down here, Mr. Poirot?*» Mrs. Croft asked as she leaned over a little and wield the teapot [2, 62].

(13) «*A dreadful business, Mr. Poirot – perfectly dreadful*» [2, 145].

У прикладах (12), (13) відчувається глибока повага до детектива з боку адресанта. Ситуація спілкування офіційна, характер розмови діловий, тому і відповідні форми звертань.

У наступному контексті (приклад (14)) номінація оказіональна *Moosior* вимовляється з фамільярно-поблажливим відтінком, наприклад:

(14) *He greeted Poirot with every sign of warmth. «Years since I've seen you, Moosior Poirot! Thought you were growing vegetable marrows in the country»* [2, 164].

Тут *Moosior* носить фамільярний, неофіційний характер. Неофіційність досягається також уживанням трансформованого на англійський лад французького слова. Уживання звертання як засобу інтимізації в прикладі (14) неконвенціональне: в офіційній обстановці використовується розмовна форма номінації *Monsieur* для створення атмосфери невимушеного спілкування. Маркером позитивного, тепло-іронічного значення лексичного засобу інтимізації є загальний контекст.

Украй рідко як звертання до Пуаро використовується слово *sir*. Так до нього звертаються особи, молодші за віком: молодий адвокат, служниця, наприклад:

(15) – You have been here long?

– Six years, sir [2, 127].

(16) «*But my dear sir, no will has been entrusted to my keeping*» [2, 143].

Уживання слів *my dear* перед офіційним *sir* у прикладі (16) неконвенціональне, воно обумовлене бажанням зробити ситуацію невимушеною.

Іntenція двох наступних висловлень (приклади (17) та (18)), у яких звертання виражене словосполученням *my dear sir*, – вселити в співрозмовника впевненість у правильності своїх слів і дій. У цих контекстах відчутні теплі, поблажливо-фамільярні нотки при звертанні до Пуаро. Використання словосполучення як засобу інтимізації – неконвенціональне.

(17) «*But you don't approve of it?*»

«*My dear sir, what are we for?*» [2, 62].

(18) «*But there would have been something left*» murmured Poirot weakly.

«*My dear sir, as I told you, sir Matthow was the second richest man in England*» [2, 164].

Містер Гастингс, друг знаменитого сищика, називає його просто Пуаро. Залежно від прагматичної спрямованості висловлювання одне і теж звертання може виражати різні відтінки почуттів, настрою, наприклад:

(19) «*Tell me, Poirot*», I said. «*Are you never tempted to renew your activity? This passive life!*» Poirot was still standing where he had been the night before. His attitude was the same, but his face was a difference. His eyes were shining with that queer catlike green light that I knew so well...

«*Poirot*», I said, «*You have thought of something*» [2, 104].

У першому випадку (приклад (19)) *Poirot* вимовляється з подивом, докором. Гастингс намагається по-дружньому підбадьорити Пуаро, повернути його до діяльності. У другому – в інтонаціях Гастингса простежуємо милування, схвалення.

Оказіональні номінації можна знайти також при неофіційному спілкуванні, наприклад:

(20) *What a pig-headed old devil you are. He'd keep the secret all right* [2, 185].

У прикладі (20) номінація *pig-headed* підкреслює фамільярний, грубуватий тон. Використання одиниці як засобу інтимізації – неконвенціональне. Вживання оказіонального словосполучення при дружніх відносинах створює атмосферу невимушеної бесіди.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Звертання як засіб інтимізації вживається як у неофіційних, так і у офіційних комунікатив-

них ситуаціях. Використання звертання у функції засобу інтимізації в офіційних ситуаціях обумовлюється прагматичною спрямованістю висловлення. Для офіційних відносин також характерні інтимізуючі звертання, якщо вони вживаються з метою підбадьорити, схвалити, перевести розмову у дружнє русло, або образити, посміятися над співрозмовником. При визначенні конвенціонального і неконвенціонального використання звертання у функції засобу інтимізації приймаються до уваги маркери позитивного і негативного значення. Ті ж самі форми звертання залежно від контексту ситуації чи спілкування виражають різні емоційні відтінки: схвалення, шанобливості, фамільярності, обурення.

Перспективу дослідження вбачаємо в порівняльному аналізі звертання як засобу інтимізації спілкування у різних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошинов В. Н. Марксизм и философия языка. Основные проблемы социологического метода в науке о языке / В. Н. Волошинов, М. М. Бахтин. – М. : Наука, 1993. – 189 с.
2. Гринишин М. М. Номінація адресата мовлення як один із засобів позначення соціального статусу людини (на матеріалі художньої прози Івана Франка / М. М. Гринишин // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 228–236.
3. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення : автореф. дис. ... канд. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Корнійко ; Київський державний лінгвістичний університет. – Київ, 2000. – 18 с.
4. Ларина Т. В. Категорія ввічливості и стиль комунікації. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина // Рукописные памятники Древней Руси. – 2009. – 516 с.
5. Палійчук А. Л. Звертання як засіб інтимізації / А. Л. Палійчук // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – № 17. – С. 63–67.
6. Поуви Дж. Get It Right : [учеб. пособие] / Дж. Поуви. – СПб. : Антология, 2008. – 176 с.
7. Проничев В. П. Синтаксис обращения / В. П. Проничев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. – 88 с.
8. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. 4-е изд. / А. А. Шахматов – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.
9. Braun F. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures / F. Braun. – Amsterdam, Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1988. – 372 p.
10. Szarkowska A. Forms of Address in Polish-English Subtitling / A. Szarkowska. – Peter Lang Ag, 2012. – 252 p.
11. Zanuttini R. Encoding the Addressee in the Syntax: Evidence from English Imperative Subjects / R. Zanuttini // Natural Language and Linguistic Theory, 2008. – P. 185–218.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Archer J. Shall we tell the president? / J. Archer. – London : Coronet Books, 1977. – 286 p.
13. Christie A. Peril at the End House. – New York : Pocket book, 1978. – 224 p.
14. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby / F. S. Fitzgerald. – London : Longman Group United Kingdom, 2004. – 230 p.
15. Galsworthy J. The Forsyte saga. Book 1: The man of property / J. Galsworthy ; предисл. Н. Михальская. – Moscow : Progress, 1974. – 383 p.
16. Galsworthy John. The Forsyte saga. Book.3: To let / John Galsworthy ; коммент. Н. Н. Матвеев ; оформ. В. М. Добер. – Moscow : Progress, 1975. – 256 p.
17. Murdoch I. The Sandcastle / I. Murdoch. – Leningrad : Prosvescheniye, 1976. – 200 p.
18. Priestley J. B. Angel Pavement / J. B. Priestley. – Moscow : Progress, 1974. – 504 p.
19. Three American Plays. – Moscow : Progress, 1973. – 381 p.

УДК 81'373

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ ТА МОРФОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СИНОПТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Висоцька Г. В., Коробська Н. В.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті досліджується специфіка синоптичної лексики в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті їх семантичних та морфологічних характеристик. На основі компонентного аналізу була досліджена семантична структура синоптичної лексики в англійській та українській мовах. Також аналізувалася продуктивність частин мов, якими синоптична лексика представлена в обох мовах.

Ключові слова: синоптичний текст, синоптична лексика, семантична структура, компонентний аналіз, морфологічні характеристики, частини мови, продуктивність.

Высоцкая А. В., Коробская Н. В. Сравнительный анализ семантических и морфологических характеристик синоптической лексики в современном английском и украинском языках. В статье исследуется специфика синоптической лексики в английском и украинском языках в сопоставительном аспекте её семантических и морфологических характеристик. На основе компонентного анализа была исследована семантическая структура синоптической лексики в английском и украинском языках. Также анализировалась продуктивность частей речи, которыми синоптическая лексика представлена в обоих языках.

Ключевые слова: синоптический текст, синоптическая лексика, сопоставительный анализ, семантическая структура, компонентный анализ, морфологические характеристики, части речи, продуктивность.

Ysotska G. V., Korobska N. V. The comparative analysis of the semantic structure and morphological characteristics of synoptical lexical units of the English and Ukrainian languages. The article is dedicated to the comparative analysis of the vocabulary of synoptical reports and defining its semantic and morphological peculiarities in the English language and Ukrainian. On the basis of component analysis the semantic structure of synoptical lexical units of the English and Ukrainian languages was analyzed. The parts of speech to which synoptical vocabulary in English and Ukrainian belong were also researched as to their productivity in both languages.

Key words: synoptical texts, synoptical lexical units, comparative analysis, semantic structure, component analysis, morphological peculiarities, parts of speech, productivity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями У другій половині ХХ століття у лінгвістичній науці зросла зацікавленість до вивчення тексту, як одиниці комунікації. Через це з'явився новий напрямок наукового пошуку – лінгвістика тексту, що пояснюється тим фактом, що по-перше, у ньому як продукті діяльності втілюється, об'єктивується весь її психологічний зміст, умови протікання та особистість мовця, а по-друге, особливий інтерес до тексту зумовлений тим, що він (текст) являє собою дуже складне і багатопланове явище. Останнє обумовлює існування різноманітних трактувань цього явища [10, 117].

Спочатку текст визначали у термінах структурної лінгвістики з точки зору законів синтаксису, та співвідносили текст з одиницями мови. Але комунікативна переорієнтація лінгвістики тексту змістила акценти та висунула на перший план функціональний аспект тексту [19; 20].

Саме функціональний підхід зумовив той факт, що дослідники, які займаються аналізом тексту,

зосереджують свою увагу на дослідженні текстів, що характеризуються певною прагматичною спрямованістю [9; 11]. Дане дослідження присвячено аналізу синоптичного тексту як особливого інформативного типу текстів малих форм, що обумовлює **актуальність** нашої статті, оскільки саме тексти малих форм сьогодні привертають увагу дослідників у мовознавстві.

Об'єктом нашого аналізу стали англомовні та україномовні синоптичні тексти, а **предметом** – їх лексичні характеристики, що їх ми досліджували з точки зору семантичних та морфологічних характеристик у порівняльному аспекті. **Метою** роботи став аналіз специфіки лексики синоптичного характеру у порівняльному аспекті їх семантичних та морфологічних аспектів в англійській та українській мовах. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**: дати визначення синоптичного тексту як різновиду інформативних текстів, проаналізувати його жанрові характеристики, дослідити семантичну структуру синоптичної лексики у порівняльному аспекті в англійській та українській мовах, визначити частини мови якими представлена синоптична лексика та дослідити їх продуктивність в обох мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймав за основу визначення газетного повід-

© Висоцька Г. В., Коробська Н. В. Порівняльний аналіз семантичних та морфологічних характеристик синоптичної лексики в сучасній англійській та українській мовах

млення про погоду як жанру газетно-публіцистичного стилю, вважаємо за необхідне зауважити, що публіцистичний дискурс характеризують дві основні функції: інформування і вплив. Синоптичні тексти, що ми, услід за Г.Б. Козловською відносимо до коротких інформаційних текстів, які характеризуються такими параметрами як інформативність, актуальність, об'єктивність, стилістичність [7, 50], у повній мірі характеризуються даними диференціальними ознаками газетно-публіцистичного стилю. Даний тип текстів відносимо до текстів, що орієнтовані на зміст, для яких важливим є прийнятність форми для вираження даного змісту, її здатність робити необхідний вплив на реципієнта [8, 13]. Такі тексти створюються з метою отримання швидкої інформації про предмет або явище [6, 125]. Але інформування не є єдиною метою повідомлень про погоду. Взаємодія інформаційної функції і функції впливу у рамках синоптичного тексту обумовлює наявність однієї з основних ознак публіцистичного дискурсу, визначуваного як стандарт і експресія. Як стверджує Ю.С. Степанов, мова публіцистики характеризується регулярним співвідношенням стандартизованих і експресивних мовних засобів, їх чергуванням і контрастуванням [16, 37]. Висока стандартизованість текстів – повідомлень про погоду, обумовлена, в першу чергу, екстралінгвальними причинами: прагненням до документальності викладу, повторюваністю тематики, необхідністю оперативності передачі інформації. Виходячи з вищевикладеного, газетний текст – повідомлення про погоду визначаємо як коротке інформаційне повідомлення про погоду. Основним комунікативним наміром якого є інформування, а домінуючою категорією – категорія інформативності.

Автори, що досліджували тексти – повідомлення про погоду з точки зору їх інформативності відзначають, що даний тип тексту характеризується наявністю фактуального та суб'єктивно-модального типів інформації [8].

З точки зору реалізації функції впливу категорія інформативності синоптичного тексту тісно пов'язана з іншими текстовими категоріями, а саме – категоріями зв'язності, членування та модальності.

У ході аналізу нами було проаналізовано 300 газетних текстів повідомлень про погоду вилучених з англійських газетних видань – Belfast Telegraph, Australian PC, World Monthly Weather Review, Sunday Gazette-Mail за період з 2006 по 2010 роки, що були вилучені з Інтернет-ресурсу, та 300 газетних текстів повідомлень про погоду вилучених з україномовних в газетних видань. У ході дослідження нами було виділено 90 лексем, що позначають синоптичні явища в англійській та 89 лексем в українській мові, які характеризувалися найбільшою частотністю вживання. У ході аналізу використовувалися також лексикографічні джерела: друковані та електронні словники та тезауруси, загальною кількістю 3 видання. На основі порівняльного аналізу семантичної структури одиниць англійської та української мов були виділені основні семи, що складають семантичну структуру синоптичної лексики англійської та української мов.

Аналіз семантичної структури проводився нами у рамках теорії поля. Семантичні поля, за визначенням Ф.О. Нікітіної, являють «мікрообрази світу» [13, 11], які, на думку Ю.М. Караулова, виступають змістовими елементами мовної моделі світу [5, 271]. В.А. Звєгінцев визначає семантичне поле як ряд парадигматично пов'язаних слів чи їх окремих значень, що мають у своєму складі загальну (інтегральну) семантичну ознаку і розрізняються по меншій мірі за однією диференційною ознакою. Семантичні поля можуть поєднувати кілька семантичних груп меншого обсягу. У межах груп слова по-різному взаємодіють один з одним. В.А. Звєгінцев відзначав, що різні види об'єднань слів, можуть бути представлені як групи слів, що являють собою, нібито частки підрозділу більш загальних понять (цит. за [6, 48]).

У даному дослідженні під лексико-семантичною групою ми, услід за І.В. Арнольд розуміємо сукупність лексичних одиниць, що пов'язані значенням та мають загальну інваріантну ознаку, а також диференційне значення [1, 58] – синоптичні явища. Для позначення компонента значення, услід за В.Г. Гаком [3] та А.А. Уфимцевою [17] використовуємо термін „сема”. Сема визначається як семантична одиниця, яка відображає певну ознаку позначуваного предмету чи поняття [18, 39].

На основі компонентного аналізу виділяємо 4 мікрополя в межах лексико-семантичного поля «синоптичні явища»: „сонце”, „опаді”, „вітер”, „спека-холод”.

Кількісний аналіз представленості синоптичної лексики у мікрополях свідчить, що найбільш широко представлене як в англійській, так і в українській мовах мікрополе «опаді» 70% та 74% відповідно від загальної кількості вибірки, а найменше – мікрополе „ сонце” – 8% вибірки в англійській та 13% в українській мовах.

Аналіз фактичного матеріала показав, що найбільш продуктивною групою опадів як в англійській мові, так і в українській, є група, яка позначає такий вид опадів як дощ і складає (33,6 % вибірки в англійській і 30,5% вибірки в українській мовах відповідно). До цієї групи належать усі слова, які позначають дощ: *shower* – короткочасний дощ, *occasional rains* – часом дощі, *drizzle* – мілкий дощ, *driving rain* – зливний дощ, *rainy* – дощовий.

Наявність великої кількості лексики саме цієї групи в двох мовах свідчить про те, що дощ є найбільш поширеним видом опадів в Англії та Україні. Виходячи з вищезазначеного ми можемо дійти висновку, що кліматичні умови цих двох країн є схожими. Треба зауважити, що на відміну від англійської мови в українській – можна зустріти велику кількість лексичних одиниць, які визначають про який саме дощ йде мова, тобто його види, наприклад: *кислотний дощ*, *частий дощ*, *дрібний дощ*. У словниковому складі англійської мови була виділена також лексико-семантична група «дощ» з іншими природними явищами. Ця група представлена 23 лексичними одиницями, наприклад: *rainsquall*, *rain storm*.

Сучасні мовні відповідності англійського слова *shower* містять у собі багато спільного. Так, в укра-

їнській та англійській мовах за лексемами, що досліджувалися закріплено по декілька значень, перше з яких в цілому співпадає. Порівняймо: *shower* – злива, дуже сильний короточасний дощ; велика кількість того, що падає, сиплеться неперервним потоком (кількість світла, звуків). З цього прикладу видно, що перше значення співпадає в обох мовах; друге значення є абсолютно різним, а третього – не існує в українській мові. Пересікання (накладання) лексичних значень не відноситься до широко розповсюдженого явища у мовознавстві. Це відноситься до тих слів, які „виростили” із одних архетипних концептів, але з часом змінили свою семантику, зберігаючи при цьому ядерні семи [14, 145]. До цієї лексико-семантичної групи ми також віднесли явища, що супроводжують опади, а саме – грім та блискавку. Треба зауважити, що ця група лексичних одиниць представлена лише декілька лексемами, наприклад: *rainbow*, *thunder*, *thunderstorm*, *lightning*, українськими відповідниками їх є веселка, грім, блискавка. Оскільки лексичні значення слів *thunder* та грім співпадають, то ці лексеми знаходяться у відношеннях часткового співпадіння за своєю семантикою.

Цікавою за кількістю варіантів є лексема *lightning*, яка має більше значень в українській мові у порівнянні з англійською мовою. Одним із найголовніших факторів, які впливають на мовне розмежування народів є природа. Це перш за все внутрішні умови життя людей, включаючи кліматичні, географічні особливості, флора, фауна, які по різному відображені у мовах. Так, завдяки нестійким та мінливим кліматичним умовам, характерним для Англії (часті дощі, змінні сонячним промінням), лексема *weather* прирівнюється до дощової, несприятливої погоди, в той час як інші країни та народи мають стабільний клімат, притаманний відповідним порам року.

Говорячи про кліматичні та географічні особливості, розглянемо структуру під концептів „*snow*” та „сніг”, їх трактування та сприйняття різними націями. Хрестоматійними є приклади великої кількості найменувань снігу у мові ескімосів (близько 60 імен). Холодні кліматичні умови та велика кількість снігових опадів, спонукали до утворення багатьох назв снігу. Що ж стосується української та англійської мов, то в них існує лише декілька назв снігу, які ще й не завжди є еквівалентними, наприклад: *snow* – сніг; *sleet* – сльота; *slush* – талий сніг; *first snow* – пороша; *newly-fallen snow* – понова, сипучка; *snowstorm* – сніговій, хуртовина, хурделиця.

Цікавим здається, що сучасне вживання слів ожеледь і ожеледиця не можна вважати абсолютними синонімами, як в українській, так і в англійській мовах; між цими лексемами існують певні семантичні відмінності. Доведено, що синоптики словами ожеледь та ожеледиця називають різні атмосферні явища. В одному випадку замерзають переохолоджені краплини дрібного дощу, в наслідок чого предмети покриваються шаром льоду. Це явище в українській мові називається ожеледь, а в англійській мові – *glazed frost*. Ожеледиця ж це – шар льоду на земній поверхні, що утворюється після дощу або відлиги при зниженні температури, в англійській

мові це явище визначається як *ice crusted ground*. Семантичні розбіжності цих пар слів вже вийшли за рамки професійних кіл синоптиків в результаті їх частого вживання.

Розмежування цих понять чітко існує в українській мові через їхнє регулярне вживання в засобах масової інформації. Англійська мова не є такою ж багатою на синоніми до даної групи лексики, через відсутність холодних морозних зим та низьких щодо температури кліматичних умов.

Лексико-семантична група «сніг» представлена 23 лексемами в англійській мові та 21 лексемою – в українській, що складає відповідно 22,7% і 22,1% від загального корпусу вибірки, наприклад: *snow fall* – снігопад, *snow storm* – снігова буря, *sleet* – мокрий сніг, *driving snow* – завірюха, *snowfalls* – снігопад.

Великий відсоток лексики складає лексико-семантична «туман», до якої входять 13 лексем в англійській мові і 10 – в українській мові. Синонімом – домінантою для лексико-семантичної групи „туман” є іменник *mist*.

Тут спостерігається схожість українських одиниць з синоптичною лексикою англійської мови, що зумовлено певною схожістю кліматичних умов двох країн. До цієї групи належать такі лексичні одиниці, як, наприклад: *blanket* – густий туман, *ice fog* – льодовий, *thick fog* – густий туман.

Такі види опадів, як роса, град та іній, на відміну від англійської мови в українській мові представлені великою кількістю лексем. Це свідчить про те, що такі види опадів не є типовими для клімату Англії. Групу «роса» складають 11 лексичних одиниць. Лексико-семантична група «град» представлена тільки 5 лексичними одиницями в англійській мові і 8 одиницями – в українській. Найменш продуктивною як в англійській, так і в українській мові є лексико-семантична група «іній», яка представлена лише 4 і 3 лексемами відповідно.

Проаналізував семантичну структуру синоптичної лексики в англійській і українській мовах розглянемо дані лексичні одиниці з точки зору їх частини належності. Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що як в англійській, так і в українській мовах найбільш продуктивною частиною мови є поєднання іменника з прикметником, яке представлено 22 лексичними одиницями в англійській мові і 32 одиницями – в українській, що складає відповідно 26,7% та 33,7% від загального корпусу синоптичної лексики.

До цього сполучення двох частин мови належать такі словосполучення: *steady rain* – частий дощ, *powder snow* – сніговий пил, *early dew* – ранкова роса, *foggy weather* – туманна погода. У більшості цих сполучень частиною мови, яка належить саме до синоптичних природних явищ, виступає іменник.

Треба відзначити, що в українській мові прикметник у функції означення характеризує безпосередньо наступний іменник, коли як в англійській мові він може характеризувати іменник опосередковано і позначати якість іншого об'єкту. Широко представлений у нашій вибірці також іменник: 15 лексичних одиниць в англійській мові та 18 – в українській мові. Дана група представлена одиницями, що іме-

нують певні види опадів: *rain* – дощ, *snowfall* – снігопад, *hoarfrost* – іній, *hail* – град; *rime* – іній, *dew* – роса. Залежно від особливостей семантики іменника та слів, з якими він сполучається, можна говорити про різні особливості значення цього іменника та реалізацію його у мовленні [15, 20].

В англійській мові така частина мови як прикметник не є дуже продуктивною і налічує лише 6 лексем. Ці лексеми висловлюють категоріальне граматичне значення, як правило в формі залежності від іменника, наприклад: *foggy* – туманний, *rainy* – дощовий, *drizzly* – мрячний. Однією з найбільш продуктивних частин синоптичного словника української мови і нехарактерною частиною мови для англійської мови є прикметник. Він представлений 6 лексемами в англійській мові і 16 лексеми в українській, що складає відповідно – 5,9% та 16,8% у корпусі нашої вибірки. Такі слова, як *rainy* – дощовий, *frosted* – вкритий інеєм, *snow* – сніговий, *dewy* – росистий висловлюють категоріальне значення, виступають в якості визначення певного виду опадів та надають, більшої колоритності.

При порівнянні та співставленні двох мов цілісність значення при визначенні слова є досить умовною, обсяг значень простих слів при їх міжмовному порівнянні виявляється різним. Деталізація значення може бути вираженою синтаксично, граматично, через словотвір, уточнюючим словом, що передуватиме прикметникові чи яке буде йти після нього [2, 21]. На відміну від англійської мови, де синоптична лексика, яка належить до дієслова, представлена декількома групами, в українській мові така лексика представлена лише сполученням дієслова та іменника (13 лексичних одиниць, що складає 13,7% від загальної кількості вибірки): *to pour*, *to snow*, вкриватися інеєм, *to rime*. В цих сполученнях дієслово виступає у значенні стану або дії. В українській мові синоптична лексика не представлена окремими дієсловами. Сполучення іменник з дієсловом в англійській мові представлений 15 лексичними одиницями: *rain pours*, *blizzard strikes*. В таких сполученнях іменник вказує на певний вид опадів, а дієслово виступає в значенні дії

або стану. Самостійно дієслово представлене лексичними одиницями: *to fog*, *to hail*. Сполучення *snow in*, *rain in* входять до окрему групу, яка представлена поєднанням дієслова і прийменника, де останній вказує на відношення дієслова до певної ситуації або стану стосовно різноманітних природних явищ.

Для синоптичної лексики англійської мови характерною є група «сполучення двох іменників»; до її складу входять 14 лексем. *Rainsquall*, *rain storm*, *dew-fall* – лексика цієї групи більшою мірою представлена складними словами. Складні слова, утворені складанням коренів чи основ, є важливою частиною словника англійської мови. У складному слові семантика його частин зливається для позначення цілісного поняття і воно сприймається як цілісна одиниця [2, 42].

Аналіз представленості синоптичної лексики різними частинами мови дозволив виявити в українській мові найменш продуктивні групи сполучень: сполучення іменника з іменником за допомогою прийменника та сполучення іменника з прийменником. Ці групи налічують лише по 3 лексичні одиниці кожна – дощ зі снігом, гроза с градом, туман з памороззю; під дощем, під шум дощу, по росі.

В англійській мові сполучення іменника з іменником за допомогою прийменника не зафіксовано, сполучення прийменник з іменником складає найменш продуктивну групу, що представлена лише 4 лексичними одиницями, наприклад: *in a fog*, *in the snow*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином дослідження семантичних та морфологічних характеристик синоптичної лексики в порівняльному аспекті свідчить, що дана лексика належить в основному до найдавніших пластів мови і представляє собою своєрідне відображення фрагментів пізнання природи європейцями. Такий підхід, на наш погляд, відкриває нові грані дослідження української та англійської мов у діалектичному колі розбіжностей в межах даної концептосфери та обумовлює перспективу дослідження, яку ми вбачаємо в дослідженні когнітивного аспекту синоптичної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. О двух основных направлениях исследования фразеологического фонда английского языка // Проблемы варьирования языковых единиц / И. В. Арнольд. – 1990. – С. 58–65.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отн., 1975. – 175 с.
3. Гак В. Г., Ройзенблит Е. Б. Очерки по сопоставительному изучению французского и русского языков / В. Г. Гак, Е. Б. Ройзенблит. – М. : Высшая школа, 1965. – 378 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – Т. 2 – 304 с.
5. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
6. Козловская А. Б. Особенности информационных блоков газетных текстов погоды // Иноземна філологія на межі тисячоліть: Тези доповідей Міжнародної наук. конференції, присвяченій 70-річчю факультету іноземних мов ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків: Константа / А. Б. Козловская. – 2000. – С. 124–125.
7. Козловская А. Б. Функционально-стилистические характеристики сообщения о погоде // Вісник СумДУ / А. Б. Козловская. – 2002. – № 3(36). – С. 47–53.
8. Козловська Г. Б. Прагматичний аспект категорії інформативності англомовних синоптичних текстів газетно-публіцистичного стилю: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ХНУ імені В. Н. Каразіна / А. Б. Козловская. – Харків, 2003. – 19 с.
9. Крапива Ю. В. Коротка журнальна стаття як тип тексту (на матеріалі української, англійської та російської мов): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / ХНУ імені В. Н. Каразіна / Ю. В. Крапива. – Харків, 2004. – 20 с.

10. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2001. – 270 с.
11. Куликова О. В. Лингвистические средства развертывания аргументации в публицистическом тексте : Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / О. В. Куликова. – М., 1989. – 212 с.
12. Лінгвокогнітивні аспекти малих текстів: кол. монографія / Ред. проф. С. О. Швачко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – 178 с.
13. Нікітіна Ф. О. Виділення і визначення лексико-семантичних полів / Ф. О. Нікітіна // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 11–15.
14. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську): Навчальний посібник / За ред. проф. Карабана В. І. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 208 с.
15. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ, «Фито-социоцентр», 2002. – 336 с.
16. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Прогресс, 1997. – 992 с.
17. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М. : АН СССР, 1968. – 145 с.
18. Филиппов К. А. Лингвистика текста: Курс лекций / К. А. Филиппов. – СПб. : С.-Петербург. ун-т, 2003. – 336 с.
19. Dijk T. van. Some aspects of text grammar: A study in theoretical poetics and linguistics / T. van. Dijk. – The Hague: Mouton, 1972. – 377 p.
20. Levy D. Communicative goals and strategies: between discourse and syntax / D. Levy // Syntax and Semantics. – 1979. – Vol. 12. – P. 183–210.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

21. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language – Danbury, CT : Lexicon Publications Inc., 1993. – 1148 p.
22. Oxford Wordpower Dictionary. – Oxford: OUP, 2001. – 840 p.
23. The Pan dictionary of synonyms and antonyms. – London/Sydney : Pan Books, 1981. – 345 p.
24. Belfast Telegraph. – [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
25. Australian PC. – [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
26. World Monthly Weather Review. – [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.
27. Sunday Gazette-Mail. – [Electronic resource]. – Режим доступу: www.highbeam.com – Заголовок з екрану.

УДК 81'33+801.6

ПРАГМАТИКА КРЕОЛІЗОВАНОГО ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ЛІНГВОСЕМІОТИЦІ

Вялікова О. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено аналізу структури креолізованого віршованого тексту, під яким розуміють всі види візуальної поезії. Застосовано формальне моделювання тексту, що наочно представляє структуру креолізованого віршованого тексту й допомагає інтерпретувати його знакову природу з позицій культурологічної семіотики, що трактується як відображення світогляду автора у поетичному творі за допомогою мовних і позамовних знаків при неперервному впливі культурних факторів.

Ключові слова: креолізований віршований текст, формальна модель тексту, структурні елементи, прагматичний вплив, графічний стилістичний прийом, графічний виразительний засіб.

Вялікова Е. А. Прагматика креолізованого стихотворного текста в культурологической лингво-семіотике. Стаття посвячена аналізу структури креолізованого стихотворного текста, под которым понимаются все виды визуальной поэзии. Использовано формальное моделирование текста, которое наглядно представляет структуру креолізованого стихотворного текста и помогает интерпретировать его знаковую природу с позиции культурологической семіотики, которая трактуется как отображение мировоззрения автора в поэтическом произведении с помощью языковых и внеязыковых знаков при непрерывном влиянии культурных факторов.

Ключевые слова: креолізованный стихотворный текст, формальная модель текста, структурные элементы, прагматическое влияние, графический стилістический прием, графическое выразительное средство.

Vialikova O. O. Pragmatics of creolized poetic text in culturological lingvosemiotics. The paper analyzes the structure of the creolized verse text, which means all kinds of visual poetry. As the key method of the research here is also used the formal text modeling that brings out the structure of the creolized verse text and helps to interpret its symbolic nature from the position of cultural semiotics, which is interpreted as a reflection of the author's ideology in a poetic work using linguistic and extra-linguistic signs within continuous influence of cultural factors.

Key words: creolized poetic text, formal model of text, structural elements, pragmatic impact, graphic stylistic device, graphic expressive means.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На думку А. Мойсієнка, аксіологічні координати – добра і зла, краси й потворства тощо, які характеризуються відповідною парадигматикою номінацій на лексичному рівні, а також координати соціального, національного, матеріального та духовного знаходять вияв у словесно-понятійному, словесно-образному світі мови-тексту, складному у своїй ієрархічності (хоча часом оголеному до аскетизму умовних позначень, символіки) [9, 11]. Цей світ завжди цілісний (навіть при наявності багатьох крапок усереднені речення, між абзацами, розділами). Цілісний він при всій своїй багатолітності й безмежності. Оскільки цей світ, як правило, багатогаспектний, багатовимірний, тому спеціальні маркери (лексичні, граматичні, графічні тощо) покликані бути в ньому організаційно, інтендно зумовлюючими на вертикальних і горизонтальних лініях, лініях перетину емоційно-сміслових енергій композиційної, образно-динамічної структури [9, 11]. Саме вивченню структури креолізованих віршованих текстів (далі – КВТ), під якими розуміються

фігурні вірші, конкретна поезія, шахопоезія, заум та інші види візуальної поезії, організованої на перетині лексичних і графічних маркерів, і присвячено цю роботу, що зумовлює її **актуальність**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення КВТ ґрунтується на теоретико-методологічній основі, яка складається з різноаспектних досліджень креолізованих текстів [4; 6] і візуальної поезії [1; 13]. Швидко розвивається в Україні графічна лінгвістика як розділ мовознавства, що спеціалізується на дослідженні невербальної складової креолізованих текстів [2; 8; 10], спрямовуючи увагу здебільшого на вивчення рекламного тексту [7; 14; 12]. Не залишається поза увагою українських учених і КВТ [5; 9], проте у визначенні критеріїв і ступеня креолізації в будь-якому типі креолізованого тексту дослідники наразі не є одноставними. Формальне моделювання тексту є новітньою методикою дослідження КВТ, яка дає абсолютно нові практичні результати й наближує до більшої об'єктивності під час опрацювання КВТ, залучуючи математичні методи мовознавства.

Мета статті – інтерпретувати формальну модель КВТ як макрознака, звертаючи увагу на прагматику тексту. Мету досягнуто через виконання таких **завдань**:

- проаналізувати структуру КВТ, визначити його структурні елементи;
- сформулювати формальні моделі до кожного КВТ;
- інтерпретувати формальні моделі КВТ з позицій культурологічної лінгвосеміотики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура КВТ є доволі динамічною й варіюється від автора до автора, від типу КВТ, від часу та місця створення, що включає лінгвокультурологічний аспект. Незмінним, як правило, залишається наявність вербальної й невербальної складової, проте й це не є аксіомою. Існують тексти, створені виключно за допомогою невербальних засобів. Таким є вірші М. Сороки «Рахунок» і «Додавання».

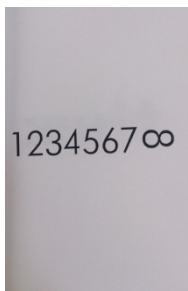

Рис. 1. М. Сорока «Рахунок»

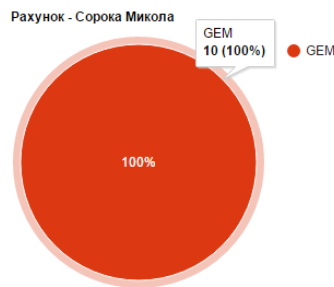

Рис. 2. Кругова діаграма до КВТ «Рахунок»

У наведеному КВТ виділено 10 структурних елементів (8 цифр, які, у свою чергу, виконують функцію ще одного засобу – 1 еквівалент тексту, 1 знак іншої семіотичної системи – математичний символ нескінченності), і усі вони слугують невербальними, зокрема графічними виражальними засобами. Такі тексти належать до межових із погляду креолізації, оскільки не містять відношення вербальної складової до невербальної, а формальна модель виглядає як $mKBT < 100\% GEM >$. Від звичайного, некреолізованого тексту цей текст відрізняє те, що він містить саме невербальні елементи (графічні виражальні засоби та графічні стилістичні прийоми), а не тільки вербальні. Так само некреолізованим робить текст наявність виключно зображувальних елементів, які зараховують його до такого образотворчого мистецтва, як живопис. Отже, можна зробити висновок, що головними структурними елементами в процесі креолізації віршованого тексту є графічні виражальні засоби та графічні стилістичні прийоми.

Навіть у текстах із різними структурними елементами прагматичний вплив елементів є нерівно-

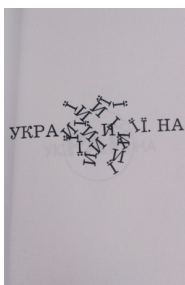

Рис. 3. М. Сорока «Україна»

Рис. 4. Кругова діаграма до КВТ «Україна»

мірним не через кількість, показану на діаграмі або в схематичній моделі, а через унікальну реалізацію задуму в певній точці повідомлення. Наприклад, у тексті М. Сороки «Україна» виділено 12 вербальних елементів, 10 ГВЗ (знаки інших семіотичних систем – цифри) та всього 1 ГСП. Проте саме в цьому ГСП (мовній грі українською та російською літерами) відбувається креолізація й відтворення авторського задуму: відобразити протистояння російської та української мов в Україні.

Мова-текст репрезентує й індивідуальний світ окремого автора, окремого твору, і мовотворчість певного історичного проміжку, певної епохи. І в кожному випадку маємо справу з тими чи іншими ознаками-маркерами, що характерні для авторської індивідуальності, фрагмента мовотворчості у відповідних часопросторових межах [9, 12].

Скажімо, світ поетичної мови М. Сороки не обмежується вибором певних слів або тропів. Автор намагається висловити свої ідеї через поєднання вербальної та невербальної складових, що породжує КВТ. У деяких текстах, як у представленому нижче, достатньо одного вербального (літера Г), одного зображувального елемента (шибениця) та одного ГВЗ для вираження цілісної думки й експресії.

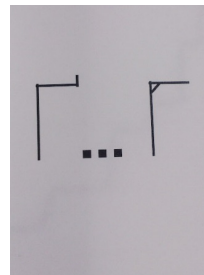

Рис. 5. М. Сорока «Голод»

Рис. 6. Кругова діаграма до КВТ «Голод»

Формула цього КВТ представлена як $mKBT < \frac{33,3\%GEM + 33,3\%P}{33,3\%V} >$, що відповідає співвідношенню структурних елементів два до одного (2:1). Таке саме співвідношення конститuentів спостерігається в тексті М. Сороки «Шлях до влади», де в центрі креолізації використано ГСП (транспозиція графічної моделі тексту): $mKBT < \frac{33,3\%GSD + 33,3\%P}{33,3\%V} >$.

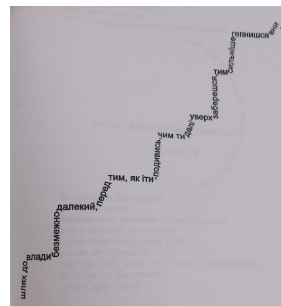

Рис. 7. М. Сорока «Шлях до влади»

Рис. 8. Кругова діаграма до КВТ «Шлях до влади»

Оскільки ГВЗ є складниками ГСП [3], в деяких текстах вони відповідають одне одному за кількістю. Наприклад, у тексті М. Сороки «Воротар»

виділено по 6 ГВЗ (сегментація тексту) і 6 ГСП (графічна образність). Кожний ужитий вид сегментації тексту, розташування тексту або власне сегментація через крапки утворює певний образ: політ м'яча, навісну подачу, завмирання вболівальників, удар у штангу, удар через себе, стрибок воротаря.

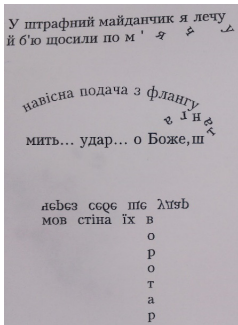

Рис. 9. М. Сорока «Воротар»

Рис. 10. Кругова діаграма до КВТ «Воротар»

Сегментація тексту часто виступає конститентом графічної образності, як у вірші М. Сороки «Життя», де перестановка літер *t* і *y* в слові нагадує, що нібито літера *y* несе хрест у вигляді літери *t* на своїй «спині». У такий спосіб автор показує складність життя, нелегкі випробування, що випадають на долю кожної людини. Як правило, сегментація тексту в складі графічної образності передає певну емоцію або ідею.

Комбінаторність мовленнєвого й візуального аспектів створює відповідний естетичний ефект, сприяє цілісному прагматичному впливу на адресата, оскільки взаємовплив різних за своєю природою знакових систем позначається на їхній реалізації в комунікативному просторі [10, 59]. Забезпечення повною мірою оптимального розуміння та правильного декодування інформації з урахуванням її особливостей – першочергове позиціонування тексту. Домінантами будь-якого дискурсу є безпосередня структуризація всіх його елементів. Цілісність креолізованого утворення передусім репрезентує специфіку його семіотичної системи, що зумовлюється наявністю в ній двох підсистем (вербальної та невербальної). Основними показниками цього аспекту є незавершеність і відкритість форми повідомлення, що характеризуються розкриттям творчого потенціалу у вирішенні поставлених завдань, характером нарративної лінії, у якій віддзеркалюються аксіологічні стандарти логічного мислення [10, 59]. На думку С. Коваленко, комунікативно-прагматична спрямованість креолізованого тексту впливає на процес добору вербальних і невербальних елементів і способу їх вираження [7, 117].

У тексті «Революція» тієї самої збірки М. Сороки виділено 3 вербальних елементи (слова), 3 ГВЗ (сегментація тексту, повна капіталізація, жирний шрифт) і 1 ГСП (графічна образність), які складаються у формальну модель $m_{КВТ} < \frac{42,9\%GEM + 14,3\%GSD}{42,9\%V} >$.

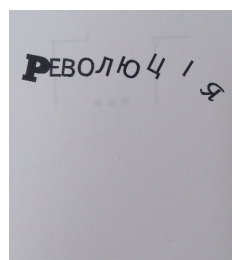

Рис. 11. М. Сорока «Революція»

Рис. 12. Кругова діаграма до КВТ «Революція»

Розташування літер у слові *революція* додає цим літерам подвійної функції. З одного боку, вони є частинами слова, а з іншого – літери *i* та *y* набувають значення автономних слів, отже, утворюється висловлювання: **революція і я**.

На противагу більш абстрактній графічній образності, транспозиція графічної моделі тексту в структурі КВТ намагається відтворити конкретний об'єкт реальної дійсності. Наприклад, М. Сорока в жартівливому вірші вписав текст «цією річчю якщо дождене б'є частенько дружина мене» у формі коцюби. Формальне співвідношення структурних елементів у цьому тексті один до одного (1:1), оскільки виділено 1 вербальний елемент (текст вірша) та 1 невербальний (ГСП – транспозиція графічної моделі тексту).

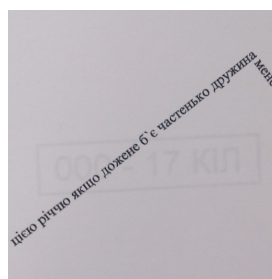

Рис. 13. М. Сорока «Кочерга»

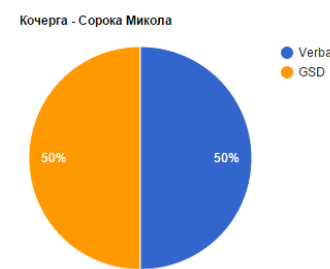

Рис. 14. Кругова діаграма до КВТ «Кочерга»

Транспозиція графічної моделі тексту і графічна образність, створена сегментацією тексту, можуть зустрічатись разом у структурі окремих КВТ. Таким прикладом виступає вірш М. Сороки «Гол», у якому виділено 1 вербальний елемент (слово), 3 ГВЗ (графон, пунктуація, сегментація тексту) і 2 ГСП (транспозиція графічної моделі й графічна образність).

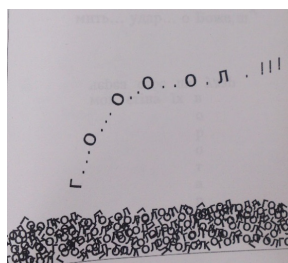

Рис. 15. М. Сорока «Гол»

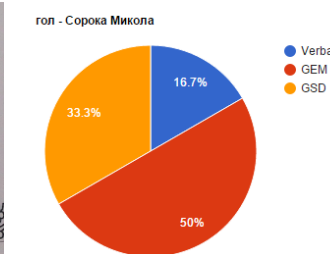

Рис. 16. Кругова діаграма до КВТ «Гол»

Співвідношення структурних елементів у тексті – 1:5, а формальна модель виглядає як $m_{КВТ} < \frac{59\%GEM + 33,3\%GSD}{16,7\%V} >$. Транспозиція графічної

моделі тексту тут відображає траєкторію руху м'яча або футболіста, який забив гол, по футбольному полю. У нижній частині КВТ розташування тексту показує емоції вболівальників, які скандують «Гол», і це слово нібито заповнює трибуни. У такий спосіб розташування тексту як вид сегментації тексту створює графічну образність.

Вивчаючи проблему мовної представленості комічного й трагічного в креолізованому тексті, О. Палкевич не оминає питання про паралінгвістичні засоби об'єктивації цих феноменів [11]. Дослідниця зіставляє функції креолізованих текстів, які реалізують комічну інтенцію або містять трагічне повідомлення. У своєму дослідженні О. Палкевич доходить висновку, що диференціація атрактивної текстової функції в креолізованих текстах із комічною й трагічною доміантами проходить по різних семантичних лініях. У текстах із комічною інтенцією атрактивна функція диференціюється за лінією інформації проспективного або ретроспективного плану: тут дається характеристика об'єкта комічної оцінки або наводяться лаконічні дотепні резюме. У текстах, які повідомляють про трагічні події, атрактивна функція диференціюється за лінією маніпуляції: основне завдання цього типу креолізованих текстів – певним чином вплинути на потенційних читачів, спо-

нукати їх відчуті емоції, задані адресантом. Крім того, диференціація атрактивної функції в текстах із комічною інтенцією йде по більшій кількості ліній, ніж у повідомленнях про трагічні події, де перелік ліній диференціації вичерпується двома напрямками: інформативним й експресивним. Цей факт учена пояснює семантичною пластичністю комічного, його здатністю поєднуватись із різними емоційно-ціннісними настановами й набувати будь-яких дискурсивних проєкцій. На відміну від комічного, трагічне більш жорстко пов'язане з певними текстовими типами та дискурсивними жанрами, що проявляється, зокрема, і в реалізації атрактивної текстової функції [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз текстів збірки українського поета М. Сороки показав, що не всі КВТ складаються з усіх чотирьох структурних елементів. Для візуальної поезії М. Сороки притаманне більшою мірою використання графічних виражальних засобів. Для повної креолізації тексту необхідна наявність співвідношення вербальної частини до невербальної, що відображено у формулі дією ділення. Тексти, які не мають цього відношення, вважаються текстами з частковою креолізацією. Тексти, що не мають невербальної складової та складаються виключно з вербальних елементів, не є креолізованими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадаев А. Ф. Функциональные типы поэтической графики: на материале русской поэзии XVII–XXI вв. : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Ф. Бадаев. – Екатеринбург, 2005. – 227 с.
2. Білецька О. Становлення графічної лінгвістики як комплексної науки: аналітичний огляд / О. Білецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Вип. 19. – Херсон, 2015. – С. 19–27.
3. Вялікова О. О. Система графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезії (на матеріалі віршованих текстів) : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. О. Вялікова. – К., 2012. – 206 с.
4. Головина Л. В. Влияние иконических и вербальных знаков при смысловом восприятии текста : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. В. Головина. – М., 1986. – 21 с.
5. Забужанська І. Д. Функціональний аспект ритмічної організації поетичного мовлення (на матеріалі сучасної американської поезії) / І. Д. Забужанська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 53. – С. 105–107.
6. Каратаєва М. В. Особливості брендингу Apple: мовний та візуальний аспекти / М. В. Каратаєва // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2012. – С. 149–161.
7. Коваленко Є. Рекламний дискурс: лінгвістичні аспекти вивчення / Є. Коваленко // Лінгвістичні студії. – 2004. – № 19. – С. 314–319.
8. Лук'янець Т. Г. Інтерсеміотичний аналіз тексту як полікодової єдності / Т. Г. Лук'янець // Збірник статей за матеріалами наукової конференції «Концепти та константи в мові, літературі, культурі». – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. – С. 30–33.
9. Мойсієнко А. К. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А. К. Мойсієнко. – Умань : Софія, 2008. – 280 с.
10. Олександрова Г. М. Реалізація семантичного потенціалу креолізованих текстів як сублімаційних моделей / Г. М. Олександрова // Науковий вісник. Міжнародний гуманітарний університет. Серія «Філологія». – Вип. 17. – Одеса : ВД «Гельветика», 2015. – Т. 2. – С. 57–65.
11. Палкевич О. Я. Креолізованні тексти как средство объективации комического и трагического в немецкой и русской лингвокультурах / О. Я. Палкевич // Вопросы теории текста, лингвостилистики и интертекстуальности : сб. науч. статей. – Иркутск, 2008. – С. 48–55.
12. Смоляна А. Л. Семіотичний характер макроструктури рекламного блоку суперобкладинок англomовних книг / А. Л. Смоляна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2012. – Вип. 29. – С. 188–190.
13. Суховай Д. А. Графика современной русской поэзии : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Д. А. Суховай. – СПб, 2008. – 271 с.
14. Petrova G. L. Methods of research of nonverbal components of food advertising with the help of multimodal discourse analysis / G. L. Petrova // Europäische Fachhochschule. European Applied Sciences. – № 10. – Stuttgart : ORT Publishing, 2015. – P. 72–75.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Сорока М. І. Зорові Поезії / М. І. Сорока. – К. : [б. в.], 1997. – с. не нумер.

УДК 81.23

ВПЛИВ ПРАГМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА НА КОНОТАТИВНУ СКЛАДОВУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Гайдено Ю. О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглядається взаємозв'язок та взаємозумовленість прагматичного і конотативного компонентів у структурі лексичного значення слова. Висвітлено механізми впливу прагматичного компонента на формування конотативного компонента лексичного значення слова та його складових: емоційності, емотивності, оцінності, експресивності й інтенсивності.

Ключові слова: конотативний, прагматичний, компонент, емотивність, емоційність, оцінність, експресивність, інтенсивність.

Гайдено Ю. А. Влияние прагматического компонента на коннотативную составляющую лексического значения слова. В статье рассматривается взаимосвязь и взаимообусловленность прагматического и коннотативного компонентов в структуре лексического значения слова. Освещены механизмы влияния прагматического компонента на формирование коннотативного компонента лексического значения слова и его составляющих: эмоциональности, эмотивности, оценочности, экспрессивности, интенсивности.

Ключевые слова: коннотативный, прагматический, компонент, эмотивность, эмоциональность, оценочность, экспрессивность, интенсивность.

Gaidenko I. O. Influence of pragmatic component on connotative constituent of the word's lexical meaning. The article is focused on pragmatic and connotative components of the word's lexical meaning. Due attention is paid to the interrelation and interaction of pragmatic and connotative components in the structure of the word's lexical meaning. The article examines the influence of pragmatic component on the formation of connotative component of the word's lexical meaning and such connotative constituents as emotivity, emotionality, evaluation, expressiveness and intensity.

Key words: connotative, pragmatic, component, emotivity, emotionality, evaluation, expressiveness, intensity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Досягнення мети комунікації передбачає необхідність використання мовцями лексичних одиниць, доцільних у певній комунікативній ситуації. Відтак використання слів у процесі спілкування нерозривно пов'язано з умовами комунікації та її учасниками. Зв'язок слова з навколишньою комунікативною дійсністю виражає прагматичний компонент його лексичного значення. Корелюючи з позамовною реальністю, він обумовлює утворення інших складових компонентів лексичного значення слова. Виступаючи відображенням навколишньої дійсності, прагматичний компонент зумовлює появу денотативної складової лексичного значення слова. Обумовлюючи необхідність утворення семантики слова і детермінуючи правила вживання цього слова, прагматичний компонент сприяє формуванню сигніфікативної складової його лексичного значення. Остання виступає власне семантичним стрижнем, первинним лексичним значенням слова, а додаткові відтінки значень, які слово може виражати, вступаючи у лінійні відношення з первинним, є вторинними стосовно нього.

Нашарування вторинних відтінків у лексичному значенні слова пов'язують із поняттям конотації, яке

традиційно протиставляється денотації, тобто предметно-логічному співвіднесенню слова з позначуваною реальією об'єктивної дійсності. Здатність слова як мовного знаку інкорпорувати конотативні семи у первинне значення слова вважають важливою його характеристикою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема визначення конотації, її місця у лексичному значенні слова здобула теоретичне обґрунтування у роботах мовознавців-класиків: Р. Барта, К. Бюлера, Л. Єльмслева, Дж. Мілля, Б. Рассела, Г. Фреге та ін. Не позбавлені наукового осмислення проблем конотації також роботи багатьох лінгвістів-сучасників: Ю. Д. Апресяна, І. В. Арнольд, Н. Д. Артюнової, О. С. Ахманової, Ф. С. Бацевича, В. П. Беркова, М. П. Брандес, О. Г. Беляєвської, В. О. Булдакова, Л. М. Васильєва, О. М. Вольф, Є. М. Галкіної-Федорчук, А. А. Гіруцького, В. П. Даниленка, Н. Г. Іщенко, Н. О. Кобріної, М. Г. Комлева, Е. В. Кузнецової, В. В. Левицького, Н. О. Лук'янової, Ю. М. Малиновича, Ю. С. Маслова, Е. М. Меднікової, М. В. Нікітіна, В. М. Телії, О. М. Сокколова, І. А. Стерніна, В. І. Шаховського та ін. Однак, не дивлячись на постійний інтерес до вивчення проблем конотації, у сучасній лінгвістичній науці єдиної, узагальноної дефініції цього поняття не існує, тому трактування самого конотативного компонента лексичного значення слова у концепціях різних авторів є досить суперечливим.

З одного боку, в конотації вбачають семантичну категорію, інкорпоровану денотативним компонентом лексичного значення слова, тому що «ми розуміємо, відчуваємо, оцінюємо та переживаємо одночасно з найменуванням предмета» [7] (В. О. Булдаков, О. М. Вольф, В. І. Шаховський та ін.). З іншого боку, конотацію інтерпретують як категорію стилістики, бо інформація, яку конотує слово, є факультативною, додатковою стосовно його основного предметно-логічного змісту (І. В. Арнольд, В. П. Берков, М. П. Брандес, Н. О. Лук'янова, Е. М. Меднікова, Г. П. Приходько, В. М. Телія, І. А. Стернін та ін.) та виражає під впливом позамовних чинників асоціативні зв'язки з мовленнєвими обставинами, предметну або непередметну стилістичну інформацію. Твердження про вторинність конотації у лексичному значенні слова вважаємо цілком логічним з огляду на існування у мові конотативно нейтральних слів. Проте відмінність трактувань стосовно категоріальної приналежності конотації не змінює природи її творення, адже як складова лексичного значення слова вона позначає емоції і ставлення мовця до реальності, що цим словом номінується. Оскільки конотація нерозривно пов'язана з учасниками комунікації та самим комунікативним процесом, її слід розглядати як прагматично зумовлену складову слова. У необхідності теоретичного осмислення взаємодії прагматичного й конотативного компонентів лексичного значення слова, зокрема впливу першого на формування останнього, полягає **актуальність** цієї статті.

Метою статті є простежити і охарактеризувати зв'язок прагматичного та конотативного компонентів лексичного значення слова. Основне **завдання** статті полягає у визначенні механізмів впливу прагматичного компонента на формування конотативного компонента лексичного значення слова, зокрема складових, що його формують.

Об'єктом дослідження є лексичне значення слова, а саме його конотативний і прагматичний компоненти, **предметом** – прагматичний компонент лексичного значення слова, його зв'язки з конотативним компонентом у структурі лексичного значення слова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з М. Г. Комлевим конотація не виражається експліцитно, а, постаючи семантичною зміною значення, включає в себе уявлення про знак, лексичне поняття, деякі властивості та якості об'єктів, почуття, сукупність яких формує певне значення слова [8, 108]. Конотація може бути контекстною або позаконтекстною, що не втілюється матеріально, а створюється у процесі комунікації, зокрема під час сприйняття мовного знаку. Процес належного сприйняття й інтерпретації інформації, закладеної у мовний знак, безпосередньо пов'язаний з умовами комунікації, її учасниками, їх знаннями та життєвим досвідом.

Таким чином, формування конотативної складової лексичного значення слова має подвійний характер: по-перше, вона є складовою мовного знаку, тобто його матеріальною складовою, по-друге, – додатковими контекстуально зумовленими ознаками лексичного значення, що залежать від комунікативної ситуації та її учасників, тобто сфери прагматики.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки конотативний компонент лексичного значення слова розглядають як багатокомпонентну комплексну структуру, складові якої перебувають у стані тісної взаємодії (І. В. Арнольд, Н. Д. Аргюнова, В. О. Булдаков, Н. Г. Іщенко, Н. О. Лук'янова, М. В. Нікітін, І. А. Стернін, В. І. Шаховський та ін.). Хоча дослідники одногolosно визнають конотацію як системну організацію компонентів, уніфікованої теорії стосовно їх кількості не існує. Здебільшого у конотації виділяють три або чотири складові. Згідно з І. В. Арнольдом і Н. Д. Аргюновою конотація складається з чотирьох конститuentів: емотивного (емоційного), оцінного, експресивного та стилістичного. Виключаючи з переліку складових конотації оцінність і вбачаючи в конотаціях «співзначення, тобто емоційні, експресивні та стилістичні «добавки» до основного значення, що надають слову особливого забарвлення» [9, 100], схожої думки стосовно поняття конотації і її складових дотримуються Ю. С. Маслов. Виключаючи стилістичний конститuent конотації, Н. О. Лук'янова до її складових відносить: експресивну, емотивну (емоційну) та оцінну. Л. О. Зайцева [3] в конотації вбачає явище, до складу якого входять три компоненти: емотивність, оцінність й інтенсивність. Також дослідники, зокрема В. І. Шаховський, акцентують увагу на відмінності значення у семантиці слова експресивної, емотивної (емоційної) та оцінної складових, пов'язуючи емотивність зі змістом конотативного компонента, а експресивність і оцінність – зі сферою денотації [1].

Згідно з Н. Г. Іщенко конотація існує як у системі мови, так і у системі мовлення, тому ми виділяємо два різновиди конотації: семантичну та стилістичну. До семантичної належать такі категорії, як експресивність, емоційність і оцінність, які інтегруються у склад лексичного значення, тому ми вивчаємо їх на рівні лексичного значення. Названі категорії належать також до стилістики та можуть розглядатися у межах стилістичного значення, до якого належать стилістичні, функціональні та функціонально-стилістичні конотації. Так, експресивні конотації, з погляду семантики, полягають в експресивному посиленні лексичної одиниці у цілому або у складі денотативного компонента, супроводжуючись емоційністю або оцінністю. З погляду стилістики експресивність – це дуже широке поняття, яке може включати такі категорії, як інтенсивність, логічне посилення, емоційність та оцінність. Вплив прагматичної категорії залежить від комунікативної ситуації, можливого вживання лексичної одиниці й прагматичної необхідності учасників комунікації досягти своїх цілей [5, 4].

Використання емоційно-забарвленої лексики, перш за все, обумовлюється бажанням мовця досягнути мети комунікації. За визначенням О. Г. Беляєвської емотивність, як конотативний аспект лексичного значення слова, представляє закріплену в цьому значенні інформацію про емоційне відношення до позначуваного предмета чи явища [3]. Виступаючи конститuentом конотативного компонента лексичного значення слова, емотивність є прагматично зумовленою, адже слугує мовним

засобом відображення психічно-емоційного стану автора тексту чи повідомлення. Основою творення емоційно-забарвленої лексики є емоції, що виникають у свідомості індивіда. Оскільки емоції пов'язують не з відображенням самих реалій, а з вираженням суб'єктивного ставлення мовця, сема емотивності має суб'єктивний, індивідуально-оказіональний характер. Із експлікацією емоцій індивіда пов'язана не лише сема емотивності, але й емоційності. Виступаючи спорідненими категоріями, емоційність та емотивність покликані виконувати дещо відмінні функції. Так, першу пов'язують із неконтрольованістю вираження емоцій, тоді як друга – «передбачувана, усвідомлювана ознака мовлення, яка з'являється внаслідок уживання таких мовних засобів, що цілеспрямовано надають мовленню емоційності й виразності, тобто призводять до навмисно створеного емоційного ефекту комунікації» [2].

Основою емоційного ставлення мовця до позначуваного денотата виступає оцінка, бо кожна емоція людини є її результатом. Трансформуючи оцінню нейтральну семантику слова в оцінню забарвлену, зі значенням «погано» або «добре», оцінний компонент слугує мовним засобом вираження схвального чи несхвального ставлення мовця до позначуваної реалії та виділяється у лексичному значенні багатьох знаків, зокрема його конотативному аспекті. На оцінному походженні конотації акцентує увагу В. М. Телія, стверджуючи, що як експресивно маркований макрокомпонент семантики вона є продуктом оцінного сприйняття і відображення дійсності у процесах номінації [2]. Як компонент конотації оцінність перебуває у тісних відношеннях із емотивністю (емоційністю), а у багатьох випадках їх розмежування є досить умовним, тому дослідники часто кваліфікують оцінність та емотивність не як окремі категорії, а як єдине діалектичне ціле, емоційно-оцінний компонент конотації. Дифузна природа цих двох складових, а також логічні підстави їх об'єднання очевидні, оскільки «оцінне відношення до явищ об'єктивної дійсності є невід'ємною властивістю людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у мовних одиницях» [7]. Сема емотивності, інкорпорована значенням слова, слугує результатом оцінки, бо передбачає, що в процесі номінації предмет-об'єкт найменування оцінюється з точки зору того, які емоції він може викликати і з якими емоційними враженнями він утворює стійкі асоціації. На нерозривний зв'язок емотивно-оцінних характеристик знака вказує Н. О. Лук'янова: «Оцінність, представлена як співвідношення слова з оцінкою, та емоційність, пов'язана з емоціями й почуттями, не становлять двох різних компонентів значення, вони єдині ... позитивна оцінка може передаватися лише через позитивну емоцію ..., а негативна – через негативну» [10, 21]. Емотивність виступає мовним результатом оцінки денотата, тому в емотивній конотації слова імпліцитно присутня оцінка. Хоча оцінність та емотивність перебувають у стані тісної взаємодії, одночасна наявність обох цих компонентів у структурі лексичного значення не обов'язкова. Оцінний компонент може зумовлюватися контек-

стуально й ситуативно, тому адекватне його декодування передбачає необхідність урахування прагматичних чинників комунікативної ситуації.

У сучасній науковій літературі прийнято розрізняти два типи оцінності: інтелектуальну (раціональну) та емоційну. Основою першої слугують загальні логічні критерії, тому вона входить у предметно-логічне позначення і вважається частиною денотативного компонента лексичного значення слова. Друга заснована на тих емоціях, які викликає позначуваний предмет, процес чи явище. Вона виражає ставлення мовця до реалії, що номінується. Значення «погано – добре» у випадку емоційної оцінки ґрунтується не на загально логічних критеріях, а на емоціях, які викликає позначувана реалія. Відтак на протигагу інтелектуальній, що належить до денотативного аспекту, емоційна оцінність виступає атрибутом конотативного компонента лексичного значення слова.

У мовознавстві сьогодення розрізняють також оцінні компоненти значення та оцінне значення. Останнє у мові виражає тематична група слів, в яких оцінка складає денотативний компонент лексичного значення. Сема оцінності цих слів виступає їх іманентною характеристикою, незалежною від їхнього контекстуального оточення та від зовнішніх комунікативно-ситуативних чинників. До них належать прикметники загальної оцінки, прислівники типу *excellent, positive, negative* тощо. Оцінка в цих словах виступає як поняття, тому І. А. Стернін називає їх оцінними знаками.

Із категоріями емотивності й оцінності тісно переплітається інтенсивність, що використовується на позначення кількісної зміни певної ознаки. Інтенсивність – це компонент конотації, що вказує на підсилення ознак, які складають основу предметного змісту слова. Виступаючи мовним результатом співставлення об'єктів номінації, їх оцінювання та співвідношення, інтенсивність корелює з оцінністю. Вона слугує засобом градації лексичних одиниць за наявністю певної конотативної ознаки. Однією з найважливіших ознак інтенсивності виступає її прагматичний характер: категорія інтенсивності позначає суб'єктивну значущість для комунікантів збільшення кількості певної ознаки. Таким чином, інтенсифікація ознаки реалії об'єктивної дійсності є прагматично зумовленою, бо учасники спілкування вичленовують комунікативно значущі реалії, інтенсифікують ознаки цих реалій і роблять їх виразними.

Категорія оцінності також співвідноситься з образністю, закладеною у семантику слова. Образність та оцінка не тотожні, але сумісні, особливо на рівні похідних значень. Образність, так само як оцінність, – не стільки співзначення, скільки суттєва ознака самого значення, спосіб представлення значення, особливий спосіб представлення інформації, коли в ній міститься приховане порівняння, що оживляє наше уявлення про ті чи інші явища. Прикладами можуть бути складні слова з яскравою внутрішньою формою або вторинні метафоричні значення [4, 121]. Образне значення постає результатом перенесення ознак певної реалії об'єктивної дійсності на іншу і виступає прикметною ознакою

тропів: вторинних найменувань, утворених за принципом аналогії, порівняння, переносу, суміжності значень, які з огляду на їх образну природу називають образними словами. Образність як конститuent конотативного компонента лексичного значення слова формується під впливом прагматичного компонента цього значення, бо постає результатом гносеологічної діяльності людини, результатом співставлення декількох реалій навколишньої дійсності, їх кореляції, уподібнення чи протиставлення за певними параметрами. Образність тісно пов'язана зі сферою прагматики, оскільки у більшості випадків утворюється в результаті використання слова у його переносному значенні, а адекватна інтерпретація образного знака часто неможлива без урахування всіх необхідних прагматичних чинників, наприклад, умов комунікації, її учасників тощо. Вплив прагматики на образність прослідковується також у тому, що перша постає історичними, культурними, соціальними умовами, в яких функціонує мова, які впливають на її використання та ставлення до неї. Саме тому образні слова мають яскраву народну специфіку, вказують на етнокультурні стереотипи, що характеризують певний народ. Окрім того, прагматика виступає категорією конотативного аспекту слова, яка слугує засобом впливу на читача.

Виділення важливої, прагматично значущої інформації у процесі комунікації може відбуватися також за допомогою логічного посилення (логічного або емпатичного наголосу), що здатне надавати реченню цілу низку різних смислових відтінків і полягає у емоційному виділенні слова підсиленням та підвищенням його наголошеного складу в тоні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, центрального статусу у структурі лексичного значення слова набуває прагматичний компонент, який надає додаткову стосовно предметного змісту інформацію про учасників та умови комунікації, слугує засобом впливу слова на адресата. Всебічний характер прагматичного компо-

нента і його вплив на формування інших складових лексичного значення слова пов'язаний з тим, що він виступає засобом відображення позамовних умов творення знака. Слугуючи засобом відображення позамовних факторів комунікативного акту, прагматичний компонент, спричиняючи необхідність вираження емоцій та ставлень мовця до позначуваних реалій, зумовлює формування конотативної складової лексичного значення слова, а також таких її конститuentів, як емотивність (емоційність), оцінність, образність, інтенсивність і логічне посилення. Вплив прагматичного компонента на емотивну (емоційну) складову лексичного значення слова полягає у тому, що під впливом умов комунікації мовці відчують необхідність не лише у мовному позначенні денотатів, але й вираженні емоційного, суб'єктивного ставлення до них. Відношення мовця до позначуваних реалій навколишньої об'єктивної дійсності також виявляється через прагматично зумовлену категорію оцінності, яка постає конотативним конститuentом вираження оцінки за параметром «добре – погано». Оцінність у структурі конотації тісно пов'язана з категорією інтенсивності, яка слугує мовним засобом підсилення певної ознаки денотата. Виступаючи результатом пізнавальної діяльності людини, прагматично зумовленою є також категорія образності, яка, з одного боку, позначає індивідуально-оказіональний характер образних слів, конотативні значення яких є ситуативно зумовленими та короткотривалими, такими, які неможливо адекватно інтерпретувати без урахування низки прагматичних чинників, а з іншого, – слугує засобом вираження етнокультурної специфіки народу-творця.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в більш детальному вивченні механізмів впливу прагматичного компонента на конститuentи конотативної складової лексичного значення слова, а також у виявленні взаємозв'язку прагматичного компонента з іншими складовими лексичного значення слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вставский А. Н. Конотативный компонент: проблемы интерпретации / А. Н. Вставский // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgru-29.pdf>.
2. Гайденко Ю. О. Асоціативність як універсальна властивість комунікативного потенціалу слова / Ю. О. Гайденко // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.kspu.kr.ua/download/nz_2014_129.pdf.
3. Зайцева Л. О. Особенности коннотативного компонента значения лексических единиц в журналах о «Кино» / Л. О. Зайцева // Молодой ученый [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.moluch.ru/archive/69/11887/>.
4. Ищенко Н. Г. Образность как компонент коннотации / Н. Г. Ищенко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – 2012. – № 26. – С. 121–123.
5. Ищенко Н. Г. Коннотация в системе мови й у системі мовлення / Н. Г. Ищенко // Наукові записки. Серія «Філологічна» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nz/2011_95_2/statti/01.pdf.
6. Ищенко Н. Г. Коннотация номинативных единиц / Н. Г. Ищенко // НТУУ «КПІ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://langconf.fl.kpi.ua/ru/node/16>.
7. Ищенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова / Н. Г. Ищенко // Філологічні трактати [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2010/Fil_3_2010/10inglzs.pdf.
8. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н. Г. Комлев. – М. : КомКнига, 2006. – 192 с.
9. Маслов Ю. С. Введение в языкознание : [учеб. для студ. филолог. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / Ю. С. Маслов. – 6-е изд., стер. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : Академия, 2007. – 304 с.
10. Стаценко А. С. Эмоционально-оценочная лексика как средство реализации речевой интенции / А. С. Стаценко. – М. : Прометей, 2011. – 118 с.

УДК 811.111'25

СЕМІОТИКА Й КРИТИКА ПЕРЕКЛАДУ ДРАМИ: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ВПЛИВУ

Галас А. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено роль і вплив семіотики на формування теоретичних засад критики перекладу драми як нової дисципліни та наукового напрямку. Застосовано семіотичний підхід до розмежування понять критики перекладу драми й критики сценічного перекладу. Окреслено перспективи залучення семіотичних досліджень до розбудови лінгвосоціокультурної моделі критики перекладу драми.

Ключові слова: критика перекладу, переклад драми, семіотика, сценічний переклад.

Галас А. С. Семіотика и критика перевода драмы: точки соприкосновения и влияния. В статье рассматривается роль и влияние семиотики на формирование теоретических основ критики перевода драмы как новой дисциплины и научного направления. Использован семиотический подход к разграничению понятий критики перевода драмы и критики сценического перевода. Обозначены перспективы привлечения семиотических исследований к развитию лингвосоциокультурной модели критики перевода драмы.

Ключевые слова: критика перевода, перевод драмы, семиотика, сценический перевод.

Halas A. S. Semiotics and drama translation criticism: points of contact and influence. The article discusses the role and influence of semiotics on the formation of theoretical principles of drama translation criticism as a new academic discipline and research area. The major task is to apply semiotic approach to distinguish drama translation criticism and theater translation criticism. The paper outlines the prospects of applying semiotic principles to constructing lingual and sociocultural model of drama translation criticism.

Key words: translation criticism, drama translation, semiotics, theatre translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна перекладознавча критика як ретроспективна наука про переклад [49, 159] повинна якомога ширше спиратися на теорію, мати міждисциплінарний характер, уникати суб'єктивізму й частково звільнитися від «прокрустового ложа» оцінок [9, 124]. Коли йдеться про критику в царині перекладу драми, безумовним фактором адекватного та фахового критичного аналізу є опертя на теоретичні здобутки теорії критики перекладу драми в сплетінні з досягненнями суміжних дисциплін. Перш ніж формувати модель критичної оцінки перекладу драми, необхідно вивчити різноманітні теоретичні підходи для створення аналітичного інструментарію і критеріїв, за якими можна розглядати перекладну драматургію та її функціонування в театрі.

Інтерес перекладознавства до перекладу драми як самобутнього жанру літератури й театру сформувався в теоретичний напрям нещодавно, однак помилкою було б уважати, що виник він раптово, не маючи під собою твердого підґрунтя. Цей напрям викристалізувався та склався на перетині театрознавства, літературознавства, лінгвістики й перекладознавства, увібравши теоретичні засади та практичні методи кожної з дисциплін. Одним із напрямів теоретичних досліджень, що є релевантним для теорії критики перекладу драми, є *семіотика*.

Актуальність дослідження полягає в тому, що існує потреба розбудови концептуальної, термінологічної й теоретичної бази критики перекладу драми. Здобутки суміжних дисциплін, зокрема семіотики, не достатньо враховані в критиці перекладу як теоретичному напрямку перекладознавства й не інтегровані повноцінно в аналіз в прикладних критичних працях. Хоча семіотика є важливою складовою багатьох досліджень про драму й театр, у критиці перекладу драми теоретичне обґрунтування застосування семіотичного підходу є неокресленим і невиразним.

Мета статті – визначити точки дотику та впливу семіотики й критики перекладу драми як теоретичного напрямку перекладознавства. Задля досягнення мети формулюємо такі **завдання**: 1) запропонувати короткий огляд розвитку семіотичного напрямку в театрознавчих дослідженнях; 2) проаналізувати їх вплив на теоретичні засади перекладу драми; 3) застосувати семіотичний підхід до визначення критики перекладу драми; 4) окреслити перспективи застосування визначених здобутків у розбудові моделей критики перекладу драми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок семіотики й перекладу драми є незаперечним, що відбито у багатьох розвідках українських і зарубіжних учених. Дослідження охоплюють широкий спектр питань, серед яких міжсеміотичні трансформації в перекладі драми [47], взаємозалежність мультимодальності й семіотичної складової драматичного дискурсу в процесі перекладу [41], семіотична природа сценічного перекладу [7], відтворення невербальних засобів у перекладі драми [8]

тощо. Системні дослідження впливу теоретичних здобутків семіотики в галузі театрального мистецтва на перекладознавчі теорії представлено нечисленними, але знаковими працями Е. Ніколареа [38], С. Аалтонен [13], С. Баснет [16], а також В. Матюші [5], Н. Бідненко [3] та ін. Пропонована стаття слугує продовженням попередніх досліджень у тих аспектах, що стосуються історичних взаємозв'язків семіотики театру й перекладу. **Новизна** дослідження полягає у спробі компенсувати спорадичність досліджень, що об'єднують здобутки семіотики й теорії критики перекладу драми, а також у застосуванні семіотичного підходу до визначення критики перекладу драми та розбудови моделей критики перекладу драми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Семіотичний напрям театрознавчих досліджень. Протягом довгого часу теоретикам не вдавалося охопити складну систему функціонування драматичного тексту в театральному просторі. Мультимедійна спрямованість драми штучно розбивалася на її дослідження як лише літератури або виключно театру [42, 2]. Початок ХХ ст. ознаменувався переміщенням центру уваги від тексту до постановки, передовсім завдяки теоретичним і практичним інноваціям К. Станіславського та Б. Брехта. Паралельно Ф. де Соссюр оголосив мову системою знаків, чим підняв лінгвістику до рівня науки завдяки введенню семіологічних принципів аналізу. Під впливом його досліджень семіотичний підхід до театру активно розвивався в осередку Російських формалістів (П. Богатирьов [18]), але не встиг оформитися у повноцінну теорію.

Початком становлення радикально нового підходу до розуміння драми й театру, що, по суті, залишалося незмінним із часів Аристотеля, можна вважати 1931 рік, коли в Чехословаччині вийшли роботи О. Зіха «Естетика драматичного мистецтва», у якій він відмовився визнавати письмовий текст як домінуючу театральну систему, і Я. Мукаржовського «Спроба структурного аналізу феномена актора», де класифіковано репертуар жестових знаків [24, 4]. Згодом учені Празького лінгвістичного гуртка застосували семіотичний підхід системно, чим заклали основи театрознавства. Вони дійшли висновку, що всі об'єкти театральної системи є знаками, які часто набувають зовсім іншого значення, ніж у реальному житті [14, 8]. Семіотика стала базовим поняттям у вивченні театру та драматургії як складової театральної системи. Якщо перші роботи з театральної семіотики зосереджувалися передовсім на ідентифікації знаків, то надалі теоретики намагалися класифікувати й проаналізувати їх функціональне призначення.

Аналітичний підхід до знакових систем театру розробив Т. Ковзан [33]. Він запропонував зведену таблицю із 13 знакових систем, що були згруповані відповідно до їх стосунку до актора й розміщення в просторі та часі. Саме ця класифікація лягла в основу подальших спроб представити складові вистави. Польська семіотична школа також розробляла питання мінімальної семіотичної одиниці сцени, вертикально-горизонтального розділення вистави, іконічного знака і його референта тощо.

Німецькі театральні семіотики (Б. Вуттке [50]), Е. Фішер-Ліхте [25]) досліджували театр у зв'язку з прагматичною теорією комунікації, вивчали невербальні компоненти вистави, трансформацію драматургічного тексту в театральний текст. Троїста типологія знаків (ікона, індекс і символ) Ч. Пірса значно вплинула на дослідження Я. Котта [31], П. Паві [39], А. Гелбо [27] та Е. Уберсфельд [48], хоча в останні роки вона зазнала критики (У. Еко [23]).

Нова хвиля досліджень семіотики театру розпочалася у 1980-х роках [24; 20; 25; 19; 37; 14; 21] і охопила увесь спектр питань від створення тексту до його сприйняття глядачами крізь призму семіологічного підходу. Надалі на основі семіотики сформувалася комплексна теоретична база, що інтегрувала дискурс-аналіз і комунікативні теорії. Так дослідникам [20; 39] удалося створити гармонію між семіотикою та пост-структуралістською поетикою в поєднанні з аналізом реакції читача/глядача [17]. Інтерес до семіотики як комунікативної моделі на основі діалогічного модусу позначення відображений у праці Я. Йогансена [29]. Увагу головно приділено різним проявам діалогу як на рівні комунікації між дійовими особами, так і на рівні взаємодії актор-глядач.

Семіотика й теорія перекладу драми. Вплив семіотики на теорію перекладу драми важко переоцінити. За словами П. Павіса, «переклад ... більше не можна спростити до механізму створення семантичної еквівалентності, що механічно копіюється з тексту-джерела. Його радше варто розглядати як привласнення одного тексту іншим. Теорія перекладу, отже, йде спільним шляхом із театральною семіотикою, переорієнтовуючи свої цілі в напрямі теорії рецепції» [40, 26]. Семіотичний аналіз забезпечує теоретиків і критиків перекладу для театру не лише методом ідентифікації знаків і їх розміщення в системі знаків п'єси, а й способом пояснення взаємозалежності підсистем і їхньої ролі в театральній комунікації. Семіотичний підхід дає змогу врахувати найбільшу можливу кількість елементів, які необхідно перенести в цільову культуру. Семіотика спонукала Л. Ладукера створити дескриптивну модель аналізу драматичного тексту, яка дає перекладачеві змогу провести всеохопний аналіз тексту на рівні мікро-, макро- та метаструктур із урахуванням позалінгвістичних чинників [34]. Семіотика, без перебільшення, стала основою досліджень у галузі перекладу для театру й спонукала до пошуків і відкриттів нових об'єктів [28; 47]. Вона надала можливість увести паратекст у систему координат перекладознавчих і критичних досліджень [11; 44; 45], а згодом вичленити сценічний переклад як самостійний вид перекладацької діяльності.

Семіотичний аналіз передбачає дослідження різновидів комунікації з оперттям на знакову природу елементів спілкування. Застосовується як лінгвсеміотичний аналіз, у межах якого досліджується мова з позицій загальних властивостей знаків і знакових систем [1, 19], так і семіотичний аналіз невербальних компонентів, що закодовані в тексті п'єси та втілюються в процесі постановки вистави. Окрім вербальних знаків, отже, семіотичний аналіз охоплює паралінгвістичні компоненти вистави, що несуть

акустичну, оптичну, тактильно-кінестезичну, темпоральну та іншу інформацію. Складовими семіотичного аналізу є семантичний аналіз (установлення відношення знака до об'єктів дійсності), синтаксичний аналіз (установлення відношення знаків між собою) та прагматичний аналіз (установлення відношення людини за допомогою знаків до дійсності).

Семіотичний підхід до визначення критики перекладу драми. Спираючись на семіотичне розуміння драматичного тексту та його місця в театрі, пропонуємо тлумачити категорію *критика перекладу драми* як родове поняття, що включає в себе два поняття, відмінних за своєю сутністю: *критику перекладу драми* й *критику сценічного перекладу*. Такий поділ здійснюємо з позицій критики, а не з огляду на перекладацькі стратегії. Об'єктом критики перекладу драми є текст, тоді як критика сценічного перекладу розглядає виставу, участь у творенні якої, окрім автора та перекладача, брали режисер, актори, костюмери й ін. [13, 1–2]. Перефразовуючи Т. Ковзана [32, 1–2], можемо говорити про те, що текст драми здатен існувати поза межами театральної семіотичної системи, як і театральна система – без тексту. Критика перекладу драми покликана зосередитися на тексті як основному об'єкті аналізу, який створений у жанрі драми, перекладений цільовою мовою й можливо, але не обов'язково, поставлений на сцені. Критика сценічного перекладу має справу зі сценічно оформленим текстом, лінгвістична система якого є лише однією із взаємопов'язаних знакових систем у виставі. Текст і вистава в цьому випадку нероздільно пов'язані та наділені рівноцінними ролями [48, 34], що запобігає «текстовому імперіалізму» в театрі [39]. Як зазначає Н. Мірошніченко, «первинність чи вторинність тексту і сценічного втілення є предметом дискусій, проте етимологічно драма (якщо мати на увазі європейську традицію, тобто давньогрецьку) все-таки виникає з театру, є його похідною» [6, 16].

Визначені критичні напрями працюють із різним об'єктами аналізу, відрізняються жанровою варіативністю, функціями та завданнями. Д. Ріхте чітко ілюструє фундаментальну онтологічну й когнітивну відмінність між прочитанням і переглядом п'єси: «На сторінці п'єси зафіксована, перманентна, пропорово упорядкована, але доступ до неї є концептуальним. На сцені п'єси пливка, ефемерна, тимчасово упорядкована, але доступ до неї є фізичним» [43, 68]. Критика перекладу драми й критика сценічного перекладу почасти послугуються різною методологією та оперують специфічними лише для них поняттями. Критика перекладу драми має значно ширше коло застосування, завдяки чому ширше обговорюється дослідниками та втілюється на практиці. Критика сценічного перекладу, що працює з мультимодальним дискурсом і кількома семіотичними системами одночасно, лише зароджується у світовому перекладознавстві [22], тоді як в українському перекладознавстві, як у теорії, так і на практиці, є поняттям радше абстрактним і гіпотетичним, тому потребує ретельної теоретичної розробки та введення в ужиток.

Актуальність випрацювання категоріального апарату критики сценічного перекладу зумовлена тим, що значна кількість творів, перекладених для театру, залишається поза увагою критиків і дослідників, оскільки ніколи не поширюється й не публікується в друкованих виданнях через низку причин. Коли перекладена п'єса потрапляє до рук дослідника, він має справу лише з першим варіантом сценарію, який надалі зазнає значних змін і перетворень на шляху до глядача. С. Баснет зазначає, що перекладач одержує замовлення на дослівний переклад. Після цього текст передається відомому драматургу з хорошою репутацією, щоб він створив привабливу для глядачів п'єсу [15, 110]. С. Аалтонен наголошує на різних практиках, від замовлення остаточного варіанта для постановки до прямого втручання учасників вистави (режисера, завіта) у створення фінальної версії [12, 31]. В одних випадках переклад для театру розширює функції театрального перекладача, передбачаючи його компетентність як експерта, котрий здатен аналізувати, перекладати, коментувати, рецензувати текст п'єси [30, 115] і працювати з різними семіотичними системами, а в інших змушується до створення підрядника. Наведені міркування вказують на необхідність диференціювати критику перекладу драми та критику сценічного перекладу з огляду на процедурну відмінність перекладання.

Інша суттєва ознака, що виділяє критику сценічного перекладу, – *об'єкт*, якій підлягає критичному аналізу. Критика драматичного перекладу в сукупності напрямів працює з такими об'єктами, як переклад із оригіналу, опосередкований переклад, самопереклад тощо. Критика сценічного перекладу повинна працювати не лише з драматичними текстами, написаними автором, але також із численними інсценізаціями драматичних і недраматичних творів іноземних авторів, тобто проводити одночасний аналіз кількох активно задіяних семіотичних систем. Важливо простежити, яким шляхом твір прийшов до театру. Якщо це переклад уже готової інсценізації, то за основу критичного аналізу може слугувати власне текст. Якщо інсценізація створювалася на основі недраматичного зарубіжного твору, то необхідно враховувати сукупність додаткових факторів: чи перекладався повний твір на замовлення театру з подальшим створенням інсценізації на його основі? Чи інсценізація робилася на основі наявного перекладу? Чи інсценізація формувалася мовою перекладу на основі оригіналу або на основі іншого перекладу? Відповіді на ці запитання дають змогу визначити, які саме текстові (як письмові, так й усні) та нетекстові семіотичні системи повинні бути залучені до критичного аналізу.

Перспективи застосування семіотичного підходу в розбудові моделей у критиці перекладу драми. Спроби критично оцінити переклади драми з'явилися одночасно із самими перекладами. На сучасному етапі розвитку критика перекладу передусім як науковий напрям і дисципліна повинна ставити перед собою та розв'язувати якісно нові завдання, відповідаючи на вимоги доби. Якщо в попередню добу ефективно працювали причинно-

наслідкові зв'язки та домінували прогностичні методи, то сучасна картина світу значно змінилася: згортаються старі культурні матриці, зникають сталі ієрархії, тобто кожен має право бути почутим [9, 128]. Формуються нові завдання перед критиками перекладу драми та науковцями, тому наукова критика перекладу повинна стати індуктивною й аналітичною, а не дедуктивною та нормативною, тобто відштовхуватися від конкретних фактів перекладацької діяльності.

Видається недостатнім розглядати переклад як відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту й форми. Переклад є невіддільною частиною культури та суспільства – це аксіома, що не потребує доведення. Однак часто в критичних дослідженнях ми забуваємо про це, абстрагуємося від дійсності й аналізуємо переклад окремо від контексту, в якому він був створений. Натомість критику перекладу варто розглянути переклад як складний лінгвосоціокультурний феномен у межах цілісної філологічної, культурологічної та соціологічної системи [2; 36].

Семіотична складова є обов'язковим елементом будь-якої моделі критики перекладу драми. Залежно від наповненості певної моделі, однак, її роль, функція та призначення можуть значно варіюватися. Критична модель, побудована виключно на засадах семіотики, не зможе стати самодостатньою й охопити все розмаїття драматичного твору. Паралінгвістичні елементи вистави, наприклад, неодмінно потребуватимуть залучення соціокультурного знання до ана-

лізу адекватності перекодування в іншій системі, а оцінювання якості текстового перекладу неможливе без зіставлення вербальних елементів, які становлять інтерес із позиції міжкультурної комунікації в широкому значенні терміна. У процесі конструювання критичної моделі, отже, принципи семіотики найчастіше можуть бути задіяні як метод аналізу, а не як системний підхід. Окрім залучення досліджень із семіотики театру, перспективним видається опертя на праці із семіотики культури [46; 4] та міжкультурної комунікації [26], а також соціальної семіотики [35].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті визначено основні етапи розвитку семіотичного підходу до аналізу драми та її сценічного втілення; простежено вплив семіотики на перекладознавчі дослідження в галузі перекладу драми. Семіотична складова дала змогу диференціювати поняття *критика перекладу драми* й *критика сценічного перекладу* з позиції критики перекладу та з огляду на процедурну відмінність формування критичної оцінки. Крім того, у статті доведено, що, хоча побудувати повноцінну модель критики перекладу драми виключно на засадах семіотики є неможливим, будь-яка сучасна системна й аналітична модель буде неповною без залучення здобутків семіотики. Наприклад, лінгвосоціокультурна модель критики перекладу драми, над розробкою якої ми працюємо, передбачає застосування результатів досліджень у галузі семіотики мови, театру, культури й соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 342 с.
2. Бевз Н. В. Переклад як культурний феномен: герменевтико-комунікативний аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Н. В. Бевз. – Х., 2010. – 20 с.
3. Бідненко Н. П. Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських і російських перекладів п'єси Б. Шоу «Учень диявола») : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. П. Бідненко. – К., 2001. – 13 с.
4. Лотман Ю. Статті по семиотике культуры и искусства / Ю. Лотман. – СПб. : Академический проект, 2002. – 543 с.
5. Матюша В. І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англомовної драми : автореф. дис. ... канд. філол. наук / В. І. Матюша. – К., 2008. – 23 с.
6. Мірошниченко Н. Модернізм в українській драматургії початку ХХ століття / Н. Мірошниченко // Український театр ХХ ст. – К. : ЛДЦ, 2003. – С. 4–35.
7. Некряч Т. Переклад для сцени : перекладач як співрежисер / Т. Некряч // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 2. – С. 241–248.
8. Пономаренко Л. Семіотика театру : невербальні засоби вираження та особливості їх відтворення в перекладі / Л. Пономаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2009. – Вип. 10. – С. 381–384.
9. Сучасна театральна критика : фінал чи трансформація // Науковий вісник «Курбасівські читання». – 2011. – № 6-2. – С. 118–141.
10. Театроведение Германии: Система координат / сост. Э. Фишер-Лихте, А. А. Чепуров. – СПб. : Балтийские сезоны, 2004. – 319 с.
11. Чала Ю. Переклад культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в паратексті драматичних творів / Ю. Чала // Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 17. – С. 349–355.
12. Aaltonen S. Rewriting the Exotic : The Manipulation of Otherness in Translated Drama / S. Aaltonen // Proceedings of XIII FIT World Congress. Ed. by Catriona Picken. – London : Institute of Translation and Interpreting, 1993. – P. 26–33.
13. Aaltonen S. Time-Sharing on Stage : Drama Translation in Theatre and Society / S. Aaltonen. – Clevedon : Multilingual Matters, 2000. – 121 p.
14. Aston E. Theatre as Sign-system: A Semiotics of Text and Performance / E. Aston, G. Savona. – Psychology Press, 1991. – 203 p.
15. Bassnett S. Translating for the Theatre : the Case Against Performability / S. Bassnett // TTR : Traduction, Terminologie, Rédaction. – 1991. – Vol. 4. – No 1. – P. 99–111.

16. Bassnett S. An Introduction to Theatre Semiotics / S. Bassnett // *Theatre Quarterly*. – 1980. – No 10 (38). – P. 47–55.
17. Besbes K. The Semiotics of Beckett's Theatre / K. Besbes. – Boca Raton, Florida, 2007. – 321 p.
18. Bogatyřev P. Contribution to the Study of Theatrical Signs / P. Bogatyřev // *The Prague School*. Ed. P. Steiner. – Austin : Univ. of Texas Press, 1982. – P. 52–64.
19. Carlson M. Theatre Semiotics / M. Carlson. – Indiana University Press, 1990. – 144 p.
20. De Marinis M. The Semiotics of Performance / M. De Marinis. – Indiana Univ. Press, 1993. – 266 p.
21. De Toro F. Theatre Semiotics: Text and Staging in Modern Theatre / F. De Toro. – University of Toronto Press, 1995. – 201 p.
22. Dinçel B.I. Last Tape on Stage in Translation / B.I. Dinçel. – Cambridge Scholars Publishing, 2012. – 135 p.
23. Eco U. Semiotics of Theatrical Performance / U. Eco // *The Drama Review*. – 1977. – Vol. 21. – No 1. – P. 107–117.
24. Elam K. The Semiotics of Theatre and Drama / K. Elam. – Routledge, 1987. – 163 p.
25. Fischer-Lichte E. The semiotics of theater / E. Fischer-Lichte. – Indiana University Press, 1992. – 336 p.
26. Hatim B. Intercultural communication and identity: an exercise in applied semiotics / B. Hatim // *Translation, Representation and Identity in intercultural communication*. – San Antonio, TX : International Association for Intercultural Communication Studies, 2005. – P. 33–56.
27. Helbo A. Prolégomènes a la sémiologie théâtrale: une lecture de Port Royal / A. Helbo // *Semiotica*. – 1974. – № 11. – P. 359–73.
28. Hübsch J.-F. Musical Theatre in Translation: A semiotic analysis of Jacques Brel's 'L'Homme de La Mancha' / J.-F. Hübsch. – Ottawa, 2006. – 110 p.
29. Johansen J. Dialogic Semiosis / J. Johansen. – Bloomington : Indiana University Press, 1993. – 357 p.
30. Jonas S. Dramaturgy in American Theatre / S. Jonas, J. Proehl, M. Lupu // Philadelphia: Harcourt Brace, 1997. – 590 p.
31. Kott J. The Icon and the Absurd / J. Kott // *The Drama Review*. – 1969. – № 14. – P. 17–24.
32. Kowzan T. From Written Text to Performance – From Performance to Written Text / T. Kowzan // *Das Drama und seine Inszenierung*. Ed. by Fisher-Lichte, Erika et al. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1985. – P. 1–11.
33. Kowzan T. Litterature et Spetacle / T. Kowzan. – Warsaw, 1970. – 240 p.
34. Ladouceur L. Normes, Fonctions et Traduction théâtrale / L. Ladouceur // *Meta*. – Vol. XL. – No. 1. – 1995. – P. 31–38.
35. Leeuwen van T. Introducing Social Semiotics : An Introductory Textbook. – Routledge, 2004. – 320 p.
36. Lefevere A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame / A. Lefevere. – London and New York : Routledge, 1992. – 176 p.
37. Melrose S. A semiotics of the dramatic text / S. Melrose. – New York, 1994. – 338 p.
38. Nikolarea E. Performability versus Readability: A Historical Overview of a Theoretical Polarization in Theatre Translation / E. Nikolarea // *Translation Journal*. – 2002. – Vol. 6 – № 4.
39. Pavis P. Problèmes de sémiologie théâtrale / P. Pavis. – Montreal, 1976. – 170 p.
40. Pavis P. Problems of translating for the stage : Intercultural and Post-modern Theatre / P. Pavis // *The Play out of Context: Transferring Plays from Culture to Culture*. Ed. by H. Scolnicov and P. Holland. – Cambridge, Cambridge University Press, 1989. – P. 25–45.
41. Pérez-González L. Multimodality in Translation and Interpreting Studies / L. Pérez-González // *A Companion to Translation Studies*. – Chichester : Wiley-Blackwell, 2014. – P. 119–131.
42. Pfister M. The Theory and Analysis of Drama / M. Pfister. – Cambridge University Press, 1991. – 339 p.
43. Richte D. The Authority of Performance / D. Richte // *Page to Stage : Theatre as Translation*. Ed. by O. Zuber-Skerritt. – Amsterdam : Rodopi, 1984. – P. 65–73.
44. Roberts D. Reading 'Antigone' in Translation: Text, Paratext, Intertext / D. Roberts // *Interrogating Antigone in Postmodern Philosophy and Criticism* (ed. S. E. Wilmer and Audrone Zukauskaitė). – Oxford, 2010. – P. 283–314.
45. Rodriguez R. Paratext and the Role of the Translator: Leonardo Fernandez de Moratin's Translation of 'Hamlet' / R. Rodriguez // *Research challenges for Anglophone Studies in the 21st century*. – Ediciones Universidad de Salamanca, 2014. – P. 26–44.
46. Salupere S. Beginnings of the Semiotics of Culture (Tartu Semiotics Library 13) / S. Salupere, P. Torop, K. Kull (eds.). – Tartu : University of Tartu Press, 2013. – 133 p.
47. Soncini S. Intersemiotic Complexities: Translating the Word of Drama / S. Soncini // *Lexical Complexity: Theoretical Assessment and Translational Perspectives*, ed. by M. Bertuccelli Papi, G. Cappelli, and S. Masi. – Pisa : Plus University Press, 2007. – P. 271–278.
48. Ubersfeld A. Lire le théâtre / A. Ubersfeld. – Paris : Editions sociales, 1978. – 316 p.
49. Wilss W. Science of Translation : Problems and Methods (Tubinger Beitrage zur Linguistik) / W. Wilss. – John Benjamins Pub Co., 1982. – 292 p.
50. Wuttke B. Nichtsprachliche Darstellungsmittel des Theaters : Kommunikations – und zeichen-theoretische Studien unter besonderer Berücksichtigung des satirischen Theaters / B. Wuttke. – Munster, 1973. – 361 s.

УДК 81'276:659.1

ЛЕКСИКА РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЯК ВИЯВ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ СВДОМОСТІ МІСТЯН

Гарлицька Т. С.

Криворізький державний педагогічний університет

У статті розглядаються лінгвокультурні особливості рекламної комунікації на матеріалі рекламних текстів української, російської та англійської мов. На основі порівняльного аналізу в роботі визначено спільні тенденції розвитку та специфічні риси рекламного мовлення українського, російського та англійського міст.

Ключові слова: мова міста, реклама, лінгвокультурні особливості, нелітературні елементи.

Гарлицкая Т. С. Лексика рекламных текстов как проявление лингвокультурного сознания горожан. В статье рассматриваются лингвокультурные особенности рекламной коммуникации на материале рекламных текстов украинского, русского и английского языков. На основе сравнительного анализа в работе определены общие тенденции развития и специфические черты рекламной речи украинского, русского и английского городов.

Ключевые слова: язык города, реклама, лингвокультурные особенности, нелитературные элементы.

Harlytska T. S. The vocabulary of advertising texts as the expression of the citizens' linguocultural consciousness. The object of the study are substandard lexico-phraseological units of city advertising. The topic of the research are linguocultural peculiarities of the Ukrainians, Russians and Englishmen. The attention is drawn primarily to the reasons of usage and functions of substandard units in the city advertising; their influence on the forming of the citizens' cultural consciousness.

Key words: city language, advertising, linguocultural peculiarities, substandard elements.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом усієї своєї історії міста відігравали досить помітну роль у розвитку міжмовних контактів. У наш час, коли урбанізація досягла небувалого розмаху, зачепивши практично усі регіони й куточки земної кулі, «особливо важливо враховувати значення міського середовища як фактора, який безперервно розширюється, змінюється та впливає на мовну поведінку представників різних етносів» [1, 40]. Крім того, умови міського життя сприяють формуванню особливого світосприйняття, відмінного від «неміського», що, у свою чергу, знаходить відображення в мові, зокрема в її розмовно-побутових формах.

Одним із найпомітніших процесів у мовленні останніх років, активізація якого зумовлена «соціальною перебудовою суспільства, трансформацією суспільних цінностей у бік «матеріального» життя, виходом на арену кримінального капіталу та кримінальних угруповань» [2, 121], є посилення ролі маргінальних елементів у мові, що виявляється в розхитуванні мовної норми, нестандартизації розмовного мовлення та проникненні ненормативних одиниць в інші функціональні стилі мови, зокрема публіцистичний, інформаційний, художній. Не є винятком і мова рекламних текстів, які не лише подають інформацію про товари, послуги тощо, але й формують ідеологію суспільства, ставлення соціальних прошарків до суспільно важливих явищ. Крім того, «реklamний текст відображає характерну рису

сучасного постмодерного світогляду – його демократизацію як контраст «вихолощеної» мові» [3, 81].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовні особливості рекламного тексту є предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Н. Власова, В. Зірка, Н. Кохтев, О. Ясинецька, К. Бове, Ю. Пирогова, Т. Лівшиц, Ю. Степанов, Т. Дридзе, Б. Зимбельт, В. Аренс, Дж. Ліч, Г. Дайер та інші. Вони подають загальний опис мови реклами, аналізують стилістичні, лексико-синтаксичні, фонетичні особливості рекламних текстів, досліджують її соціальні та психологічні характеристики. Однак лінгвістичні розвідки присвячено переважно рекламним текстам однієї конкретної мови, практично відсутні наукові праці, в яких подається порівняльна характеристика специфіки рекламних текстів різних мов, що дозволить визначити спільні тенденції розвитку мови сучасного міста в цілому, адже реклама є одним із важливих складників міського мовлення. Крім того, поза увагою дослідників залишається вивчення рекламних текстів у лінгвокультурному аспекті, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета роботи полягає у виявленні лінгвокультурної свідомості містян на матеріалі рекламних текстів української, російської та англійської (британського варіанту) мов.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) дослідити та систематизувати нелітературні одиниці мови української, російської та англійської реклами; 2) виявити спільні та відмінні тенденції розвитку міського рекламного мовлення України, Росії та Великої Британії; 4) проаналізувати вплив реклами на лінгвокультурну свідомість містян.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження рекламних текстів міст Англії, України та Росії (а саме текстів зовнішньої реклами: біг-бордів, транспарантів, світлових вивісок, транспортної реклами; друкованих рекламних оголошень; теле- й радіореклами) було виявлено низку спільних лінгвістичних особливостей. Так, великою популярністю в рекламних текстах трьох досліджуваних мов користується жаргон, зокрема молодіжний сленг (хоча найбільше він трапляється в українських текстах). Це пояснюється бажанням рекламодавців говорити мовою цільової аудиторії, на яку і розрахований рекламний текст. Оскільки найбільш чутливою до рекламного впливу є молодь, для подолання психологічної відстані між рекламним текстом і споживачем (головним чином молоддю) рекламісти вдаються до молодіжного сленгу, або до створення неологізмів та нових конструкцій за їхніми зразками. Найчастіше такі сленгові одиниці трапляються у рекламі продуктів харчування, популярних напоїв та нових технологій. Наприклад: *Гей, дівчата, підривайтеся з дивану! Смак позитиву захопить людей. Зацінидраже та спробуй мармелад. Вибухова карамель – це бомба смак (шоколад MaxFun); Якобс 3-в-1. Працюй хардово – відпочивай драйвово!* (Кава Jacobs); *Panasonic. Справжній ульот; Веселяться вдома всі, бо підвисли на Люксі (Радіо Люкс) – в укр. мові; Автомобили InfinityFX. Порви пространство!*; *Молочный шейк BurgerKing. Вкусрулит; Frustyle. Замочи жажду!*; *Malabar. Приколисьно-кислому; Шокотерапия – твой ответ напрягу.* (Батончик «Шок»); *«Пепси Черри». Дикий прикол, поспробуй на вкус! – у російській мові; Falling for (западати на когось) our chicken is risky business.* (Nando's flame-grilled chicken); *You can smoke fewer cigarettes by smoking longer ones. It's wacky (дивно, прикольно), but it works; Doublecheeseburger? I dhit it. I'madollarmenuguay (хлопець, що замовляє їжу лише на один долар) – в англійській мові.* Як показують приклади ілюстративного матеріалу сленгізми надають висловлюванню нестандартності, експресивності та емоційності, крім того, вони є психологічно нав'язливими, що змушує потенційних покупців запам'ятовувати не лише самі сленгізми, але й назви рекламованих продуктів.

Окрім молодіжного сленгу, у рекламних текстах трапляється також корпоративний та професійний жаргон, а саме: дитячий сленг (*Супер-пупер дитячий майонез від «Щедро»*); спортивний сленг (*Neworchardchickensalad. Kickoff* (у футболі – початок матчу) *summerwithaburstoffreshness*); жаргон наркоманів та алкоголіків, що особливо характерний для соціальної реклами Росії (*Хочешьоторваться? Не отрывайся от жизни* (реклама проти наркотиків); *Жизнь "на колёсах" очень быстро приводит к смерти* (реклама проти наркотиків); *Кирнули и вмазали, стали луноходами и ежами, утром кондратий обнял, замучил трясокун и бодун, стали колдырями и дискоболами – Прерви этот цикл! Будь выше этого!* (реклама проти алкоголю)).

Слід зауважити, що велика кількість соціальної реклами такої тематики свідчить про те, що проблема алкоголізму та наркоманії найбільш гостро

стоїть саме у Росії, порівняно з Україною та Великою Британією. Цілеспрямоване використання у таких текстах жаргону наркоманів та алкоголіків має подвійний ефект: з одного боку, вони мають великий вплив на потенційного адресата, адже говорять з ним однією мовою, а з іншого – мають негативний вплив на культуру мови в цілому і негативно характеризують росіян, серед яких алкоголь є традиційно популярним.

Дедалі більше простору в структурі сучасного рекламного спілкування української, російської та англійської мов займають також власне розмовні та просторічні лексеми (в англійській мові вони визначаються як "common colloquial vocabulary" – загально-вживані розмовні слова). Розмовні слова характеризують явища побуту та надають мовленню невимушеності, а просторічні одиниці, що властиві нелітературному міському розмовному мовленню, завдяки своїй експресивності, слугують для пожвавлення тексту та встановлення контакту із середньо-статистичним споживачем. Розмовні та просторічні лексеми важко відрізнити від сленгових, однак вони мають стилістично-безпосереднє забарвлення і використовуються переважно в усному мовленні. Наприклад: *Сирки «Комо». Створи свій бутер; Засіб від жуків «Наповал». Из Наповалом картоплі валом; Тю... Ми! Хто, якщо не ми! Депозит 25 % річних у гривнях (Platinum Bank) – в укр. мові; О-БАНА! Цены на мебель снижены; Вернули Крым, вернём и Москву без пробок!; Если трубам – труба, Вам поможет «Левша» (продажа, прокат, установка труб); Электроинструменты "Bosch". Полный балдеж!; Я купил телефон и теперь мне всё по барабану! (фірма «Би-лайн») – у рос. мові; McDonald's. I'mlovin' it!; C'mon Colman'slightmyfire (Colman'smustard); Hunt'smanwichoriginalsloppyjoe (найкращий, кльовий) sauce. Manip (ризикувати) – в англ. мові.*

Однак досить часто у рекламних текстах порушується межа між дозволеним та забороненим через використання слів-табу або лайливої лексики, що є абсолютно недопустимим у текстах цього жанру, наприклад: *Колешься? ЛОХ!!!* (укр. соціальна реклама); *Why are the French more romantic than Duts? Because they don't get off their face and puke* (груба форма слова «блювати») *over their girlfriend. Drinkware.co.uk* (англійська соціальна реклама), *Erectile Dysfunction treatment you can trust. Buy discreetly online from £6 per pill for better keepy-uppy* (стояк) *Lloydspharmacy.com/tackle* – в англ. мові; *Видеокамеры JVC. Серёга – ЛОПУХ, купил дорожке. А у нас дешевле!* (супермаркет Эльдорадо), *Чипсы «Матросские». Поматросим!* – у рос. мові. В останньому прикладі творці рекламинастільки прагнули фонетично наблизити рекламний девіз до назви марки, що вибрали слово, яке має негативно-іронічне забарвлення, і не врахували ті негативно-асоціації, які пов'язані з фразою «поматросил» і бросили, тобто «нешляхетно поводитися з жінкою». Такі вульгаризми не лише забруднюють мову, порушують її естетичні норми, але й формують стереотип уседозволеності, негативно впливають на формування соціальних установок та культурних цінностей. Як

зазначають культурологи, чим більше реклама еволюціонує, тим більший негативний вплив вона має на суспільство загалом, адже духовний компонент культури все більше ігнорується, поступаючись місцем більш практичним речам [4, 185].

Трапляються також у текстах сучасної реклами й авторські неологізми, які хоч і порушують культуру мовлення, однак надають висловлюванню надзвичайної емоційності, креативності та незвичності, наприклад: *Смакуй найкавовішу каву на WOG*; *Безкомпромісний мама-контроль* (фірма «Наша ряба»); *Настав кінець сірим блюдням* (Кетчуп «Чумак») – в укр. мові; *Музыкайф на радиостанції Европа+* – у рос. мові; *Orange. Theorangemostest* (найоранжевіший) *drinkintheworld* – в англ. мові.

Іноді оказіоналізми є наслідком мовної гри зі словом, що виступає назвою рекламованого товару. Саме такі “бренди” найбільше запам’ятовуються: *Tangodrink. Youknowwhenyou’vebeentango’d* (від назви фірми Tango за допомогою додавання ‘s утворилося дієслово пасивного стану *tango’d*). Проте такі лексеми є поодинокими й доволі рідкісними, тому вони не мають негативного впливу на літературну мову, а слугують лише для того, щоб привернути увагу адресата.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене на матеріалі рекламних текстів дослідження дає змогу виділити низку спільних та відмінних особливостей, властивих українському, російському та англійському місь-

кимовним середовищам. Оскільки важливою вимогою, що висувається до рекламної комунікації, є орієнтація на мовну й культурну компетенцію адресата, задля уникнення комунікаційної невдачі в рекламних текстах в основному представлений розмовний тип спілкування (від літературно-розмовного до фамільярно-розмовного), орієнтований на недостатньо високу загальну та мовну культуру адресата. Особливою популярністю у текстах української, російської та англійської реклами користується жаргонна, власне розмовна, просторічна лексика та авторські неологізми, що надають висловлюванню більшої виразності, емоційності, креативності, незвичності та сприяють кращому запам’ятовуванню назви рекламованого товару. Однак у рекламних текстах часто зустрічаємо заборонену та лайливу лексику, яка порушує випрацьовані суспільством правила етики, культури, мовні норми. Тексти російської реклами (зокрема, соціальної) вирізняються наявністю великої кількості одиниць із жаргону наркоманів та алкоголіків, що свідчить про низький рівень культури мови загалом та характеризує росіян із негативного боку. Англійська реклама теж допускає незначне вживання вульгарних та лайливих слів, ігноруючи духовний компонент культури; українські рекламні тексти насичені великою кількістю молодіжних сленгових одиниць, Перспективою подальших досліджень вивчення гендерної специфіки рекламних текстів сучасних українського, російського та англійського міст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валеева А. Ф. Влияние урбанизации на языковое поведение жителей полиэтнического региона / А. Ф. Валеева // Социс. – 2002. – № 8. – С. 40-49.
2. Семенюк О. А. Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте : монография / О. А. Семенюк. – Кировоград : РИЦ КГПУ им. В. К. Винниченко, 2001. – 368 с.
3. Рябкова Н. И. Языковые особенности современной рекламы / Н. И. Рябкова // Коммуникативные стратегии XXI века. – Санкт-Петербург : Спб. ГУСЭ, 2009. – С. 73–81.
4. Теремко В. С. Реклама і сучасна культура : аспект взаємодії / В. С. Теремко // Суспільні науки і сучасність. – 2002. – № 1. – С. 184-191.

УДК 81-114.625(072)

ФОРМИ ПОМ'ЯКШЕНОГО ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Глушук-Олея Г. І.

Херсонський державний університет

У статті зосереджено увагу на пом'якшених формах заперечення в розмовній іспанській мові, умотивовано їх використання, наголошено на їхніх специфічних функціях в іспанській мові. Відзначено важливу роль пом'якшення заперечних схем у спілкуванні задля запобігання вірогідному конфлікту чи конфронтації.

Ключові слова: заперечення, пом'якшене заперечення, літота, моделі ввічливого заперечення.

Глушук-Олея А. И. Формы смягченного отрицания в испанском языке. В статье рассматриваются смягченные формы отрицания в разговорном испанском языке, обосновывается специфика их употребления, акцентируются их специфические функции в испанском языке. Отмечается важная роль смягченных отрицательных схем в общении для предотвращения вероятного конфликта или конфронтации.

Ключевые слова: отрицание, смягченное отрицание, литота, модели вежливого отрицания.

Glushchuk-Oleia G. I. Forms of weakened negation in Spanish. The article explores weakened forms of negation in Spanish speech; we motivate their widespread usage and emphasize their special functions in Spanish. The important role of weakened negative models in speech process was noted with the aim to avoid possible conflict or confrontation between participants of communication act.

Key words: negation, weakened negation, litotes, models of polite negation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Заперечення в сучасному мовознавстві не розглядається як однорівневе поняття; багатоаспектність і багатофункціональність цього мовно-мовленнєвого явища пояснює складність його окреслення від інших категорій, оскільки воно поряд із останніми слугує для опису дійсності, відіграє величезну роль у процесі спілкування, є однією з основних мисленнєвих операцій. На різних етапах розвитку науки про мову категорія заперечення через свою універсальність постійно опиняється в центрі уваги мовознавців. В іспанській, як і в інших мовах, заперечення є однією з основних лінгвістичних операцій, до вивчення якої часто зверталися учені та яка сьогодні продовжує привертати значну увагу дослідників різних галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з фундаментальних характеристик заперечних/негативних висловлень, порівняно зі стверджувальними, полягає у їхньому особливому маркованому дискурсивному статусі, чому саме було присвячено низку праць в іспаністиці [1–3; 5; 6; 9; 10]. Заперечення як мовна універсалія, безсумнівно, заходить своє вираження в розмовній мові.

Актуальність дослідження зумовлена інтересом сучасних лінгвістичних студій до вивчення мовної свідомості, яка, безсумнівно, знаходить свій відбиток в універсальних категоріях, у тому числі й у запереченні, насамперед у різних способах його вираження.

Метою розвідки є вивчення й опис пом'якшеного заперечення в іспанському розмовному мовленні.

Завданням наукового пошуку є виокремлення форм пом'якшеного заперечення в сучасній іспанській мові, яке вживається мовцями задля уникнення конфлікту і ймовірної конфронтації між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі спілкування міжособистісні взаємини, які відповідають нормам етикету, базуються на принципі ввічливості й соціального регулювання стосунків між комунікантами, що допомагає підтримувати баланс між ними [4, 6; 11, 131]. Н. Ернандес Флорес розглядає два типи ситуацій, у яких зазвичай проявляється ввічливість: несприятлива (де може виникнути негативний ефект/дисонанс) і нейтральна чи сприятлива [9, 100–101]. Увічливість може бути позитивною й негативною (*cortesía positiva y negativa*): позитивна спрямована на пом'якшення образи, незгоди, відмови, дорікання; негативна – на завуалювання наказу, прохання, поради тощо [1, 241]. Теорію ввічливості також розглядав Дж. Лич, стверджуючи, що вона базується на таких максимах, які потребують задоволення [11, 132]:

1. Максима такту (*tact maxim*).
2. Максима великодушності (*generosity maxim*).
3. Максима схвалення (*approbation maxim*).
4. Максима скромності (*modesty maxim*).
5. Максима згоди (*agreement maxim*).
6. Максима симпатії (*simpaty maxim*).

Такі максими поширюються не тільки на спілкування, а й на міжособистісні взаємини загалом. Розглядаючи окремо максиму згоди, бачимо, що її задоволення полягає в мінімізації незгоди/заперечення між тим, хто відмовляється/заперечує, та іншим задля винайдення максимальної згоди між обома. У такому випадку часто використовується стратегія *oratio obliqua* – непряме, опосередковане вираження власного ставлення замість *oratio recta* – прямого висловлення [11, 139]. Механізми пом'якшення

(*atenuación*) або мітигації (*mitigación*) як прояв ввічливості вживаються мовцем залежно від його інтенцій і змісту повідомлення в певній ситуації/контексті [2, 49]. Розглядаються такі типи пом'якшення [1, 245; 2, 51]: а) того, що говориться (*atenuación de lo dicho/dictum*); б) безпосереднє пом'якшення мовлення (*atenuación directa del decir/modus*). Перший тип розглядається як семантико-прагматичний, він полягає в зменшенні значення повідомлюваного, роблячи його розмитим і двојким, у такому випадку опосередковано впливає на *modus*; другий тип є прагматичним, пом'якшує ілокутивну силу мовленнєвого акту. У дослідженні ми розглядаємо семантико-прагматичне пом'якшення, яке мінімілізує зміст пропозиції через послаблення елемента пропозиції або всієї пропозиції. М. Альбела Марко, спираючись на роботи К. Каффі й М. Сбіса (*C. Caffi, M. Sbisá*), розглядає один із механізмів мітигації, оснований на компонентах – *bushes* (з англ. – куші), які впливають на зміну змісту висловлення за допомогою літоти, евфемізмів, перефразування тощо [3, 14]. У несприятливій ситуації саме пом'якшені формули можуть зменшити негативний ефект і вірогідність створення конфліктної ситуації між мовцями [4, 5–8]. Так, пом'якшене заперечення [6, 177;

10, 60] – намагання зменшити або завуалювати негативну інформацію, реакцію, ставлення, під висловленням *Eso no está muy bien* мається на увазі *está mal*. Такому типові заперечення відповідає літота, нейтральні моделі заперечення та ввічливі формули відмови й незгоди.

До визначення літоти не можна підходити однозначно, оскільки погляди дослідників щодо її тлумачення та місця в мові й мовленні не є однаковими. Одним із основних критеріїв розходження думок стосовно витлумачення літоти є наявність/відсутність заперечення, тобто до основних характеристик літоти, окрім наявності часткового чи подвійного заперечення, належить часткова відповідність перифразам, применшенню (мейозис), іронії, емпізі, антифразам, евфемізмам. Таке широке витлумачення може пояснюватися належністю літоти до сфер не лише стилістики і риторики, а й лінгвістики.

Якщо розглядати літоту як заперечення протилежності, заперечення заперечення, то не можна її прирівнюватися до висхідного ствердження, оскільки вона фактично є послабленим ствердженням навіть із погляду формальної логіки [10, 60]. Так, можна розглянути градаційну шкалу прикметника:

<i>Muy antipático</i>	<i>Antipático</i>	<i>No simpático ni antipático</i>	<i>Simpático</i>	<i>Muy simpático</i>
← negativo (–)		↔ neutro	(+) positivo →	
<i>No es...</i>		±	≠ Es	

Схема 1. Градаційна шкала прикметника *simpático*

Із наведеної схеми бачимо, що літота *No me es muy antipático* не відповідає ствердженню *Me es muy simpático*, проте в мовленні, залежно від контексту, можна конкретизувати так:

No es antipático. Es precioso.

No es antipático. Ni simpático tampoco.

No es antipático. De veras, es simpático.

Якщо в мовленні вживається категоричне заперечення, за законами формальної семантики та прагматики, виключаються кілька можливих наведених тлумачень [10, 61], наприклад: *No. José no es antipático. Es (muy) simpático*. До літоти належать не тільки випадки, коли заперечується слово з негативним афіксом, а й часткове заперечення певного поняття чи ознаки, що сприймаються як негативні; таке усвідомлене применшення є зрозумілим самому мовцю й адресатові. У літоті відбувається не просто зняття ознаки, яка міститься в заперечуваному слові, тут відбувається тісне поєднання заперечної частки й наступного слова таким чином, що обидва елемента стають неподільними, утворюючи смислову єдність. У літоті виникає значення контрастної якості, за умов чого відбувається зіткнення позитивного та негативного понять, що перешкоджає повному усуненню якості, яка заперечується. Окрім того, заперечна частка в літоті завжди знаходиться під наголосом, що наводить на переосмислення конструкції, впливає на зміст і видозмінює його. До того ж уживання довшого, експресивно й інтонаційно маркованого висловлення з боку мовця, замість короткого й

категоричного, показує, що він через певні обставини не готовий скористатися простішою версією повідомлюваного [10, 61].

Літота, будучи фігурою пом'якшення й тактовності (*atenuación y discreción*) [7, 463], може набувати додаткових відтінків, а саме:

а) послаблення ознаки: *Y nadie es inmune...* [8, 385]; *No hay casa española donde no haya algún bártulo* [12, 122];

б) обережність/стриманість у вираженні думки/судження: *Mira: ese título tampoco es feo* [2, 8]; *... a mí los pueblos no me disgustan* [11, 88]; *... no te pido que digas nada* [8, 435];

в) іронічне ставлення мовця: *El trabajo no está mal, está imposible* [8, 51]; *... no me iba a resultar desagradable disgustarla un poco* [4, 11].

Як бачимо з останнього пункту, надмірне вживання літотних конструкцій створює іронічний ефект, тому це треба мати на увазі, щоб не викликати зворотний ефект пом'якшення і створити несприятливу комунікативну ситуацію між мовцями. Окрім того, літота часто може бути звернена на самого мовця задля виправдання чи пом'якшення власних якостей, вчинків тощо [7, 463]: *no soy bonita que asombre, ni fea que cause miedo; Yo no soy malo, Brunettino...* [10, 255] *...yo ni soy insociable...* [12, 149].

Задля зменшення важливості якоїсь інформації, події чи вчинку вживається заперечний займенник *nada* [6, 116], наприклад: – *¿Qué pasa? ¿Hice ruido?* – *Nada, padre* [10, 285]; – *¿De qué murió?* – *De nada*

[7, 134]; – ... ¿de qué se rien? – *De nada, hija mía, de nada* [11, 133]; *Nada deba preocuparte* [9, 137]. У таких випадках *nada* стоїть тільки на початку речення чи синтагми і становить компонент звороту, призначення якого в мовленні – заспокоїти співрозмовника, знецінюючи негативне зміст повідомлення [6, 116]. Наприкінці речення вживання *nada* або *nada más* може позначати намагання мовця перейти на іншу тему, чому може відповідати прислівниковий перифразі *en fin* [6, 117]. У розмовному мовленні *nada* може мати різні відтінки [5, 118–120]: *nada = no*; *nada = nada malo* (пусте, байдуже); *nada = nada puedo hacer* (на жаль, ой леле); *nada = nada difícil / muy sencillo* (нічого складного).

У розмовному мовленні категоричність заперечення може пом'якшуватися. Звичайна фраза відмови *no me diga que* часто вживається як модальний оператор здивування ¡*No me diga(s)!*, у розмовному мовленні оклична інтонація надає ще більшого емоційного значення [8, 105]. Вирази *no me digas, no me hables* у лінгвістичному контексті можуть замінюватися м'якішими: *por decirlo de alguna manera; vamos a ser serios; por favor, eso no se puede decir; mire usted; aclárese etc.* [8, 107]. Порівняймо фрази: ¡*Silencio he dicho!* [1, 45]; *Cierra el pico, Flavio* [5, 452] та *Haz el favor de callarte ...* [3, 20]; ¡*No sé cómo dices eso! Es de mala conciencia pensar ciertas cosas (no digas eso)* [12, 125]. Із наведених прикладів бачимо, що перша фраза буде фамільярним варіантом двох інших, побудованих на принципі ввічливості.

Сама функція незгоди/відмови розглядається в біномі: пропозиція – відмова, де остання слугує констатацією несприйняття чи визнання неправильності думок співрозмовника, вираження розбіжності позицій або поглядів комунікантів. Вирішальним у визначенні ввічливості як прагматичного феномена є контекст. Вибір форми мовленнєвого акту відмови у вигляді вибачення й детального пояснення зменшує соціальну перевагу мовця, тому часто він підкреслює, що не в змозі виконати прохання чи прийняти пропозицію через окремі обставини, так, наприклад, на пропозицію ¿*Salimos hoy?* можуть бути найрізноманітніші варіанти відмов і виправдань: *quizás otro día; hace frío; me duele la cabeza; mañana tengo que madrugar etc.* У висловленнях при вираженні невдоволеності, незгоди та відмови важливою є необхідність пом'якшення змісту задля знаходження згоди/консенсусу, що є метою будь-яких перемовин [2, 58], наприклад: *Ah, señora, en eso me lavo las mano como Herodes* [12, 104].

У негативних відповідях прислівник *no* є одним зі слів, що найбільше супроводжується пом'якшеннями [2, 61], типу *No, gracias, pero...* Причому навіть відповідь одним нейтральним *no*

буде вважатися більш ввічливою, порівняно з *en absoluto, ni hablar, ni de coña* [4, 18]. Цікавим є той факт, що при неодноразовому повторюванні цього комунікатива (*No-no, no-no-no*) неможливо визначити, як саме трансформується модальна спрямованість висловлення: у бік посилення категоричності чи посилення ввічливості, проте це можна простежити, враховуючи тональність; збільшення кількості повторів не впливає на якість змісту, а зумовлюється емоційністю мовця.

У прикладі ¿*Era pariente suyo?* – *No, no...* [6, 36] подвійне заперечення слугує нейтралізацією інформації. Зазначимо, що в Іспанії ввічлива відмова виступає своєрідним ритуалом, оскільки самоствердження, уявлення іспанців про себе полягає в тому, щоб показати себе оригінальним, усвідомлювати власні гарні риси: честь і чесність, гордість, працьовитість і товариськість [4, 9]. Саме на останній рисі ґрунтуються такі загальні моделі відмови/заперечення [4, 18–20, 34]:

a) *disculpa – negación – excusa + (agradecimiento / propuesta de futuro)*;

b) *negación – agradecimiento – justificación*;

c) *justificación – propuesta de futuro*.

Наприклад: *Pues, coñac...No, gracias. Yo estoy con vino* [11, 185]. Лінгвістичне наповнення зазначених моделей може бути різноманітним, оскільки більшість комунікативних одиниць цієї функціональної зони за своїм прагматичним спрямуванням є багатофункціональним, здатним виражати кілька значень, від простого заперечення й незгоди до відмови. Конкретні прагматичні значення, що є характерними для зони заперечення/незгоди, можуть вступати в суперечності щонайменше із максимом такту й згоди, висуnutí, як ми зазначали раніше, Дж. Лічем. Мається на увазі, що тактовніше буде погодитися на пропозицію, ніж відмовитися, якщо відмова є неминучою, варто аргументувати її. Якщо максими ввічливості Дж. Ліча видаються об'єктивними, вони не можуть бути універсальним поясненням величезної сукупності різних проявів ввічливої мовленнєвої поведінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз основних способів пом'якшення заперечення дозволив констатувати, що, вживаючи їх поряд із моделями заперечення, мовець іноді балансує на межі гармонійного й негармонійного спілкування. При цьому важливим є те, щоб цей комунікативний дискомфорт не перетворився на конфлікт і відверту конфронтацію співрозмовників. Перспективою подальшої наукової розвідки є вивчення моделей афективного заперечення, що може бути окремим дослідженням у динаміці іспанського мовлення із залученням прагматичних і соціолінгвістичних методів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Albelda Marco M. Aspectos pragmáticos. Cortesía y atenuantes verbales en las dos orillas a través de muestras orales / M. Albelda Marco, A. Briz Gámez // La lengua española en América: norma y usos actuales [Aleza Izquierdo, M. y Enguita Utrilla, J.M. (coords.)]. – Valencia : Universitat de València, 2010. – P. 237–260.
2. Albelda Marco M. ¿Cómo se reconoce la atenuación? Una aproximación metodológica basada en el español peninsular hablado / M. Albelda Marco // (Des)cortesía en español. Espacios teóricos y metodológicos para su estudio / [ed. F. Ortelli, L. Mariottini]. – Roma-Estocolomo : Università degli studi Roma tre-eDICE, 2010. – P. 47–70.

3. Albelda Marco M. De nuevo, sobre los procedimientos de atenuación lingüística / M. Albelda Marco, A. Maria Cestero Mancera // Español actual: Revista de español vivo. – Madrid : Arco / Libros. – 2011. – № 96. – P. 9–40.
4. Batrol Martín E. *Es que no se me ocurría nada mejor*: La función pragmática-comunicativa del rechazo cortés a las invitaciones y propuestas / E. Batrol Martín. – Salamanca : Universidad de Salamanca. – 2009. – 54 p.
5. Beinhauer W. El español coloquial / W. Beinhauer. – Madrid : Gredos, 1991. – 445 p.
6. Díaz Padilla F. El habla coloquial en el teatro de Antonio Gala / F. Díaz Padilla. – Oviedo : Universidad de Oviedo, 1985. – 373 p.
7. Diccionario manual de la lengua española : Cervantes / F. Alvero Francés. – La Habana : Pueblo y Educación, 1975. – 932 p.
8. Fuentes Rodríguez C. *Le voy a decir una cosa, pero no me diga usted...*: el derecho a la palabra / C. Fuentes Rodríguez // (Des)cortesía en español. Espacios teóricos y metodológicos para su estudio / [ed. F. Ortelli, L. Mariottini]. – Roma-Estocolomo : Università degli studi Roma Tre-EDICE, 2010. – P. – 87–110.
9. Hernández Flores N. La cortesía como la búsqueda del equilibrio de la imagen social / N. Hernández Flores // Pragmática sociocultural : estudios sobre el discurso de cortesía en español / [eds. D. Bravo, A. Briz]. – Barcelona : Ariel, 2007. – P. 95–108.
10. Hugo Zeijlstra H. Sentential Negation and Negative Concord / H. Hugo Zeijlstra. – Rotterdam : LOT, 2004. – 329 p.
11. Leech G. N. A survey of the interpersonal rhetoric / G. N. Leech // Principles Pragmatics. – London – N. Y. : Routledge, 2014. – P. 131–151.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Chacón D. La voz dormida. / D. Chacón. – Madrid : Talleres Gráficos, 2005. – 387 p.
2. Francés J. La bondad en el engaño (Comedia en un acto y en prosa) / J. Francés. – Madrid : Sociedad de autores españoles, 1909. – 24 p.
3. José A. El indígena (Comedia en un acto y en prosa) / A. José, F. Fernández-Portero. – Madrid : Sociedad de autores españoles, 1914. – 32 p.
4. Laforet C. Nada / C. Laforet. – Barcelona : BILBIOTEX, 2001. – 112 p.
5. Pérez-Reverte A. El club Dumas o La Sombra de Richelieu / A. Pérez-Reverte. – Madrid : Punto de lectura, 2005. – 559 p.
6. Martín Gaité C. Entre visillos / C. Martín Gaité. – Barcelona : Industria Gráfica, 1994. – 260 p.
7. Millás J. Dos mujeres en Praha / J. Milás. – Madrid : Espasa Calpe, 2002. – 230 p.
8. Pascual A. Edén / A. Pascual. – Barcelona : Penguin Random House Grupo Editorial, 2014. – 500 p.
9. Ruiz Zafón C. El prisionero del cielo / C. Ruiz Zafón. – Nueva York : Vintage español, 2012. – 379 p.
10. Sampedro J. L. La sonrisa etrusca / J. L. Sampedro. – Barcelona : Destino, 2004 (primera edición 1985). – 319 p.
11. Sánchez Ferlosio R. El Jarama / R. Sánchez Ferlosio. – Madrid : Lavel Industria Gráfica, 2004. – 345 p.
12. Sender R. J. La tesis de Nancy / R. J. Sender. – Barcelona : Editorial Magisterio Español, 2004. – 285 p.

УДК 81'36

ЗВ'ЯЗОК МІЖРІВНЕВОЇ КАТЕГОРІЇ РЕЗУЛЬТАТИВА З ДІЄСЛІВНИМИ ГРАМАТИЧНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

Голоцукова Ю. О.

Маріупольський державний університет

Статтю присвячено встановленню зв'язку результатива з граматичними категоріями. Простежено структурне та семантичне співвідношення/неспіввідношення результатива й категорії транзитивності/інтранзитивності; розглянуто основні виміри взаємодії результатива та аспекта; досліджено закономірності корелятивності категорійної семантики результатива й часу дієслова; проаналізовано взаємозумовленість результатива та особи дієслова.

Ключові слова: аспект, граматична категорія, результатив, темпоральна категорія, транзитивність/інтранзитивність.

Голоцукова Ю. А. Связь межуровневой категории результатива с глагольными грамматическими категориями. Статья посвящена установлению связи результатива с грамматическими категориями. Прослежено структурное и семантическое соотношение/несоотношение результатива и категории транзитивности/интранзитивности; рассмотрены основные измерения взаимодействия результатива и аспекта; исследованы закономерности коррелятивности категорийной семантики результатива и времени глагола; проанализирована взаимозумовленность результатива и лица глагола.

Ключевые слова: аспект, грамматическая категория, результатив, темпоральная категория, транзитивность/интранзитивность.

Golotsukova Y. O. The relationship between the interlevel category of resultative and verbal grammatical categories. The article is focused on the relation between resultative and grammatical categories. Here also structural and semantic ties between resultative and the category of transitivity/intransitivity is investigated; main evaluations of interaction between resultative and the category of aspect are considered; regularities of correlations between categorical semantics of resultative and verbal tenses are investigated; interdependence between resultative and the category of person is analyzed.

Key words: aspect, grammatical category, resultative, temporal category, transitivity/intransitivity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть помітне місце посідають дослідження, присвячені результативним дієслівним конструкціям. У сучасному українському мовознавстві питання, пов'язані з результативами, ще не отримали свого остаточного розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням і класифікацією результативів і результативних конструкцій у різних аспектах займалися І. Р. Вихованець, О. В. Бондарко, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, Ю. П. Князев, Ю. С. Маслов, В. П. Недеялков, В. О. Плунгян, Г. Г. Сильницький, О. О. Холодович, С. Є. Яхонтов та інші. Однак існують питання, пошуки вирішення яких залишилися поза межами зацікавлення зазначених авторів. Одним із таких питань є встановлення зв'язку між результативом і дієслівними граматичними категоріями. Отже, проблема категорії результатива, незважаючи на тривалу історію її вивчення, залишається однією з дискусійних. Саме цим зумовлюється **актуальність** пропонованого дослідження.

Мета статті – аналіз зв'язку результатива з дієслівними граматичними категоріями.

© Голоцукова Ю. О. Зв'язок міжривневої категорії результатива з дієслівними граматичними категоріями

Основні завдання полягають в аналізі структурного й семантичного співвідношення результатива та категорії транзитивності, взаємодії результатива й аспекта, корелятивності категорійної семантики результатива та часу дієслова, взаємозумовленості результатива та особи дієслова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із визначальних чинників, що зумовлюють утворення результативних форм, є транзитивність/інтранзитивність вихідного дієслова. Українські результативи переважно утворюються від транзитивних дієслів і зберігають водночас транзитивність. Для української мови характерні такі закономірності збереження похідним результативом синтаксичних і семантичних інтенцій твірного результатива від транзитивного дієслова: 1) результатив від транзитивного дієслова керує іменником у знахідному (семантика об'єкта) та орудному (семантика інструмента) відмінках: *Одежа, руки в них забруднені фарбою та клеєм* (Леся Українка); *Вся сторона, що від сонця, горіла рожевим світлом, – здавалося, вона була викрашена такою краскою* (Панас Мирний) тощо; 2) результатив від транзитивного дієслова керує іменником у родовому відмінку (семантика об'єкта) при запереченні: *Казарка була бита на крило, а так більше нічого в неї прострелено не було* (Остап Вишня); *Не піднесено їхнього тріумфу до рівня свята* (Ю. Збанацький) тощо; 3) результа-

тив від транзитивного дієслова керує іменником у родовому партитивному відмінку. Такі транзитиви активно продукують форми на *-но*, *-то*, що характерні для літературної норми української мови: *Федір Королевич був колишній арсенальський кадровий робітник, покликаний до армії в перший день війни – ще до того, як усіх арсенальських робітників заброньовано* (Ю. Смолич); *Нашій вельможній шляхті завдано нечуваної ганьби* (З. Тулуб) тощо; 4) результатив на *-но*, *-то* від транзитивного дієслова передбачає регулярний вияв інфінітива у правобічному найближчому оточенні, що постає рівноконкурентним знахідному об'єкту: *Командувати червоним фронтом призначено Фрунзе, – шортко проказав далі старий* (Ю. Яновський); *Йому дано було особисто заглянути у скриньку Пандори* (Н. Рибак) тощо. Результативи в українській мові мотивуються інтранзитивами типу: *В коридорах надто чисто прибрано* (Іван Ле); *Накурено так, що дихати важко було; страшенно смерділо горілкою...* (Панас Мирний); *Невеличкий перон, видно давно метений і невідомо коли ремонтований, швидко спустів* (Ю. Збанацький) тощо.

Одним із двох головних чинників, окрім транзитивності дієслів, від яких залежить можливість утворення результативних форм, є видова належність вихідного дієслова. Результативні форми утворюються переважно від граничних перфективних дієслів: *класти* → *закласти* → *закладений (закладено)* – *Серію потужних зарядів уже закладено в моноліт, у цойно пробурені шпури* (О. Гончар); *пити* → *випити* → *випитий (випито)* – *Зайво випитий ківи угорського вина з ніжних рук молододі Барбари ... ламав священні вояцькі звичаї* (Іван Ле) тощо; і неграничних перфективних дієслів: *бренькати* → *пробренькати* → *пробреньканий (пробренькано)* – *Шопена вальс, пробреньканий невміло На піаніно. О! Даль яку він срібну відслонив Мені в цей час вечірньої утоми* (М. Рильський); *будити* → *пробудити* → *пробуджений (пробуджено)* – *Неначе пробуджені від сну надзвичайністю того, що сподіялось, люди набули раптом немовби нового бачення світу* (О. Довженко) тощо.

Результативи від граничних і неграничних імперфективів характеризуються відсутністю факту кінця дії, залежно від контексту такі конструкції можуть набувати результативного значення: *Ведмідь скакав, і хмарами пливла під сонцем персть, вибивана ногами* (М. Драй-Хмара) – лексема *вибивана*, утворена від імперфектива *вибивати*, не має факту кінця дії, але в контексті набуває значення «вибита» як результат попередньої дії: *вибивати* → *вибити* → *вибита*; [Жандарм:] *Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту ..., кривджену нелюдами-братами* (І. Франко) – лексема *кривджена*, утворена від імперфектива *кривдити*, не має факту кінця дії, але в контексті набуває значення «скривджена» як результат попередньої дії тощо.

Результативність «у межах аспектуальності пов'язана також із темпоральною семантикою» [9, 195]. В українській мові в рамках результативного значення розмежовуються три темпоральні типи. Результативи аналітично виражають значення

часу, яке виявлюване тільки у форм дієслова *бути*, що набуває статусу регулярного часового маркера.

О. В. Ісаченко вважає, що у форм пасивного дієприкметника є форми всіх трьох часів зі статальним значенням [1]. На думку Л. Леннгрен, «перфектне значення (із різними його відтінками), що належить до теперішнього часу, може бути транспоноване в минулий і майбутній часові плани». Ю. С. Маслов також зазначає, що «форми з «було» і «буде» можуть виступати з перфектною семантикою» [8, 198]. Щодо результативності А. М. Ломовим було зроблено важливе зауваження: «Значення результативності є регулярним: воно проходить крізь усі три часові плани й у зв'язку з цим опиняється ніби винесеним за дужки щодо категорії часу» [3, 61].

Виділяємо тричленну темпоральну систему результативів. Форма минулого часу результати́ва має значення передування основній дії. Вона вказує на актуальність результату попередньої дії до певного моменту, за точку відліку береться момент у минулому [13, 153–154]. Конструкція показує, що не тільки дія, а і стан, що виник у результаті цієї дії, цілком належить до минулого: *За рішенням херсонських властей і за бажанням самих тавричан загін незабаром було перейменовано в Перший Таврійський революційний полк* (О. Гончар); *Стріляли на стрільбах ..., кололи штиками ті самі опудала, що їх безліч разів уже було переколото курсантами піхотного училища* (О. Гончар); *Багато беріз було перепсовано кулями* (Ю. Яновський); *Його голова ... була переповнена думками про вибори* (Л. Мартович) тощо.

Іноді важко визначити значення форми. На думку Ю. П. Князева, співвідносні з предикативними формами на *-но*, *-то* дієприкметникові форми мають лише результативне значення, тому можливість заміни ними форм на *-но*, *-то* може вказувати на результативне значення останньої [13, 149]: *Йона атаковано зо всіх боків: він мусить згодитися, щоб його дочку оглянули* (М. Коцюбинський) – *атаковано* = *атакували* – дія; *Хоч вересень, а спіє жито, Ячмінь колосся підійма, Отут було кілочки вбито, А зараз їх чомусь нема* (А. Малишко) – *вбито* = *вбиті*, – результат; *Бачура зрозумів, що суперечку виграно, що Вовченко здався* (В. Коцюба) – *виграно* = *виграв* – дія тощо.

Майбутній результативний вимір означає, що дія та її результативний стан здійсняться після моменту мовлення або іншого моменту, узятим за точку відліку. О. О. Шахматов уважав форми зі зв'язкою *буде* відповідниками простого майбутнього доконаного виду. Однак аспектологами визнається можливість передачі в майбутньому результативного значення здійсненої дії [2; 4; 10]. Поєднання результати́ва зі зв'язкою *буде* в українській мові явище не регулярне: немає практичної необхідності виражати результативний стан у майбутньому. Д. Вечорек [15, 20–32] виділяє такі футуральні перфективи: 1) футуральні перфективи, які характеризуються яскравою перфективною семантикою, що виявляється в особливих синтаксичних умовах, тобто футуральна форма входить до складу підрядно-умовної або підрядно-часової частини складного речення: *І сказав, що він,*

як тільки **открито** буде полювання, одразу на цілий місяць залізе в комиші (М. Хвильовий) – результатив буде **открито** повідомляє про майбутню дію **відкривати** → **відкрити** та її результат **відкритий** (**відкрито**); Коли **комбат** попередив, що тільки-но кулеметний **вагон** противника **буде дезорганізовано**, з фронту **готель** атакують ще кілька **штурмових груп** (О. Гончар) – результатив **буде дезорганізовано** повідомляє про майбутню дію **дезорганізувати** → **дезорганізувати** та її результат **дезорганізований** (**дезорганізовано**) тощо. Значення футуральної перфективності в наведених прикладах визначається не тільки особливим синтаксичним контекстом, а й допоміжною формою **буде**. Іноді зміст належить до майбутнього, тоді як перфективна конструкція представлена презентним перфективом. У результаті фактичне майбутнє постає як уже здійснене: **За два місяці** **буде** **наша школа**, **але за умовою**, **що ви мені допоможете в цьому**. **І тоді** **вашого Михайлика врятовано** (З. Тулуб) тощо; 2) футуральні перфективи **без** особливих синтаксичних умов. Належність до майбутнього часового плану передбачає лише форма **буде**: – **Про ваше поведження з арештованими** **буде повідомлено** **вашого безпосереднього начальника!** (І. Смолич) – результатив **буде повідомлено** повідомляє про майбутню дію **повідомляти** → **повідомити** та її результат **повідомлений** (**повідомлено**); **Тим часом спокій в краю** **буде захитаний** (Леся Українка) – результатив **буде захитаний** повідомляє про майбутню дію **хитати** → **захитати** та її результат **захитаний** (**захитано**) тощо.

Існує думка, що для опису форма результатива є найскладніша [11; 12]. За свідченням багатьох авторів, основною особливістю перфективного значення, а отже, і результативного значення зокрема є його ненаративність. Це означає неможливість використання результатива для позначення дій, що хронологічно слідує одна за одною [2; 13], тобто результативи не включаються до видового контексту на кшталт «послідовність» [13], зате вони включаються до контексту типу «сукупність» зі значенням одночасних дій, що не слідує одна за одною. Український результатив ілюструє свою ненаративність, позначаючи дії, що відбуваються одночасно, без хронологічної послідовності: **Скільки люду там поховано**, **Невідомо**, **не полічено**, **Скільки вбито**, **покалічено** (Д. Павличко); **Який хаос в тій світлиці!** **Не метено**, **не прибрано**; **все порозкидане** (І. Нечуй-Левицький); **Прибіг Роман і повідомив**, **що забито** **п'ятеро коней** і **потрощено** його **каруцу** (О. Гончар); **Степові маєтки**, **в яких минало її дівочтво**, **попалено**, **розграбовано** (О. Гончар); **Німці йдуть без касок**, **голови високо підстрижені**, **куртки розстебнуті**, **під ними голі груди**, **штанці куценькі**, **коліна й литки сухі**, **як курячі**, **до животів придулено** **новенькі автомати** (Ю. Яновський) тощо.

Проте в українській мові зустрічаються й форми теперішнього доконаного, для яких характерна наративність, що організує контекст на зразок «послідовність». Як свідчить аналіз фактичного матеріалу, наративних конструкцій не менше, ніж ненаративних результативних конструкцій: **Для того й покла-**

дено, **для того й залито** **цей клаттик асфальту**, **щоб і свої**, **і – головне – приїжджі бачили**, **що й ми тут**, **у степах**, **не від темноти своєї на тягачах** **трясемося** (О. Гончар); **За що ж тебе**, **світеbrate**, **в своїй добрій**, **теплій хаті** **оковано**, **омурано**, **премудрого одурено**, **багрянцями закрито** і **розп'ятієм добито?** (Т. Шевченко); **Скільки труда було покладено** на виховання цих полум'яних юнаків, **скільки пролито** **крові**, **скільки кращих** з **кращих** **чернігівців**, **киян**, **полтавців поховано** з **піснями** або **й просто кинуто** **мертвими на полях цієї трагічної Волині!** (О. Довженко) тощо. Із наведених прикладів видно, як ненаративність, тобто здатність результатива позначати дії, які хронологічно слідує одна за одною, підтверджує, що результатив не виражає ідею дії в чистому вигляді, незалежно від результату дії, тому ненаративність вважаємо важливою семантичною ознакою результативного значення, залишаючи за наративністю, тобто здатністю результатива позначати ситуації зі значенням одночасних дій, що не змінюють одна одну, право представляти дію й без збереженого результату.

На особливу увагу з погляду зв'язку з категорією особи вимагають результативні форми на **-но**, **-то**. Зафіксовані нами приклади дають змогу класифікувати результативи за такими значеннями щодо особи: а) значення здійснення дії невизначеним суб'єктом: **До картини було присунуто** **стілець**, **і за знаком матушки Раїси Санька** **злізла на нього** (О. Донченко); – **До нас скинуто** **зв'язкового Центрального партизанського штабу** з **шифром та дорученням**. **Прийде на старі**, **провалені явки** (Ю. Яновський) тощо; б) значення речовинного суб'єкта: природні явища чи стихія: **На обрії**, **одразу ж за селом**, **де облолону тишею** **сповито**, **горять** **кульбаби** (В. Стус); імена зі значенням «артефакт»: **Прожекторами** **небо пописано** (П. Тичина); **Дивлюся ранком** – **вже заволочено** **серпанком** **сіреньким** **небо**, **далі став** **помалу й дощик** **накрapati** (Леся Українка); метафоричні найменування: **Повітрям** **тугим і червоним** **серця** **переповнено** **вщерт** (В. Сосюра); **Серце** **клеботом** **горя** **ошпарено** (І. Драч); істота: **Грядку** **цибулі** **було зрито** **кротом** (Є. Гуцало) тощо.

Усі наведені вище приклади містять агентивний додаток. Зазначимо, що як тільки агентивний додаток не фіксується, відразу з'являється суб'єктна неоднозначність. Наприклад, у реченні **Пилуку піднято** можливі значення особи та неособи/істоти й неістоти, а також значення довільності.

Щодо учасників мовної ситуації в аспектології аргументовано виділяють три основні персональні різновиди суб'єктної ситуації «діяч»: а) діяч – мовець, б) діяч – слухач, в) діяч – третя особа. Аналіз різних варіантів відношень мовця та слухача до дії аспектологами вважається необхідним, оскільки традиційне розуміння категорії особи видається їм неадекватним [4; 13]. Так, в українських результативних конструкціях до кола можливих суб'єктів дії може включитися будь-який учасник ситуації мовлення: 1) діячем постає мовець: **Задуваючи усі сумніви**, **труднощі і прикrostі** у **процесі створення фільму**, **коли сценарій уже затверджено** і, **як ведеться**, **вже** **«пронумеровано, прошиуровано й скріплено сур-**

гучною печаткою», я приходжу до такого висновку: народ доручив нам свою кінодраматургію для того, щоб ми здобували в ній перемоги (О. Довженко); *Ось уже перейдено пісок і глину, і корінь занурюється, як жадібний хробак, у жовту землю* (Ю. Яновський) тощо; 2) діячем виступає слухач: – *Телеграму вже послано?* – *Послано* (Ю. Яновський) тощо; 3) діячем є третя особа: *Ім обом радісно стає, що знайдено спільну мову* (О. Гончар); *Воевода слухав і не слухав. Закляк в очікуванні і неприступності. Забуто про все* (П. Загребельний) тощо, у цьому разі навантаження результати́ва посилено його вичленуванням в окреме висловлення.

Уживання результативних конструкцій на *-но*, *-то* з референцією до мовця характерне для наукового та публіцистичного стилів, де суб'єктом дії постає сам автор тексту: *Включено також у монографію розгляд проблем текстової лінгвістики, що сьогодні набула поняттєво-категорійного апарату* (А. Загнітко); *Тут поставлено завдання зіставити функціонально тотожні синтаксичні структури* (В. Русанівський) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати́ви в більшості випадків утворюються від транзитивних дієслів і зберігають водно-

час транзитивність. Для української мови характерні такі закономірності збереження похідним результативом синтаксичних і семантичних інтенцій твірного результати́ва від транзитивного дієслова. Одним із двох головних чинників, окрім транзитивності дієслів, від яких залежить можливість утворення результативних форм, є ви́дова належність вихідного дієслова. Результативні форми утворюються переважно від граничних і неграничних перфективних дієслів. Результати́ви від граничних і неграничних імперфективів характеризуються відсутністю факту кінця дії. Залежно від контексту такі конструкції можуть набувати результативного значення. В українській мові в рамках результативного значення розмежовуються три темпоральні типи. Українські результативні конструкції можуть бути особовими й неособовими, мають інклюзивний і екслюзивний суб'єкти.

Проблема категорії результати́ва залишається й досі однією з дискусійних. Вирішення теоретичних проблем категорії результати́ва є важливим для всебічного з'ясування характеристики дієслова, опису загальної структури мови, є необхідною умовою для створення зведених капітальних грамати́к, словників різних типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Морфология / А. В. Исаченко. – Братислава : Изд-во Словацкой академии наук, 2003. – Ч. 2. – 2003. – 580 с.
2. Князев Ю. П. Типология вида и русский глагольный вид / Ю. П. Князев // Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова / под ред. М. Ю. Черткова. – М., 1997. – Т. 2. – 1997. – С. 44–53.
3. Ломов А. М. Категория вида, способы глагольного действия и базисные аспектуальные группы / А. М. Ломов // Вопросы современного русского языка и методики его преподавания в педагогическом вузе. – Курск, 1974. – Часть 1. – 1974. – С. 73–87.
4. Ломов А. М. Очерки по русской аспектологии / А. М. Ломов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1977. – 140 с.
5. Маслов Ю. С. Глагольный вид в современном болгарском литературном языке (значение и употребление) / Ю. С. Маслов // Вопросы грамматики болгарского литературного языка. – М., 1959. – С. 157–312.
6. Маслов Ю. С. Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании / Ю. С. Маслов // Вопросы глагольного вида. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 7–32.
7. Маслов Ю. С. К основаниям сопоставительной аспектологии / Ю. С. Маслов // Вопросы сопоставительной аспектологии. – Вып. 1. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1978. – С. 4–44.
8. Маслов Ю. С. Результатив, перфект и глагольный вид / Ю. С. Маслов // Типология результативных конструкций. – Л. : Наука, 1983. – С. 41–54.
9. Маслов Ю. С. Очерки по аспектологии / Ю. С. Маслов. – Л. : Изд-во Ленинградск. унта, 1984. – 263 с.
10. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учебное пособие] / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
11. Недеялков В. П. Заметки по типологии результативных конструкций / В. П. Недеялков // Коммуникативно-прагматические и семантические свойства речевых единиц. – Калинин, 1980. – С. 143–151.
12. Недеялков В. П. Субъектный результатив и перфект в немецком языке / В. П. Недеялков // Лингвистические исследования. Грамматическая и лексическая семантика. – М., 1981. – С. 153–162.
13. Недеялков В. П. Типология результативных конструкций: результатив, статив, пассив, перфект / В. П. Недеялков, С. Е. Яхонтов. – Л., 1983. – 263 с.
14. Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / [А. В. Бондарко, М. А. Шелякин, В. С. Храковский и др.] ; под ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1987. – 348 с.
15. Wiczorek D. Ukrainiskij pierfekt na -no, -to na fonie polskiego pierfektu / D. Wiczorek. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994. – 115 s.

УДК 811.111'373.46:528

СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Грибнік Ю. І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

У статті досліджуються термінологічні одиниці англійської геодезичної термінології, утворені в результаті процесів скорочення. Особливу увагу приділено класифікації скорочених форм термінів геодезичної сфери, які охоплюють аббревіатури (ініціального типу), терміни-телескопізми, терміни-еліпси та усічення.

Ключові слова: геодезична термінологія, термін, аббревіатура (ініціального типу), телескопія, еліпс, усічення.

Грибнік Ю. И. Сокращения и аббревиатуры в английской геодезической терминологии. В статье рассматриваются терминологические единицы английской геодезической терминологии, образованные в результате процессов сокращения. Особое внимание уделяется классификации сокращенных форм терминов геодезической сферы, которые охватывают аббревиатуры (инициального типа), термины-телескопизмы, термины-эллипсы и усечения.

Ключевые слова: геодезическая терминология, термин, аббревиатура (инициального типа), телескопия, эллипс, усечение.

Grybnyk Y. I. Abbreviations and acronyms in English geodetic terminology. The article highlights terminological units of English geodetic terminology, formed by means of abbreviation processes. Special attention is paid to the classification of abbreviated terms of geodetic sphere, which include: acronyms, blends, ellipses and clippings.

Key words: geodetic terminology, term, acronym, blending, ellipse, clipping.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Релевантною для сучасного етапу розвитку мовознавчих досліджень є термінознавча тематика, яка перебуває у центрі уваги українських та зарубіжних лінгвістів (Н. В. Васильєвої, Б. М. Головіна, С. В. Гриньов-Гриневица, В. П. Даниленко, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Г. П. Мацюк, О. І. Павлової, Т. І. Панько, Н. В. Подольської, О. В. Суперанської, М. Т. Кабре, Х. Піхта, Дж. Сагера, Х. Фельбера та інших).

Актуальність наукової розвідки визначається зростаючим інтересом до вивчення галузевих термінологій, виявлення механізмів утворення термінологічних одиниць, опису особливостей структури та семантики термінів. Актуальність підсилюється також і відсутністю на сьогодні наукових праць, присвячених аналізу термінології геодезичної сфери та вивченню способів формування лексичних одиниць, що входять до її складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фахових мов та галузевих термінологій, присвячені наукові праці І. М. Гумовської (англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти), З. Б. Куделько (англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості), Н. В. Нікуліної (становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів), О. М. Ріби (німецька фахова мова нафтової промис-

ловості: структурно-семантичні та функціональні особливості), О. М. Тур (українська термінологія землеустрою та кадастру), О. Д. Царук (англійська термінологія нафтогазової промисловості: особливості структури та семантики) та інших.

Мета цієї статті полягає у виявленні та описі процесів скорочень, які беруть участь у творенні термінологічних одиниць англійської геодезичної термінології.

Завдання статті:

- ознайомитися з сучасними термінологічними дослідженнями обраної проблематики;
- обґрунтувати поняття англійської геодезичної термінології;
- виявити та описати основні способи утворення скорочених форм термінів у складі досліджуваної термінології;
- скласифікувати термінологічні одиниці досліджуваної галузі, сформовані в результаті процесів скорочень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійська геодезична термінологія є співвіднесеною з професійною сферою діяльності (геодезією) сукупністю термінів, які відтворюють систему понять геодезичної сфери та забезпечують процеси номінації у її межах. **Геодезичні терміни** є головними одиницями геодезичної термінології і засобами найменування понять геодезичної сфери, які використовуються у процесі пізнання та засвоєння наукових і галузевих об'єктів (геодезичних).

Способи та методи номінації спеціальних галузевих понять геодезичної сфери базуються на прийомах та засобах загальномовного творення слів і охоплюють морфологічний, семантичний та синтак-

сичний способи побудови нових термінологічних одиниць, а також процеси запозичень.

Одним із важливих морфологічних способів формування термінів геодезичної сфери є утворення скорочених та абрєвіатурних одиниць.

У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до вивчення природи та класифікації слів, утворених у результаті абрєвіації. Доволі змістовно вважаємо класифікацію скорочень, запропоновану зарубіжним науковцем Х. Фельбером, який поділяє їх на: *abbreviations* (графічні скорочення), *initialisms* (ініціальні скорочення) та *acronyms* (складноскорочені слова, акроніми), до яких належать *clippings* (усічення) і *blends* (зрощення) [4, 178]. Скорочені форми лексичних одиниць, утворені в результаті безафіксального способу словотвору, також вивчав німецький лінгвіст І. Плег. На думку вченого, вони охоплюють “*clippings*” (усічення), “*blends*” (слова, утворені в результаті контамінації, які поєднують два слова (рідше три чи більше слів) в одне, опускаючи компоненти одного чи обох слів), “*abbreviations*” (абрєвіатури) та “*acronyms*” (акроніми) [5, 154–165].

Беручи до уваги складність структури скороченого найменування, а також лінійну протяжність його компонентів, Т. С. Сергєєва поділяє скорочення таким чином: 1) власне ініціальні абрєвіатури (алфавітизми); 2) акроніми; 3) усічення; 4) злитки (зрощення чи телескопізми) – скорочені номінації, які утворені шляхом злиття усічених основ двох чи більше лексичних одиниць і повністю чи частково поєднують у собі значення структурних компонентів, котрі входять до їх складу [2, 176].

Формування скорочених та абрєвіатурних геодезичних найменувань, яке пов’язане головним чином із необхідністю відтворити багатокомпонентні та громіздкі поняття меншою кількістю мовних засобів, є характерним для англійської геодезичної термінології. У її складі наявні такі скорочені форми термінів, як терміни-абрєвіатури (ініціального типу), телескопізми (складноскорочені термінологічні одиниці, зрощення), терміни-еліпси та усічені терміни.

Процес абрєвіації є ефективним засобом скорочення і, на думку С. В. Гриньов-Гриневича, «полягає у складанні слів чи основ при їх одночасному скороченні, включаючи також акронімію (ініціальний тип абрєвіації)» [1, 146].

Згідно зі словником О. С. Ахманової, **абрєвіатура (ініціального типу)** – це слово, утворене шляхом складання початкових букв слів чи початкових звуків. Літерна абрєвіатура утворюється з алфавітних назв початкових букв вихідного словосполучення, звукова – із початкових букв елементів вихідного словосполучення, яка читається не за алфавітом, а як звичайне слово, а літерно-звукова абрєвіатура поєднує два попередні типи [6, 27].

Телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів [3, 24].

Як зазначено у Термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики (автор О. О. Селіванова), теле-

скопічний словотвір (далі ТС) – це особливий тип компресивного словоскладання або абрєвіації шляхом поєднання (контамінації) двох слів, що перебувають у сурядному зв’язку, початкової частини першого слова і кінцевої другого [8, 603]. Приналежність телескопії до певного способу словотворення є дискусійним питанням, адже, з одного боку, телескопізми будуються на скороченні слів до рівня складів або складів і звуків, а з іншого – на відміну від абрєвіації телескопія ґрунтується не на сполуках, а на складанні слів, поєднаних сурядним зв’язком [8, 603]. Терміни-телескопізми, таким чином, є лексичними одиницями, утвореними в процесі поєднання (контамінації) слів в одному терміні, що супроводжується усіченням початкових чи кінцевих компонентів вихідних слів.

Усічення – це спосіб творення нових слів шляхом відкидання частини твірної основи, що може також супроводжуватися фонетичними змінами [7, 274].

У процесі опущення одного зі слів ТС із концентрацією значення всього словосполучення на слові, яке залишилось, виникають **терміни-еліпси** [1, 146].

Виокремлені в досліджуваній термінології абрєвіатури (ініціального типу) поділяємо на три групи:

1) літерні (буквені), що складаються з початкових літер кожного слова, словосполучення чи складного слова: *GPS – Global Positioning System* (глобальна система позиціонування), *ICRF – International Celestial Reference System* (міжнародна небесна система координат), *LST – Local Standard Time* (місцевий поясний час), *RMS – Root Mean Square* (середньоквадратичний), *RMS error – Root Mean Square Error* – середньоквадратична похибка), *TCS – Terrestrial Coordinate System* (земна (глобальна) система координат) та ін.;

2) звукові, які базуються на початкових звуках кожного слова словосполучення або компонента складного слова: *GAT – Greenwich Apparent Time* (істинний (сонячний) час на меридіані Гринвіча), *LEO – Low Earth Orbit* (низька навколоразомна орбіта), *MITES – Miniature Interferometer Terminals for Earth Surveying* (мініатюрна станція для інтерферометричного знімання Землі), *SINEX – Solution Independent Exchange Format* (незалежний від розв’язків формат обміну GPS-даними), *TEO – Terrestrial Ephemeris Origin* (земний ефемеридний початок (координат)) та ін. На відміну від буквенних абрєвіатур, звукові абрєвіатури вимовляються як єдине слово, а не побуквенно;-

3) літерно-звукові, утворені частково з назв початкових букв, частково з початкових звуків слів вихідного словосполучення: *PDOP – Position Dilution Of Precision* (зменшення точності визначення координат), *VDOP – Vertical Dilution Of Precision* (зменшення точності визначення вертикальної компоненти координат), *VLBI – Very Long Baseline Interferometry* (інтерферометрія з наддовгими базами), *WADGPS – Wide Area Differential GPS* (всесвітня мережа диференційної GPS) та ін.

Вагоме місце серед лексичних одиниць у складі англійської геодезичної термінології, утворених шляхом скорочення, посідають терміни-телескопізми (злитки, зрощення), котрі виступають

оптимальним засобом створення короткого варіанта терміна. Телескопія сьогодні є одним із продуктивних способів формування термінологічних одиниць різних галузей знань, про що свідчить значна кількість термінів, утворених у результаті цього способу словотвору.

Нами виявлено такі види телескопізмів в англійській термінології геодезії:

1) повні телескопізми, що утворюються злиттям двох або більше скорочених основ в одне нове слово, зазвичай вони складаються з початкового елемента першого терміна та кінцевого елемента другого, що можна представити такою формулою $AB+CD=AD$ (де А – початковий елемент першого терміна, В – кінцевий елемент першого терміна, С – початковий елемент другого терміна, D – кінцевий елемент другого терміна, АВ – перший термін та CD – другий термін відповідно): *transmitter+responder=transponder* (пристрій-відповідач на супутнику, ретранслятор), *geography+informatics=geomatics* (геоматика) та ін.;

2) складноскорочені слова, що складаються з повної основи першого вихідного слова та частини (фрагмента) основи другого, тобто $AB+CD=ABD$: *south+toward=southward* (на південь), *ocean+geography=oceanography* (океанографія) та ін.;

3) телескопічні одиниці, у структуру котрих входить усічений фрагмент основи першого вихідного слова та повна основа другого $AB+CD=ACD$: *gravity+meter=gravimeter* (гравіметр), *geological+information=geoinformation* (геоінформація), *transmitter+receiver=transreceiver* (приймач-передач) та ін.;

4) телескопізми, в процесі утворення яких слова, поєднуючись в один термін, накладаються один

на одного: *astronomical+photograph=astrograph* (астрограф), *chronological+telescope=chronoscope* (хроноскоп), *altimetric+geometry=altimetry* (альтиметрія) та ін.;

Ведучи мову про частиномовну належність згаданих вище телескопічних одиниць, слід зазначити, що найбільшою продуктивністю характеризуються іменники: *geodimeter* (геодиметр), *aerogravimeter* (аерогравіметр) та ін., дещо меншою – прикметники і прислівники: *westwards* (на захід), *eastwards* (на схід), *polewards* (у напрямі до полюса) та ін.

До скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери також належать терміни-еліпси, наприклад: *legend←map legend* (легенда (пояснення)), *radar adjustment←radar network adjustment* (вирівнювання радіо геодезичної мережі), *angle of vision←angle of field of vision* (кут зору), *sight line←line of sight* (лінія візування), *curve radius←radius of curve* (радіус кривої), *spherical coordinates←special spherical coordinates* (сферичні координати), *isotherm←isothermal line* (ізотерма) та ін. Як бачимо, у процесі утворення еліптичної одиниці відбувається скорочення словосполучення, його конденсація.

Розглянемо випадки усічення термінологічних одиниць, які утворюються в результаті скорочення слова та опущення одного чи кількох складів, у більшості випадків початкова частина терміна залишається в усіченому слові: *photo←photograph* – фотознімок (*aerial photo* – аерофотознімок, *photo base* – базис знімання), *stereo←stereoscopic* – стереоскопічний (*stereo angle* – стереоскопічний кут, стереозасічка (при електронному зніманні)), *gyro←gyroscope* – гіроскоп (*attitude gyro* – триступеневий гіроскоп), *gyro←gyrocompass* (гірокомпас) та ін.

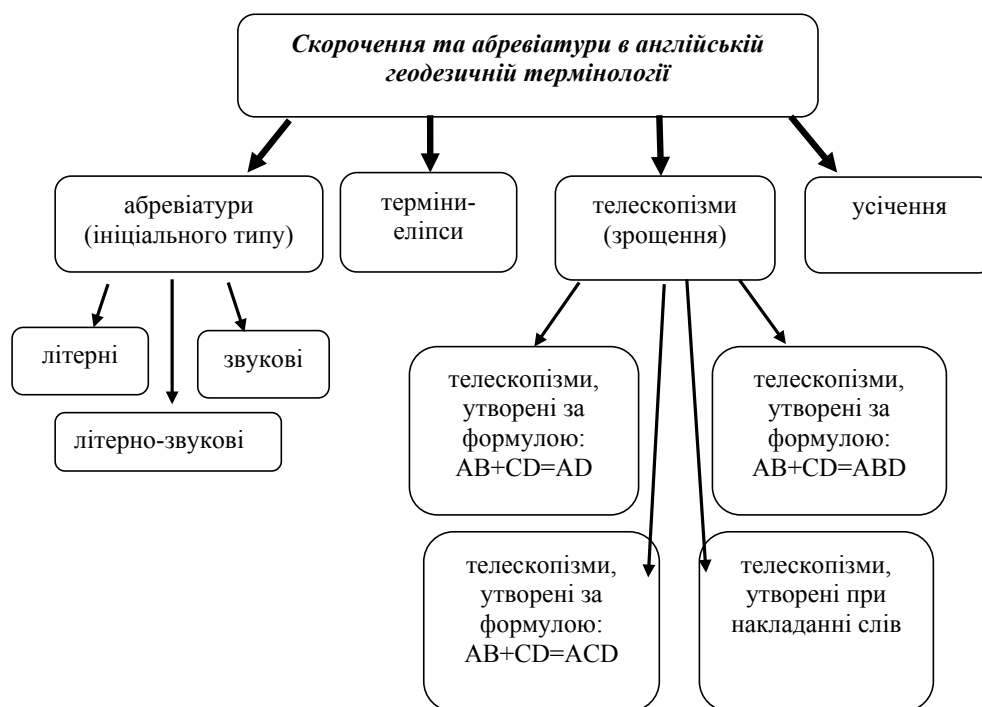

Рис. 1. Класифікація скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери

Класифікація скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери зображена на рисунку 1.

Проаналізувавши рисунок 1, доходимо висновку, що у складі досліджуваної термінології присутні різного типу скорочені форми термінів: абрєвіатури (ініціального типу), терміни-еліпси, телескопізми та усічені форми термінологічних одиниць, що зумовлено необхідністю максимально точно передати зміст термінологічної одиниці геодезичної сфери, використавши мінімальну кількість мовних засобів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Важливу роль у поповненні термінологічного апарату англійської геодезичної термінології відіграють морфологічні способи словотвору, до яких відносимо утворення скорочених та абрєвіатурних одиниць геодезичної сфери, серед яких чільне місце посідають терміни-абрєвіатури (ініціального типу). Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні особливостей функціонування скорочених форм геодезичних термінів у фахових текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издат. центр : Академия, 2008. – 307 с.
2. Сергеева Т. С. Аббревиатура в системе лексических сокращений / Т. С. Сергеева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 6. – С. 174–179.
3. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка : дис. канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. Р. Тимошенко. – К., 1975. – 176 с.
4. Felber H. Terminology manual / H. Felber. – Paris : Unesco : Infoterm, 1984. – 426 p.
5. Plag I. Word-formation in English / I. Plag. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 240 p.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
7. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Dictionary : Abby Lingvo 12. [Electronic resource].
10. Oxford English Dictionary (OED) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oxforddictionaries.com/>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Геодезичний енциклопедичний словник / [за редакцією Володимира Літинського]. – Львів : Євросвіт, 2001. – 668 с.
2. Геодезія. Терміни та визначення. ДСТУ 2393-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 64 с.
3. Заблоцький Ф. Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б. Є. Рицара] / Ф. Д. Заблоцький, О. Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2010. – 360 с.
4. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. ДСТУ 2402-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 43 с.
5. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering / Ch. Gorse, D. Johnston and M. Pritchard. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 499 p.

УДК 811.161.2'38

ИНВЕРСИЯ В БОГОСЛОВСЬКОМУ СТИЛІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ПОЕЗІЇ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.)

Грималовський І. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена ролі та функціям інверсії у богословському стилі української мови, а саме у текстах духовної поезії XVIII – початку XIX століття. Інверсія – одна з найвиразніших ознак богословського стилю. У канонічних сакральних текстах найбільш поширеним її видом є постпозитивне розташування означення стосовно означуваного слова. У духовних віршах, окрім зазначеного, є й інші види інверсії, і це наближує їх до художніх текстів.

Ключові слова: інверсія, порядок слів, духовна поезія, богословський стиль.

Грималовский И. С. Инверсия в богословском стиле (на примере текстов духовной поэзии XVIII – начала XIX века). Статья посвящена роли и функциям инверсии в богословском стиле украинского языка, а именно в текстах духовной поэзии XVIII – начала XIX века. Инверсия – один из наиболее ярких признаков богословского стиля. В канонических сакральных текстах наиболее распространённый её вид – постпозитивное размещение определения относительно определяемого слова. В духовных стихах, кроме вышеупомянутого, есть и другие виды инверсии, и это роднит их с художественными текстами.

Ключевые слова: инверсия, порядок слов, духовная поэзия, богословский стиль.

Hrymalovskiy I. S. Inversion in Theological Style (as exemplified by the Ukrainian Clerical Poetry of the Eighteenth – Beginning of the Nineteenth Centuries). The article is dedicated to the role and functions of inversion in the theological style of the Ukrainian language, in particular – in the texts of clerical poetry of the eighteenth – beginning of the nineteenth centuries. Inversion is one of the most expressive characteristics of theological style. Most widely used type of inversion in sacral texts is postpositive arrangement of a modifier in relation to a modified word. Apart from postpositive arrangement of adjective, there are other types of inversion in spiritual poems, and this draws them closer to texts of fiction.

Key words: inversion, word order, clerical poetry, theological style

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Богословський стиль в українській мові є найновішим з огляду на час його виокремлення (кінець 80-х – поч. 90-х років XX ст.) і найстарішим через постановня перших текстів, які його репрезентують (кінець X ст.). Цей стиль характеризується великою кількістю підстилів. Ми пропонуємо поділ богословського стилю на такі підстили: 1. Сакральний (Святе письмо, канонічні молитви); 2. Богослужбовий (літургії, акафісти, інші відправи); 3. Проповідницький (проповіді); 4. Науково-богословський (наукові праці з богослов'я); 5. Навчально-богословський (катехізиси, шкільні підручники з релігієзнавства); 6. Художньо-богословський (авторські молитви, духовна поезія). Є й дещо інші класифікації різновидів богословського стилю [див., напр.: 1, 26].

На користь того, що духовна поезія належить до богословського стилю, свідчить такий факт: багато аналізованих текстів є парафразами молитов, акафістів, псалмів, а деякі представляють віршовані перекази фрагментів Біблії. Щоправда, автори духовних віршів вносили до відомих текстів свої доповнення, увиразнювали виклад різними художніми засо-

бами, щоб не залишати читачів байдужими. «Духовні пісні, – зазначає Д. Матіяш, – це тексти, що актуалізують, нагадують відоме. Духовним жанрам загалом, а жанру духовної пісні зокрема, не притаманне прагнення до оригінальності. Духовна пісня – це варіація на певну, уже давно розроблену тему, її автори користуються готовим словом» [10, 26].

Актуальність, постановка проблеми. Духовна поезія XVIII – початку XIX століття – надзвичайно цінний пласт української культури і багате джерело для вивчення історії української мови. Ці твори більше були об'єктом уваги літературознавців, аніж мовознавців. Вважаємо, що мовний аспект аналізованих текстів повинен бути вивчений і детально проаналізований і саме тому актуальність пропонованої статті є очевидною

Усім текстам богословського стилю притаманний інверсійний порядок слів. У художньо-богословському підстилі, до якого належить духовна поезія, інверсія представлена значно ширше, ніж, наприклад, у сакральному і, відповідно, виконує більше функцій, які необхідно виявити і описати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш раціональне, на нашу думку, визначення поняття інверсії подане у праці «Стилістика української мови» (за ред. Л. Мацько): «Інверсія – стилістична фігура, яка створюється зворотнім порядком слів у реченні, щоб підкреслити значення інверсованих одиниць і посилити виразність мовлення»

© Грималовський І. С. Інверсія в богословському стилі (на прикладі текстів української духовної поезії XVIII – початку XIX ст.)

[11, 439]. В енциклопедії «Українська мова» зазначено, що «метою інверсії є логічне чи експресивне виділення певного слова або групи слів» [13, 221]. Схожі дефініції знаходимо й у інших виданнях [3, 226; 6, 190].

С. Єрмоленко виокремлює три чинники, від яких залежить порядок слів у мовах із розвиненою системою флексій:

Граматичний (слова в реченні розташовуються відповідно до граматичних правил).

Комунікативний (від порядку слів у фразі залежить наголошування тієї чи іншої думки).

Стилістичний (розташування слів вказує на додаткове значення фрази та її стильову приналежність) [5, 29].

Аналогічну тезу знаходимо у дослідниці А. Василюєвої, яка визначає чотири основних функції, що їх у різних мовах виконує порядок слів:

1. Логіко-граматична, яка полягає в тому, що порядок слів визначає граматичну сутність окремого слова, словосполучення чи речення.

2. Структурно-граматична, яка служить для строгої організації словосполучення чи речення.

3. Емоційна, або стилістична, яка передбачає розташування на незвичному місці того чи іншого члена речення для його виділення в реченні, а також для вираження різного роду експресії.

Комунікативно-психологічна, яка має на меті виділення в реченні шляхом незвичного порядку слів головного або комунікативного «нового» [2, 120].

На думку Н. Д. Бабич, порядок слів разом з інтонацією є «виразником і смислу й експресії мовлення... як у простих, так і в складних реченнях» [1, 114]. Як зазначає А. Коваль, «у художніх творах інверсія – засіб увиразнення викладу, підвищення емоційної насиченості тексту» [6, 190]. Для духовних віршів, що слугують звертаннями вірних до Бога та святих, емоційність виступає домінантною ознакою, а тому інверсія у цих творах частим явищем.

Мета нашої статті – проаналізувати інверсію в українських духовних віршах XVII – початку XIX століття.

Завдання. Реалізація мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Виявити види інверсії в аналізованих текстах;

2. Встановити функції, які виконує порядок слів

Виклад основного матеріалу дослідження.

Н. Дзюбишина-Мельник, висуваючи твердження про інверсію як одну з найвиразніших ознак богословського стилю, наводить як приклади цитати з взаємозаміною при розташуванні означень і означуваних слів [4, 18]. Справді, цей тип інверсії характерний для більшості усталених словосполучень у сакральних текстах: *Матір Божа, Дух Святий, Цар Небесний, Син Божий*. В аналізованих нами творах є чимало прикладів постпозитивного розташування означення відносно означуваного слова. Наведемо окремі з них: *Возведи всѣхъ насъ, Дѣво чистая, // В церковь небесну торжественную* (Б., 1790, № 89); *Марія Дѣва намъ породила // Кѣтокъ райски пожаданий, // Которого свѣтъ оплаканий // Здавна пожадалъ* (УДВ, с. 143); *Чистая Панно... // Рачь на насъ възрѣти окомъ своимъ ласкавимъ, //*

Додай помощи грѣшникомъ неправимъ (УРА, XI, с. 521); *От смерти вѣчной – ахъ умерти мушу* (Сп. Гр., с. 38); *Три дни во гробѣ держимъ биль // Синь Божій влюбленній*. (Мирон, с. 119); *Солнце промени ясно пускаетъ // З под скали темной сияетъ* (Б., 1790, № 49).

Для сучасної української літературної мови усталеною є норма, коли означення перебуває у препозиції. «Постпозиційні інверсійні означення, – пише С. Єрмоленко, – є неодмінним атрибутом високого поетичного стилю» [5, 30]. Вважаємо, що функція такого виду інверсій – комунікативно-психологічна. Як зазначено у праці «Теорія літератури» (за ред. О. Галича), «Синтаксично інверсований порядок членів речення служить передусім меті виділення окремих, найважливіших у контексті даного висловлювання слів. Інверсоване слово за рахунок того, що потрапляє в незвичну для нього синтаксичну позицію, мимоволі привертає й затримує на собі більше уваги» [3, 227]. Вважаємо, що це твердження насамперед стосується інверсованих означень у богословському стилі, адже саме вони допомагають досягти урочистості та піднесеності, які є основними ознаками цього функціонального різновиду мови.

Як відомо, у ментальності українського народу емоційність завжди переважала над раціональністю. [Див., напр., 7; 12; 14]. Віра у Бога була однією з визначальних рис українського характеру, і тому звернення до Всевишнього і святих сповнені душевності та благоговіння. Провідна роль у досягненні такого ефекту належить, на нашу думку, означенням-прикметникам, інверсована позиція яких надає висловлюванню експресивного забарвлення і слугує засобом концентрації уваги читача. Принагідно зауважимо, що «якщо синтаксичний порядок головних членів речення регулюється нормами логічної послідовності розгортання логічної думки, то порядок другорядних членів речення в кожній національній мові встановлюється історично усталеними в ній нормами синтаксичної будови словесних конструкцій» [3, 226]. На відміну від інших, у богословському стилі української мови усі канонічні тексти є не оригінальними, а перекладеними. Можливо, у мовах-реципієнтах порядок «іменник–прикметник» є усталеним, проте на українському ґрунті, де нормативне розташування прикметника – препозитивне, він сприймається як інверсія. На нашу думку, якщо розглядати іменник і прикметник у контексті «дане–нове», то останній завжди буде «новим», оскільки ознака є вторинною стосовно предмета.

Інверсія прикметника, а саме позиція, коли ця частина мови розміщена безпосередньо після іменника, характерна переважно для молитовних і літургійних текстів і, очевидно, саме під їхнім впливом вона так широко використовується у духовній поезії. Проте у духовних віршах XVIII – поч. XIX ст. наявні й інші види інверсії, що, вважаємо, наближує їх до художнього стилю. Так, наприклад, означення й означуване можуть мати віддалене розташування. Таке явище, як зазначає С. Єрмоленко, характерне для поетичних конструкцій [5, 32]. З. Куньч стверджує, що при інверсії «у найбільш вирашному ста-

новищі виявляється той член речення, який вино- ситься на його початок, якщо лише це місце не є для нього звичайним (або, навпаки, відсувається у кінець речення, особливо якщо в абсолютному кінці речення повідомляється щось нове)» [8, 111]. Оче- видно, якщо при віддаленому розміщенні означення й означуваного останнє розташовується в кінці або на початку речення чи віршового рядка, то це має особливий психологічно-емоційний вплив на читача, оскільки створюється ефект певної несподі- ваності, «свіжості» порівняно з канонічними тек- стами. У богословському стилі цей прийом вва- жаємо особливо доречним. Наводимо приклади: *Авакуме богогласный... // Аггелский глас возвѣсти намъ, велегласный* (УРА, IX, с. 81); *Христось адъ разориль // И вась от узъ свободиль // Адовыхъ* (УРА, X, с. 323). *Скачи, играй с отцы, Давиде... // Піюще пиво днесь новое* (Б., 1790, № 149); *Увы мнѣ, сыну мой прекрасный, // Свѣте очий моихъ ясный* (УРА, X, с. 440); *Рачь (Исусе. – І. Г.) твоей благодати // Здѣ пришедшимъ подати // Всѣмъ новой* (УРА, XI, с. 491); *Витай, малое, витай, дитячко, // Злато- рунное з неба пахоятько* (УРА, X, с. 436); *Пастиріе тамъ весело играютъ, // Преславное всѣмъ чудо повѣдаютъ* (Б., 1825, № 10); *Величай и витай, душе моя, Дѣву, // Царскую златую сего свѣта ниву* (УРА, XI, с. 537).

Такий вид інверсії, коли граматично зв'язані слова розводяться у межах одного або й суміжних речень, допомагає привернути більше уваги до того чи іншого слова [3, 227]. Як бачимо з наведених прикладів, у такий спосіб інверсуються словосполучення, що слугують для якісної характеристики предмета чи особи. Це, вважаємо, робить характеристику більш виразною.

У фактичному матеріалі ми виявили приклади, де між означенням та означуваним стоїть інверсований сполучник *бо*: *Дай же мя зрѣти тя царицу по смерти, // Крѣпость бо бѣсовская хочет мя пожерти* (Сп. Гр., с.41); *Даръ пребогатій на земли явился, // Врачъ бо духовній (Исус.-І. Г.) всюду просла- вился* (УРА, XI, с. 487).

Ще у двох творах ми знайшли такий вид інверсії, коли між означенням і означуваним розміщене звер- тання: *Ктожь невдяченъ ласки такой, // Скажи, Матко, твоей пресвятой.* (УРА, XI, с. 499); *Единъ к тебѣ глас, мой // Боже, жалосний вношу.* (УРА, IX, с. 193).

На нашу думку, останній вид інверсії характер- ний для розмовного стилю, де порядок слів не є суворо регламентованим.

Одним із поширених видів інверсії є препози- тивне щодо дієслова-присудка розташування додат- ків. Таке розміщення, на думку С. Єрмоленко, ство- рює фольклорно-оповідний колорит і вживається в художніх діалогах [5, 33]. Справді, кожен аналізова- ний нами твір є, безперечно, внутрішнім діалогом вірного із вищими силами. Наводимо приклади кон- текстів із інверсованими додатками (додатки виділя- ємо жирним шрифтом, присудки – підкреслюємо): (Богородиця. – І. Г.) *слезы очий ваших утолит, // Скорбь и болѣзнь, вражды отдалит, // Уломных, темныхъ просвѣтит, // Сердце, мысли обрати // Ко Богу.* (УРА, XI, с. 494); *Должны есмы, Владичице, имя твое знати.* (УДВ, с. 229); *Я на свитѣ не нажив ся, // Лиш гриху набрал ся.* (УДВ, с. 79); *Мертвеци ваша азъ (Исус.-І. Г.) вамъ воскресиль, // Бѣсы изгонихъ, болѣзньи цѣлихъ.* (Ферл., с. 21); (Турки.- І. Г.) *фортецы ламали, // Кровь нещадно дляли // 3 вѣрныхъ людей христіанскихъ.* (УРА, X, с. 432); *Копиємъ бокъ пробо- дено, // Кровь и воду изпущено.* (УДВ, с. 174).

Маємо в аналізованих творах нечисленні при- клади інверсії "додаток + означення + присудок": *Миру всему миро многочудно // Истоцаеши, отче* (Миколаю. – І. Г.) *неоскудно.* (Б., 1805, с.170); (Бого- родиця. – І. Г.) *свого сына возлюбленого // Въ раны цѣловала.* (НПГУР, ч. III, в.1, с. 271); (Св. Параскева змієві. – І.Г.) *отвѣщаваше: // Адамантъ твердъ сокрушили, // Христа мя не отлучили.* (Б., 1790, № 152); *Перскіе послове... // За возом небним въ Вифлеем ишли // И тамъ радость гойную нашли.* (УРА, IX, с. 60).

Висновки та перспективи подальших дослі- джень. В аналізованих нами текстах богословського стилю інверсії притаманні стилістична та більшою мірою комунікативно-психологічна функції, адже саме систематичне порушення норм літературної мови (на якому базується і інверсія. – І. Г.) робить можливою літературно-художню творчість, на її основі виникають стилістичні ефекти, які досяга- ються відступами від норми [9, 23]. Інверсія, по суті, теж є відступом від норми, але вона, як ми пере- коналися, допомагає авторові краще сформулю- вати і донести до читача певну думку. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні інверсії у психолінгвістичному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : збірник науково-дидактич- них праць / Надія Бабич. – Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2009. – 216 с.
2. Васильева В. В. Стилистическая функция порядка слов (на материале сложноподчинённых предложений с уступительным значением в немецкой прозе и поэзии) / В. В. Васильева // Стилистический анализ художественного текста. – Смоленск, 1988. – С. 120–126.
3. Галич О. Теорія літератури / О. Галич В. Назарець, Є. Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 487 с.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один стиль української літературної мови / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Куль- тура слова. – Вип. 45. – К., 1994. – С. 17–25.
5. Єрмоленко С. Я. Стилiстичне значення порядку слiв / С. Єрмоленко // Укр. мова i лiтература в школi. – 1972. – № 8. – С. 29–38.
6. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 351 с.

7. Кононенко П. Етнічна специфіка духовності українського народу (становлення, основні риси, перспективи) / П. Кононенко, Т. Кононенко // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 20–28.
8. Куньч З. Риторичний словник / З. Куньч. – К., 1987. – 341 с.
9. Ласло-Куцюк М. Питання української поезики / М. Ласло-Куцюк. – Бухарест : Критеріон, 1974. – 208 с.
10. Матіяш Д. Особливості поезики української барокової духовної пісні (на матеріалі покаючих пісень) // *Magisterium*. – Вип. 4: Літературознавчі студії. – Stylos, 2000. – С. 23–30.
11. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко., О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
12. Онацький Є. Особливості етнопсихології українців (Українська емоційність) / Євген Онацький // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 43–37.
13. Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во “Укр. енциклопедія”, 2000. – 750 с.
14. Филипович Л. О. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми. Вітчизняна традиція осмислення / Л. О. Филипович. – К. : Світ знань, 2000. – 333 с.
15. Харченко О. Текст із психолінгвістичної точки зору / Олег Харченко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 188–189 : Германська філологія. – С. 29–304.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ:

- Б., 1790 – Богогласник Пѣсни благоговѣйныя. – Почаїв, 1790.
Б., 1805 – Богогласник Пѣсни благоговѣйныя. – Почаїв, 1805.
Б., 1825 – Богогласник Пѣсни благоговѣйныя. – Почаїв, 1825.
Мирон – Мирон. Вирши на Воскресение Христова // Кіевская старина. – Т. XXXVII, 1892. – С. 119–122.
НПГУР – Головацкий Я. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. Головацким. Ч. 1. Думы и думки. – М., 1878;
Сп. Гр. – Грушевський М. С. Співаник з початку XVIII в. // Записки НТШ. – Т. XV. – Львів, 1897.
УДВ – Гнатюк В. Угро-руські духовні вірші. – Львів, 1902. – 272 с.
УРА, IX – Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки. Видає Михайло Возняк. Українсько-руський архів. – Т. IX. – Львів, 1913.
УРА, X – Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки. Видає Михайло Возняк. Українсько-руський архів. – Т. X – Львів, 1914.
УРА, XI – Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки. Видає Михайло Возняк. Українсько-руський архів. – Т. XI – Львів, 1925.
Ферл. – Ферлеєвич В. Пѣснѣ, псалми, стихи – Чернівці, 1849. – 78 с.

УДК 811.111'42

СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТЛУМАЧЕННЯ КОНТРАСТУ ЯК ЗМІСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТУ

Гриня Н. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена проблемі контрасту та його тлумаченню сучасними лінгвістами. Проаналізовано дефініції контрасту в лексикографічних джерелах. На матеріалі праць вітчизняних та іноземних лінгвістів простежено історію дослідження контрасту як змістової категорії тексту.

Ключові слова: контраст, текст, категорія тексту, протилежність, композиційна організація художнього тексту.

Гриня Н. А. Современное лингвистическое толкование контраста как смысловой категории текста. Статья посвящена проблеме контраста и его толкованию современными лингвистами. Проанализированы дефиниции контраста в лексикографических источниках. На материале трудов отечественных и иностранных лингвистов прослежена история исследования контраста как смысловой категории текста.

Ключевые слова: контраст, текст, категория текста, противоположность, композиционная организация текста.

Гриня Н. О. Modern linguistic interpretation of contrast as a content category of a text. The article deals with the problem of contrast and its interpretation by modern linguists. The definitions of contrast in various lexicographic sources have been analyzed. The history of the study of contrast as a content category of a text is considered on the works of domestic and foreign linguists.

Key words: contrast, text, category of text, contradiction, compositional framework of the text.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Натепер зацікавленість лінгвістів становлять текстотвірні потенції принципів людського мислення, їхня роль у структурно-семантичній організації тексту й участь у відображенні в тексті палітри конфліктів і упереджень, імплікованих у різних опозиціях, трансльованих через контраст. Саме він пронизує всі рівні тексту і як базовий принцип організовує його формально-смыслову структуру.

Найчастіше протиставлення, протилежність реалізуються як композиційний прийом контрасту, тому у процесі аналізу прозового тексту він має відмінний характер, по-різному виявляється на змістовому і структурному рівнях.

Метою статті є опис лінгвістичних тлумачень контрасту в лексикографічних джерелах і дослідження контрасту як змістової категорії тексту.

Завдання статті – дослідити лінгвістичні тлумачення контрасту в лексикографічних джерелах і з'ясувати роль контрасту як змістової категорії тексту. Розв'язання поставлених завдань потребує огляду праць вітчизняних та іноземних науковців у лінгвістиці й аналізу лексикографічних джерел. З огляду на численні підходи до трактування контрасту ця лінгвальна категорія досі залишається складним і багатоаспектним об'єктом дослідження з багатоманітністю концепцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття контрасту в лінгвістиці – це «чітко визна-

чене протиставлення між кимось або чимось» [40, 263]. Протиставлення можна визначити внаслідок порівняльної характеристики об'єктів, спостерігаючи, з одного боку, їхню подібність, принаймні за одною спільною ознакою, а з іншого – відмінність, тобто коли ознаки, властиві одному об'єкту, відсутні в іншому.

Лінгвісти, які вивчають проблему контрасту, схиляються до думки про його двопланову структуру. Так, за В. В. Одинцовим, контраст – «стилістичний принцип розгортання мови, що полягає в динамічному протиставленні двох змістово-логічних і структурно-стилістичних планів викладу» [15, 115]. М. Ріффатер вважає, що «стилістична значимість контрасту прихована у зв'язках між двома елементами, які зіштовхуються» [33, 87]. В. М. Аврасін, у свою чергу, стверджує, що контраст – «це щось двополосне між *a* і *b*, причому *a* необов'язково має представляти еталон, його вихідну точку» [1, 112].

У сучасних дослідженнях [18; 19] контраст вважається однією з основних ознак композиційної організації художнього тексту. Водночас Г. В. Андреева підкреслює багатоаспектний характер поняття контрасту, що актуалізує в художньому прозовому тексті категорію протилежності. Дослідниця стверджує, що «контраст передбачає суб'єктивне перетворення об'єктивних суперечностей реальної дійсності. Відображення реальності в думці людини відбувається невпинно, у вічному процесі, розвитку й зіткненні із суперечностями» [3, 14]. Такої ж думки дотримується П. А. Флоренський, зауважуючи, «що розум пізнає, містить основну суперечність двох властивих йому тенденцій: «зупинка й рух», «конечність і нескінченність»,

© Гриня Н. О. Сучасні лінгвістичні тлумачення контрасту як змістової категорії тексту

«закон тотожності й суперечності» [22, 56]. Виходячи із цих тенденцій, можемо констатувати, що будь-яка дія розуму є антонімічна, тобто контрастна, в якій істинна реальність сприймається досвідом.

Оригінальною є також точка зору Й. А. Стерніна, який говорить про двополосну природу контрасту, опираючись на наявність у слові відкритих і закритих семантичних ознак: відкриті семантичні ознаки, на думку вченого, не припускають антонімічних семних конкретизаторів, які утворюють завжди відкритий ряд; закриті ознаки припускають «засівання» семних конкретизаторів, що обмежують семантичну ознаку [20, 24]. Якщо ми відбираємо семні конкретизатори, скажімо, за вагою: *heavy* ↔ *light*, або за довжиною, міцністю: *long* ↔ *short*, *strong* ↔ *weak*, то це будуть закриті семантичні ознаки. Семних конкретизаторів може бути більше ніж два, наприклад: *teenager*, *young*, *adult*, *elder*, *old* тощо, однак семантична ознака при цьому залишається закритою, оскільки містить два антонімічних полюси: *young* ↔ *old*. Відтак двочленна лексико-фразеологічна або синтаксична структура контрасту є «органічною й діалектичною єдністю, оскільки в окремому вираженні її частини не дають необхідного смислового та естетичного ефекту» [5, 103].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз дефініцій контрасту в лексикографічних джерелах указує на полісемантичний характер терміна, етимологія якого відбиває його інваріантну рису: *contrast*: [(n): via French from Italian, from *contrastare* (vb), from Latin *contra*-against + *stare* to stand]; [French *contraster*, from Italian *contrastare*, from Medieval Latin *contr* *st* re: Latin *contr* -, *contra*- + Latin *st* re, to stand; see *st* - in Indo-European roots] → [46], у тлумаченні якого домінує узагальнена інваріантна ознака, «різка протилежність або відмінність у чомусь». Для повноти уявлення подаємо низку тлумачень контрасту з розмаїтих джерел:

– термінологічна енциклопедія «Сучасна лінгвістика» за редакцією О. О. Селіванової витлумачує *контраст* як композиційно-стилістичний принцип розгортання мовлення, як динамічне протиставлення двох змістово-логічних планів оповіді [42, 256];

– новий тлумачний словотвірний словник за редакцією Т. Ф. Єфремової трактує *контраст* як 1) різко виражену протилежність; 2) різку відмінність у яскравості або кольорі предметів (у живописі й фотографії) [39];

– словник лінгвістичних термінів за редакцією О. С. Ахманової описує *контраст* розлогіше (англ. *contrast*), а саме: 1) взаємне протиставлення синтагматично зіставних одиниць; 2) (протиставлення) фігура мови, яка складається з антонімічності лексико-фразеологічних, фонетичних і граматичних одиниць, що виражають контрастне сприйняття дійсності [37, 207];

– тлумачний словник за редакцією Д. Н. Ушакова подає *контраст* (фр. *contraste*) як протилежність у будь-якому вияві: *контраст* високого й низького, контраст кольорів, асоціація контрасту тощо [44, 238];

– стилістичний енциклопедичний словник розглядає контраст як «одну з двох взаємопов'язаних

загальних закономірностей уживання стилістично значущих одиниць, що полягає в розбіжності (контрасті) стилістичних забарвлень слів (або більшості слів) у висловленні» [43, 483];

– великий енциклопедичний словник за редакцією А. М. Прохорова зараховує контраст до явищ психологічного рівня та способів впливу на сприйняття людини, визначаючи його як композиційно-стилістичний принцип розгортання мови й різко виражену протилежність [38, 630].

Заслужують також на увагу дефініції поняття *контраст* в авторитетних зарубіжних лексикографічних джерелах:

– словник “The American Heritage Dictionary of the English Language” трактує поняття **contrast** (n) так: 1) відмінності, які порівнюються: – *siblings who contrast sharply in interests and abilities; a color that contrasted clearly with the dark background*; 2) (лінгв.) чітке виокремлення різниці в значеннях: *Voiced and voiceless stops contrast in English but not in Cree*; 3) відмінність, особливо сильна протилежність між предметами або об'єктами, які порівнюються: *the contrast between Northern and Southern speech patterns. There is a sharp contrast between his earlier and later works* [47];

– Collins English Dictionary описує контраст як явища, коли два різні, але пов'язані між собою предмети порівнюються для того, щоб сильніше показати їх протилежність [45].

У лінгвістиці є чимало визначень поняття «контраст», які заслуговують на увагу: «контраст – виражена протилежність у будь-якому зв'язку» [3, 7]; «контраст – це взаємне протиставлення синтагматично зіставлених одиниць» [37, 207]. Утім у контексті нашого дослідження вважаємо, що контраст – фігура мови, яка сформувалася через антонімію лексико-фразеологічних, фонетичних і граматичних одиниць, що втілили контрастне сприйняття автором дійсності.

Відтак, опираючись на теоретичні міркування й лексикографічні визначення поняття *контраст*, стверджуємо, що двоїстість є обов'язковою умовою його існування незалежно від того, чи елементами контрасту є слова, словосполучення, речення. Адже контраст як виражальне протиставлення реалізується саме через протилежність ознак, де в порівняно завершеному висловленні автор-письменник здійснює безпосередній художній вплив на потенційного читача.

Останні десятиліття характеризуються зацікавленістю лінгвістів, що зростає, до мови художньої літератури, особливо з погляду її змістового наповнення, функціональних засобів і прагматичного потенціалу. Під змістом розуміємо відношення світу персонажів до світу читача (реальної дійсності), що становить концептуальний бік літературного твору і властиве йому тією самою мірою, якою він наділений власним текстом [41, 238]. Важливою рисою розвитку мовознавчих студій у цьому напрямі є те, що мовні й мовленнєві закономірності побудови естетично змістового тексту розглядаються в мовному та позамовному, соціокультурному контекстах. «Використання мови для передачі змісту, правильне

розпізнавання смислу повідомлення, оптимальний вибір мовної форми залежно від мети й умов спілкування – усі ці питання й нині перебувають у центрі уваги лінгвістів» [41, 6].

Коли ж ідеться про змістове наповнення тексту (його смисловий потенціал), то варто згадати В. М. Жирмунського, на думку якого, художній твір відрізняється від нехудожнього своєю поетикою (описом змістової форми). Поетика є об'єднувальною ланкою філології та її складових – літературознавства й мовознавства: в основі її системи лежить класифікація підпорядкованих художньому завданню фактів мови, котра здійснюється з позицій лінгвістики. Можемо констатувати, що лінгвістика «розглядає факти загальної лінгвістики у спеціальному художньому застосуванні» [10, 31]. Відтак відмінною рисою художньої мови є її художня дієвість, яка покликана втілювати естетично значиме, емоційно впливаюче відображення дійсності. На відміну від традиційного підходу до вивчення художнього тексту, за яким художня сутність як цілісна система зумовлена її складовими вторинної номінації, під час вивчення дискурсних аспектів художніх текстів сутність елемента художнього мовлення визначається функційно-смисловими властивостями художнього дискурсу як цілісного (відкритого, динамічного) утворення, в нетрях якого зароджується, дозріває й гартується художнє слово, піддається художньо-естетичному ограновуванню [27].

Студії змісту тексту, його структури на рубежі ХХ–ХХІ ст. визначає, на думку Н. С. Болотнової, інтеграція суміжних галузей знання в рамках антропоцентричного, соціолінгвістичного, когнітивного, психолінгвістичного, лінгвокультурологічного напрямів, які об'єднує «зацікавленість до мовної особистості й соціуму, що виявляють себе в текстовій діяльності» [6, 228]. Комунікативний і когнітивний напрями під час аналізу структури тексту взаємопов'язані, що відбито в напрацюванні проблем смислової інтерпретації та концептуального ранжування художнього тексту, структуру якого не можна вивчати у відриві від його семантики й прагматики [26, 122–136; 28, 111–137].

На думку Л. Г. Бабенко, у виокремленні структурних рівнів художнього тексту «виявляється розбіжність, що зумовлено об'єктивно, а саме складністю художнього тексту як об'єкта аналізу, і суб'єктивно – вихідною науковою позицією дослідника». Найпопулярнішим (у лінгвістичному аспекті) порівневим уявленням художнього тексту Л. Г. Бабенко називає «традиційно орієнтоване на мовну стратифікацію з відповідним виокремленням у тексті фонетичного, морфологічного, лексичного й синтаксичного рівнів», особливо наголошуючи на текстовій значимості лексичного рівня як найбільш пов'язаного з ідейно-тематичним змістом тексту [2, 7; 4, 36; 6, 20; 21, 30]. У літературознавстві виокремлюють рівні персонажів, фабули, ідейного змісту [23, 175–185, 233; 35; 36]. У деяких концепціях, які мають культурознавчий характер, диференціюються культурний, естетичний, духовний і мовний макрокомпоненти в структурі художнього тексту [4; 23, 257–258].

Комунікативно-діяльнісний підхід до тексту описується на такі положення: 1) «за кожним текстом стоїть мовна особистість, яка володіє системою мови» [11, 27], тобто його автор, творча індивідуальність, «особистість пишучого» [7, 181]; 2) кожен текст перевернений у соціум, орієнтований на адресата, реципієнта [4, 39; 24, 226], тобто володіє дискурсним потенціалом. Окрім цього, «в ліричному тексті зазвичай є внутрішній адресат» [16, 209]. Як зауважує Н. С. Болотнова, «і в світомоделюванні автора, і в інтерпретації цього процесу читачем відзначається діалектика об'єктивного й суб'єктивного, загального та окремого» [6, 21]. Адже за кожним текстом стоять система мови, дійсність, мовні особистості адресанта й адресата [29, 81–98; 31, 191–205].

При такому підході виділяються динамічні текстові одиниці, що мають мовну та позамовну сутність, які розрізняються функційно й комунікативно, що доказово продемонструвала в серії монографічних праць Н. С. Болотнова, яка розмежовує два основних рівні художнього тексту – інформаційно-смисловий і прагматичний, а також виокремлює їхні складові підрівні, види текстових одиниць кожного рівня та співвідносні із цими одиницями одиниці мовлення й тексту [6, 20]. Існує взаємозв'язок усіх рівнів і підрівнів тексту: прагматичний рівень базується на інформативно-смисловому, їхні одиниці ієрархічно корелюють між собою й у процесі пізнавально-естетичної діяльності адресата [30]. Змістова організація художнього тексту зумовлена сполученістю засобів лексичного, морфологічного, синтаксичного рівнів із вираженням тематичних особливостей художнього тексту. При цьому його естетичний ефект створюється завдяки гармонії форми і змісту при участі мовних засобів усіх рівнів [6, 247].

Складна й розмаїта система художніх засобів на всіх згадуваних рівнях, яка є й безпосереднім відображенням пізнання людиною світу через кореляцію протилежностей, дає змогу говорити про поетику контрасту. Установлено, що вивчення «стилістичних рис використання окремого художнього прийому у творі» [13, 8] здійснюється в рамках аналізу художнього прозового тексту з позицій лінгвопрагматики, яка передбачає рівночасне вивчення мовної й змістової сторін тексту [12, 109], що релевантно для дослідження контрасту як маркера індивідуально-авторського світорозуміння.

На принцип образного контрасту в художньому дискурсі поширюється також типова для контрасту єдність логічного та образно-пластичного принципів: він «відіграє упорядкувальну роль, організуючи елементи тексту, надаючи побудові логічно чіткої форми» [17, 70].

Для лінгвопрагматики, предметом якої є сукупність використаних у художньому тексті мовних засобів, через які автор забезпечує естетичний вплив на читача, вивчення контрасту як змістової категорії є вельми важливим, бо художній текст як в особливий спосіб організована мова має «не тільки свій список слів, а й свою систему синонімів та антонімів» [14, 92]. Антоніми належать до складної й розмаїтої системи художніх засобів, які втілюють контрастне сприйняття письменником дійсності [8, 10].

Аналіз художнього прозового тексту на мета-семіотичному рівні передбачає ретельний аналіз творчості письменника, специфіки його художнього мовомислення, образної системи та ідейного задуму, а також літературного напрямку, тобто інформації історико-філологічного характеру, яку І. В. Гюббенет називає «вертикальним контекстом твору, автора або всього літературного напрямку» [9, 7]. Іншими термінами можна говорити про епістемологію художнього тексту, яка, «як і сам текст, має N-вимірив, бо в кінцевому підсумку все заглиблюється в нетрі мови, яка закріплює структури свідомості, зате безкінечна у своїх пізнавальних інстанціях» [25, 40]. Порівневий аналіз художніх прозових текстів як складно організованої семантичної єдності уможливорює моделювання надтекстового семантичного простору, який відображає контрастний характер художнього світобачення й сприйняття світу слів [32; 34].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, семантичне поле протилежності включає базові номінації супротивних лексем і їхні можливі оказіональні вербалізації, які реалізують класифікаційні зв'язки лексем, виокремлених у художніх текстах, і які експлікують контрастний характер індивідуально-авторського світобачення. Відтак контраст у таких випадках слугує змістовою категорією тексту й розглядається з позицій лінгвопрагматики як феномен внутрішньо/міжтекстової багатопланової дієвості, скерований на творення емоційно-естетичного впливу на потенційного читача в англійськомовному художньому тексті. Словом, контраст є важливим засобом інтерпретативного компонента семантичного простору сучасного англійськомовного художнього прозового тексту і слугує провідником у процесі змістової організації об'єктивної дійсності. Проте феномен контрасту не є однозначним для сучасного мовознавства й потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврасин В. М. Контраст в тексте : сущность и основы типологии / В. М. Аврасин // Структура языкового сознания : сб. ст. – М. : Наука, 1990. – 138 с.
2. Адмони В. Г. Структура грамматического значения и его статус в системе языка / В. Г. Адмони // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках / отв. ред. В. Г. Адмони. – Л. : Наука, 1979. – 405 с.
3. Андреева Г. В. Языковое выражение контраста и его стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Г. В. Андреева. – Л., 1984. – 214 с.
4. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста / Л. Г. Бабенко, И. Е. Васильев, Ю. В. Казарин. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2000. – 534 с.
5. Белодед И. К. Символика контраста в поэтическом языке А. Ахматовой / И. К. Белодед // Поэтика и стилистика русской литературы. – Л. : Наука, 1971. – С. 103.
6. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста : [словарь-тезаурус] / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 384 с.
7. Винокур Г. О. Об изучении языка литературных произведений / Г. О. Винокур // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : [антология] / под ред. проф. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – 237 с.
8. Гудкова Я. А. Антонимия в первичном и вторичном поэтическом тексте (на материале произведений Дж. Г. Байрона «Дон Жуан» и А. С. Пушкина «Евгений Онегин» и их поэтических переводов) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» ; 10.02.04 «Германские языки» / Я. А. Гудкова. – Ростов-на-Дону, 2010. – 25 с.
9. Гюббенет И. В. Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 204 с.
10. Жирмунский В. М. Избранные труды. Теория литературы. Поэтика. Стилистика / В. М. Жирмунский. – Л. : Наука, 1977. – 475 с.
11. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – 7-е изд. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 264 с.
12. Липгарт А. А. Методы лингвопоэтического исследования / А. А. Липгарт. – М. : Московский лицей, 1997. – 220 с.
13. Липгарт А. А. Основы лингвопоэтики / А. А. Липгарт. – 2-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – 168 с.
14. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста / Ю. М. Лотман // Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПб, 1999. – 897 с.
15. Одинцов В. В. Стилистика текста / В. В. Одинцов. – 2-е изд, стереотип. – М. : УРСС, 2004. – 262 с.
16. Падучева Е. В. Семантические исследования : Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Е. В. Падучева. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
17. Постоловская Н. А. Использование контраста в авторских отступлениях в романах Тортона Уайлдера / Н. А. Постоловская // Интерпретация художественного текста в языковом вузе : сб. науч. тр. – Л., 1981. – С. 70–81.
18. Седых Э. В. Контраст в поэзии как один из типов выдвижения (на примере циклов стихотворений «Песни Неведения» и «Песни Познания» У. Блейка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Э. В. Седых. – СПб., 1997. – 18 с.
19. Станиславская С. А. Контраст как принцип организации поэтического текста (на материале ранней поэзии А. Ахматовой и Н. Гумилева) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / С. А. Станиславская. – Саратов, 2001. – 195 с.
20. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : ВГУ, 1985. – 170 с.
21. Сулименко Н. Е. Текст и аспекты его лексического анализа / Н. Е. Сулименко. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2007. – 212 с.
22. Флоренский П. А. У водоразделов мысли / П. А. Флоренский. – М. : Правда, 1990. – Т. 2. – 1990. – 447 с.
23. Хализев В. Е. Теория литературы / В. Е. Хализев. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 2005. – 405 с.

24. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : [монография] / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
25. Штайн К. Э. Русская метапоэтика : [учебный словарь] / К. Э. Штайн, Д. И. Петренко. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2006. – 601 с.
26. Bierwisch M. Formal and Lexical Semantics // Proc. of the XIIIth International Congress of Linguistics. – Tokyo, 1983. – P. 122–136.
27. Chatman S. Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film / S. Chatman. – Ithaca : Cornell UP, 1978. – 262 p.
28. Fillmore Ch. Frame Semantics / Ch. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm. The Linguistic Society of Korea (ed.). – Seoul, 1982. – P. 111–137.
29. Fokkema D. W. The semantic and syntactic organization of postmodernist text / D. W. Fokkema // Approaching postmodernism. Papers presented at a workshop on postmodernism, 1984, Univ. of Utrecht. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1986. – P. 81–98.
30. Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response / W. Iser. – Baltimore ; L. : John Hopkins UP, 1978. – 239 p.
31. Jackson T. E. Literary Interpretation and Cognitive Literary Studies / T. E. Jackson // Poetics Today. – 2003. – Vol. 24. – № 2. – P. 191–205.
32. Modern Literary Theory: A Reader // 4th Edition, Ed. by P. Rice & P. Waugh. – L. : Arnold; N. Y. : Co-published in the USA by Oxford University Press, 2001. – 492 p.
33. Riffaterre M. Text Production / M. Riffaterre. – Columbia : Columbia University Press, 1983. – 341 p.
34. Short M. Understanding texts: point of view / M. Short // Language and understanding. Research Centre for English and Applied Linguistics University of Cambridge. – Oxford : OUP, 1995. – 208 p.
35. Toolan M. J. Narrative: A Critical Linguistic Introduction / M. J. Toolan. – L., & N.Y. : Routledge, 1988. – 282 p.
36. What is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory // Ed. by Kindt T., Muller H-H. – Berlin & N.Y. : Walter de Gruyter, 2003. – 364 p.
37. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 3-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2005. – 579 с.
38. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. ; СПб., 2000.
39. Ефремова Т. Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка. – М. : Дрофа, Русский язык, 2000.
40. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 594 с.
41. Поэтика : [словарь актуальных терминов и понятий] / гл. науч. ред. Н. Д. Тamarченко. – М. : Изд-во Кулагиной ; Intrada, 2008. – 358 с.
42. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
43. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 696 с.
44. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков. – М. : Альта Принт, 2009. – 358 с.
45. Collins English Dictionary – Complete & Unabridged 10th Edition 2009 © William Collins Sons & Co. Ltd. 1979, 1986 © Harper Collins Publishers, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
46. Online Etymology Dictionary, © 2010 Douglas Harper [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/>.
47. The American Heritage Dictionary of the English Language. – Fourth ed.; updated in 2009; published by Houghton Mifflin Company [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://wn.com/the_american_heritage_dictionary_of_the_english_language.

УДК 881.112

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРБАЛЬНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ФОНОВИХ ЗНАНЬ У НАЗВАХ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ

Грінченко Н. О.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

У статті аналізуються типові помилки та труднощі, що виникають у процесі перекладу вербальних репрезентацій фонових знань на матеріалі назв англомовних кінострічок. Авторка розглядає проблему перекладу назв із лінгвістичної та перекладознавчої точок зору, а також бере до уваги ті екстралінгвістичні чинники, які мають безпосередній вплив на якість подібних перекладів.

Ключові слова: вербальна репрезентація, назва, рама, кінореалія, конотат, денотат.

Грінченко Н. А. Проблемы перевода вербальных репрезентаций фоновых знаний в названиях англоязычных фильмов. В статье анализируются типичные ошибки и трудности, возникающие в процессе перевода вербальных репрезентаций фоновых знаний на материале названий англоязычных кинофильмов. Автор статьи рассматривает проблему перевода названий с лингвистической и переводоведческой точек зрения, а также принимает во внимание те экстралингвистические факторы, которые имеют непосредственное влияние на качество подобных переводов.

Ключевые слова: вербальная репрезентация, название, рама, кинореалия, коннотат, денотат.

Grinchenko N. O. The issue of background knowledge verbal representation translation in English film titles. The article highlights basic issues and difficulties which a translator can be faced with in the process of the English film titles adequate translation and adaptation. The author proves the fact that film titles are among the most dynamically developing lexical units possessing a number of highly specific qualities.

Key words: verbal representation, title, frame, cinema realia, connotation, denotation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вербальні репрезентації (ВР) фонових знань у галузі кіноіндустрії належать до надзвичайно динамічних груп лексем, що постійно розвиваються та поповнюються за цілою низкою ознак. Наприклад, Є. В. Жук виділяє 13 класів кіно-та телереалій за їх тематичними ознаками: назви кінокомпаній, основних кінонагород, жанри фільмів, їх типи тощо [4, 86].

Вживання певних кінореалій безпосередньо пов'язано з основними типами кінотекстів, де особливе місце поряд зі сценарієм, титрами та субтитрами посідає назва фільму. Адекватний переклад назви фільму виступає одним із вирішальних чинників його успішного прокату. Власне феномен назви, на думку В. Є. Горшкової, можна розглядати з різних точок зору, насамперед лінгвістичної, філософської та перекладознавчої [3, 27]. Такий різновид перекладу потребує особливої майстерності, оскільки у цій ситуації перекладач не може застосувати метод експлікації, позатекстові посилання або примітки, що дають найбільш повне уявлення про соціокультурні особливості ВР і сприяють її універсалізації.

Актуальність дослідження даної проблеми продиктована інтенсифікацією процесів глобалізації та активної взаємодії культур, які висувають нові вимоги до усіх учасників. Тому в сучасному світі перекладача розглядають як посередника між комунікантами, що належать до різних лінгвокульту-

турних спільнот з відмінними концептуальними картиними світу. Когнітивні системи усіх учасників процесу комунікації стають одним із визначальних чинників, а фонові знання перекладача починають відігравати особливу роль. Обраний матеріал для дослідження також викликає значний інтерес, адже кінотекст є одним з найбільш культурно детермінованих, а тому і його переклад розглядається як культурно-обумовлений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням І. Р. Гальперіна, назва – це скомпресований, нерозкритий зміст художнього твору, що поєднує у собі дві основні функції – номінації та предикації [2, 133]. У такому тлумаченні назва твору виступає як певна концептуальна інформація, що прагне до повного розгортання у свідомості реципієнта.

Функції назви фільму у контексті цієї статті видаються нам подібними до назви літературного твору, оскільки в обох випадках назва (заголовок) приваблює потенційного реципієнта (читача, глядача) та стає першим етапом у його ознайомленні з текстом. А. Велесова-Борисова називає це функцією антиципації, очікування певної події [9].

Деякі дослідники, наприклад Н. О. Кожина, схильні ототожнювати функції назв кінофільмів та книжок, вказуючи, що рекламна функція часто може конфліктувати з усіма іншими (репрезентативною, номінативною, естетичною тощо) [6]. Однак у порівнянні з назвою літературного твору, назва фільму може набагато більшу автономію. У сучасних реаліях типовою стала практика, коли назва кінострічки розпочинає своє функціонування у медійному та побутовому

дискурсах набагато раніше, ніж поява самого фільму на екранах. Зокрема, назва третьої частини популярної франшизи «Тор» *Thor: Ragnarok*, світова прем'єра якої запланована на 25 жовтня 2017 року, стала відома широкому загалу ще восени 2014 року. Така «завбачливість» кінокомпаній може викликати як позитивні, так і негативні асоціації, які пізніше незмінно накладуються на процес сприйняття самого фільму на підсвідомому рівні. Лише сама назва фільму, особливо коли мова йде про її неадекватний переклад, здатна або привабити, або відштовхнути потенційного глядача. Саме тому мета цієї статті – розглянути типові помилки та труднощі, з якими може зіткнутися перекладач у процесі відтворення наявних у назвах англійських фільмів ВР фонових знань.

Реалізація даної мети передбачає розв'язання наступних завдань:

– розглянути типові помилки, пов'язані з перекладом ВР фонових знань, за класифікацією І. Г. Ігнат'євої, проілюструвавши їх прикладами як вдалої, так і невдалої адаптації назв англійських фільмів російською та українською мовами;

– спробувати з'ясувати, яка саме ВР була закладена у оригінальну назву фільму і які фактори завадили її повному або частковому зчитуванню та адекватному перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ю. М. Лотман, досліджуючи поняття «рама» у мистецтві, підкреслював особливу моделюючу роль категорій початку та кінця тексту, що безпосередньо пов'язана з найбільш загальними культурними моделями [7, 207]. З позиції культури-адресанта ВР фонових знань, в тому числі і кінореалії, передають інформацію, що віддзеркалює основні характеристики національного менталітету, які є нетиповими для культури-одержувача і можуть не співвідноситись зі звичними категоріями форми та змісту за умови наявності культурологічних лакун [8, 144]. Саме необхідність їх заповнення у свідомості

реципієнта перекладу і є основною метою експлікації фонових знань. Однак перекладачеві дуже важко іноді буває вирішити, яка саме інформація відсутня у реципієнта і які фонові знання потребують експлікації для продукування адекватного та рівноцінного перекладу. Саме тому перекладу будь-якого тексту має передувати аналіз, під час якого перекладач визначає загальну стратегію перекладу, а також аналізує потенційні труднощі та можливі принципи відбору мовних відповідників для їх подолання. На цій підготовчій стадії відбувається зчитування та розшифровка корпусу ВР фонових знань та формування стратегії і відбору прийомів для їх адекватної передачі. Відсутність або неповнота необхідних фонових знань чи нерозуміння перекладачем відмінностей між англійськими та українськими ВР можуть спричинити комунікативний збій.

Природно, що при адаптації оригінальної назви фільму не завжди можливо зберегти його початковий вигляд. Трансформації ВР фонових знань при перекладі можуть бути обумовлені цілою низкою стилістичних, лексичних або граматичних факторів. Крім того, перекладачі, що працюють у кінобізнесі, часто обмежені не лише часовими рамками, але й маркетинговими стратегіями компаній-локалізаторів, тому їм не завжди вдається уникнути помилок та викривлень у перекладі назв фільмів, що містять вербальні репрезентації фонових знань. Для позначення подібних викривлень Н. В. Бочарнікова використовує термін «дезорієнтуючий переклад», що має на меті формування хибних уявлень стосовно жанрово-стильових особливостей кінострічки (жанрової природи, атрибутивності, приналежності до певної серії/франшизи) [1, 33]. Подібні випадки дезорієнтуючого перекладу або адаптації пов'язані зі значною комерціалізацією кіноіндустрії та гонитвою за високими показниками бокс-офісу.

Найбільш типові помилки, пов'язані з перекладом ВР фонових знань, російська дослідниця І. Г. Ігна-

Таблиця 1

Переклад англійських назв фільмів, які містять ВР фонових знань

	Оригінальна назва	Офіційний український/ російський переклад	Труднощі/помилки під час перекладу
1.	Silver linings play-book (2012)	«Мій хлопець – псих»	ВР не розпізнана, назва дає хибне уявлення про жанр фільму
2.	Sweet Home Alabama (2002)	«Стильная штучка»	ВР не розпізнана, назва дає хибне уявлення про жанр фільму
3.	Concussion (2015)	«Защитник» «Оборонець»	ВР не розпізнана, назва частково створює хибне уявлення про жанрову природу фільму
4.	The good shepherd (2006)	«Ложное искушение»	ВР розпізнана, але експлікована неповно, зі спотворенням культурної референції
5.	Safe house (2012)	«Код доступа «Кейптаун»	Контекстуальна заміна ВР на більш нейтральну лексичну одиницю, яка зміщує акценти на місце дії
6.	Cinderella man (2005)	«Нокдаун»	Повна контекстуальна заміна назви оригіналу, яка дає чіткіше уявлення про жанрову природу фільму
7.	The Bucket list (2007)	«Пока не сыграл в ящик» «Список ostatnich бажань»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
8.	Pulp fiction (1994)	«Криминальное чтиво»	ВР розпізнана, один з елементів словосполучення замінено на більш стилістично забарвлений
9.	Die hard (1988)	«Крепкий орешек»	ВР розпізнана і адекватно адаптована

тєва розподіляє на 4 групи: 1) ВР залишилась нерозпізнаною; 2) перекладач розпізнав ВР, але вона була перекладена з порушенням норм і конвенцій *target language*; 3) ВР була розпізнана, але вона перекладена лише на основі денотативного значення слова; 4) ВР розпізнана, але експлікована неповно або недостатньо [5, 16]. Ця класифікація може бути застосована під час розгляду конкретних випадків як адекватного, так і неадекватного перекладу назв кінофільмів (див. таблицю 1), але, як і будь-яка інша класифікація, вона не є вичерпною. У деяких випадках очевидно, що перекладач був змушений використати контекстуальну заміну через неможливість адекватної передачі конотативного значення англомовної назви або з метою формування у глядача більш точного уявлення про жанрові особливості фільму.

Розглянемо детальніше декілька прикладів неадекватного перекладу ВР фонових знань, що наведені у таблиці.

Фільм режисера Девіда О. Рассела **Silver linings playbook** (2012) – це екранізація відомого однойменного роману Метью Квіка, опублікованого 2008 року, який приніс своєму автору світову славу та престижну американську літературну премію PEN Hemingway Award. Неважно помітити, що оригінальна назва як книги, так і фільму містить посилання на відому англійську приказку *Every cloud has a silver lining*, тобто «немає лиха без добра». В процесі адаптації назви фільму російською та українською мовами ВР було повністю проігноровано, хоча на той час вже було опубліковано російський переклад книги під назвою «Серебристий луч надєжды». Натомість, були підібрані такі лексичні одиниці, які повністю нівелювали натяк на драматичну складову у сюжеті кінострічки та змістили акценти для цільової аудиторії, оскільки назва «Мій хлопець – псих» більше апелює до вікової категорії 14-16 років, тоді як головні герої фільму – люди, що переживають розпад свого першого шлюбу, тобто дещо старші.

Sweet Home Alabama (2002) – оригінальна назва кінофільму за участю акторки Різ Візерспун та пісні

американського рок-кантрі гурту Lynard Skynard з міста Джексонвілл, штат Флоріда, записаної у 1964 році. Пісня є доволі популярною у США та свого часу була включена до саундтреків багатьох відомих фільмів, наприклад «Форрест Гамп». Але у російському та українському культурному полі вона є фактично невідомою, тому не дивно, що при перекладі російською мовою ця ВР була повністю замінена.

Оригінальна назва режисерського проекту Роберта Де Ніро **The good shepherd** (2006), присвяченого роботі агента ЦРУ, містить ВР, яка є прямою апеляцією до Біблії, зокрема, до Нового Завіту. При адаптації назви російською мовою, перекладач змінив джерело апеляції, звернувшись до старозавітних мотивів спокуси. Разом з тим, з незрозумілих причин, замість прямого еквіваленту «пастир добрий» з чіткою позитивною конотацією, лексема «спокуса» була доповнена негативно забарвленим прикметником «хибна» (рос. «Ложное искушение»). Таким чином, у процесі адаптації мало місце зі спотворенням культурної референції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переклад назв англомовних фільмів, що містять у своїй структурі ВР фонових знань, – надзвичайно складний процес, зумовлений цілою низкою як мовних, так і екстралінгвістичних, а подекуди й відверто комерційних чинників. Входячи в комунікативну систему кіно, вони беруть участь у комунікації, представляючи собою її одиниці. Крім того, назви кінофільмів мають потужний естетичний потенціал, який повинен бути врахованим при їхньому перекладі. Завдання перекладача полягає не лише у зчитуванні та адекватній передачі ВР, але й у формуванні у потенційного глядача адекватних уявлень та очікувань щодо естетичної та жанрової природи кінострічки. У більшості випадків ті чи інші елементи назв потребують додавання, заміни або експлікації лексичних елементів для розширення їх когнітивного навантаження. У таких складних випадках вдалий вибір перекладацької стратегії відіграє вирішальну роль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарникова Н.В. Дезориентирующий перевод названий кинотекстов как явление коммерческой адаптации / Н. В. Бочарникова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 25 (240). – Филология. Искусствоведение. Вып. 58. – С. 32–38.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – 5-е изд, стереопит. – М. : КомКнига, 2007. – 144 с. – (Лингвистическое наследие XX века).
3. Горшкова В. Е. Название фильма как неотъемлемая часть образа-смысла // Перевод в эпоху постмодерна: коллективная монография. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – С. 28–37.
4. Жук Е. В. Особенности перевода англо-американских реалий в области кино и телевидения / Е. В. Жук // Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам : материалы II Международной конференции, посвященной 87-летию образования Белорусского государственного университета, 30 октября 2008 г. / редкол.: В. Г. Шадурыский [и др.]. – Минск: Тесей, 2008. – С. 85–86.
5. Игнатъева И. Г. Вербальные репрезентации фоновых знаний в медиатекстах и способы их передачи в переводе (на материале медиаиздания «The Economist») : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. Г. Игнатъева. – Москва, 2010. – 20 с.
6. Кожина Н.А. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии // Проблемы структурной лингвистики. Ежегодник. АН СССР. Ин-т рус. яз. – М., 1988. – С. 167–183.
7. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман // Об искусстве. – СПб., 1998. – С. 14–374.
8. Федорова И. К. Перевод кинотекста в свете концепции культурного переноса: проблема переводческой адаптации / И. К. Федорова // Вестник Челябинс. гос. ун-та. Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 39, № 43(181). – С. 142–149.
9. Veleva-Borissov A. La théorie interprétative de la traduction et les titres: thèse de doctorat / A. Veleva-Borissov. – Paris: ESIT, 1993. – 609 p.

УДК 821.111.09 «11/14»

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII – XV СТ.

Гродський І. Я.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено дослідженню прагматичних характеристик звертань у середньоанглійських лицарських романах. Аналіз лицарських романів показав, що функціональний клас мовних одиниць звертань у середньоанглійській мові може бути маркований різними конструкціями. Поруч із номінальними формами звертання досліджуються нові тенденції у функціонуванні іншого засобу вираження зверненості в середньоанглійській мові – апеллятивні займенники.

Ключові слова: лицарський роман, звертання, мовленнєвий акт, комунікативна ситуація, ілюктивна сила.

Гродский И. Я. Языковые средства выражения обращений в английских рыцарских романах XII–XV вв. Статья посвящена исследованию прагматических характеристик речевого акта обращений в среднеанглийских рыцарских романах. Анализ рыцарских романов показал, что функциональный класс языковых единиц обращений в среднеанглийском языке может быть маркирован различными конструкциями. Рядом с номинальными формами обращения исследуются новые тенденции в функционировании другого средства выражения обращенности в среднеанглийском языке – апеллятивные местоимения.

Ключевые слова: рыцарский роман, обращение, речевой акт, коммуникативная ситуация, иллокутивная сила.

Grodskiy I. Ya. Linguistic means of expression of addresses in the Middle English romances of the 12th – 15th centuries. The article seeks to highlight the characteristics of the speech act of address in the Middle English romances. The analysis of romances holds that the functional class of linguistic units of address in the Middle English may be marked with different constructions. New tendencies in the functioning of appellative pronouns as a means of speech addressee-orientation expression in the Middle English are examined along with the nominal forms of address.

Key words: Middle English romance, address, speech act, a communicative situation, illocutionary force.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема опису комунікативної дії звертання лежить в особливій площині досліджень, що зумовлюється несиметричністю відносин між формою висловлень і їхнім змістом. Нині спостерігається нестача системних діахронічних досліджень звертань, що зумовлює **актуальність і новизну** такої розвідки.

Метою статті є виявлення прагматичних ілюктивних характеристик звертань у середньоанглійських лицарських романах. **Об'єктом** – звертання в середньоанглійських лицарських романах, предметом – комунікативно-прагматичні властивості звертань у середньоанглійських лицарських романах. **Матеріалом** для аналізу слугують звертання, дібрані з англійських лицарських романів XII–XV ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функція звертань полягає у маркуванні рольових і соціальних відносин, які встановлюються в рамках комунікативного акту. Факт уживання того чи іншого звертання мусить неодмінно свідчити про певну ситуацію, мікроклімат спілкування та його тональність. Питання, дотичні до звертання, привертала увагу І.О. Бодуена де Куртене та О. О. Потєбні, Г. Ерісманна, К. Бруннера, Б. Мільйоріні, С. Лануцца. Форми звертання, пов'язані з

мовним етикетом, були предметом дослідження С. К. Богдана, Я. К. Радевич-Винницького, І. Т. Піррайнена, С. Г. Тер-Мінасової, Н. І. Формановської, В.П. Пономаренко, Н.М. Фірсової, І.В. Корнійко, а також П. Браун і С. Левінсон, котрі розробили теорію ввічливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми розглядаємо звертання як важливий соціо- й психолінгвістичний феномен, оскільки реалізація його засобів значною мірою залежить від таких чинників, як соціальний стан учасників мовленнєвого акту, їхній вік, службові й персональні стосунки, ступінь спорідненості, освіта, виховання, характер, смаки тощо. Звертання є також однією з центральних одиниць мовленнєвого етикету. Звідси впливає його зв'язок із проблемами культури мови. Етичний аспект звертання тісно пов'язаний із культурологічним у широкому розумінні [7, с. 9], напр.:

(1) *Arthour con onsware, / & sayd, "sir corays knyzt, / If pou craue batayl bare, / Here faylez pou not to fyzt."* (SG, I. XII. 275-278) – Відповів йому Артур: «**Вельмишановний лицарю**, якщо Вас порадує поєдинок, ніхто Вам не відмовить».

(2) *Lefdi, me queen, / And Horn ich schal thee fecche,* (KH, 354-355) – «**Моя дорога леді, моя королево**, / я поверну Вам Хорна».

Стосовно морфологічної експлікації звертання більшість учених дотримуються визначення, поданого у «Словнику лінгвістичних термінів», згідно з яким звертання – це використання іменників, займенників, субстантивованих прикметників чи

еквівалентних їм словосполучень для називання осіб і предметів, до яких звернена мова; синтаксично звертання оформлюється зазвичай суперсегментними (просодичними) засобами [9, 276]. Як свідчать дослідження явища звертання, морфологічні засоби його вираження є універсальними, принаймні в германських мовах. Це іменники або субстантивовані частини мови, займенники. Розбіжності стосуються, звичайно, складу парадигм номінальних і прономінальних форм звертання, зумовлених системою кожної конкретної мови.

Для звертань середньоанглійської мови характерні адекватні номінації, які вказують на статеві, вікові, статусно-рольові характеристики адресата на зразок: *kyng* (КН, 208, 665); *yon king* (АМА, II. 1784); *sir cortays knyzt* (SG, I. XII. 276); *schir knycht* (Lancelot, 558); *knight* (КН, 1320); *palmare* (КН, 1105); *leue fere* (КН, 1013); *lefdi* (там само, 352); *quen so dere* (там само, 1210); *felawe* (ВН, 118); *dere dame* (SG, I. XXI. 470); *madame* (АА, 745); *damasele* (ВН, 1125); *sire emperur* (ВН, 3085); *lordinges* (ВН, 2957); *lordes* (Gamelyn, I. 26, III. 331, IV. 473); *louerd* (HD, 617); *lord* (ВН, 385); *lege lorde of my lyf* (SG, II. III. 545); *massager* (ВН, 4262); *palmer* (ВН, 2053); *bachelor* (ВН, 3731); *gouvernour* (SG, I. X. 225); *bermen* (HD, 866); *porter* (Gamelyn, V. 573); *fischer* (GW, 2449); *hunters* (Tristrem, I. 505); *mayster* (HD, 1136); *marchaunt* (Tristrem, II. 1543); *man* (Isumbras, 250); *traitour* (GW, 3200); *traytour* (Athelston, 761); *christen* (GW, 1348); *pilgrim* (GW, 2043); *Gode sir* (SG, II. XIV. 811); *Sir* (АА, 1169); *Ser* (Isumbras, 233); *Sir conquerour* (АМА, I. 831); *Sire* (ВН, 3741). Адекватність номінації означає відповідність уживаної форми звертання характеристиці адресата й комунікативній ситуації. Перелік адекватних звертань значно урізноманітнюється та розширюється в XIV–XV ст.: *sere* (Athelston, 109); *syr* (SL, 95; Emaré, 418); *syre* (SL, 918); *schir* (Lancelot, 578).

Неадекватні номінації, тобто ті, які позначають невідповідність уживаної форми звертання характеристиці адресата й комунікативній ситуації, здійснюються одиницями на зразок: *fader* (SD, 681); *my fadyr* (Emaré, 172); *moder* (FB, 325); *felaze* (=brother) (КН, 1533); *brodyr* (SL, 854); *brother* (АА, 1067); *brothere* (Gamelyn, II. 175); *doughter* (ВН, 1437; SD, 680; GW, 87); *son* (АА, 1756; FB, 90, 375, SD, 701; GW, 3427); *nevew* (nephew) (АМА, I. 689); *child* (=young man) (КН, 201; Tristrem, I. 655); *cosin* (АМА, I. 343); *yonge men* (Gamelyn, V. 634); *swetyng paramour* (sweet lover) (SL, 303). Вони супроводжуються фразами, які здебільшого підкреслюють якісні або відносні (причетність до божественного, умовне включення в родину) характеристики співрозмовника: *Lord Crist* (ВН, 2713); *Iesu Crist* (HD, 595); *Allweldand God* (all-ruling God) (АМА, I. 397); *Deus* (HD, 2096, 2114); *gode lemman* (ВН, 2182); *leue child* (КН, 1457); *leve son* (FB, 316); *leue fere* (КН, 1013); *leue sire* (HD, 909); *mi leve* (АА, 319); *leve leman* (АА, 2378); *my lemman* (SL, 717); *my creature* (beloved) (SL, 745); *leve moder* (SD, 697); *leve sone* (Isumbras, 166); *min hende sone* (SD, 595); *my dere* (SG, III. XIV. 1492); *my dere sun* (SD, 1081); *dere love* (АМА, I. 703); *mi frende* (GW, 154); *my lefty frende* (SL, 858).

Ми дотримуємося думки про те, що форма звертання, її вживання та функціональне навантаження детермінуються комунікативною ситуацією. Комунікативна ситуація є досить загальним поняттям, яке не має однозначної дефініції. Більшість дослідників зараховують до комунікативної ситуації соціальні фактори чи умови спілкування. У термінах теорії когнітивної обробки дискурсів такі умови становлять соціальний контекст, що утворюється категоріями: приватне, суспільне, інституційне, формальне, неформальне, які, у свою чергу, можуть далі аналізуватися в термінах таких категорій: позиції, властивості, стосунки, функції [2, 23]. До соціальних чинників реалізації конкретного акту звертання У. Піпер [14, 18] зараховує, з одного боку, адресанта й адресата, а з іншого – соціальне середовище, що складається із соціально-культурного досвіду комунікантів, певної соціальної структури суспільства, яка актуалізується в конкретній соціальній ситуації. Така позиція визначає загальні засади дослідження чинників форм звертання і форм його вживання. Отже, комунікативна ситуація є своєрідним середовищем, у якому «народжується» й «живе» та чи інша форма звертання, напр.:

(3) *Astow art Lord so fre, / Thou lete me never spille.* (Sir Tristrem, I. 395–396) – «**Боже, великодушний**, не дай мені загинути».

(4) *“Man, wylt thou leve on my lay / And doo alle thy goodes away / And helpe me in my fight”* (Sir Isumbras, 250–252) – «**Чоловіче**, відкинь свої Боги / повір у мою релігію / допоможи мені у боротьбі».

Соціальні ролі та соціальний статус, безумовно, пов'язані між собою, проте вони є різноплановими поняттями. Соціальна роль – це величина змінна, особливо якщо йдеться про короткочасні ролі. У повсякденному спілкуванні кожна мовленнєва особистість щохвилини грає певну соціальну роль, яка визначається довготривалими/постійними або короткочасними характеристиками людини. Постійною характеристикою, яка визначає соціальну роль комуніканта, виступає стать. До довготривалих, хоча й змінюваних, характеристик належать вік, професія, становище в сім'ї. До ролей, які визначаються вказаними характеристиками, зараховуємо, наприклад, ролі короля – *kyng* (КН, 208, 665), королеви – *quen so dere* (КН, 1210), лицаря – *knycht* (Lancelot, 3473), матері – *moder* (FB, 325), батька – *fader* (АМА, III. 2735), брата – *brodyr* (SL, 854), дочки – *doughter* (SD, 680), сина – *son* (АА, 1756), двоюрідного брата – *cosin* (АМА, I. 343), племінника – *nevew* (АМА, I. 689), дитини – *child* (КН, 1457) тощо. До нетривалих або короткочасних соціальних ролей мовної особистості належать ролі купця – *marchaunt* (Tristrem, II. 1543), гостя – *man* (Isumbras, 250), єпископа – *bysschop* (Athelston, 364), палігрима – *palmer* (Isumbras, 517), рибака – *fischer* (GW, 2449), мисливця – *hunters* (Tristrem, I. 505), вантажника – *bermen* (HD, 866), зрадника – *traytour* (Athelston, 761) тощо. Із цього випливає, що соціальні ролі слугують маркерами функціонального навантаження, позиції особистості в соціальному середовищі в певний період часу – короткий або тривалий [10, 30].

Звертання, що сигналізують про наявність максимальної різниці в соціальному статусі учасників розмови, виражені конструкціями типу **гонорифічний прикметник + титул**. Труднощі у відтворенні цих форм пов'язані в цьому випадку з атрибутивним гонорифічним прикметником, який збільшує дистанцію між героями лицарських романів. Водночас його не потрібно інтерпретувати в прямому значенні: він лише є частиною усталеної етикетної формули, характерної для свого часу, що засвідчує більшу повагу до адресата [8, 174]. Наприклад, у північному діалекті можемо зустріти такі апелювати: *mi swete thing* (Tristerm, II. 1866), *mi leman fair and swete* (Tristerm, III. 3303), у північно-західному центральному – *cortays knyzt* (SG, I. XII. 276), *gode sir* (SG, II. XIV. 811), *lege lorde* (SG, II. III. 545), у північно-центральному – *yon king* (AMA, II. 1784), *Allweldand God* (all-ruling God) (AMA, I. 397), *dere love* (AMA, I. 703), у північно-східному центральному – *fair ladye* (Emaré, 703), *my dere sone* (там само, 844), *swete syr* (там само, 970), у східно-центральному – *leue fere* (KH, 1013), *leue child* (KH, 1457), у південно-східному – *swetyng paramour* (sweet lover) (SL, 303), *my lefty frende* (там само, 858), у південно-східному центральному – *leve moder* (SD, 697), *min hende sone* (там само, 595), *my dere sun* (там само, 1081), у східно-центральному з впливом південного – *gode lemman* (BH, 2182).

Зауважимо, що, як свідчать діахронічні дослідження, система апелювативних займенників у сучасній англійській мові була такою не завжди. Стосунки між комунікантами від інтимних до дистанційних регулювались на різних етапах розвитку англійської мови по-різному [4, 137]. Морфологічні й загалом структурні зрушення відбулися протягом середньоанглійського періоду (XII–XV ст.). У XIII ст. повністю зникла, як і в інших германських (і не тільки германських) мовах, двоїна іменника [1, 101]. У 2-й особі однини форма іменного відмінка *þū* перетворилася на *þou* (thou), до того ж, замість кількох форм непрямих відмінків, розвинулася лише одна об'єктна форма – *thee*. У множині їм відповідали *ye* (*ge*) й *yow* (*gew*, *ou*) [3, 55].

Досить рано суб'єктна форма множини *ye* (як і її відповідники в романських мовах) почала виступати як субститут *thou* у звертанні до однієї особи [6, с. 69]. Проте вже в XIII–XIV ст. об'єктна форма *yow* (*yow*) «вам, вас» почала вживатися замість так само об'єктної, але сингулярної форми *thee* «тобі, тебе» й навіть номінативної *thou* «ти» як шанобливе звертання до однієї особи, спочатку вищої, а згодом і рівної за соціальним рангом. Цілком можливим видається вплив французької мови, в якій «увічливе» *vous* «Ви» на той час було вже досить поширеним, що вже зазначали дослідники історії англійської мови [1, 103].

Трансформація займенникової системи стала причиною зрушень у дієслівній парадигмі, проявом яких було зменшення кількості флективних форм, а форми 2-ї особи однини почали виходити з ужитку. Щоправда, вони (передусім суб'єктна *thou* «ти») ще використовуються як поетичний засіб стилізації.

Лише у XX ст. англійський займенник 2-ї особи множини *yow*, що виконував функції форми ввічли-

вості, нейтралізувався, витіснивши тепер уже застаріле *thou* «ти» і набувши, отже, універсальної функції у звертанні. Однак застарілі форми (тобто *ye*, *thou* або *thee*) теж подекуди вживаються ще й тепер як виразні стилістичні засоби, зокрема, в поезії [13, 1761].

Що ж до старих форм однини (*thou* і *thee*), то вони зустрічаються також у фольклорних піснях, у діалектному мовленні в північній Англії, зокрема в Йоркширі, переважно в мовленні представників старшого покоління та іноді у Шотландії [12, 193].

В англійському мовленні шотландців може створюватися протиставлення форм особових займенників 2-ї особи за ознакою числа. Існування цієї суто діалектної й стилістично маркованої форми трактується як намагання «заповнити відсутню ланку в системі прономінальних форм звертання», навіть «тяжіння англійської прономінальної системи до двоелементної» [6, 70–71], тобто своєрідний вияв зворотного розвитку.

Сучасна англійська стала фактично єдиною германською мовою, що не має саме «ввічливих» форм 2-ї особи. За таких умов «усі реєстри контактів, від підкреслено офіційних до грубо фамільярних, передаються іншими засобами мови – інтонацією, вибором відповідних слів і конструкцій» [11, 4]. Маються на увазі власні імена й титули, а також «увічливі» дієслівні форми, вигуки тощо.

Типові етикетні форми звертання – це своєрідний мовний фонд, що наче регулює суспільні та особисті стосунки між носіями цієї мови [5, 185].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Суспільний розвиток Англії в XII–XV ст., зміни її соціально-економічного устрою, що призвели до зміни соціального складу, а також змін в системі соціальних цінностей і норм спричинили модифікації парадигми форм звертання. Комплексний підхід до вивчення звертання як етикетної одиниці дав змогу установити діалектичну єдність номінативно-змістового боку звертання з його прагматичною і стилістичною функціями. При цьому прагматичний зміст звертання кваліфікується як компонент семної структури слова, що матеріалізує екстралінгвістичну інформацію, яка співвідноситься з комунікативно-прагматичною ситуацією чи з її окремими параметрами. Тенденція до спрощення стосується як лексичної реалізації форми звертання (відмова від уживання титулів), так і лексичного оточення форм звертання: зменшення/спрощення дескрипторів звертання.

Збереження певних реліктових форм на рівні діалектного мовлення є, як відомо, досить поширеним явищем у багатьох мовах. Збереглися так само діалектні варіанти *yow* : *ya* (у центральній частині Англії) або *ee* (на південному заході). Форма *ye* зрідка вживається також у розмовному мовленні у випадках на зразок *how d'ye do?* – «здрасуйте; як ся маєте?».

Доречним видається зазначити, що максимальна уніфікація займенникової системи звертання в сучасній англійській літературній мові створює чималі труднощі для перекладу, передусім художнього, оскільки в мові перекладу досить часто важко зробити вибір між «ти» або «Ви». Саме цей аспект дослідження звертання вбачаємо перспективним у подальших наукових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бруннер К. История английского языка : в 2 т. / К. Бруннер ; пер. с нем. С.Х. Васильевой. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – Т. II. – 1955. – С. 387–392.
2. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Ильиш Б. А. История английского языка / Б. А. Ильиш. – М. – Л. : Учпедгиз, 1935. – 144 с. – С. 138–143.
4. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / І.В. Корнійко; Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 218 с.
5. Морозова И. Б. Обращение как одна из основных речевых единиц в современном английском языке / И. Б. Морозова, Е. В. Сорочинская // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Латстар, 2000. – Вип. № 8. – С. 180–190.
6. Оликова М. А. Обращение в современном английском языке / М. А. Оликова. – Львов : Вища шк., 1979. – С. 81–83.
7. Пономаренко В. П. Еволюція засобів звертання в індоєвропейських мовах: компаративно-типологічний аспект : автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.17 / В. П. Пономаренко ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2010. – 32 с.
8. Рушак О. Звертання у художньому тексті: проблеми відтворення (на матеріалі шекспірової трагедії “Hamlet, Prince of Denmark” та її українського перекладу Григорія Кочура / О. Рушак // Іноземна філологія. – Львів, 2014. – Вип. 127. – Част. II. – С. 170–177.
9. Словарь лингвистических терминов / под ред. А.Ахмановой. – М. : Сов. энциклопедия, 1956. – 607 с.
10. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. – М. : Высш. шк., 1989. – 159 с.
11. Формановская Н. И. Речевой этикет. Русско-английские соответствия / Н. И. Формановская, С. В. Шевцова. – М. : Высш. шк., 1992. – 80 с.
12. British phrasebook / [E. Bartsch-Parker, S. Burgen, R. Crowe et al.]. – Hawthorn : Lonely Planet Publ., 1999. – 300 p.
13. Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English language / E. Klein. – I–II. – Amsterdam-London-New York : Elsevier Publ. Co., 1966–1967. – 1776 p.
14. Pieper U. Zur Interaktion linguistischer, sozialer und biologischer Variablen im Problemkreis der “Anrede”/ U. Pieper // Anredeverhalten. – Tübingen : Narr Verlag, 1984. – S. 9–24.

УДК 81'367.335

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПУБЛІЦИСТИЦІ О. ЗАБУЖКО

Гузенко С. В., Ляшок О. Р.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

У статті розглянуто типи складнопідрядних речень як засіб реалізації комунікативних стратегій автора у публіцистичному дискурсі. Прیدілено увагу змістовим стратегіям інформування і переконання у письменницькій публіцистиці. Наведено приклади реалізації деяких комунікативних тактик.

Ключові слова: комунікативна стратегія, дискурс мас-медіа, складнопідрядні речення.

Гузенко С. В., Ляшок О. Р. Сложноподчиненные предложения как средство реализации коммуникативных стратегий в публицистике О. Забужко. В статье рассмотрены типы сложноподчиненных предложений как средство реализации коммуникативных стратегий автора в публицистическом дискурсе. Уделено внимание смысловым стратегиям информирования и убеждения в публицистике писательницы. Приведены примеры реализации некоторых коммуникативных тактик.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, публицистический дискурс, сложноподчиненные предложения.

Guzenko S. V., Lyashok O. R. Complex sentences as a means of implementing communicative strategies in O. Zabuzhko's writings. In the article the author explores the types of complex sentences as a means of implementing author's communication strategies of mass-media discourse. The semantic strategies of information and beliefs in writing journalism has been investigated. The author provides examples of implementation of some communication tactics.

Key words: communication strategy, mass-media discourse, complex sentences.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аналіз мовних явищ з комунікативно-когнітивних позицій є актуальним у сучасному мовознавстві. Дедалі більший інтерес викликають наукові розвідки, присвячені дослідженню мови як інструменту впливу на свідомість і дії мовця.

На сьогодні особливо актуальним є вивчення впливу мови мас-медіа, оскільки в сучасному суспільстві роль засобів масової комунікації стрімко зростає. Так, періодична преса, радіо, телебачення стають для більшості громадян єдиним каналом поповнення знань, створення ними у своїй свідомості картини світу [4, 208]. Відбувається взаємоплив мови засобів масової комунікації і мовної системи в цілому.

Різноманітні стилістичні засоби і прийоми, усі мовні ресурси публіцистичного тексту спираються на синтаксичну будову та способи його текстотворення, що сприяє розкриттю естетичного змісту твору та експресивної семантики мовних одиниць. Дослідники зазначають, що саме в синтаксичній будові мови закладені особливо великі можливості для вираження комунікативного потенціалу [2, 134]. Синтаксис авторських публіцистичних текстів та його функції все ще потребують системного вивчення, що і зумовило **актуальність** нашої розвідки.

О. Забужко – важлива постать не тільки сучасної української художньої літератури, а й публіцистики. Її виступи постійно з'являються у пресі, впливають на розуміння масовою аудиторією визначних для розвитку українського соціуму подій. Але письменницька публіцистика як специфічне явище загалом, та авторська публіцистика О. Забужко зокрема, що функціонує у медіапросторі, теж залишається поза увагою лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтенція автора, його мета, мотивація, обставини, досвід зумовлюють комунікативну стратегію – комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [1, 116].

Єдиної типології стратегій поки що не створено. Розрізняють два типи комунікативних стратегій: власне комунікативну і змістову. Власне комунікативна стратегія – це правила і послідовність комунікативних дій, яких дотримується адресант. Змістова стратегія – це покрокове змістова планування мети з урахуванням наявного «мовного матеріалу» (мовного коду) у межах кожного ходу (кроку) в комунікації [1, 119].

Серед стратегій у публіцистичному дискурсі слід виділити **змістову стратегію інформування**, що регламентує вибір, структурування і подання в повідомленні (як у вербальній, так і в невербальній частині) інформації про факт, чи новину, що є основою публіцистичного тексту.

Іншою змістовою стратегією є **змістова стратегія переконання, аргументації**. Її застосування є доволі результативним, адже комунікативно-прагма-

© Гузенко С. В., Ляшок О. Р. Складнопідрядні речення як засіб реалізації комунікативних стратегій у публіцистиці О. Забужко

тичними цілями публіцистичного дискурсу є зміна переконань адресата, доведення істинності запропонованої тези, контроль за свідомістю адресата з метою можливої зміни його моделі світу. Усі цілі об'єднує основне стратегічне завдання публіцистичного дискурсу – здійснення переконливого впливу.

Метою нашої розвідки є аналіз функціонування окремих типів складних речень, зокрема складнопідрядних, у публіцистичних текстах О. Забужко («Хроніки від Фортінбраса»). Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: 1) визначити змістові стратегії і тактики публіцистичного дискурсу; 2) встановити синтаксичні засоби реалізації комунікативних стратегій українського публіцистичного дискурсу початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідною змістовою стратегією публіцистичного дискурсу є *стратегія інформування*. В аналізованих текстах вона якнайбільше реалізується через застосування з'ясувально-об'єктних складнопідрядних речень, наприклад: «Наприкінці століття мусимо скромно визнати, що час літератури плине паралельно і, в лінійному вимірі, незбіжно з часом історії» [6, 24]; «Нічого, отже, дивуватися, що наша національна романтика встигла добряче струхлявіти» [6, 95]; «Зрозуміло, що сталінський заповіт щодо «спільного і єдиного» для тоталітарної імперії енкратичного соціолекту автоматично відтихав усі національні мови на становище соціолектів акратичних, безвладних» [6, 119].

У реченнях такого типу спостерігаємо паралельну комунікативну тактику вираження оцінки автора, що висловлена у головній частині.

Інформування, до того ж деталізоване, здійснюється за допомогою означальних (атрибутивних) складнопідрядних речень. До того ж, як підкреслює І. Я. Завальнюк, означальним складнопідрядним реченням, особливо зі сполучним словом *який*, властиві й виразові функції, не вихолощені з погляду художніх вимог; вони можуть увиразнювати пояснювальні слова чи їхні ознаки, надаючи експресивного ефекту цілому реченню [3, 242]. У такому разі складнопідрядні структури відзначаються великою місткістю своєї семантики, переплетенням емоційних і логічних ознак. На цьому ґрунті речення дістає не тільки виразності, а й набуває змістової точності, наприклад: «Українська інтелігенція, яка впродовж десятиліть добровільно виконувала соціально небезпечну місію консервантів історичної пам'яті, прожила ті роки в стані, близькому до перманентного сп'яніння» [6, 95]; «На наш погляд, сучасна духовна криза, яка опанувала українське суспільство, є насамперед кризою українського мовомислення» [6, 136].

Інші сполучні засоби поєднують підрядну означальну частину з опорним субстантивом значно рідше й здебільшого всередині інформативного викладу, наприклад: «Принаймні один урок із того нині, на уламках імперії, де література заміняла собою життя, де література й була єдино гідною людини формою життя, можемо виснувати: література ніколи не буває невинною – навіть якщо дуже хоче бути такою (особливо, якщо хоче!)» [6, 306].

У книзі есеїв «Хроніки від Фортінбраса» використовуються складнопідрядні речення займенниково-співвідносного типу: «Через те, що надто тяжким і темним постає нагромаджений у нашому столітті вантаж неосмисленого, не-о-словленого – незаваженою культурою, – ми дістаємо в спадок украї «неякісний» час – всенький у дірах та огріхах (там, де взагалі дається реставрувати хоч якусь цілість), у нелінійних, по-гамлетівському мовлячи, «вивихах» [6, 84]; «Звістка про те, що в нас 40-тисячний тираж книжки В. Стуса, розпроданий за два дні, не зумів задовольнити попиту, викликала в американців уже й не стогін задрого захвату, а гірку посмішку» [6, 245].

По́ява речень такого типу свідчить про застосування комунікативної тактики привернення уваги (через уживання вказівного слова у головній частині) – це полегшує сприймання читача, створює ситуацію акцентування уваги на підрядній частині.

Змістова стратегія інформування реалізується і за допомогою складнопідрядних речень із детермінантними підрядними частинами, зокрема з часовими відношеннями між предикативними частинами. Подібні семантичні відношення обов'язкові для публіцистичного дискурсу, який має дати чітке уявлення для читача про час події, процесу, стану тощо. Засобом оформлення таких речень у «Хроніках від Фортінбраса» О. Забужко, як і в інших реченнях сучасної української літературної мови, слугує слово *коли*, наприклад: «Коли в народі відібрано історичну пам'ять, коли порушено цілість його історичного середовища, коли під загрозою сама плоть цього народу, тоді останню надію на виживання зберігає в собі – мова» [6, 125]; «Коли вже вдаватися до, сказати б, «соціальної віктимології», то найпершими жертвами авторитарного режиму падають аж ніяк не поети як такі, а власне мислителі, інтелектуальні координатори, і розгром українського шістдесятництва (І.Дзюба, І.Світличний, Л.Плюц, Є.Сверстюк) це тільки потверджує (до речі, й Стус уперше був заарештований не як поет, а як автор праці «Феномен доби, або сходження на Голгофу слави»)» [6, 150]; «Коли американці бадьоро заявляють, що, на відміну від «старих» націй, об'єднаних спільним минулим, вони, мовляв, є нація, об'єднана спільним майбутнім, у європейця це, звісно, викликає поблажливу посмішку – а проте трохи глузду в цьому є» [6, 216].

Що стосується послідовності предикативних частин у складнопідрядних реченнях часу, то варто відзначити істотне переважання речень із препозитивним розташуванням підрядних частин, оскільки О. Забужко, очевидно, намагалася активізувати важливі часові семантико-синтаксичні відношення, висунути їх на передній план і відтворити на цьому темпоральному тлі паралельну чи послідовну градацію дії або стану. До того ж спостерігаємо у подібних реченнях додаткові семантичні відношення умови між частинами складнопідрядних речень.

Змістова стратегія переконання, аргументації (логічного типу) базується на наведенні різного типу аргументів, що пов'язані з висловленням причини, мети, умови події та ін. Якнайкраще допомагають

реалізувати цю стратегію складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами.

Використання складнопідрядних речень із підрядними причини створює ієрархічний тип розповіді: виділяється головна інформація і чітко відмежована додаткова – причина цього явища, наприклад: «Оскільки станівкого балансу «автохтонної» і «гостьових» культур у ній (в Америці – С. Г.) не встигло виробитися, то основний її культурософський зміст становить динаміка розмаїття» [6, 218]. «Воно й не дуже дивно, адже ми вступаємо нині в незвичні для себе «культурні контексти» і досвідом не просто собі «провінції» (це б іще півбіді – провінція все-таки може обернутись кулішівським хутором», Лесиною «Галілеєю» чи «Елладою», протиставленою Римові, і навіть гессевською «Касталією» – чому ні!), а – колонії» [6, 212].

Семантичний стрижень, навколо якого реалізовано комунікативну тактику допустовості, становить логічне співвідношення двох тверджень – апріорного (виражає умовно-наслідкову залежність із можливим, прогнотозованим або є звичним наслідком) та актуального (виражає обмеження, заперечення, спростування чи подолання цієї залежності) [5, 14].

Семантичні відношення допустовості реалізуються за допомогою найуживаніших у сучасній українській літературній мові засобів зв'язку підрядної допустової частини з головною, такими слугують допустові сполучники *хоч (і), хоча*, наприклад: «Усталена послідовність партійних з'їздів та ленінських річниць, хоч би там що, зоставалася неперушиною» [6, 24].

Оригінальним є спосіб поєднання частин за допомогою сполучнословної єдності *де не*, на який натрапляємо в таких реченнях, наприклад: «Мене завжди приголомшувало, як це в дев'ятнадцятому столітті, де не було навіть друкарських машинок, не те що персональних комп'ютерів, люди примушрялися писати десятки грубесних томів – гусячим пером при свічці!» [6, 27].

Також важливим у контексті складнопідрядних допустових речень є використання сполучників *хай, нехай*, наприклад: «Тож провадьмо й далі реєстри – хай би навіть тільки своїх власних почувань» [6, 28].

Трапляються у тексті поодинокі випадки вживання складнопідрядних допустових речень зі сполучниками *хай* та частками *навіть, би, б*, рідше – протиставними сполучниками *а, але, проте, однак*, що підсилює певний зміст на тлі попереднього, актуалізує семантику сполучників допустовості, модифікує значення певного відрізка речення, наприклад: «Мені також не смакує Донцовська публіцистика, і до всякої тоталітарної ідеології, хай навіть спертої не на «масу», а на «еліту», я маю стійку відразу» [6, 14].

Ще одна комунікативна тактика – **представлення умови виконання дії** – реалізується завдяки

використанню складнопідрядних речень із підрядними умови. Специфіка таких конструкцій полягає в тому, що вони безпосередньо відображають типову людську здатність розмірковувати над альтернативними судженнями, робити висновки, які ґрунтуються на неповній інформації, передбачати можливі кореляції між ситуаціями і розуміти, як змінювався би світ за інших кореляцій, наприклад: «Якщо розуміти «третій світ» у сенсі трохи ширшому, ніж перестаріло-політичний (заціклений на «двоїні» «супердержавництва»), то доведеться визнати, що й найбільш інноваційні мистецькі явища 90-х, від югославського і китайського кіно до блискучої плеяди «кольорових» та «імігрантських» письменників Заходу й Сходу, також чи не всі поспіль пов'язані з перетворенням раніше культурно здеправованої, «безмовної» (допущеної, було, в так званій «мейнстрім» головно на правах об'єкта, предмета зображення), в глобально-історичному масштабі «периферійної» реальності – на повноправно культурну» [6, 289]; «Крім того, сумніваюся, щоб мій приятель-художник, якого студентом били в КГБ по вухах, залишивши йому 30 % слуху, став розчулено обійматися зі своїми тодішніми майорами (а тепер, либонь, полковниками) в пориві національної єдності» [6, 98].

Комунікативну тактику представлення умови дії О. Забужко використовує не лише для констатації факту, повідомлення певної інформації, а й для зосередження уваги на дії, її сприйнятті, увиразненні висловлення тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Публіцистичному дискурсу притаманне використання змістових стратегій інформування, переконання та комунікативної стратегії утримання уваги. Предметом нашої уваги були мовні, зокрема синтаксичні, засоби реалізації згаданих змістових стратегій. На основі проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що змістова стратегія інформування реалізується за допомогою використання з'ясувально-об'єктних, означальних (атрибутивних) складнопідрядних речень, речень займенниково-співвідносного типу, складнопідрядних речень із детермінантними підрядними частинами, зокрема з часовими відношеннями між предикативними частинами. Описані семантичні відношення між частинами речень цих типів якнайкраще сприяють інформуванню читача про те, що відбувається у світі. Вживання складнопідрядних речень із підрядними причини, допустових, умови та інших речень із детермінантними підрядними частинами сприяє реалізації змістової стратегії переконання, аргументації. Перспективами дослідження реалізації комунікативних стратегій і тактик публіцистичного дискурсу є вивчення їх засобів представлення на інших рівнях мовної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с. – (Альма-матер).
2. Ващенко В. С. Вступ до вивчення сучасної української мови / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ : ДнДУ, 1973. – 144 с.

3. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагматичний аспекти: монографія / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 400 с.
4. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник / І. Л. Михайлин. – 5-те вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 496 с.
5. Ткачук Т. П. Функціонально-семантична категорія допустовості в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. П. Ткачук. – К., 2009. – 19 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика / О. Забужко. – 4-те вид.– К. : Факт, 2009. – 352 с. – (Висока полиця).

УДК 81'33

РІЗНОВИДИ КОРПУСУ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Дем'янчук Ю. І.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті висвітлено класифікацію корпусу текстів відповідно до їхніх лінгвостилістичних і семантико-синтаксичних ознак. У процесі зіставлення багатокомпонентної наукової класифікації вказується на доцільність застосування під час перекладу багатомовних законодавчих документів паралельного, суміжного та порівняльного корпусів тексту. Пропонується алгоритм пошуку опорних слів (термінів, лексико-синонімічного ряду, окремих морфологічних одиниць) у суміжному зіставленні багатомовних колокацій.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, колокація, паралельний корпус тексту, суміжний корпус тексту, порівняльний корпус тексту, офіційно-ділові документи.

Demianchuk Y. I. Разновидности корпуса текстов в процессе перевода документов официально-делового стиля. В статье рассматривается классификация корпуса текстов в соответствии с лингвостиллистическими и семантико-синтаксическими признаками. В процессе сопоставления многокомпонентной научной классификации указывается на целесообразность применения во время перевода многоязычных законодательных документов параллельного, смешанного и сравнительного корпусов текста. Предлагается алгоритм поиска опорных слов (терминов, лексико-синонимического ряда, отдельных морфологических единиц) в смешанном сопоставлении многоязычных коллокаций.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, коллокация, параллельный корпус текста, смешанный корпус текста, сравнительный корпус текста, официально-деловые документы.

Demianchuk Y. I. Text corpora types in official documents translation. The article considers the classification of text corpus in accordance with their stylistic and semantic-syntactical characteristics. In comparing of multicomponent scientific classification indicated the expediency of application of parallel, mixed and comparative corpora in the translation of multilingual legislative documents. Here also an algorithm of pivot words searching (terms, lexical-synonymic row, separate morphologic units) in mixed comparison of multilingual collocations has been proposed.

Key words: corpus linguistics, collocation, parallel text corpus, mixed text corpus, comparative text corpus, official documents.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Переклад документів офіційно-ділового стилю в системі корпусної лінгвістика набуває особливої **актуальності**, відповідно до розвитку технічних засобів в створення нових корпусів тексту. Найбільш важливими типами корпусів для перекладу офіційно-ділових документів є багатомовні суміжні корпуси текстів (multilingual corpora), паралельні корпуси текстів (parallel corpora) та порівняльні корпуси текстів (comparable corpora). Багатомовний корпус текстів поєднує кілька аналогічних за структурою одномовних корпусів текстів. Тому порівняльний корпус і його різновиди вміщують у себе одномовні субкорпуси, що мають подібну структуру й складені за однаковими принципами.

Отже, складання багатомовних корпусів тексту законодавчої тематики, за допомогою яких здійснюються дослідження окремих мовних одиниць і лексичних похибок, мотивує до вдосконалення лінгвістичного забезпечення різноманітних інформаційних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням лінгвістичних корпусів і їхніх лексико-граматичних особливостей займалися Т. В. Бобкова, А. А. Віландербек, Д. В. Січінава, Д. О. Добровольський та інші. Проте проблема стилістичних властивостей багатомовних корпусів, які б надавали можливість якісно опрацьовувати офіційно-ділові документи, залишається недослідженою.

Метою статті є вивчення видів багатомовних корпусів тексту, які сприяють якісному перекладу текстів офіційно-ділового стилю.

Згідно з метою дослідження, поставлено такі **завдання:** 1) визначити лінгвістичні та стилістичні особливості міжнародних офіційно-ділових текстів та особливості їх корпусного багатомовного перекладу; 2) розглянути класифікацію одномовних і багатомовних корпусів та її колокаційних змін; 3) у контексті параметрів і ретроспекції багатомовних корпусів тексту з'ясувати перспективу їхнього застосування в офіційно-діловому стилі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатомовний корпус текстів – це великий, представлений в електронному вигляді на декількох мовах, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, призначений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань.

Таблиця 1

Класифікація корпусів відповідно до стилістичних та морфологічних ознак

Поділ за ознакою	Типи корпусів
Тип даних	Писемні Мовні Змішані
Мова текстів	Український Російський Англійський Німецький тощо.
Паралельність	Одномовні Двомовні Багатомовні
Художні властивості	Художні Діалектні Розмовні Термінологічні Змішані
Жанр тексту	Художні Фольклорні Драматичні Публіцистичні
Доступність	Доступні Комерційні Закриті
Призначення	Дослідницькі Ілюстративні
Динамічність	Динамічні (моніторні) Статичні
Розмітка	Розмічені Нерозмічені
Характер розмітки	Морфологічні Синтаксичні Семантичні Стилістичні
Обсяг текстів	Повнотекстові Фрагментарні
Хронологічний аспект	Синхронічні Діахронічні
Структура	Центральні й архівні Ядерні та периферійні

У поняття багатомовного корпусу текстів уходить також система управління кількома стилістичними й лінгвограматичними даними, які керуються корпусним менеджером (Corpus manager). Це спеціалізована пошукова система, яка вміщує програмні засоби для пошуку даних в окремому корпусі, отримання статистичної інформації та надання результатів (із похибками) користувачеві у зручній формі.

Дослідник Е. Е. Віладеберк визначає передумови й особливості використання багатомовних корпусів [2, 11], а саме: 1) досить великий (репрезентативний) обсяг корпусу гарантує типовість даних і забезпечує повноту уявлення всього спектра багатомовних явищ; 2) дані різного типу знаходяться в багатомовному корпусі в певній контекстній і стилістичній формі, що створює можливість їхнього усебічного й об'єктивного вивчення; 3) одноразово створений і підготовлений масив даних може використовуватися багаторазово, багатьма дослідниками, з метою порівняння та зіставлення колокацій.

Популярні одномовні корпуси тексту (Brown Corpus, Lancaster-Oslo-Bergen Corpus, LOB, British National Corpus, International Corpus of English, Bank of English) вирішують лінгвістичні завдання лише за наявності одномовного масиву текстів [8, 248]. Потрібно також, щоб тексти вміщували різну додаткову лінгвістичну й екстралінгвістичну інформацію. Важливу роль у таких текстах відіграє розмітка (tagging, annotation), яка полягає у позначенні спеціальних міток (tag, tags): зовнішніх, екстралінгвістичних (відомості про автора й відомості про текст: автор, назва, рік і місце видання, жанр, тематика; відомості про автора можуть включати не тільки його ім'я, а також вік, стать, роки життя тощо). До того ж необхідна вказівка на структурні (глава, абзац, пропозиція, словоформа) і власне лінгвістичні дані, що описують лексичні, граматичні та інші характеристики елементів тексту. Такі корпуси орієнтовані на художній, публіцистичний і науковий стилі.

Незважаючи на різноманітність корпусів, можна виділити два основних способи їхнього поділу на класи [11]: 1) зіставлення корпусів, що стосуються всієї мови (або мови певного періоду); 2) поділ корпусів, що належать до певної мовознавчої галузі (жанру, стилю, мови певної вікової або соціальної групи); 3) поділ корпусів за типом лінгвістичної розмітки (див. таблиця 1). Більшість з них усе ж таки належить до корпусів морфологічного або синтаксичного типу (так званого treebanks, «банку синтаксичних структур»). Натомість корпус із синтаксичною розміткою вміщує в себе й морфологічні характеристики лексичних одиниць.

Можна погодитися із С. Я. Вадяєвим, що корпус тексту, який становить добірку текстів предметної галузі знань, можна назвати спеціальним, і використовуватися він має з метою, для якої спроектований [1, 4]. Такі багатомовні корпуси підходять для перекладу наукових та офіційно-ділових текстів.

Проте під час дослідження спеціального корпусу варто враховувати, що спеціальний корпус не завжди може відображати об'єктивну дійсність; він призначений для використання лише в галузевих структурах. Тому створення корпусу офіційно-ділових

текстів базується на мінімальних ознаках: розташуванні на магнітному носії; наявності єдиної процедури відбору; репрезентативності; єдності розмітки або подання корпусу; кінцівки розміру корпусу.

Варто наголосити, що документальні тексти характеризуються вираженою книжково-письмовою мовою. У них використовуються стійкі (для тих чи інших їхніх різновидів) словосполучення й терміни, що відображають ту сферу діяльності, з якою пов'язані тексти. Така спільність функції зумовлюється великим ступенем спільності у стилі документальних текстів різними мовами. Ця спільність найяскравіше проявляється в дипломатичних документах міжнародного масштабу, в договорах та уго-

дах між країнами Європейського Союзу. Переклад офіційно-ділових матеріалів, які вміщують дипломатичні документи (статуту, тексти міжнародних угод, договори, заяви), урядові постанови, матеріали різних конференцій, вимагає від перекладача знання характерних особливостей їхньої побудови.

Для офіційних документів характерна чіткість побудови, що забезпечує логічну послідовність викладу, відокремлення однієї думки від іншої. Зазвичай великі за розміром офіційно-ділові документи діляться на розділи (sections); підрозділи (subsections); глави (chapters); статті (articles); пункти, параграфи (clauses, items, points, counts, paragraphs); підпункти (subparagraphs).

Такі терміни, як «*clause, item, point, count, paragraph*», часто не мають чіткої диференціації значень, і під час перекладу міжнародних документів необхідно лише дотримуватися того, щоб до одного й того самого англійського (німецького) терміна був український (російський) відповідник. Тому, перш ніж розпочати переклад офіційного документа, перекладач повинен виписати з нього всі англійські терміни для позначення поділу тексту й вибрати для них українські (російські) відповідники. Крім того, в англійському тексті офіційних документів часто використовуються алфавітні зображення розділів або пунктів: a), b), c), d) тощо.

Під час роботи з офіційно-діловими документами потрібно враховувати точність перекладу, оскільки на основі достовірного перекладу часто приймаються важливі політичні рішення, забезпечується автентичність текстів договорів, угод. Указане нами правило стосується не лише адекватної передачі змісту документа, а й конотацій. Наприклад, особливість вступної частини офіційно-ділового документа (преамбули) – це максимально стисла форма викладення змісту документа, внаслідок чого в одному реченні чи декількох колокаціях викладається більше п'яти законодавчих термінів. Цей аспект створює появу всередині однієї пропозиції численних інфінітивних оборотів.

Паралельний корпус можна використовувати для вирішення багатьох проблем, пов'язаних із перекладом офіційних документів, а саме: 1) виявлення типових перекладацьких прийомів і трансформацій конотацій документів; 2) навчання статистичних систем автоматичного перекладу міжнародних текстів (наприклад, заходів, Google Translate); 3) створення одномовних і багатомовних словників юридичної термінології; 4) підбір можливих еквівалентів.

Розглянувши дослідження Д. Е. Січінаєва, можемо стверджувати, що параметризація паралельного корпусу офіційно-ділових текстів уміщує такі виміри [6, 320]: 1) широту (охоплення максимальної кількості ділових текстів першого рівня); 2) глибину (виокремлення підкатегорій на нижчих рівнях); 3) пропорційність (заповнення окремих «клітинок» офіційними текстами, дібраних у певній пропорції); 4) часовий вимір.

Головними ж підходами, методами та критеріями до здійснення параметризації корпусу є такі: орієнтування на авторитетний корпус; параметризація на

основі фахової оцінки; параметризація із застосуванням формальних методів; параметризація з посиланням на списки джерел; параметризація з позицій отримувачів тексту; параметризація на основі внутрішньомовних критеріїв; параметризація відповідно до потреб користувачів; динамічний підхід; циклічний підхід; використання ресурсів Інтернету; метод стратифікації; метод пропорційної вибірки; метод випадкової вибірки; метод цілеспрямованого доповнення; доповнення спеціалізованими корпусами; критерій культурної значущості тексту тощо.

Реалізують усі критерії й параметри якісного перекладу офіційно-ділових документів, на нашу думку, Corpus of Contemporary American English, COCA та ПКТ «DER» [1; 9]. Зокрема, параметризацію Корпусу сучасної американської англійської мови (Corpus of Contemporary American English, COCA) уклав М. Дейвіс [9, 457], і це єдиний моніторинговий корпус англійської мови. Пропорційність дотримано щодо жанрів, підкатегорій текстів і часу. Щороку до корпусу додається приблизно 4 мільйони слововживань до кожного жанру, й наразі на кожен із них припадає по 80 мільйонів слововживань. Корпус удало поєднує параметризацію за зовнішніми критеріями, пропорційність, динамічний підхід, уможливає порівняння між кількома корпусами, втілює загальну тенденцію до репрезентативності й збалансованості, що дає йому незаперечну перевагу над менш систематично організованими великими корпусами.

Паралельний корпус «DER» може слугувати як основа та інструментарій для подальших стилістичних, лексикологічних, граматичних і порівняльних досліджень німецькомовних документів. Корпус дає змогу проводити порівняльний аналіз особливостей німецької та російської (української) мов [1, 7–8], що стосуються лексичного складу, морфології й синтаксису (статистичний аналіз і порівняльний аналіз лексичних структур і синтаксичних конструкцій у паралельних текстах); здійснювати пошук еквівалентів для слів і колокацій, а також прикладів уживання лексичних одиниць та їх перекладу іншою мовою, залежно від контексту вживання; проводити дослідження у галузі стилістики (розгляд способів передачі стилістичних особливостей у текстах різними мовами, а також визначення стилістичних засобів і прийомів за допомогою яких перекладач передає зміст оригінального тексту); розробляти й удосконалювати програмні засоби для сортування текстів, самостійного пошуку та вилучення еквівалентів для окремих лексем і колокацій.

Найважливішим лінгвістичним принципом побудови цього корпусу текстів є забезпечення його репрезентативності. Значне збільшення обсягу досліджуваного корпусу не означає пропорційного зростання в ньому кількості унікальних лексем (тобто автоматичного підвищення репрезентативності). Динаміка зростання кількості словоформ зменшується разом зі зростанням кількості слововживань у корпусі, тому репрезентативність корпусу повинна забезпечуватися не стільки за рахунок збільшення його обсягу, скільки за рахунок більш ретельної вибірки текстів.

Статистичні дані про структурні елементи тексту можуть стати надійною основою для виявлення паралельних сегментів у текстах німецькою, англійською, російською та українською мовами й використовуватися під час розробки паралельних корпусів текстів. Оскільки міжнародні документи Європейського Союзу та НАТО посідають особливе місце серед політичних типів текстів у складі офіційно-ділового стилю, то їх лексичний склад зумовлений зовнішньополітичним характером, інтернаціоналізацією німецької й англійської мов.

Між загальною комунікативно-функціональною спрямованістю тексту й основними засобами вираження модальності існує безпосередня залежність, що виражається для модальних дієслів німецької мови в зміні їх частотно-розподільчих характеристик залежно від функціонально-стильової належності тексту. Мовний фон уживання окремих модальних дієслів німецької мови, частотність і вибір синтаксичних конструкцій для їх уживання тісно пов'язані із загальною комунікативно-функціональною спрямованістю текстів.

Загалом у розглянутих паралельних корпусах тексту (Corpus of Contemporary American English і паралельний корпус тексту «DER») виділяється низка підтипів: тексти мовою А і їх переклади мовою В; тексти мовами А і В і їх переклади, відповідно, мовами В й А; лише перекладні тексти мовами А, В, С, ..., Х, якщо оригінальні тексти були написані мовою D. Також існує поділ на «гучні» ПКТ (noisy

parallel corpora; з пропусками в перекладі, без точної відповідності між оригіналом і перекладом), «дзеркальні» ПКТ (reciprocal corpora), що складаються з текстів мовами А і В і перекладів цих текстів, відповідно, мовами В й А.

Інший дослідник Д.О. Добровольський указує на доцільність використання з метою перекладу міжнародних офіційно-ділових документів російсько-німецького корпусу паралельних текстів, який створений Австрійською академією наук у рамках проекту «Корпус Австрійської академії» (ААС), для дослідження динаміки лексичних зв'язків і розгляду залежності «між властивостями слова та його семантичною структурою» [3, 272]. На думку дослідника, зіставлення слова з його перекладними еквівалентами, що наявні в корпусі, «допомагає розкрити нетривіальні семантичні особливості відповідних лексем обох мов» (якщо це стосується німецькомовних документів) [3, 284].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Паралельний корпус тексту є універсальним засобом не тільки для порівняльних досліджень кількох мов (наприклад, німецько-англійсько-російсько-української) і пошуку еквівалентів, але й для досліджень кожної мови корпусу окремо. У цьому разі паралельний корпус слугує так званою «точкою перетину» двох або більше мовних культур, складаючись із декількох субкорпусів. Паралельний і похідні від нього багатомовні корпуси дають змогу якісно визначити належність тексту до певної предметної сфери і стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вадяев С. Е. Лингвистические принципы построения и использования корпуса текстов для исследования официально-делового стиля современного немецкого языка (на материале электронного корпуса «DER») : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / С. Е. Вадяев ; Нижегород. гос. лингвист. ун-т им. Н.А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2005. – 22 с.
2. Виландеберк А. А. Принципы и методы гармонизации терминологии на основе корпуса специальных параллельных текстов (на материале документов ООН) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А.А. Виландеберк. – СПб., 2005. – 22 с.
3. Добровольский Д. О. Корпус параллельных текстов: архитектура и возможности использования / Д. О. Добровольский, А. А. Кретов, С. Шаров // Национальный корпус русского языка: 2003–2005. Результаты и перспективы. – М. : Индрик, 2005. – С. 263–296.
4. Гурина Е. Е. Асимметрия членения текста в параллельном корпусе (на материале романа Т. Драйзера «Сестра Кэрри») / Е. Е. Гурина, Д. О. Добровольский, А. А. Кретов // Вестник Воронежского гос. университета. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 1. – С. 67–74.
5. Лингвистические ресурсы автоматизированного рабочего места филолога : [монография] / [Л. Н. Беляева, А. А. Виландеберк, Л.А. Девель, И.Н. Ларченков, С.В. Молчанова, В.Р. Нымм, Т.Н. Петрова-Маслакова]. – СПб. : Инфо-да, 2004. – 181 с.
6. Сичинава Д. В. Комплексное исследование одноязычного и параллельного корпусов в грамматических исследованиях / Д. В. Сичинава // Труды Международной конференции «Корпусная лингвистика-2011». – СПб., 2011. – С. 316–332.
7. Сичинава Д. В. Паралельні українсько-російський та російсько-український корпуси / Д. В. Сичинава, О. О. Тищенко-Монастирська, М. О. Шведова // Лексикографічний бюлетень, 20. – К., 2011. – С. 35–38.
8. Biber D. Representativeness in corpus design / D. Biber // Literary and Linguistic Computing. – 1993. – № 8 (4). – P. 243–257.
9. Davies M. The Corpus of Contemporary American English as the first reliable monitor corpus of English / M. Davies // Literary and Linguistic Computing. – 2010. – Vol. 25. – № 4. – P. 447–464.
10. Sinclair J.M. Corpus typology – A framework for classification / J.M. Sinclair // Studies in anglistics. – Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1995. – P. 17–33.
11. Баранов А. Н. Проблема репрезентативности корпуса текстов / А. Н. Баранов // Диалог : тр. Междунар. конф. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dialog-21.ru/archivearticle>.

УДК 81'42(73)

ТИПИ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ МЕМОРАНДУМІВ БАРАКА ОБАМИ: СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Денисюк Ю. І.

Військовий коледж сержантського складу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

У статті увага зосереджена на розгляді структурних особливостей різних типів президентських меморандумів Барака Обами (2009 – 2015). Пропонується визначення типів президентського меморандуму як піджанру адміністративних наказів у складі президентського дискурсу. З опорою на аналіз структурних компонентів досліджуваних меморандумів обґрунтовується виокремлення меморандумів-настанов, меморандумів-рішень та меморандумів-несхваленень.

Ключові слова: президентський меморандум, президентський дискурс, адміністративні накази, структура, меморандум-настанова, меморандум-рішення, меморандум-несхвалення.

Денисюк Ю. И Типы президентских меморандумов Барака Обамы: структурные особенности. В статье внимание сосредоточено на рассмотрении структурных особенностей различных типов президентских меморандумов Барака Обамы (2009 – 2015). Предлагается определение президентского меморандума как поджанра административных приказов в составе президентского дискурса. Анализируются разновидности президентских меморандумов с точки зрения структурирования текста и предлагается их деление на меморандумы-директивы, меморандумы-решения и меморандумы-порицания.

Ключевые слова: президентский меморандум, президентский дискурс, административные приказы, структура, меморандум-директива, меморандум-решение, меморандум-порицание.

Denysiuk Y. I. Types of Barack Obama presidential memoranda: structural characteristics. The article devoted to the consideration of the structural features of different types of presidential memorandums of Barack Obama (2009-2015). Proposed a determination of presidential memorandum as a subgenre of administrative orders as a part of the presidential discourse. Analyzed varieties of presidential memorandums from the point of view of text structuring and proposed to divide them into memorandums-directives, memorandums-solutions and memorandums-disapproval.

Key words: presidential memorandum, presidential discourse, administrative orders, structure, memorandum-directive, memorandum-decision, memorandum-disapproval.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вчення про жанри мовлення є сьогодні перспективним напрямом мовознавчих досліджень, який отримав назву жанрознавство (генристика, генологія). «Жанрове мислення» відносять до однієї з вагомих змін у мовознавстві кінця ХХ століття [6, 62–67]. Спільним переконанням авторів теоретичних праць із комунікативної лінгвістики є визнання прагматичної спрямованості мовлення, яка детермінує типові одиниці й категорії, якими послуговується мовець для досягнення бажаних результатів комунікації чи конкретного перлокутивного ефекту. Важливим компонентом спілкування є використання мовленнєвих жанрів – типізованих схем мовленнєвих дій, закріплених у суспільному обігу, що мають притаманну їм тематику, побудову та стилістичне забарвлення [2, 281]. Дослідники зазначають, що жанри мовлення мають універсальну природу й утворюють «дифузний комунікативний простір, у якому поєднуються мовні засоби спілкування і соціально вагомі форми

соціальної взаємодії» [5, 40]. М. Бахтін першим привернув увагу до того, що мовленнєвий жанр є формою організації мовленнєвого матеріалу, відом висловлювань, які породжуються на основі стійких відтворюваних моделей і структур у мовленнєвих ситуаціях, де є «стійкі, закріплені обставинами форми життєвого спілкування» [1, 256–257]. Сьогодні розуміння жанру як типової моделі породження тексту у типових ситуаціях стало засадничим у жанрознавчих дослідженнях. Відповідно, можна говорити про «самостійне існування» того чи іншого жанру, якщо в результаті аналізу мовленнєвого матеріалу встановлюється певний структурний інваріант (модель), який не співпадає з моделями уже відомих жанрів.

Мета цієї статті – виявити структурний інваріант президентських меморандумів та обґрунтувати, що вони становлять окремий жанр президентського дискурсу. **Завдання** дослідження – розглянути палітру усних та письмових текстів, які породжуються соціальним інститутом президента США, встановити місце меморандуму у цій палітрі та на основі аналізу структурної моделі президентських меморандумів Барака Обами (2009 – 2015 років) схарактеризувати їхню жанрову природу й виокремити їх типи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники підкреслюють роль політичних інститутів влади як комунікативного посередника у соціальному регулюванні, який оперує текстами. Останні є основою функціонування таких інститутів, оскільки забезпечують соціальний примус у рамках виконання керівної ролі [3, 65]. Інститут у його мінімальній формі можна звести до різновиду усталеності, але «щоб усталеність групової діяльності перетворилась в узаконений соціальний інститут, їй потрібна паралельна чи підтримувальна (виділення М. Макарова) когнітивна усталеність, що формується і відтворюється в комунікативній діяльності» [4, 31].

Засадничим для цієї статті є переконання, що дискурс як інституційно модельована сутність допускає різні виміри, зокрема соціолінгвістичний і прагмалінгвістичний. Соціолінгвістичний опис дискурсу будується на основі виділення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого типів спілкування, а прагмалінгвістичний опис – на основі аналізу форм організації мовленнєвого матеріалу, зумовлених комунікативною спрямованістю дискурсу загалом та його окремих жанрів зокрема. Поняття «інституційний» стосовно дискурсу передбачає зв'язок із соціальним інститутом як відносно стійкою формою організації соціального життя. Інституційний дискурс відображає форми організації діяльності соціуму, і його жанри можна співвіднести з типовими моделями, якими послуговуються мовці для досягнення бажаних результатів комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У соціальному інституті державного управління США виокремлюється інститут президента, який породжує особливий підтип інституційного мегадис-

курсу – президентський дискурс (ПД). ПД відображає усталену систему статусно-рольових відносин, що склалися в комунікативному просторі соціального інституту президентської діяльності. Жанровий палітрі ПД притаманні такі характерні ознаки: 1) спрямованість текстів на внутрішнє/зовнішнє використання; 2) облігаторність/факультативність. Для визначення жанрової палітри ПД було використано класифікацію бібліотечного архіву університету штату Арізона, у якій виокремлюються прокламації та розпорядчі накази, адміністративні накази, реорганізаційні плани, президентські директиви, виконавчі угоди та інші види документів президента [7]. У Президентському архіві США президентські документи поділено на виконавчі накази, прокламації та адміністративні накази [8], а в Архіві бібліотеки університету Джейкоба Бернса – на розпорядчі накази, президентські рішення, директиви, листи, меморандуми, повідомлення, записки, прокламації, реорганізаційні плани, заяви, які подано на підпис, промови та офіційні повідомлення щодо сесії в конгресі [9]. З опорою на всі розглянуті вище архівні класифікації пропонується поділити жанри ПД на облігаторні (прокламації та розпорядчі накази, адміністративні накази, реорганізаційні плани, президентські директиви й виконавчі угоди) та факультативні (заяви, інтерв'ю, виступи, зустрічі, письмові звернення неофіційного характеру й телефонні розмови).

Президентські меморандуми (ПМ) належать до адміністративних наказів у складі ПД (Рис. 1).

ПМ як один із видів адміністративних наказів належить до найважливіших жанрів у складі ПД. Аналіз ПМ Барака Обама 2009 – 2015 років (за цей період було видано 467 меморандумів) (Табл. 1)

Адміністративні накази				
<i>повідомлення (message, notice)</i> письмове чи усне сповіщення президента	<i>меморандум (memorandum)</i> документ, у якому викладений фактичний, документальний чи юридичний бік якогось питання	<i>президентські рішення (determination)</i> результат вибору президента з кількох альтернатив, який фіксується письмово чи усно й містить програму дій для досягнення поставленої цілі	<i>лист (letter)</i> письмовий обмін інформацією президента	<i>оголошення висновків (fact sheet)</i> документ, що містить остаточний підсумок уповноваженої особи президента, зроблений на основі аналізу певних фактів

Рис. 1. Жанрова палітра адміністративних наказів у архівах США

Таблиця 1

Кількість ПМ Барака Обама, виданих у 2009 – 2015 роках

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
66	70	84	83	50	44	70

засвідчує, що абсолютна більшість меморандумів мають чітку аналогічну структуру.

Нижче подано типовий зразок ПМ:

The White House

Office of the Press Secretary

For Immediate Release

April 13, 2015

Presidential Memorandum -- Delegation of Reporting Functions Specified in Section 1637(a) of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2015

MEMORANDUM FOR THE DIRECTOR OF NATIONAL INTELLIGENCE

SUBJECT: Delegation of Reporting Functions Specified in Section 1637(a) of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2015

By the authority vested in me as President by the Constitution and the laws of the United States of America, including section 301 of title 3, United States Code, I hereby delegate the reporting functions conferred upon the President by section 1637(a) of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2015 (Public Law 113-291) to the Director of National Intelligence.

You are authorized and directed to publish this memorandum in the Federal Register.

BARACK OBAMA

У верхній частині документа вказано місце видання меморандуму (Білий Дім, офіс прес-секретаря) та дата видання. Вагомість ПМ підсилюється вказівкою „For Immediate Release” (для невідкладного виконання), яку мають 90 відсотків проаналізованих текстів. Кожен ПМ має офіційну назву, яка відображає основну суть питання, якого торкається президент у цьому меморандумі. У наступному рядку вказується адресат, якому надсилається документ. Предмет меморандуму (Subject) дублює назву меморандуму. У базі даних ПМ Барака Обама такі меморандуми є найчисельнішими і зазвичай містять президентські настанови, спрямо-

вані до тих чи інших осіб чи відомств. В окремих випадках зустрічаємо у структурі додаткові елементи, як-от DETERMINATION чи DISSAPPROVAL, наприклад:

The White House

Office of the Press Secretary

For Immediate Release

December 30, 2009

Memorandum of Disapproval

The White House

Office of the Press Secretary

For Immediate Release

December 07, 2012

Presidential Memorandum -- **Presidential Determination** Pursuant to Section 1245 (d) (4) (B) and (C) of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2012

MEMORANDUM FOR THE SECRETARY OF STATE

THE SECRETARY OF THE TREASURY

THE SECRETARY OF ENERGY

SUBJECT: **Presidential Determination** Pursuant to Section 1245(d)(4)(B) and (C) of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2012

Враховуючи експліцитні вказівки на характер вмісту ПМ, які є у структурі досліджуваних текстів, поділимо їх на меморандуми-настанови, меморандуми-рішення та меморандуми-несхвалення (Рис. 2).

Основний текст ПМ є лаконічним. Його обсяг зазвичай становить 1-2 сторінки. У кінці президент ставить підпис: Barack Obama.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що виокремлення підтипів меморандумів, на основі структурних параметрів є лише початковим етапом аналізу цього мовленнєвого жанру. Перспективою дослідження вважаємо вивчення лінгвопрагматики жанру президентського меморандуму з урахуванням специфіки кожного підтипу та лексико-семантичний аналіз досліджуваних текстів.

Президентські меморандуми		
меморандум-настанова <i>memorandum-directive</i>	меморандум - рішення <i>memorandum-determination</i>	меморандум-засудження <i>memorandum of disapproval</i>
вказівки президента стосовно вирішення конкретного питання	результат вибору президента з кількох альтернатив, який містить програму дій для досягнення поставленої цілі	критичні зауваження президента стосовно дій певних осіб чи структур

Рис. 2. Підтипи президентських меморандумів Барака Обама

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблема речевих жанрів / М. М. Бахтин // Естетика словесного творчства. – М. : Искусство, 1979. – С. 237–280.
 2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 281 с.

3. Волков А. Г. Прагматика политического текста / А. Г. Волков. – Запорожье: Просвіта, 2003. – 112 с.
4. Макаров М. Л. Речевая коммуникация в группе: дискурсивное конструирование социальной идентичности / М. Л. Макаров ; под. общ. ред. Л. И. Гришаевой // Эссе о социальной власти языка. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2001. – С. 30–36.
5. Седов К. Ф. Психолингвистические аспекты изучения речевых жанров / К. Ф. Седов // Жанры речи. – Саратов: Колледж, 2002. – Вып. 3. – С. 40–52.
6. Шмелева Т. В. Жанроведение? Генристика? Генология? [Текст] / Т. В. Шмелева // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация. – М. : Лабиринт, 2007. – С. 62–67.
7. Presidential Documents at Burns Law Library [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.gwu.libguides.com/presidentialsdocs>
8. Presidential Documents Guide [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.archives.gov/presidential-libraries/research/guide.html>
9. Presidential Documents [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://web.law.asu.edu/library/RossBlakleyLawLibrary/ResearchNow/ResearchGuides/PresidentialDocuments.aspx>
10. Research Presidential Materials [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.archives.gov/presidential-libraries/research/>

УДК 81'373

СЛОВОТВІРНІ ЕЛЕМЕНТИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Євтушенко Н. І., Кечеджі О. В.

Приазовський державний технічний університет

У статті розглянено «негативні» деривати за участю етимологічно гетерогенних слотоворчих елементів. Доведено, що слотовірні елементи грецького й латинського походження є домінуючими у формуванні англомовних лексичних інновацій.

Ключові слова: слотоввір, деривати, слотоворчі елементи.

Евтушенко Н. И., Кечеджи О. В. Словообразовательные элементы иноязычного происхождения и их роль в формировании англоязычных лексических инноваций. Статья посвящена рассмотрению «негативных» дериватов с использованием этимологически гетерогенных элементов. Доказано, что словообразовательные элементы греческого и латинского происхождения доминируют в формировании англоязычных лексических инноваций.

Ключевые слова: словообразование, дериваты, словообразовательные элементы.

Evtushenko N. I., Kechedzhi O. V. Borrowing elements and their role in word-building of English lexical innovations. The paper deals with the "negative" derivatives with the etymological borrowing elements. It is proved that the elements of Greek and Latin origin predominate in word-building process of English lexical innovations.

Key words: word formation, derivatives, elements of derivation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Словниковий склад будь-якої мови є мінливим. Англійська мова, яка є "lingua franca" сучасного часу, миттєво реагує на світові реалії появою численних лексичних інновацій, що утворюються різними способами. Саме тому реалізація системи слотовору сучасної англійської мови майже необмежена. Особливо це відчувається та відображається в активні періоди суспільного життя. Аналіз лексичних одиниць сучасного англійського вокабуляру доводить, що слотоввір відіграє домінуючу роль у збагаченні словникового складу сучасної англійської мови. Головним чином це відбувається завдяки використанню дериваційних елементів іншомовного походження.

Об'єктом дослідження стали етимологічно гетерогенні слотоворчі елементи іншомовного походження, які надають мотивуючій основі «негативної» семантики, а **предметом** – особливості їх функціонування в сучасній англійській мові.

Актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що етимологічно гетерогенні дериваційні елементи утворюють численні інноваційні ряди. Завдяки ним збагачується словниковий склад сучасної англійської мови. Вибір для аналізу зазначених дериваційних елементів визначений тим фактом, що вони вважаються найбільш продуктивними в лексичній системі англійської мови, а в сучасних умовах суспільного життя є підґрунтям для творення численних лексичних інновацій.

© Євтушенко Н. І., Кечеджі О. В. Слотовірні елементи іншомовного походження та їх роль у формуванні англомовних лексичних інновацій

Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела іншомовних слів (паперові та електронні), англомовні періодичні й інші друковані видання, а також Інтернет-ресурси.

Метою статті є аналіз слотоворчих гетерогенних елементів із негативною семантикою з погляду їх походження та ролі у формуванні лексичних інновацій у сучасній англійській мові.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких **завдань**:

– визначити мови-донори «негативних» дериваційних елементів;

– проаналізувати слотоворчі морфеми з погляду їх продуктивності і сфер використання;

– визначити роль етимологічно гетерогенних елементів із негативною семантикою в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження слотовору сучасної англійської мови за участю елементів іншомовного походження представлені в роботах багатьох лінгвістів, зокрема: Н. Н. Амосова [1], М. И. Айнбіндер [2], Л. Г. Верба [3], Ю. А. Зацний [5; 6; 7] та ін.

Прогресуюча глобалізація сучасного суспільства останніх двох декад поряд із позитивом має також і негативні наслідки, серед котрих можна виокремити такі: зростання соціально-економічного розшарування суспільства, зубожіння основної маси населення, підвищення безробіття в результаті впровадження новітніх технологій тощо [5; 6; 7]. Тобто, маємо наголосити, що сучасний світ «багатий на негатив». Це, у свою чергу, відбито в похідних із негативною семантикою в лексиконі сучасної англійської мови, які тут і далі ми визначаємо як

негативні деривати. Негативні похідні було класифіковано нами згідно з мовою-донором словотворчих морфем, семантичним варіюванням «негативних» дериваційних елементів, частиною мови твірної та похідної основ.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що переважне значення в утворенні похідних лексичного складу мови-реципієнта відіграють елементи іншомовного походження, багато яких походить від стародавніх мов (грецької та латинської). Цей факт має історичне підґрунтя, оскільки зазначені мови, особливо латинська, є домінуючими. Стосовно латинської мови варто наголосити, що саме вона була першою мовою (стосовно часу), яка в лексичному сенсі «стикнулася» з англійською мовою й упродовж багатьох років використовувалась як функціональна мова [1, 103–104; 1, 109].

Виклад основного матеріалу дослідження. Опрацьований нами фактичний матеріал свідчить, що найбільш численну групу (48%) становлять дериваційні елементи зі значенням заперечення або ті, що надають мотивуючій основі протилежного сенсу, а саме: *a-, an-, anti-, contra-, de-, dis-, in-, im-, ir-, non-, un-*. Ці префікси здебільшого додаються до основ прикметників і прислівників, надають мотивуючій основі протилежного значення, наприклад: *anti-car-jack, anti-euro, anti-defamation, antiestablishmentarianistic, anti-genocide, contraclockwise, contra-directional, contraflow lane, disattention, disconnected, disintermediation, inborn, insight, invisible Web, nonbook, nongovernment, non-marital, non-performing, non-Taliban, non-traditional, unaided, undecorating, uninstaller, unwired* тощо.

Or perhaps a marathon runner wants to learn to overcome the muscle fatigue she feels during a long run. Dr. Handel would teach this person “disattention”, which means training the brain not to attend to, or simply to ignore, certain stimuli (although this technique is not appropriate for all situations, since pain may signal the need for medical attention) [29].

They also do not make the material found in 'traditional library databases' searchable and accessible... This 'hidden' information is often called the 'Invisible Web' [23].

This project continued beyond Griswold and culminated in Lawrence, where the Court essentially said that all adults in America have a right to engage in consenting, non-marital sexual relations [20].

Наведені приклади свідчать, що ця група препозитивних гетерогенних елементів належить до класичних мов і маркується графічним різновидом. Аналіз фактичного матеріалу показує, що ця група префіксів найчастіше утворює лексичні одиниці із запозиченими основами, але зустрічаються й так звані утворення, у яких префікси додаються до власномовних основ, що є власномовними [3, 27], наприклад: *antibody, anticlimax, antilanguage, in-depth, non-occasion*. Як зауважує Л. Г. Верба, «заперечні деривати можуть утворюватися за допомогою одного чи більше заперечних префіксів без особливої різниці в значенні» [28]. Зазначена група головним чином утворює деривати за такими моделями: *pref + N > N, pref + N > Adj, pref + Adj > Adj*.

Запозичені з латинської мови префікс *de-* та з грецької – *a-, bi-* вживаються переважно в складі іншомовних слів і не виявляють значної продуктивності, наприклад: *de-alert, de-Baatification, de-Baatify, decertify, de-conflict, de-elect, de-orbit, de-proliferate, a-gay, bi-phobe*.

We believe that the multinational – I guess it's called the security assistance force for Kabul can be deployed, and we can de-conflict its mission from our mission [18].

Chalmers said the campaign to de-elect Emerson continues to gain momentum, supporters and donations [14].

“Space station Mir's expected incineration in a 'controlled' de-orbit over the South Pacific on Friday is a fitting demise for an aged pioneer crippled by the passage of time” [31].

Tell North Korea, a danger to Asian stability, that you won't come to its rescue as your grandfathers did if our bombers must de-proliferate its nukes [27].

У системі словотвору сучасної англійської мови функціонують дериваційні елементи, які за своєю семантикою не співвідносяться із запереченнями та не надають мотивуючій основі протилежного сенсу. Однак ми вважаємо доречним зарахувати їх до «негативних» словотворчих елементів, оскільки деривати за їх участю викликають у представників будь-якого соціуму негативні почуття й емоції. До цієї категорії ми пропонуємо зарахувати дериваційні елементи, які співвідносяться з медичною галуззю, а саме: хвороби та лікування.

Медична сфера нараховує велику кількість дериваційних елементів препозитивного й постпозитивного характеру: *-bulimia, -epidemic, -noma, pre-, -puncture, -therapy, xeno-*. Інновації, які утворені за участю запозичених елементів, також є численними: *apitherapy, diabulimia, fascinoma, iatroepidemic (iatroepidemic), prehypertension, previvor, sonopuncture, xenotransplant, xenozoonosis*.

Medical practice, too, experiences “surgical fads” and “iatro-epidemics” – epidemics caused by fashions in treatment – like the iatro-epidemic of children's tonsillectomies that swept the United States and parts of Europe in the mid-20th century [24].

Sonopuncture is similar to acupuncture, but an ultrasound device that transmits sound waves is applied to the body's acupoints. Needles are not used. Sonopuncture is sometimes combined with tuning forks and other vibration devices. Proponents claim this approach is useful to treat many of the same disorders as acupuncture [22].

Головним чином медичні неологізми, які утворені за участю дериваційних елементів іншомовного походження, відбивають певні медичні проблеми людського суспільства на сучасному етапі (*-bulimia, -epidemic, -noma*), терапію (*-therapy*) або лікування (*-puncture, xeno-*). Стосовно цієї групи дериваційних елементів хочемо зауважити, що вона є доволі численною і становить значний відсоток проаналізованого матеріалу. Серед зазначених словотворчих морфем трапляються випадки біфункціональності, тобто здатності виконувати одночасно й роль лексем, і роль дериваційних афіксів: *-bulimia, -epidemic, -noma, -puncture, -therapy*.

Починаючи з дев'яностих років минулого століття спостерігається підвищення серед населення розладу психічного стану або суїцидів. Це пов'язано з катаклізмами в сучасному суспільстві. До найбільш розповсюджених проблем належать такі: вбивство людей, яке має політичний фундамент; тероризм; бідність; безробіття; тяжкі захворювання; побутові проблеми. У цьому зв'язку латинський суфікс **-cide (-icide)** «убивця, убивство» маркується найбільш продуктивною деривацією серед реліктових дериваційних елементів, що знаходить своє підтвердження в низці таких інновацій: *adultericide* – «пестицид, який було вироблено для отруєння комах», *bullycide* – «смерть дитини, яка трапилася після того, як її було залякано», *suicide* – «різновид суїциду, коли людина отримує смертельний постріл унаслідок провокування офіцера поліції», *democide* – «систематичне вбивство населення країни», *genocide* – «вбивство меншинств населення країни або членів політичних угруповань», *homicide bombing* – «підкладання бомби з метою вбити інших людей», *shoecide* – «терорист-самовбивця, який приховує бомбу всередині свого черевика».

Those "adultericides" can affect animals and humans, as well – the household use of similar products is under review by the U.S. Environmental Protection Agency [28].

Brenda High of Washington state began Bully Police USA as she pressed a wrongful-death lawsuit against her son's school district. Jared High was 13 when he committed suicide (now often referred to as bullycide) in 1998 after being bullied at school [21].

Barghouti, 41, a fiery West Bank figure, is the head of the Tanzim militia of Arafat's Fatah faction and is believed to be in charge of the Al Aqsa Martyrs Brigade, which has claimed responsibility for several homicide bombings and other attacks [28].

Tamil Tiger rebels who see suicide bombing as a privilege have protected their leader from potential "shoecide" bombers. A hardcore group had to remove shoes worn for at least nine hours by journalists and sniff socks. The search was conducted on 200 journalists at Tiger leader Velupillai Prabhakaran's first press conference in 12 years last week [19].

Не поступається своєю продуктивністю грецький за своїм походженням дериваційний елемент **neuro-** та інновації за його участю: *neurodiversity*, *neuromarketing*, *neuroethics* тощо. Численна кількість лексичних одиниць із використанням пре-позитивного гетерогенного елемента **neuro-**, який має семантичне значення «пов'язаний із нервовою системою», свідчить і підтверджує наше зауваження стосовно психічних проблем суспільства на сучасному етапі.

Even in their current state, brain scans may be able to reveal, without our consent, hidden things about who we are and what we think and feel. ... Before such scans are used, neuroethicists warn, we must understand what they can and cannot do [25].

Останнім часом світ постійно коливають події, які пов'язані з численними змінами в суспільстві: військові події, політичні реалії, економічна криза, гетерогенні катастрофи тощо. Саме тому, на нашу думку, в лексиконі англійської мови з'являється чис-

ленна низка дериватів зі словотворчим етимологічно гетерогенним елементом **-phobia**, який позначає «страх або побоювання чогось»: *Baracknophobia* – «негативні почуття до чинного президента США, які є підґрунтям расистських поглядів або необґрунтованих чуток», *cosmophobia* – «сильний і необґрунтований страх того, що в найближчому майбутньому Земля буде зруйнована в результаті будь-якої космічної події», *gynobibliophobia* – «неподобання жінок-письменниць», *hopophobia* – «боязнь вогнепальної зброї», *Iraqnophobia (Iraqnaphobia, Iraqniphobia)* – «сильний страх щодо Іраку та виробництва цієї країною різноманітного виду зброї», *paraskevidekatriaphobia* – «боязнь п'ятниці 13», *rube-aphobia* – «боязнь показати себе недосвідченою або невихованою людиною», *tridecapnobia* – «боязнь тринадцятого числа».

The 12-word message created hubbub in both the mainstream media and the blogosphere, sparking a discourse on racism that ran the gamut from rough to ridiculous. Online commentary included admonitions to "lighten up, people", as well as accusations that "Baracknophobia" is alive and well in the Republican Party [32].

There are 19 million 2012-related Google hits, and a vast number of those are concerned with a real world's [sic] and not the Roland Emmerich film that cashes in on rampant fear and on the tastes of those who enjoyed the way he destroyed the world in "Independence Day" and "The Day After Tomorrow"... This latest bit of cosmophobia is based on the Maya or Mesoamerican Long Count calendar, which, set up to run for 5,125 years, appears to terminate on or about Dec. 21, 2012, thus wrecking the key holiday shopping season [16].

The Utah Shooting Sports Council is trying to get hopophobia into the local vernacular as well as the often bitter gun rights debate [17].

Now that September is here, President Bush can launch his "initial public offering" of stock in his newest product, Iraqnophobia [29].

If your paraskevidekatriaphobia is tied to your fear of gigantic blues-shouting gals who used to model for "adult" magazines, you'll want to avoid this show.

But if you aren't afraid to leave the house on Friday the 13th and if you enjoy love-you-'til-the-break-of-dawn barrelhouse blues, Kane's show and her new disc, Whole Lotta Love, are for you [15].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ураховуючи репрезентований нами матеріал, маємо наголосити, що корпус «негативних» дериваційних лексичних одиниць сучасної англійської мови відзначається численною кількістю інновацій, що є зайвим підтвердженням численних негативних факторів у сучасному суспільстві. Головними постачальниками словотворчих морфем є реліктові мови (давньогрецька й латинь). Зазначені афікси є пре-позитивного та постпозитивного характеру, приєднуються як до запозичених основ, так і до власномовних. Семантика «негативних» дериваційних елементів відзначається розмаїттям: заперечення або протилежний сенс (*a-, an-, anti-, contra-, de-, dis-, in-, im-, ir-, non-, un-*), медична галузь (*-bulimia, -epidemic, -noma, pre-, -puncture, -therapy, xeno-*),

психічні розлади (*-icide, neuro-, -phobia*). Хочемо зауважити, що нами були зафіксовані дериваційні елементи *mort-* (*mor-, mori-*), *thanato-* (*thanat-*), які також належать до «негативних» словотворчих афіксів, оскільки за своєю семантикою позначають «смерть». Однак, урахувавши той факт, що вони не є

продуктивними на сучасному етапі, ми не вважаємо за потрібне розглядати їх функціонування.

Перспективою подальшого дослідження може слугувати аналіз продуктивності й використання дериваційних елементів іншої галузі суспільного життя (політичної, наукової тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Н. Н. Амосова, Н. Н. Амосов ; предисл. О. И. Бродович. – 2-е изд., доп. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 224 с.
2. Айнбиндер М. И. Англо-русский словарь-справочник. Новейшие модели словообразования в языке Америки и Англии / М. И. Айнбиндер. – СПб. : Деан, 1999. – 96 с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов : [посіб. для переклад. відділень вузів] / Л. Г. Верба. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. – 160 с.
4. Добросклонская Т. Г. Роль СМІ в динамике языковых процессов / Т. Г. Добросклонская // Вестник МГУ. Серия 19 «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 3. – С. 38–54.
5. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.
6. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
7. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запорізький державний університет, 1998. – 431 с.
8. Трофимова З. С. Dictionary of new words and meanings. Словарь новых слов и значений в английском языке / З. С. Трофимова. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2006. – 320 с.
9. Delahunty A. From Bonbon to Cha-cha Oxford Dictionary of foreign words and phrases / A. Delahunty. – New York, Oxford : Oxford University Press, 2008. – 411 p.
10. Martin H. M. The facts on file Dictionary of foreign words and phrases / H. M. Martin. – New York : Checkmark Books, 2008. – 469 p.
11. Varchaver M. The Browser's Dictionary of Foreign Words and Phrases / M. Varchaver, F. L. Moore. – New Jersey : Castle Books, 2006. – 269 p.
12. Maxwell K. Brave new words (A language lover's guide to the 21st century) / K. Maxwell. – Pan books, 2007. – 218 p.
13. Rhodes C. A Certain "Je Ne Sais Quoi" (The origin of foreign words used in English) / C. Rhodes. – London, 2009. – 174 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. CBC.ca 20.03.2006.
15. Columbus Dispatch June 12.06.2003.
16. Daily Breeze 22.10.2009.
17. Deseret News (Salt Lake City, Utah) 29.12.2003.
18. Federal News Service 18.12.2001.
19. Herald Sun 16.04.2002.
20. National Review 18.07.2005.
21. Norfolk Daily News 02.04.2007.
22. Philadelphia Tribune 21.10.2007.
23. Searcher 01.01.2000.
24. Smithsonian Magazine 01.05.2011.
25. Time 29.01.2007.
26. The Associated Press 23.04.2003.
27. The New York Times 14.02.2002.
28. The New York Post 16.04.2002.
29. The Tennessean 14.09.2002.
30. Tufts University Health & Nutrition Letter 01.10.2000.
31. USA Today 22.03.2001.
32. The Washington Times 19.06.2008.

УДК 81'36:81'255

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕТАП ГРАМАТИЧНОГО СТРУКТУРУВАННЯ ЦІЛЬОВОГО ТЕКСТУ

Загородня Л. З.

Тернопільський національний економічний університет

У статті описано етапи побудови когнітивної моделі граматичного структурування цільового тексту. Доказано, що фреймове моделювання тексту є важливим етапом у процесі репрезентації граматичних значень мовних одиниць та синтаксичних структур вихідної мови у перекладі.

Ключові слова: когнітивна модель перекладу, граматичне структурування цільового тексту, фрейм, «завдання відсутності» вузла цільового фрейму.

Загородная Л. З. Фреймовое моделирование как этап грамматического структурирования целевого текста. В статье описаны этапы организации когнитивной модели грамматического структурирования целевого текста. Доказано, что фреймовое моделирование текста является важным этапом в процессе репрезентации грамматических значений языковых единиц и синтаксических структур исходного языка в переводе.

Ключевые слова: когнитивная модель перевода, грамматическое структурирование целевого текста, фрейм, «задание отсутствия» узла целевого фрейма.

Zagorodnya L. Z. Framing of the source text as a stage of rendering source grammatical units into the target language. The article is focused the further development of the cognitive translation model and the possibility of its usage while rendering source grammatical units into the target text. The nature and stages of the cognitive translation model are described in the article. The aim of this scientific research consists in proving "framing" to be the main stage in the process of rendering target grammatical units.

Key words: the cognitive translation model, rendering source grammatical forms, a frame, "default" assignments of the slot of the target frame.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження проведено у межах подальшої розробки когнітивної моделі перекладу, у рамках якої діяльність тлумача розглядається як переробка змісту чужого ментального простору та реконструювання і вербалізація когнітивних образів, закладених у вихідному тексті. Отже, актуальність теми не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опис та можливості застосування когнітивної моделі перекладу переважно здійснюються на базі лексичних одиниць (як приклад, дисертаційні дослідження О. Мінченкова, І. Ремхе, Т. Фесенко); аналіз репрезентації граматичних явищ у рамках згаданої схеми проаналізований значно менше, хоча не викликає сумнівів, що залучення граматичного матеріалу дозволило б суттєво її доповнити. Таким чином, відсутність спеціального дослідження із проблематики відтворення граматичних одиниць під час перекладу з когнітивної позиції зумовили **актуальність** пропонованого дослідження.

Методологічну основу дослідження складають основні положення теорії фреймів, представлені у роботі М. Мінського [12], та принципи когнітивної моделі розуміння зв'язного тексту, запропонованої Т. А. ван Дейком та В. Кинчем [3].

Метою статті є опис механізму фреймового моделювання як етапу граматичного структурування цільового тексту.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) здійснити порівняльну характеристику лінгвоцентричного та когнітивного підходів щодо вибору одиниці перекладу; 2) обґрунтувати доцільність вибору фрейму як основи для пошуку перекладацьких еквівалентів граматичних одиниць; 3) описати етапи когнітивної моделі граматичного структурування цільового тексту; 4) з'ясувати роль фреймового моделювання тексту у процесі репрезентації значень граматичних елементів вихідної мови у цільовому тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. З когнітивної позиції будь-яке повідомлення чи текст розглядають як ієрархію фреймів, що відображають закономірності текстотворення та розподілу інформації; як певну конструкцію, побудовану згідно з правилами розподілу когнітивної інформації [7, 19]. Беручи до уваги вищесказане, низка перекладознавців стверджує про необхідність застосування фреймового аналізу вихідного тексту під час перекладу. Зокрема, американський вчений та творець теорії фреймів М. Мінський розглядав переклад як процес віднаходження відповідного фрейму у цільовій мові та заповнення терміналів даними згідно з їх «завданнями відсутності» [12, 234]. Як приклад лінгвіст наводить спосіб перекладу англійського дієслова "drink" (пити) японською мовою. Оскільки для носіїв японської мови природніше зазначити, що п'є істота, а ніж просто сказати *n'є*, то тлумач повинен заповнити необхідний термінал, ввівши у цільовий текст назву речовини, для прикладу, іменник «вода».

Нагадаємо, що М. Мінський зображував фрейм у вигляді сітки, що складається із вузлів та зв'язків між ними. Вузли верхніх рівнів фрейму уже заповнені даними, що відповідають певній ситуації. Вузол найвищого рівня зазвичай наповнений назвою ситуації: зоровим образом (для прикладу, «куб») чи назвою дії (наприклад, «прибирання кімнати»). Вузли нижніх рівнів – термінали – не містять даних, проте встановлені вимоги (або «завдання відсутності») щодо даних, які можуть заповнити ці термінали [12, 212].

На нашу думку, фреймовий підхід є доцільним й під час репрезентації граматичних значень мовних одиниць та синтаксичних структур мови оригіналу у цільовому повідомленні. Доцільність застосування теорії фреймів для граматичного структурування цільового тексту полягає у тому, що фреймовий аналіз дозволяє звести зображувану ситуацію у вихідному тексті до однієї з типових схем актуалізації певного граматичного значення [6, 6]. На етапі перекладу тлумач, відшукавши еквівалентну вихідній фреймову структуру, здійснює граматичне оформлення цільового висловлювання згідно із «завданням відсутності» вузла цільової рамки.

Простежуються випадки, коли вихідний фрейм може бути репрезентований у цільовій мові за допомогою кількох рамкових структур, «завдання відсутності» вузлів яких відрізняються. У такому разі існує декілька способів репрезентації вихідної синтаксичної структури чи граматичної одиниці у тексті перекладу. Наприклад, граматико-синтаксичне оформлення речення «Учора поряд із моїм будинком хлопці грали у футбол» в англійському перекладі залежатиме від подальшого контексту (приклад з роботи [9, 42]). Якщо за ним слідує речення «Вони заважали мені працювати», то в англійському перекладі вибирається конструкція “there is/are”: “Yesterday there were some boys playing football near my house. They completely prevented me from working”. Такий вибір, як зазначає О. Селіверстова, зумовлено тим, що мовець, описуючи подію, яка відбувається у певному місці, не виокремлює це місце в окремий предмет повідомлення. Якщо продовженням ситуації є «і один з них зломив ногу», то конструкція “there is/are” у перекладі не використовується, оскільки місце здійснення дії виокремлюється в самостійний компонент висловлювання: “Yesterday some boys were playing football near my house and one of them broke his leg” [9, 42].

З позиції фреймового аналізу вищезазначені способи перекладу вихідного речення зумовлені вимогами вузлів фреймів представлення типових ситуацій в англійській мові. Зокрема, типова схема повідомлення про здійснення чи перебіг дії у певному місці вимагає структури “there is/are”; якщо мовець акцентує увагу на самій дії чи її перебігу у певному місці (при цьому вказівка на місце виступає однією із характеристик дії), то вживання згаданої моделі не передбачається [9, 694]. Таким чином, тлумач вибирає відповідний фрейм із двох можливих та здійснює граматико-синтаксичне оформлення цільового речення згідно «завдання відсутності» його вузла. Вибір еквівалентного цільового фрейму здійснюється не на рівні мови, тобто на рівні синтаксичної структури окремо взятого речення, «вирваного» із контексту, а на рівні мовлення – у дискурсі, враховуючи комунікативну ціль мовця та умови, в яких буде здійснено висловлювання.

У виокремленні когнітивної моделі – фрейму – в якій актуалізується граматичне значення, як основа для пошуку перекладацького еквіваленту реалізується основний принцип когнітивного підходу до мовних явищ, який суттєво відрізняється від лінгвоцентричного погляду. Йдеться про те, що лінгвістико-когнітологи не виокремлюють і не розмежовують рівень мови (як абстрактної системи структурних одиниць) та рівень мовлення (як використання лінгвістичних одиниць індивідами) [11, 6], оскільки мова існує у мовленні, а не у вигляді абстрактної системи.

Зауважимо, що у межах традиційного (лінгвоцентричного) підходу більшість учених розглядає граматичний елемент чи конструкцію як одиницю перекладу, про що свідчать назви розділів у перекладознавчих посібниках і підручниках, на кшталт «Переклад артикля», «Переклад інфінітивних конструкцій» тощо. Низка лінгвістів [2, 6–9; 10; 21; 171] підкреслюють, що вибір граматичного елементу як одиниці перекладу є неправильним (оскільки набір граматичних одиниць у кожній мові різний), і пропонують здійснювати пошук перекладацького відповідника із урахуванням функції граматичної одиниці у вихідному тексті. Іншими словами, завдання тлумача – відшукати у цільовій мові лексичний чи граматичний засіб, який здатен відтворити у перекладі значення, для вираження якого у мові оригіналу існує певна граматична форма. Такий підхід базується на принципах теорії закономірних відповідей, розробленої російським лінгвістом, перекладачем та лексикографом Я. І. Рецкером [8, 10–13]. Згідно з її положенням граматичні відповідності між мовами різних систем у більшості випадків можуть бути тільки функціональними [8, 81].

Таким чином, теорія закономірних відповідей також передбачає здійснення пошуку перекладацьких еквівалентів на рівні мови. Хоча з її позиції можна обґрунтувати багато лексико-граматичних трансформацій, вона не спроможна пояснити випадки використання специфічних елементів граматичної системи цільової мови, що не мають формальних відповідників у мові оригіналу. Для прикладу, використання категорії виду українського та російського дієслова при перекладі з англійської мови; вживання зменшувано-пестливих суфіксів в англо-українських та англо-російських перекладах тощо. У таких ситуаціях перекладацькі посібники пропонують здійснювати лексико-граматичне оформлення цільового повідомлення з оперою на вихідний контекст [10, 183–186]. У такій рекомендації, на нашу думку, простежується прагнення лінгвістів залишити рівень абстрактної мовної системи та перемістити сферу пошуку перекладацьких відповідників на рівень мовлення – рівень породження тексту, не відділеного від мовця та обставин його мовної діяльності.

До перекладацьких труднощів (з лінгвоцентричного погляду) також долучають випадки, коли певна

функція граматичного елементу не може бути відтворена у тексті перекладу через те, що цільова мова не розмежує та, відповідно, не володіє лінгвістичними засобами вираження тих значень, які виявляються важливими для вихідної мови. Для прикладу, як відомо, використання власного імені із неозначеним артиклем з метою підсилення порівняння визначає суть антономазії, за допомогою якої відбувається перенесення властивостей однієї людини на іншу [4, 30]. Коли підкреслюється не часткова схожість двох людей, а їх точна подібність, антономазія виражається за допомогою імені із означеним артиклем, яке супроводжується обов'язковим означенням, що підкреслює індивідуальність персонажа. Згадана розбіжність у вживаннях артиклів не може бути відтворена в українському та російському перекладах, оскільки у зазначених цільових мовах для вираження зазначеного літературного прийому вживають лише власну назву того історичного героя чи персонажа, якістю якого характеризують іншу особу [1, 156]. Наприклад:

1. *"And then Joe, with the air of a Monte Cristo, drew forth a ten, a five, a two and a one – all legal tender notes – and laid them beside Delia's earnings"* [1, p. 24] // «Але ось Джо, наче граф **Монте-Крісто**, вийняв десять доларів, потім ще п'ять, два та один – чотири справжнісінькі повноцінні банкноти – і поклав їх поряд із заробітком Ділії» [3, 2]).

2. *"Elliot, the costume too large now for his emaciated frame, looked like a chorus man in an early opera of Verdi's. The sad Don Quixote of a worthless purpose"* [4, p. 233] // «Костюм был широк для его иссохшего тела, и выглядел он как хорист в одной из ранних опер Верди. **Печальный Дон Кихот**, борец за пустое дело» [2, 240].

З когнітивної позиції такі перекладацькі прийоми зумовлені різними способами категоризації світу носіями різних мов. Іншими словами, поняття, які є суттєвими для представників однієї мови, виявляються невагомими для інших. Тому перед тим, як відшукувати способи репрезентації значень граматичних елементів мови оригіналу, що не мають формальних відповідників у цільовій мові, слід, насамперед, розглянути цю проблему у площині доцільності здійснення такого пошуку. Якщо цільова мова не вважає за доцільне фіксувати певне граматичне значення (важливе для вихідної) будь-якими мовними засобами, то такий пошук може виявитися марним. У зв'язку з цим у процесі перекладу простежуються випадки, коли декільком фреймам представлення типових ситуацій у мові оригіналу відповідає одна рамкова структура цільової мови. Ілюстрацією згаданого явища і слугують наведені вище приклади перекладу артикля українською та російською мовами. Нульова репрезентація артикля у цільових мовах з лінгвоцентричної позиції вважається втратою граматичних значень, яка, проте, як правильно зазначає російський перекладознавець В. Н. Комісаров, не заважає перекладу виконувати функцію міжмовного засобу спілкування [5, 119].

Таким чином, вихідний фрейм, у якому актуалізується певне граматичне значення, може бути представлений у перекладі декількома цільовими фрей-

мами (із різними вимогами їхніх вузлів щодо вибору граматичних форм чи синтаксичних структур) або однією фрейм-схемою, яка може виявитися перекладацьким відповідником і для інших вихідних рамок, що, як було зазначено, зумовлено різними способами категоризації світу носіями вихідної та цільової мов.

Як зазначалося вище, текст розглядається лінгвістами-когнітологами як ієрархія фреймів. У зв'язку з цим можемо припустити, що кожен рівень текстової ієрархії може встановлювати свої вимоги щодо способу актуалізації граматичного значення мовної одиниці. Відповідно, кінцевий вибір граматичного елементу у цільовому тексті здійснюватиметься із урахуванням «завдань відсутності» вузлів фрейму, на рівні яких може актуалізуватися певне граматичне значення. Для прикладу, вибір англійської структури "there is/are" в українському чи російському перекладі визначатиметься фреймом, виокремленим на рівні пропозиційної структури чи макроструктури тексту, у той час як категорії детермінації та числа, окрім згаданих рівнів, можуть актуалізуватися у фреймі на рівні пропозиції.

Нагадаємо, що згідно з когнітивною моделлю розуміння зв'язного тексту, запропонованою лінгвістами Т. А. ван Дейком та В. Кінчем, найнижчий рівень текстової ієрархії складають пропозиції [3, 166] або, згідно з класифікацією М. Мінського, поверхневі синтаксичні фрейми [12, 240], які виступають каркасом майбутнього повідомлення. Одна чи кілька пропозицій конструюють у свідомості реципієнта пропозиційну структуру, або поверхневий семантичний фрейм [12, 240], який виступає фундаментом організації змісту в реченні. Поєднання пропозиційних структур речень вибудовує пропозиційну структуру тексту – його макроструктуру [3, 168]. У межах тексту М. Мінський виокремлює тематичний фрейм (тобто сценарій дій у межах тематики) і наративний фрейм, який становить каркас типової оповіді та встановлює вимоги щодо схеми побудови розповіді, розвитку подій, введення персонажів [12, 240].

Отже, на гадку лінгвістів-когнітологів, конструювання когерентного тексту у свідомості реципієнта відбувається від сприйняття пропозицій до розуміння макроструктури тексту. Під час вибору мовних засобів у перекладі тлумач рухається у протилежному напрямку, оскільки для здійснення письмового (особливо художнього) перекладу важливим є, насамперед, з'ясування теми, ідеї, стилістичних особливостей вихідного тексту [8, 80]. Таким чином, спосіб репрезентації граматичного значення вихідної мовної одиниці у перекладі визначатиметься вимогами вузла цільового фрейму, виокремленого, насамперед, на рівні тематичного фрейму, потім – на рівнях семантичного та синтаксичного фреймів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, когнітивну модель граматичного конструювання цільового тексту можна представити у вигляді такої схеми. На початковому етапі (етапі сприйняття та аналізу тексту оригіналу), тлумач, з'ясувавши значення вихідної граматичної одиниці чи синтаксичної структури, використовуючи метод

фреймового аналізу, зводить спосіб актуалізації її граматичного значення до типової рамкової структури. Наступним етапом є пошук еквівалентного вихідному цільового фрейму, у якому актуалізується аналогічне граматичне значення. На завершальному етапі відбувається граматичне структурування цільового тексту методом заповнення «завдань відсутності» вузлів обраного перекладачем цільового фрейму. Як свідчить наведена модель, фреймове моделювання тексту

є важливим етапом у процесі репрезентації значень граматичних елементів вихідної мови у цільовому тексті.

Опис можливостей практичного застосування когнітивної моделі під час відтворення граматичної категорії детермінації в англо-українському та англо-російському перекладах художніх прозових творів становлять перспективу подальших досліджень у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії. Функціональний аналіз / О. К. Безпояско. – К. : Наукова думка, 1991. – 172 с.
2. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Часть 1 / Е. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
3. Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч ; пер. с англ. В. Б. Смирнского // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 153–211.
4. Долгина Е. А. Артиклевые формы имени существительного в когнитивно-грамматической категоризации современного английского языка : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Долгина. – М., 2010. – 56 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [учеб. пособ.] / В. Н. Комиссаров. – 2-е изд., испр. – М. : Р. Валент, 2011. – 408 с.
6. Кулакова К. А. Грамматическая категория в аспекте фреймового аналіза : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.21 «Прикладная и математическая лингвистика» / К. А. Кулакова. – СПб., 2004. – 19 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/grammaticheskaya-kategoriya-v-aspekte-freymovogo-analiza#ixzz3xh2z185W>.
7. Никонова Ж. В. Фреймовый анализ речевых актов (на материале современного немецкого языка) : автореф. дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ж. В. Никонова. – Нижний Новгород, 2009. – 41 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/freymovyy-analiz-rechevyh-aktov#ixzz3xh3RKApx>.
8. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Р. Валент, 2007. – 244 с.
9. Селиверстова О. Н. Труды по семантике / О. Н. Селиверстова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 960 с.
10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. В. Федоров. – 5-е изд. – М. : Филология Три, 2002. – 416 с.
11. Geeraerts D. A rough guide to Cognitive Linguistics / D. Geeraerts // Cognitive Linguistics: Basic Readings. – Berlin ; N. Y. : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 1–28.
12. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky // The Psychology of Computer Vision. – N. Y. : McGraw-Hill, 1975. – P. 211–277.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Генрі О. Останній листок / О. Генрі. – К. : Молодь, 1983. – 224 с.
2. Моэм С. Узорный покров. Острие бритвы / С. Моэм. – М. : Радуга, 1991. – 324 с.
3. Henry O. 100 Selected Stories : оповідання / O. Henry. – Chatham : Wordsworth Edition Limited, 1995. – 740 p.
4. Maugham W. S. The Razor's Edge : роман / W. S. Maugham. – Surrey : Bookprint limited Kingswood, 1964. – 304 p.

УДК 81.411.21

ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ АРАБСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПІД ЧАС ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Задко Т. П.

Національна академія Служби безпеки України

У статті здійснено спробу різновекторного аналізу фразеологізмів із погляду специфіки підбору й застосування перекладацьких трансформацій, образної інтерпретації та відтворення їх стилістичного ефекту. Здійснено комплексне дослідження прийомів перекладу фразеологічних одиниць з арабської мови українською з урахуванням стилістичних особливостей.

Ключові слова: фразеологізм, стилістична функція, прийоми перекладу, інтерпретація, міжкультурна адаптація.

Задко Т. П. Сохранение стилистических функций арабских фразеологизмов при их переводе на украинский язык. В статье предпринята попытка разностороннего анализа фразеологизмов с точки зрения специфики подбора и применения переводческих трансформаций, образной интерпретации и воспроизведения их стилистического эффекта. Осуществлено комплексное исследование приемов перевода фразеологических единиц с арабского языка на украинский с учетом стилистических особенностей.

Ключевые слова: фразеологизм, стилистическая функция, приемы перевода, интерпретация, межкультурная адаптация.

Zadko T. P. Saving stylistic functions of Arabic phraseological units during its translation into Ukrainian. The article attempted a comprehensive analysis of phraseology from the perspective of the selection specific and application of translation transformations, imaginative interpretation and reproduction of their stylistic effect. It presents the complex research techniques of phraseological units translation from Arabic into Ukrainian considering stylistic features.

Key words: phraseological unit, stylistic feature, translation techniques, interpreting, intercultural adaptation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фразеологія – це духовна та матеріальна спадщина народу, втілена в мові, що слугує відображенням культурного надбання етносу, його історії й сьогодення. Процес формування і становлення фразеологізмів відбувається на основі образного уявлення про дійсність і зумовлює високу інформативність фразеологізмів як мовних одиниць. Вони активно використовуються як усному, так і в писемному мовленні, збагачуючи його в стилістичному, емотивному та культурному аспектах. Фразеологізми як мовні одиниці не лише виконують номінативну функцію, а й впливають на читача, викликаючи в нього певну емоційну та образну реакцію. Проблема перекладу фразеологізмів була й залишається темою багатьох досліджень. У зв'язку з національно-культурною специфікою цих мовних одиниць виникає необхідність проаналізувати міжкультурну адаптацію та семантико-стилістичний аспект разом із міжмовними трансформаціями й інтерпретуванням. Тому останнім часом усе більш актуальним стає визначення стилістичного та лінгвокультурного аспектів фразеології. Стилiстична функція фразеології полягає в забезпеченні передачі предметно-логічного змісту в кореляції з експресив-

ною, емотивною, образною й естетичною інформацією; у взаємодії цих понять під час передачі думки та почуттів, у загальному ідейному впливі тексту перекладу на реципієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фразеології арабської мови досліджено в працях В. Д. Ушакова, В. С. Морозової, Р. А. Бекірова. Тим не менше, проблеми перекладу арабських фразеологізмів і, зокрема, їх стилістичного аспекту залишаються не розкритими та малодослідженими. Щодо арабсько-українського перекладу фразеологізмів варто зазначити, що сучасні ґрунтовні наукові праці з цієї проблеми практично відсутні. **Актуальність** дослідження полягає у вивченні фразеологізмів із погляду їх перекладу й образної інтерпретації, що зумовлене необхідністю адекватного висвітлення як загального значення, так і образного змісту фразеології, відтворення його стилістичного ефекту й пошуку адекватного варіанта передачі фразеологічної одиниці.

Мета статті полягає в здійсненні комплексного дослідження прийомів перекладу фразеологічних одиниць арабської мови українською та способів передачі предметно-логічного змісту в кореляції з експресивною, емотивною, образною та естетичною інформацією.

Основні завдання – дослідити й класифікувати прийоми перекладу фразеологічних одиниць арабської мови українською, здійснити порівняльно-

зіставний аналіз фразеологізмів арабської та української мов, описати стилістичний аспект їхнього перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізми забезпечують виразність і експресивність тексту, наповнюють його колоритом і національним шармом. Уважається, що повноцінний літературний переклад фразеологічних одиниць залежить від співвідношення мови оригіналу та мови перекладу. У випадку з арабськими фразеологізмами процес підбору й залучення перекладацьких трансформацій ускладнюється особливостями східної ментальності та суттєвими, до певної міри полярними розбіжностями у способі життя українського й арабського етносів, а також тісною кореляцією з культурними та історичними змінами, які переживає суспільство.

Невід’ємною складовою перекладу фразеологізму є передача його образного й естетичного змісту, а також загального стилю. Для адекватного сприйняття фразеологізму реципієнтом стиль і образність перекладу та оригіналу мають бути ідентичні. Під поняттями «стиль» і «стилістика» тексту чи перекладу варто розуміти своєрідність мовлення, пряму, його національного забарвлення; принцип, що надає єдиного відтінку, тону та колориту тексту. Більшість дослідників виділяють 4 основні способи перекладу фразеологічних одиниць арабської мови українською. Розглянемо кожний із них у розрізі стилістичного аспекту перекладу:

1. Фразеологічний еквівалент – спосіб перекладу, який передбачає використання повного відповідника в українській мові за умови збереження змісту, образності й стилістичного ефекту арабського оригіналу. Фразеологічний еквівалент має приблизно однаковий компонентний склад і лексико-граматичні показники, а також, як правило, незалежно від контексту він має відповідати тим самим денотативним і конотативним значенням. Цей спосіб виключає наявність специфіки національного забарвлення. Збереження стилю при такому перекладі не викликає проблем, оскільки фразеологічні одиниці, що мають еквівалент в іншій мові (чи навіть не в одній), зазвичай не є експресивно забарвленими, не містять реалій арабського світу, національного духу та колориту. Використання прийому абсолютного еквівалента надає можливість найбільш точно відтворити арабський фразеологізм, але таких еквівалентів – обмежена кількість, у своїй більшості це інтернаціональні мовні одиниці, що були запозичені як арабською, так і українською мовами. Переклад арабських фразеологізмів за допомогою фразеологічного еквівалента полягає в тому, щоб знайти повний відповідник фразеологізму в словнику. Однак ситуація з арабсько-українським перекладом ускладнена незначною кількістю ґрунтовних досліджень питання арабської фразеології через призму співвідношення з українською мовою, відсутністю арабсько-українських фразеологічних словників. Тому перекладачеві потрібно вдаватися до більш потужного арсеналу засобів пошуку відповідника, таких як наукові дослідження, статті, інтернет-джерела. Наведемо приклади перекладу арабських фра-

зеологізмів українською мовою за допомогою фразеологічного еквівалента:

Один за всіх і всі за одного	عامة جلا و عامة جلا درفلا درفلا
Що посієш, те й пожнеш	دصحت عززت ام
Куй залізо, поки гаряче	ایم اچ ماد ام دی دحل قرطاً
Любов сліпа	ءایم ع بحل انی ع
Щедрий на слово, та скупий на діло	و مال لكل اب ی خس وه لم عمل اب حی حش
Не вірити своїм вухам	هینذا قدصی ال
Протягнути руку допомоги	قدع اس مل دی دم

2. Фразеологічний аналог – спосіб перекладу, який передбачає підбір відповідника українською мовою, що має аналогічне значення, але ґрунтується на іншому образі. Фразеологічний аналог повністю відповідає змістовому значенню фразеологічної одиниці арабською мовою, але відрізняється формою вираження: містить синонімічні компоненти, незначні зміни синтаксичної будови, може виражатись більш стисло чи, навпаки, більш розлого. У силу відмінностей ментальності, культури, світосприйняття і способу життя в арабському та українському соціокультурному просторі часто зміна форми фразеологічної одиниці під час перекладу за допомогою способу фразеологічного аналогії полягає в зміні образності, відповідно, використання аналогії передбачає заміну національно забарвлених компонентів. Такий спосіб є особливо незамінним у тому випадку, коли через певні національні реалії у вихідному фразеологізмі він може бути неправильно сприйнятий реципієнтом через національно-культурні відмінності. Тобто, фразеологізм оригіналу передається практично тим самим фразеологізмом, але національна специфіка чи реалія, що може внести певний стилістичний дисонанс у текст перекладу, ніби «стирається». Наприклад, арабський фразеологізм *ری ارض لک* – «як *дружини одного чоловіка*» є недоречним в українському дискурсі, оскільки поняття полігінії не є зрозумілим українському читачеві, отже, вираз можна перекласти як «як *кішка із собакою*», змінюючи образ, але передаючи зміст; інший фразеологізм *مبشاً من!* – «*схожі як два фініки*» містить чужорідне порівняння для українського читача, в цьому випадку перед перекладачем стоїть завдання: передати фразеологізм аналогом «як *дві краплі води*», при цьому втратити його східний колорит чи застосувати калькування й, можливо, вплинути на образність сприйняття і стиль усього повідомлення, в будь-якому випадку потрібно враховувати компенсаційні можливості контексту з погляду образності, конотації, експресивності, відтінку значення. Переклад вважається вдалим, коли сталий вираз під час перекладу набуває тих самих асоціацій, що і вираз у мові оригіналу, викликаючи в читача перекладу ті самі думки та образи, що й у читача оригіналу. Застосовуючи цей прийом, необхідно зберегти емоційне і стилістичне значення арабського варіанта мовної одиниці, враховувати національне забарв-

лення та спосіб мислення, щоб коректно передати зміст, закладений у фразеологізм, і відтворити його в українському відповідникові. Переклад арабських фразеологізмів українською мовою за допомогою фразеологічного аналогу також вимагає від перекладача використання всіх ресурсів, включаючи інтернет-джерела, художню літературу, наукові дослідження, як українською, так і арабською мовами. Наведемо приклади перекладу арабських фразеологізмів українською мовою за допомогою фразеологічного аналога:

Дослівно: *Не вчи сироту плакати*

Аналог: *Не вчи рибу плавати.*

ميتيلا ملعت ال
ءالكبل

Дослівно: *Купити рибу у воді*

Аналог: *Купити kota в мішку.*

ءامل ايف الكمس يرتشا

Дослівно: *Маленька пташечка в руках, краще ніж десять на дереві*

Аналог: *Краще синиця в руках, ніж журавель у небі.*

ريخ ديلا اب روفصع
قرششلا ايلع قرشع نم

Дослівно: *Закрити очі разом зі смітинками*

Аналог: *Проковтнути образу.*

ءاذق ال ايلع ايلع

3. Дослівний переклад – калькування. Калькування використовують у тих випадках, коли до читача необхідно донести повне семантико-стилістичне та експресивно-емоційне значення фразеологічної одиниці, її образність і національну специфіку, що неможливо здійснити за допомогою еквівалента чи аналога, тому що за ними втрадиться його самобутність і національна належність. Тим не менше, дослівний переклад може бути доречним, якщо в результаті цього прийому утворюється адекватний відповідник українською мовою, який легко сприймається читачем і передає образність, зміст та емотивність арабського фразеологізму. Такий спосіб надає можливість зберегти стилістичні прийоми, такі як контраст, порівняння, метафора тощо. Складність дослівного перекладу арабських фразеологізмів українською мовою полягає в суттєвих відмінностях світосприйняття українського та арабського етносу. За допомогою калькування перекладач може чітко передати експресивно-емоційне значення арабського вислову, його національний колорит, але в такому разі існує вірогідність, що українському читачеві вони будуть незрозумілі. У цьому випадку, щоб зберегти стилістику вихідного тексту й не створити незрозумілі образи, необхідне чітке розмежування того, де можна перекласти дослівно, а де все ж таки краще обрати описовий спосіб. Тут варто відзначити, що легко сприйматимуться фразеологізми з певними національними відтінками, але такі, що викликають у читача точні образи, тобто

такі, які хоч деякою мірою перегукуються з українськими реаліями та наявними в українській мові виразами. Розкриваючи семантико-стилістичний аспект перекладу при калькуванні, потрібно зазначити, що головну роль у виборі вдалого варіанту і способу перекладу відіграє контекст, адже він орієнтує та інформує реципієнта, доповнює й розкриває образи, які закладені у фразеологізмі, компенсує можливу лакунарність у мові перекладу. Ще одна складність, що виникає при калькуванні, – це ситуація, за якої у фразеологізмів, що ніби зрозумілі та мають на перший погляд прозорий зміст, значення дещо відрізняється від образу, який викликає дослівний переклад, наприклад, арабський вираз *ايلع فقول* – *дослів.* «стояти на своїх ногах» розуміється як «твердо стояти на ногах», тобто бути незалежним, життєздатним і мати всі необхідні засоби для повноцінного існування, але його істинне значення «*пробивати собі дорогу, серйозно братися за справу*»; так само *متدلج نم جرخ* – *дослів.* «вилізти зі своєї шкіри» розуміється як «зі шкіри пнутися», докласти усіх зусиль, але значення фразеологізму – «*робити інакше, не так, як прийнято*». Отже, переклад за допомогою калькування полягає у створенні зрозумілої образно насиченої фразеологічної одиниці, при чому цей образ має повністю точно відповідати стилістичному та експресивно-емоційному значенню вихідного тексту. Наприклад:

Не буває біди, після якої б не настало полегшення

جرفل امدعب و ال ا قدش ام و

Терпіння – ключ до радості

جرفل ا حاتفم ربصل

Масло з медом (найкраще)

لسع ايلع نمس

Навчайся від колиски до могили

ايل ا دملا نم ملعلا بلطا
دحلل

Слухай, але не вір

قاصت الو عمسا

Він фінік від вуглики не відрізняє

قرمبلا نيبي زي مي ال
قرمجل او

4. Описовий переклад – передача фразеологічної одиниці арабської мови за допомогою вільних словосполучень українською. Описовий переклад використовується тоді, коли арабський фразеологізм не має ані відповідника, ані аналога в українській мові. У такому випадку здійснюється переклад не самої фразеологічної одиниці, а її значення. Використання описового способу перекладу зумовлене тим, що варіативність арабської мови, втілена в діалектичних формах, ментальність, наявність лексико-граматичних конструкцій, реалій та інших рис, притаманних лише арабській мові й культурі, спричиняють проблеми взаєморозуміння. Комунікація та переклад в таких умовах передусім передбачає володіння ґрунтовними «фоновими знаннями» – знаннями реалій, національного менталітету, соціокультурного функціонування фразеологізмів в арабомовному просторі. Переклад за допомогою дескриптивного методу передбачає застосування таких засобів, як пояснення, опис,

використання вільних словосполучень – усіх можливих прийомів для чіткого й найбільш удалого пояснення змісту арабського фразеологізму. При описовому перекладі передається загальний зміст фразеологізму, але зазвичай утрачається образність і насиченість. Щоб найбільш точно висвітлити сутність фразеологізму, його експресію і стиль, перекладач повинен осмислити текст, контекст і сам сталий вираз із філософської та світоглядної позицій, із погляду арабського менталітету й культурно-історичних особливостей. Наприклад:

Дослівно: *Підійшов Шан Табакі*

(з відомої арабської історії про юнака Шана та дівчину Табаку)

Варіант перекладу: *Підходить один одному / Два чоботи – пара.*

قبط ش قفاو

Дослівно: *Це четверта з неможливих речей*

(згідно з народним віруванням, є три неможливі речі:

злий дух – لوغلا, грифон – آقنعل – вірний друг – (يفول لاخلا)

Варіант перекладу: *Це неможливо.*

تالحيحتسم اعبار نم اذه

Дослівно: *Тупіший за бика чи черепаху*

Варіант перекладу: *Тупий як липовий дровитень*

نمو، روٹ نم دلباب

ءافحلس

Варіант перекладу: *Вода – всьому голова*

رمأ كئل مءاملا

образність, користуючись різними прийомами перекладу. Невід’ємною складовою перекладу фразеологізмів є передача образного й естетичного змісту, а також загального стилю оригінального тексту. Для адекватного сприйняття фразеологізму реципієнтом стиль і образність перекладу та оригіналу мають бути ідентичні. У своєму дослідженні ми виділили чотири способи перекладу арабських фразеологізмів українською мовою, а саме: фразеологічний еквівалент – спосіб перекладу, який передбачає використання повного відповідника в українській мові, такі фразеологізми зазвичай не мають експресивного забарвлення, не містять реалій арабського світу; фразеологічний аналог – спосіб перекладу, який передбачає підбір відповідника українською мовою, що має аналогічне значення, але ґрунтується на іншому образі. Він повністю відповідає змістовому значенню фразеологічної одиниці арабською мовою, але відрізняється формою вираження: містить синонімічні компоненти, незначні зміни синтаксичної будови; дослівний переклад може бути доречним, якщо в результаті цього прийому утворюється адекватний відповідник українською мовою, який легко сприймається читачем і передає образність, зміст і емотивність арабського фразеологізму. Такий спосіб надає можливість зберегти стилістичні прийоми, такі як контраст, порівняння, метафору тощо; описовий переклад використовується тоді, коли арабський фразеологізм не має ані відповідника, ані аналога в українській мові, при цьому здійснюється переклад не самої фразеологічної одиниці, а її значення.

Одним із головних принципів під час перекладу арабської фразеології є володіння ґрунтовними «фоновими знаннями» – знаннями реалій, національного менталітету, соціокультурного функціонування фразеологізмів в арабському просторі. Здійснивши порівняльно-зіставний аналіз фразеологізмів арабської та української мови, ми дійшли висновків, що у процесі перекладу варто звертати увагу на такі фактори: семантику вихідної одиниці, її стилістичну функцію, контекст, культурно-національне забарвлення, внутрішню форму, особливості вживання фразеологізму в арабській мові, фонові знання читача оригіналу та перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов Х. К. Арабско-русский словарь: Ок. 42 000 слов / Х. К. Баранов. – М. : Валерий Костин, 2005. – 944 с.
2. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 416 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [курс лекций] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2000.
4. Ушаков В. Д. Фразеология Корана: Опыт сопоставления фразеоречений Корана и арабского классического языка / В. Д. Ушаков. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1996. – 203 с.
5. Фролов Д. В. Арабская филология: грамматика, стихосложение, корановедение: статьи разных лет / Д. В. Фролов. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 440 с.
6. Шагаль В. Э. Арабский мир: пути познания: межкультурная коммуникация и арабский язык / В. Э. Шагаль. – М. : Институт востоковедения РАН, 2001. – 287 с.

УДК 811.111:81'23

СХЕМНІ ОБРАЗИ ЯК ПЕРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ЕМПАТІЇ

Іванотчак Н. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті з'ясовано роль схемних образів ШКАЛА, ШЛЯХ і ВВЕРХ-ВНИЗ у структуризації мовної репрезентації емпатії. Визначено концептуальну структуру ЕМПАТІЇ, співвіднесену зі схемним образом ШКАЛА. Виявлено особливості репрезентації процесу емпатії, що базується на схемному образі ШЛЯХ.

Ключові слова: емпатія, схемний образ, семантична структура, концептуальна структура, процес емпатії.

Иванотчак Н. И. Схемные образы как предконцептуальная основа эмпатии. В статье рассматривается роль схемных образов ШКАЛА, ПУТЬ и ВВЕРХ-ВНИЗ в структуризации языковой репрезентации эмпатии. Определена концептуальная структура ЭМПАТИИ, соотношенная со схемным образом ШКАЛА. Выявлены особенности репрезентации процесса эмпатии, который базируется на схемном образе ПУТЬ.

Ключевые слова: эмпатия, схемный образ, семантическая структура, концептуальная структура, процесс эмпатии.

Ivanotchak N. I. Image schemas as the preconceptual basis of empathy. The article focuses on the role of image schemas SCALE, PATH, and UP-DOWN as preconception basis for empathy categorization. The conceptual structure of empathy based on image schema SCALE is determined. The representation of empathy process structured by image schema PATH is analyzed.

Key words: empathy, image schema, semantic structure, conceptual structure, process of empathy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зацікавлення взаємозв'язком мови, пізнання та соціально-фізичного досвіду людини спрямовує наукові розвідки в парадигму когнітивної семантики. Когнітивна семантика досліджує взаємозв'язок між концептуальною системою й семантичною структурою, закодованою в мові; виявляє засоби репрезентації знання (концептуальна структура) та конструкцію значення (концептуалізація) [11,5]. Одним із постулатів когнітивної семантики вважають те, що семантична структура відображає концептуальну структуру, яка базується на втіленому пізнанні (embodied cognition). Утілене пізнання у свою чергу слугує відображенням у концептуальній системі чуттєво-моторного досвіду взаємодії людини зі світом. Його основу становлять схемні образи. Схемні образи віддзеркалюють передконцептуальний досвід людини, виступають базою для концептуальної системи [11, 9]. Тому **актуальним** є дослідження підґрунтя мовної репрезентації емпатії, яке становлять схемні образи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що схемні образи дають змогу встановити закономірності в процесі смислоутворення та оптимізувати вивчення концептуалізації дійсності засобами мови [6, 101], вони перебувають у фокусі як загальнотеоретичних досліджень у галузі когнітивної лінгвістики [6;9; 11], так і досліджень концептів і їх дискурсивної реалізації [3]. Явище емпатії потрапило у фокус когнітивних досліджень художнього тексту [2], когнітивної метафори [17] і прагматики діалогічного

дискурсу [4]. Питання взаємозв'язку емпатії та інших когнітивних й емоційних станів, що пов'язуються з нею, таких як симпатія, розуміння, жаль, співчуття тощо, неодноразово ставало об'єктом дослідження неврологів, соціальних психологів і психотерапевтів [8; 10; 13; 14]. У лінгвістиці було здійснено аналіз сфер вербальної емпатії й емпатійних мовних актів у французькій мові та виділено співпереживання і співрадність як дві сфери емпатії [1], досліджено ілюктивні типи виявів емпатії у французькому діалогічному дискурсі, такі як розуміння, співчуття, симпатія, підбадьорення тощо[5]. Проте **актуальним** залишається вивчення підґрунтя образної концептуалізації емпатії та способів її реалізації в прозовому жанрі фентезі.

Метою статті є дослідження схемних образів як передконцептуальної основи емпатії.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- охарактеризувати поняття схемного образу та його роль у концептуальній структурі;
- виявити схемні образи в основі репрезентації емпатії;
- визначити особливості репрезентації процесу та концептуальної структури емпатії.

Основними **методами** дослідження слугували компонентний аналіз, що дав змогу визначити елементи лексичних значень типів емпатії та виявити їх у тексті, і концептуальний аналіз – для виявлення схемних образів в основі мовної репрезентації емпатії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає М. Джонсон, концепти визначаються та існують у рамках концептуальної системи, що базується на людському досвіді [15, XII]. В основі концептуальної структури міститься обмежена кіль-

кість схемних систем, кожна з яких характеризує певні аспекти ситуації: конфігураційна система, що структурує дійсність у термінах просторово-темповальних відношень, перспективна система, яка відображає місце розташування, віддаленість і позицію спостерігача (мовця), атенційна система, що визначає основний фокус уваги мовця, і система силової взаємодії, яка характеризує фізичні, психологічні та соціальні чинники [20].

Схемний образ визначається як динамічна аналогова репрезентація просторових відношень і переміщення в просторі, структура, що впорядковує факти дійсності [12; 15, 75]. Схемні образи є фундаментальними передконцептуальними структурами, в яких людський досвід проявляється на когнітивному рівні, метафорично проектується та формує «мережу значень» (концептуальну систему) [15, XVI]. В. Еванс услід за Г. Лакофом і М. Джонсоном порівнює їх із концептуальними будівельними блоками для складніших абстрактних концептів і концептуальних доменів [11, 10]. Схемні образи характеризуються схематичністю. Вони становлять схематичні шаблони, такі як контейнер, шлях, зв'язок, сили, баланс тощо, що структурують різні концепти [9, 13]. До найважливіших схемних образів в основі концептуальної структури М. Джонсон зараховує такі: КОНТЕЙНЕР (CONTAINER), ШЛЯХ (PATH), ЦИКЛ (CYCLE), ЧАСТИНА-ЦІЛЕ (PART-WHOLE), ПОВНИЙ-ПОРОЖНИЙ (FULL-EMPTY), ПОВЕРХНЯ (SURFACE), БАЛАНС (BALANCE), ПРОТИДІЯ (COUNTERFORCE), ЗВ'ЯЗОК (LINK), БЛИЗЬКО-ДАЛЕКО (NEAR-FAR), КОНТАКТ (CONTACT), ШКАЛА (SCALE), ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN) тощо [15].

Деякі схемні образи взаємопов'язані. Це є насамперед наслідком того, що певні аспекти чуттєво-моторного досвіду людини також співвіднесені. Як

приклад М. Джонсон і З. Кьовечеш наводять одночасне збільшення кількості й рівня рідини в контейнері, що виражається в метафорі MORE IS UP [15, 122; 16,80]. Ця метафора структурується одразу двома схемними образами ШКАЛА (SCALE), що відображає відношення *більше-менше (more-less)* і ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN), тобто зміни в кількості пов'язуються зі змінами у вертикалі (verticality). ШКАЛА (SCALE) слугує важливим схемним образом, що проектує як кількісні, так і якісні аспекти нашого досвіду [15, 122]. Деякі дослідники [9, 15–17] визначають ШКАЛУ (SCALE) як схемний образ-домен (*image schematic domain*), що включає ШЛЯХ (PATH) і скалярні величини *більше, менше, рівність, збільшення, зменшення* тощо, тоді як М. Джонсон розмежує ці схемні образи. Класифікація схемних образів не є метою нашого дослідження, проте погоджуємось із думкою обох науковців, що «скалярність пронизує весь людський досвід, навіть там, де точне кількісне вимірювання неможливе» [9, 14; 15,23]. Схемний образ ШКАЛА (SCALE) структурує не лише кількість предметів, кількість речовини, ступінь сили, а й інтенсивність відчуттів і почуттів [9, 14]. Цікаво, що ще Е. Сепір відзначав універсальність цієї логіко-семантичної та когнітивної категорії впорядкування об'єктів і їхніх ознак відповідно до певної шкали, називаючи її «градування» (*grading*) і зазначаючи, що кожне слово, яке здатне отримати кількісне визначення, є потенційно градуйованим [18,94].

Емпатія визначається як розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи у формі співпереживання. Уважаємо, що емпатія в широкому сенсі охоплює весь спектр емоційних станів, фізіологічною основою яких є дія дзеркальних нейронів і які спрямовані на зближення та розуміння іншої людини, таких як жаль, співчуття, розуміння,

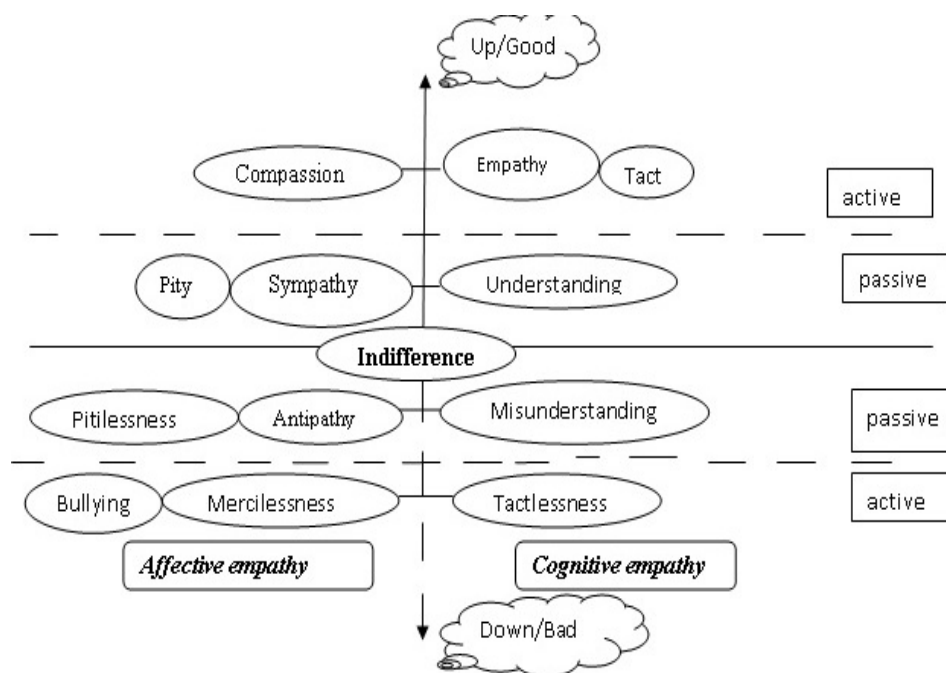

Рис. 1. Репрезентація схемного образу ШКАЛА

симпатія, такт, власне емпатія тощо. Емпатія виступає важливою соціальною компетентністю, складним і багатограним явищем, проте в основі її структуризації є саме схемні образи, зокрема ШКАЛА (SCALE).

Компонентний аналіз значень виявлених у тезаурусах [21] лексем на позначення емоційних і когнітивних станів, що пов'язуються з емпатією (симпатія, розуміння, співчуття тощо), та їх антонімів, а також визначення ваги й ієрархії сем у словниковому визначенні показали, що загальноприйнятий і підтверджений емпіричними дослідженнями [10; 14] умовний поділ емпатії на когнітивну та афективну відображається в мові. Аналіз засвідчує наявність сем, які виражають емоційність (*feeling, sympathy, sorrow*) і когніцію (*knowledge, ability, understanding*) у визначеннях станів емпатії, що дає змогу зарахувати їх до афективного чи когнітивного типу емпатії, відповідно.

Разом із тим ті стани емпатії, що належать до певного когнітивного чи афективного типу, не є рівнозначними за ступенем вираження емпатії. Поряд із когнітивними чи емотивними семами деякі з них містять діяльнісні сем (*doing, sharing, saying, showing*) і, відповідно, виражають вищий рівень когнітивної чи афективної емпатії.

Тому доцільним буде говорити про структуризацію емпатії як ШКАЛИ (SCALE), позитивний вектор якої осмислюється як ШЛЯХ (PATH) – рух УГОРУ (UP) від байдужості до емпатії та ВНИЗ (DOWN) до станів, що характеризуються низьким рівнем вираження когнітивної чи афективної емпатії (рис. 1). Чинником переходу на вищий чи нижчий рівень є дія.

За точку відліку шкали приймається нульовий ступінь вираження емпатії – байдужість (*indifference*), що містить сем *mediocrity, lack of interest, lack of concern, lack of sympathy*. Вона відображає середню параметричну норму, по обидва боки якої знаходяться протилежні полюси вираження ознаки. Дослідження вказують на низку станів, які пов'язують із низьким ступенем вираження когнітивної чи афективної емпатії (аутизм, булінг тощо) [13; 19]. Тому пунктирна лінія на рисунку 1 відображає похідний характер негативного полюсу, коли негативні емпатичні стани сприймаються як відсутність чи недостатнє вираження емпатії. Крайнім ступенем вираження негативного полюсу шкали є стани, що теж містять сем, які вказують на діяльність.

Зв'язок схемних образів ШКАЛА (SCALE) та ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN) полягає в тому, що вони не лише становлять структуру лексичної репрезентації емпатії, а й виражають аксіологічні компоненти її сприйняття, де *Up is Good, Down is Bad*.

Г. Баретт Леонард стверджує, що процес емпатії включає такі фази [7,1]: сприйняття й резонанс, виразна комунікація толерантного розуміння, фаза отриманої емпатії – усвідомлення того, що тебе розуміють.

Як свідчать емпіричні дослідження емпатії в різних галузях та аналіз її мовної репрезентації [7; 14], фази процесу емпатії є послідовними й взаємопов'язаними. Початковою фазою емпатії є сприйняття та резонанс. Тобто, когнітивний компонент є базовим: емоційне співпереживання неможливе без попереднього ког-

нітивного сприйняття. Дослідження емпатії в психології і психотерапії вказують на те, що здатність здійснити когнітивну оцінку стану іншої людини є ознакою психічного здоров'я, тоді як із такою нездатністю пов'язують аутизм [14].

Наступна фаза передбачає комунікацію розуміння та співпереживання, включає типи активної емпатії, лексеми яких містять сем, що вказують на діяльність. Графічно процес емпатії можна зобразити у вигляді такої моделі (схема 1):

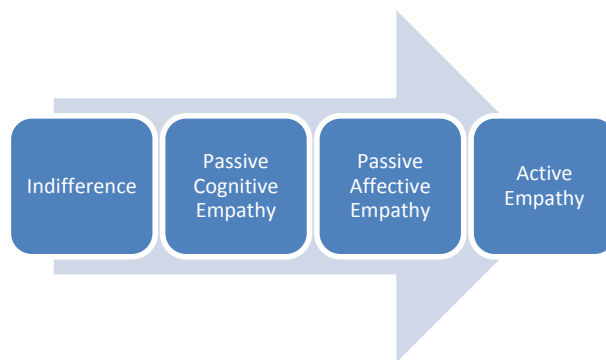

Схема 1. Модель процесу емпатії

Процес емпатії структурується схемним образом ШЛЯХ, де байдужість (*indifference*) є початковою точкою, активні прояви емпатії (*compassion, tact, empathy*) є кінцевою точкою, а пасивні когнітивні й афективні типи є проміжними точками [15, 17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. ШКАЛА (SCALE) та ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN) є важливими схемними образами, що проєктують як кількісні, так і якісні аспекти нашого досвіду. Ці образи взаємопов'язані і є наслідком того, що певні аспекти чуттєво-моторного досвіду людини також співвіднесені. Стани емпатії, що належать до певного когнітивного чи афективного типу, не рівнозначні за ступенем вираження емпатії. Деякі з них містять діяльнісні сем (*doing, sharing, saying, showing*) і, відповідно, виражають вищий рівень когнітивної чи афективної емпатії. В основі структуризації емпатії лежать схемні образи ШКАЛА (SCALE) та ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN). Позитивний вектор градаційної шкали осмислюється як рух угору від байдужості до емпатії. Чинником переходу на вищий рівень виступає дія. Образи ШКАЛА (SCALE) та ВЕРХ-НИЗ (UP-DOWN) не лише становлять структуру лексичної репрезентації емпатії, а й виражають аксіологічні компоненти її сприйняття, де *Up is Good, Down is Bad*. Процес емпатії структурується схемним образом ШЛЯХ. Початковою фазою емпатії слугує сприйняття й резонанс. Тобто, когнітивний компонент виступає базовим: емоційне співпереживання неможливе без попереднього когнітивного сприйняття. Байдужість (*indifference*) слугує початковою точкою, активні прояви емпатії (*compassion, tact, empathy*) виступає кінцевою точкою, а пасивні когнітивні та афективні (*understanding, pity, sympathy*) типи є проміжними точками. Подальше дослідження має зосередитись на аналізі передконцептуальної основи метафоричної репрезентації емпатії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнабаева Л. А. Междометия как средство выражения эмпатии (на материале французского языка) / Л. А. Азнабаева, А. А. Анищенко // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2 «Языкознание». – 2015. – № 2. – С. 63–68.
2. Воробйова О. П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях / О. П. Воробйова // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. П. Кочергана : зб. наук. статей. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 72–85.
3. Гошилик Н. С. Схемні образи часу в сучасній англійській мові : [монографія] / Н. С. Гошилик. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – 220 с.
4. Козяревич Л. В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англійської прози ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Л. В. Козяревич; Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2006. – 19 с.
5. Кузнецова А. А. Иллокутивные типы вербального проявления эмпатии : автореф. дисс. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А. А. Кузнецова. – Уфа, 2010. – 25 с.
6. Самигуллина А. С. Понятие «образ-схема» в современных исследованиях по когнитивной лингвистике / А. С. Самигуллина // Вестн. Челяб. гос. ун-та. Серия «Филология. Искусствоведение». – 2008. – № 20 (121). – Вып. 22. – С. 101–106.
7. Baret-Lennard G. The Phases and Focus of Empathy / G. Baret-Lennard // British Journal of Medical Psychology. – 1993. – Vol. 66. – № 1. – P. 3–14.
8. Batson C. D. These things called empathy: Eight related but distinct phenomena / C. D. Batson // The Social Neuroscience of Empathy, J. Decety and W. Ickes (Eds.). – Cambridge: MIT Press. – 2009. – P. 3–15.
9. Clausner T. Domains and image schemas / T. Clausner and W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – № 10-1. – P. 1–31.
10. The balance between feeling and knowing: affective and cognitive empathy are reflected in the brain's intrinsic functional dynamics / [C. Cox, L. Uddin, A. Di Martino, F. Castellanos, M. Milham, C. Kelly] // Social Cognitive Affective Neuroscience. – 2012. – Vol. 7 (6). – P. 727–737.
11. Evans V. The cognitive linguistics enterprise: an overview / V. Evans, B. Bergen, J. Zinken // The cognitive linguistics reader / ed. by V. Evans, B. Bergen, J. Zinken. – London: Equinox, 2007. – 975 p.
12. Gibbs R. W. The Cognitive psychological reality of image schemas and their transformations / R. W. Gibbs, H.-L. Colston // Cognitive linguistics: basic readings / ed. by D. Geeraerts. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 239–268.
13. Goubert L. Perceiving Others in Pain: Experimental and Clinical Evidence on the Role of Empathy / L. Goubert, K. D. Craig, and A. Buysse // The Social Neuroscience of Empathy, J. Decety and W. Ickes (Eds.). – Cambridge: MIT Press, 2009. – P. 153–166.
14. Houston D. A. Empathy and the self: Cognitive of emotional influences on the evaluation of negative affect in others / D. A. Houston // Journal of Personality and Social Psychology. – 1990. – Vol. 59. – № 5. – P. 859–868.
15. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago: The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
16. Kövecses Z. Metaphor and Emotion / K. Zoltan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.dur.ac.uk/resources/mlac/research/metaphors_as_models/Kovecses2.pdf.
17. Lakoff G. Metaphors of Terror / G. Lakoff. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cse.buffalo.edu/~rapaport/575/F01/lakoff.on.terrorism.html>.
18. Sapir E. Grading, a study in semantics / E. Sapir // Philosophy of Science. – 1944. – Vol. 11. – No. 2. – P. 93–116. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bv.u-bordeaux3.fr/pub/docs/group-degre/Sapir.pdf.
19. Stavrinides P. Bullying and Empathy: A Short-Term Longitudinal Investigation. / P. Stavrinides, S. Georgiou, V. Theofanous // Educational Psychology. – 2010. – Vol. 30 (7). – P. 793–802.
20. Talmy L. How Language Structures Space / L. Talmy // The cognitive linguistics reader / ed. by V. Evans, B. Bergen, J. Zinken. – London: Equinox, 2007. – 975 p.
21. Cambridge Advanced Learner's Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.cambridge.org>.

УДК 811.112.2.373

ТЕКСТ – ЦІЛІСНА МОВНА Й МОВЛЕННЄВА СТРУКТУРА

Ищенко Н. Г.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті пропонуються декілька визначень тексту з позиції системного підходу. Доведено, що системність зумовлюється наявністю структури, ієрархічності, цілісності й взаємозв'язку із середовищем. Трактуючи текст як систему, варто взяти до уваги, що кожна система існує за умови трьох атрибутів – структури, смислу та функції.

Ключові слова: текст, системність, структура, ієрархічність, цілісність, смисл, визначення тексту.

Ищенко Н. Г. Текст – целостная языковая и речевая структура. В статье предлагается несколько дефиниций текста с позиции системного подхода. Доказано, что системность определяется наличием структуры, иерархичности, целостности и взаимосвязи с реальностью. Трактую текст как систему, нужно учитывать единство трех атрибутов – структуры, смысла и функций.

Ключевые слова: текст, системность, структура, иерархичность, целостность, смысл, определение текста.

Ischenko N. G. Text – a language and speech structure. The article focuses on the fact that text can be treated from the position of systemic method. It is proved that systemic method is defined by the presence of structure, integrity and correlation with reality. Therefore it is necessary to take into consideration the unity of three factors – structure, sense and functions.

Key words: text, system method, structure, integrity, sense, definition of the text.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У лінгвістиці тексту приділяють багато уваги проблемі тексту, яка є актуальною й зумовлена тим, що до цих пір не існує єдиного погляду на визначення поняття «текст», на сукупність критеріїв для його визначення, на підґрунтя такого визначення. У цьому зв'язку на часі є питання, які стосуються сутності тексту, а саме: визначення поняття тексту, його багатоаспектності, системності, структурності, властивостей, функціональності – і категорій тексту: структурних та смислових. Отже, **актуальність** теми не викликає сумнівів.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити поняття тексту й указати на сукупність критеріїв та теоретичне підґрунтя його визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед лінгвістів дотепер не існує одноставної думки про те, що можна вважати текстом, відсутнє єдине тлумачення цього феномена. Це пояснюється тим, що текст належить до найбільш очевидних реальностей мови, тому способи його інтуїтивного виділення не менше закріплені у свідомості сучасної людини, ніж способи відмежування та виокремлення слова, ґрунтуються вони на передбаченні того, що будь-яке завершене вербальне повідомлення може ідентифікуватися як текст і сама завершеність тексту відзначається тим або іншим формальним способом. Одночасно існує багато різних мовленнєвих творів, які називаються текстом, і не випадково лексикографи позначають текстом будь-яке записане мов-

лення й наводять як приклади документи, листи, літературні твори тощо.

Труднощі щодо визначення поняття тексту повністю зрозумілі: зведення всієї множинності текстів до єдиної системи таке ж складне, як виявлення набору достатніх і необхідних рис, який був би обов'язковим для визнання тексту як категорії класичного типу.

Текст досліджується цілим спектром наук, такими як: семіотика, психологія, історія, літературознавство, етнографія, текстологія, фольклористика, риторика, логіка, прагматика, герменевтика, антропологія, теорія діяльності, тому виникає так званий феномен конфлікту інтерпретацій [5]. До цих пір єдиного визначення тексту не існує, оскільки відсутня спільна для усіх дослідників думка щодо того, чим є текст як об'єкт лінгвістики. Крім того, вчені різних напрямів не дійшли остаточного рішення щодо вирішення проблем механізмів текстотворення, не вироблено основних критеріїв, які б дали змогу виявити основні чинники, що сприяють утворенню текстів.

Тексти виникають у результаті мовної взаємодії, й адекватне розуміння сутності тексту можливе лише в разі врахування динамічних процесів мовного спілкування, що розгортаються в часі і призводять до виникнення тексту. Однак існує тривала традиція вивчення текстів, особливо письмових, як статичних об'єктів, що існують незалежно від обставин їх виникнення.

У зв'язку з тим що сучасна наукова думка не виробила єдиної дефініції феномена «текст», наведемо різні підходи до його тлумачення. Будучи об'єктом дослідження великого спектру дисциплін, текст сприймається так:

– **семіотично**, як вербальна знакова система в аспектах її змістовності: структурної, смислової, функціональної; парадигматики та синтагматики (Р. Якобсон, Ю. М. Лотман, Б. Я. Успенський, А. Г. Баранов, В. Г. Гак, Л. М. Лосева);

– **дискурсивно** в характеристиках міждисциплінарних галузей знань (Е. Бенвеніст, Т. А. ван Дейк, ранній Р. Барт);

– **лінгвістично** в системі функціональних значимостей одиниць мови (В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, В. П. Григор'єв, Г. Я. Солганик, Л. А. Новіков, Н. А. Кожевніков);

– **прагматично**, залежно від мовленнєвих ситуацій (Дж. Остін, Дж. Серль, М. М. Бахтін, Н. Д. Артюнова);

– **когнітивіно**, як пов'язана сукупність концептів та ідей, що належать до певних сфер мовного вживання (Ж. Делез, Ю. Крістева, Р. Барт);

– **наратологічно** в рамках теорії повідомлення як активної діалогічної взаємодії письменника й читача (В. Пропп, В. Шкловський, Б. Ейхенбаум, М. М. Бахтін, П. Лаббок, Н. Фрідманн, Е. Лайбфрід, В. Фрюгер);

– **психолінгвістично**, як динамічна система мовоутворення і його сприйняття (Л. С. Виготський, А. Р. Лурія, Н. І. Жинкін, Т. М. Дрідзе, А. А. Леонтьєв);

– **психофізіологічно**, як багатомірний феномен, що реалізує психологію автора в певній літературній формі мовними засобами (О. І. Діброва, Н. О. Семенова, І. Філіппова).

Відсутність єдиного тлумачення феномена тексту пояснюється: *по-перше*, абсолютизацією структурної організації тексту і граматичних засобів зв'язку; *по-друге*, формально-структурною, жанровою, стилістичною різноплановістю тексту і специфікою способу його репрезентації; *по-третьє*, специфікою підходів до вивчення тексту; *по-четверте*, канонізацією тексту як складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу й мети комунікації; *по-п'яте*, абсолютизацією певної категорії або кількох категорій тексту. Отже, більшість лінгвістів підкреслюють, що визначення тексту, яке можна було б уважати вичерпним і яке б мало термінологічний характер, ще не вироблено.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безумовно, текст є складним об'єктом дослідження, для вивчення якого використовується системний підхід. Виходячи з концепції системного підходу, під текстом розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, взаємодія яких породжує нові властивості об'єкта. «Текст – це цілісна система, що має інтегральні властивості й функціонує в зовнішньому до нього середовищі» [4, 51–52]. Текст є системою, цілісною в структурному й функціональному відношенні утворення, внутрішній зв'язок елементів котрого є більш необхідним і стійким, ніж зв'язок цих елементів із навколишнім середовищем чи з елементами інших систем. Текст – комунікативна система вищого рангу, основними ознаками якої виступає цілісність і зв'язність, що призначена для передачі закодованої інформації. «Текст як вища комунікативна одиниця, як цілісна система комуні-

кативних елементів, що функціонально (тобто для цієї конкретної мети) поєднуються в єдину семантико-смислову та логічну структуру загальної комунікативної інтенції» [2]. «Текст як комунікативна система мовленнєвих знаків і знакових послідовностей утілює моделі діяльності адресата й адресанта повідомлення» [5], які існують на одній площині. «Текст є системно-структурним утворенням, що має впорядковану (ієрархічну) організацію, яка забезпечується зв'язністю – глибинною та поверхневою, локальною та глобальною» [3, 21–22], і тому текст становить складну, ієрархічно організовану мовленнєву систему, пронизану величезною кількістю семантико-синтаксичних зв'язків, йому притаманні такі важливі властивості, як зв'язність, відмежованість, цілісність.

Системний підхід зі своїми конкретними прийомами та власною методикою спрямований на пізнання об'єкта як певної системи. Одна з головних властивостей системи полягає в тому, що система, утворюючись від окремих частин і залежачи від їхніх індивідуальних властивостей, у свою чергу, впливає на ці частини та змінює їхні первинні властивості й функції.

Феномен тексту саме й полягає в його багатоаспектності, системності, що зумовлюються наявністю структури, ієрархічності, цілісності та взаємозв'язку з середовищем, що належить до інваріантних ознак цього багатомірного феномена. Під текстовою системністю розуміється системна організація мовних засобів різних рівнів у тексті, яка зумовлена авторським задумом як синтезуючим і організуючим початком і яка співвідноситься з категорією образу автора. Текстова системність відображає творчу індивідуальність автора, його ідіостиль і світогляд [1, 252]. Трактуючи текст як систему, варто взяти до уваги, що кожна система, яка діє та розвивається, існує лише в результаті узгодження трьох головних її атрибутів – структури, субстанції й функції, лише за умови їх діалектичної єдності. Текстова система є цілісною, її складові взаємно зумовлюються, утворюють свою певну єдність і мають певні ознаки: нечленованість у межах цієї системи; ієрархічність; структурність. Текстова система відрізняється від інших систем внутрішніми відношеннями між одиницями, що утворюють структуру, у межах якої існують певні типи смислових, функціональних і комунікативних відношень, поєднання яких позначає текст. Смислові відношення відображають світ у свідомості суб'єкта, являють собою структуру лінгвістично репрезентованих смислових ознак різного рангу та масштабу, втілених у тексті, і корелюють зі світом дійсності [1, 384]. «Накопичення» та «збільшення» семантичних ознак різного рангу й рівня узагальнення формує поетапне смислове розгортання тексту і його смислової структури, що визначається як відображення у свідомості суб'єкта (сприймача) структурованого концептуально змістового плану вираження, його змістово-фактуальної та змістово-концептуальної інформації.

У тексті як системно-структурному утворенні виокремлюють поверхневу та глибинну смислові структури. Під поверхневою смисловою структу-

рою тексту розуміють: 1) зв'язок значень і його елементів (слів, висловлювань) і 2) зв'язок їхніх смислових корелятив у процесі послідовного розгортання тексту від рівня висловлювання до блоку висловлювання й усього тексту.

Глибинна смислова структура тексту відображає взаємозв'язок окремих смислів різного рангу та рівня узагальнення «по горизонталі» й «вертикалі» у свідомості адресата під час сприйняття всього тексту в процесі його розгортання. Глибинна смислова структура ґрунтується на поверхневій, відрізняючись від неї ступенем повноти й визначеності у відображенні концептуального змісту твору. Застосування системного підходу до інтерпретації тексту уможливило аналіз змістової та поверхнево-мовленнєвої сторони тексту в їх взаємозумовленості і єдності, визначення одиниць смислової структури – субтекстів – і вивчення

їх інтеграції, що забезпечує цілісність твору, розгляд комунікативно-прагматичних властивостей тексту, які пов'язані з його «входженням» у науковий соціум і загальний континуум науки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для тексту характерні певні закони побудови, смислового та формального поєднання й розмежування його одиниць, а системний підхід, на нашу думку, сприятиме виявленню закономірностей його внутрішньої та зовнішньої організації й функціонування. Загальні принципи системного аналізу полягають у виокремленні структури (ієрархії) тексту, тобто компонентів системи (підсистем) і відношення між компонентами; постановці питання про інтегральні властивості тексту; з'ясуванні взаємозв'язків тексту й середовища (позамовного контексту).

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста : [словарь-тезариус] / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта, 2009. – 384 с.
2. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе. – М. : Наука, 1984. – 232 с.
3. Дымарская М. Я. Проблемы текстообразования и художественный текст / М. Я. Дымарская. – СПб., 1999. – 281 с.
4. Каменская О. Л. Текст и коммуникация / О. Л. Каменская. – М., 1990. – 152 с.
5. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій: нариси про герменевтику / П. Рікер. – М., 1985.

УДК 811.111'42

СТРАТЕГІЇ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ІДЕАЦІЇ

Кайсіна Д. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У статті надано визначення дискурсу ідеації як когнітивно-комунікативної взаємодії ідеатора й реципієнта/-ів, метою якої є втілення в соціальну практику певної ідеї. Здійснена класифікація базових стратегій мовленнєвого впливу в англomовному дискурсі ідеації – доведення, переконування, навіювання та спонукання. Установлені мовні засоби реалізації цих стратегій.

Ключові слова: дискурс, доведення, ідеація, мовленнєвий вплив, навіювання, переконування, спонукання, стратегія.

Кайсіна Д. М. Стратегии речевого воздействия в англоязычном дискурсе идеации. В статье изложено исследование дискурса идеации как когнитивно-коммуникативного взаимодействия идеатора и реципиента/-ов, целью которого является воплощение в социальную практику определенной идеи. Создана классификация базовых стратегий речевого воздействия в англоязычном дискурсе идеации – доказательство, убеждение, навешивание и побуждение. Установлены речевые средства реализации данных стратегий.

Ключевые слова: дискурс, доказательство, идеация, навешивание, побуждение, речевое воздействие, стратегия, убеждение.

Kaisina D. M. Strategies of linguistic manipulation in English-speaking discourse of ideation. The article is devoted to investigation of ideation discourse as cognitive communicative interrelation between ideator and recipient/-s, which aim is to embody a certain idea in social practice. Developed a classification of basic strategies of linguistic manipulation in English-speaking discourse of ideation – proof, persuasion, suggestion and evocation. Determined the linguistic means of realization of these strategies.

Key words: discourse, proof, ideation, suggestion, evocation, linguistic manipulation, strategy, persuasion.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вивчення дискурсу ідеації спрямоване на розв'язання пріоритетної наукової проблеми встановлення й опису лінгвокогнітивних операцій, що лежать в основі комунікативної діяльності людини, і має міждисциплінарне прикладне значення, об'єднуючи представників інших гуманітарних наук навколо проблеми впливу на свідомість і підсвідомість людини з метою розповсюдження певних соціальних практик. Це і зумовлює **актуальність** статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс ідеації становить новий об'єкт лінгвістичного дослідження. Ідеація є терміном феноменології Е. Гуссерля, який визначає її як спрямованість свідомості безпосередньо на «загальне» («сутність», «ейдос», «апріорі»), а також як метод споглядання загального [5, 325]. У межах філософії ідеація розглядається як феномен, що базується на обміркованому спогляданні будування ідей, понять; а власне «ідеювати» означає споглядати сутність предмета, відволікаючись від усіх індуктивних і дедуктивних процедур [5, 634].

Психологи тлумачать ідеацію як здатність чи процес породження абстрактних чи конкретних психічних відображень, що актуально не сприймаються, відсутніх стимулів (тобто формування

понять або уявлень), а також здатність чи процес довільного оперування цими структурами свідомості [4, 78–84].

У дискурсі маркетингу та PR-технологій поняття ідеації використовується на позначення креативного процесу генерування, розвитку й передачі нових ідей, де ідея розуміється як базовий елемент думки, що може бути представленим як візуально, так і чітко сформульованим або абстрактним [18, с. 54]. У лінгвістиці дискурс ідеації ще не був об'єктом лінгвістичного аналізу.

Мета статті якраз і полягає у виявленні лінгвокогнітивної природи англomовного дискурсу ідеації та його стратегій.

Завдання статті включають таке: 1) лінгвістичне визначення понять ідеації, дискурсу ідеації, стратегій дискурсу ідеації; 2) розробку процедури лінгвокогнітивного аналізу стратегій англomовного дискурсу ідеації; 3) опис основних стратегій англomовного дискурсу ідеації та засобів їх лінгвального втілення.

Матеріалом для пілотного дослідження виступають 6 відеозаписів промов учасників TED конференцій. TED конференція є щорічним заходом некомерційного позапартійного світового проекту Technology, Entertainment and Design (TED), який бере початок у 1984 році в місті Монтерей, штат Каліфорнія. Утілюючи в життя гасло «Ідеї варті розповсюдження», TED убачає своє призначення в пошуку найцікавіших людей, які можуть генерувати ідеї та передавати їх зацікавленій аудиторії [19].

Виклад основного матеріалу дослідження.
Ідеацію (від лат. *ideatio* – здатність до формування і сприйняття ідей) тлумачимо як утілення й сприйняття ідеї в процесі комунікації. Об'єктом ідеації є ідея, втілена як вербальними, так і невербальними засобами комунікації, а суб'єктами – ідеатор (мовець – автор або носій ідеї) та реципієнт (індивід або аудиторія). Поняття ідеації передбачає комунікативну взаємодію ідеатора й реципієнта. Тобто, мова йде не просто про одночасну присутність обох суб'єктів у ситуації комунікації, а про здійснення ними особливого типу когнітивно-комунікативної діяльності, пов'язаної, відповідно, із вербальним/невербальним утіленням і сприйняттям ідеї.

Відповідно, **дискурс ідеації** визначаємо як когнітивно-комунікативну взаємодію ідеатора й реципієнта/-ів, метою якої є втілення в соціальну практику певної ідеї. Термін «когнітивно-комунікативна взаємодія» розширює тлумачення дискурсу, передбачаючи включення до розгляду контекстуально прив'язаних лінгвокогнітивних операцій інтерсуб'єктного творення дискурсивних смислів, актуалізованих комплексом вербальних і невербальних засобів.

Інструментом дослідження дискурсу ідеації є **дискурсивна стратегія** як комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, та об'єктивація цього наміру, а також осмислення об'єктивації всіма суб'єктами, що надає йому інтерактивного статусу [17, 85–92]. Утілення комунікативного наміру відбувається як вербальними, так і невербальними засобами. Це розуміння стратегії підкреслює її когнітивну природу, тобто ту обставину, що в основі реалізації стратегій лежать певні концептуальні структури (ментальні кореляти).

У процесі аналізу розмежовуємо змістові стратегії, що корелюють із соціально значущими намірами, й **інструментальні стратегії**, що корелюють зі способами реалізації соціально значущих намірів суб'єктів комунікації [9].

Глобальний соціально значущий комунікативний намір ідеатора полягає у здійсненні комунікативного впливу на аудиторію з метою розповсюдження певної ідеї. Цей намір реалізується різними інструментальними стратегіями, тобто способами комунікативного впливу.

Услід за А. П. Мартинюк уважаємо, що ментальний корелят дискурсивної стратегії, як і будь-яка інша концептуальна структура, гештальтно поєднує не лише перцептивно-когнітивний, а й афективний досвід, а також співвідносить цей досвід із безпосередніми потребами та бажаннями суб'єкта дискурсу, що підключає до дискурсивної діяльності й волю суб'єкта [8, 241; 10, 68]. Відповідно, критерії розмежування способів комунікативного впливу варто пов'язувати з різними сферами психіки людини, на які ці способи впливу орієнтовані (М. В. Нікітін називає такі сфери психіки психічними субстратами [11, 74–78]).

Доведення (аргументація) орієнтоване на раціональне мислення (сферу раціональної оцінки); переконання (емоційне зараження) – на сферу відчуттів

й емоційних переживань; навіювання (сугестія) – на сферу підсвідомого; нарешті, спонукання передбачає прямий вплив на волю суб'єкта впливу [10].

У структурі промови різні інструментальні стратегії відповідають різним *пасажам*, тобто змістово і структурно зв'язаним фрагментам дискурсу, що характеризуються певним способом комунікативного впливу.

Термін «пасаж» належить А. О. Кібрику, який тлумачить його як фрагмент дискурсу, що характеризується лексико-граматичною гомогенністю і єдиним типом викладу, а саме: 1) оповідальним (нарративним) – присудки у вигляді динамічних дієслів доконаного виду в минулому часі; велика кількість займенників 3-ої особи; 2) описовим (дескриптивним) – багато називних (номінативних) і стативних предикацій; 3) роз'яснювальним (експозиторним) – маркери узагальнення (квантори спільності, стативні дієслова); 4) інструктивним та умовляючим – обов'язкове включення імперативів; 5) переконуючим (аргументативним) – маркери необхідності й інших модальних значень [6, 9–10].

Між пасажами та способом мовленнєвого впливу немає прямої відповідності: як показують результати пілотного дослідження, нарративний та описовий пасажі можуть слугувати основою для здійснення аргументації, емоційного зараження та водночас сугестії.

Зупинимося більш детально на характеристиці кожної з інструментальних стратегій.

1. Інструментальна стратегія доведення становить основу аргументації. Аргументація (від лат. *argumentum*, *arguo* – пояснення, прояснення) тлумачиться як соціальна, інтелектуальна, вербальна діяльність, що сприяє обґрунтуванню або спростуванню точки зору, представленій системою тверджень, спрямованих на досягнення схвалення від певної аудиторії, при цьому на когнітивному рівні аргументація будується на інференційній структурі з посиланнями у вигляді комплексних соціальних уявлень, понять на базі духовних, емоційних і психічних прагнень особистості. Під час комунікації всі ці посилення залишаються в імплікації, визначаючи стратегії й тактики спілкування, керуючи вибором мовних засобів [2, 10].

У логічній парадигмі аргументація розуміється як логічний механізм доведення [12, 360], що передбачає знаходження відповіді на запитання «чому» [3, 46]. Логічна структура аргументації включає тези й аргументи. Теза розглядається як думка або положення, істинність якого необхідно довести. Аргументи, що слідує за тезою, які також називають доказами, становлять положення, істинність яких є перевіреною; вони можуть залучати фактичний матеріал, ілюстрації, статистичні дані [12, 360].

Психічним субстратом аргументації/доведення виступає психічна сфера бажання, що корелює із загальною раціональною оцінкою. Об'єкти кваліфікуються як «гарні» чи «погані», якщо вони відповідають чи не відповідають уявленням інтерпретатора про бажане чи, навпаки, небажане [10, 68].

Одиницею лінгвістичного аналізу аргументації в дослідженні слугує аргументативний пасаж, тобто

структурно-семантично зв'язаний фрагмент мовлення ідеатора (від двох простих речень до кількох десятків речень різної структури), зміст якого зводиться до антецедентної та консеквентної пропозицій, пов'язаних каузальним зв'язком. Каузальний зв'язок передбачає, що дія/стан справ/явище/подія, відображені однією пропозицією, мисляться як мотив виникнення іншої дії/стану справ/події/явища, відображених іншою пропозицією [16, 530]. Наприклад:

Religious institutions are dominated by men and driven by male leadership, and they create policies in their likeness, and until we can change the system entirely, then we can't realistically expect to have full economic and political participation of women [1].

Цей пасаж є фрагментом мовлення жінки-ідеатора Алаа Мурабіт, метою промови якої слугує втілення у соціальну практику ідеї необхідності зміни соціально-політичної системи в мусульманських країнах задля уможливлення активної участі жінки в економічному та політичному житті.

Структурно цей аргументативний пасаж становить чотирикомпонентне складносурядне речення з украпленням підрядного зв'язку. На пропозиційному рівні це речення зводиться до двох каузально пов'язаних пропозицій (Оскільки соціально-політична система мусульманських країн закорінена на владі чоловіків (для забезпечення доступу жінок до влади треба змінити систему)).

У поодиноких випадках аргументативні пасажі структурно збігаються зі складнопідрядними реченнями причини:

We have to stop giving up our position, because by remaining silent, we allow for the continued persecution and abuse of women worldwide [1].

2. Інструментальна стратегія переконування співвідносна з емоційним зараженням аудиторії, тобто введенням аудиторії в особливий психічний стан. У риторичі цей вид впливу називають пафосним, услід за Аристотелем відносячи сюди все те, під впливом чого люди змінюють свої рішення, з чим пов'язані почуття задоволення або незадоволення, як, наприклад, гнів, страждання, страх і їм подібні й протилежні почуття [15, 194]. У такому розумінні емоційне зараження постає як збудження емоції або пристрасті, на базі якої відбувається переконування [12, 354].

Психічним субстратом переконування/емоційного зараження є сфера відчуттів та емоційних переживань, що корелює з емоційною оцінкою, тобто об'єкти кваліфікуються як «приємні» – «неприємні», якщо вони викликають певні емоційні стани, зокрема позитивні (радість/задоволення/насолада/ейфорія) чи негативні (сум/незадоволення/смуток) емоційні стани, відповідно [10, 68–69].

На лінгвальному рівні емоційне зараження досягається вживанням емоційно забарвленої лексики та семасіологічних стилістичних засобів (тропів) [8, 161]. Вкраплення емоційного зараження можна спостерігати в пасажах різного типу. Приклади емоційного зараження наводимо з промови ідеатора афроамериканця Клінта Сміта *How to raise a black son in America*, де він говорить про ризики, які очі-

кують юного афроамериканця в американському суспільстві, в якому все ще живі расові стереотипи і яке змушує своїх темношкірих громадян брати їх до уваги. Мета промови – змусити громадськість змінити ставлення до афроамериканців.

Щоб досягти співпереживання аудиторії їй показати, що людина може очікувати на людяність і гуманність, тільки якщо сама її проявляє, ідеатор буде свій виступ на основі риторичних прийомів, а саме:

1) протиставлення:

Because we have parents who raised us to understand that our bodies weren't meant for the backside of a bullet, but for flying kites and jumping rope, and laughing until our stomachs burst [2] – контраст між ризиками, які очікують юних афроамериканців в американському суспільстві (бути застреленим через підозру в скоєнні злочину тільки на підставі кольору шкіри), і звичайними дитячими забавами (запуск летючого змія, стрибки та регіт) не може не викликати співпереживання, а можливо, і гніву/жаху тощо;

2) метафори:

All of my black friends were raised with the same message, the talk, given to us when we became old enough to be mistaken for a nail ready to be hammered to the ground, when people made our melanin synonymous with something to be feared [2] – уподібнення юного афроамериканця гвізду, який існує лише для того, щоб бути забитим молотком у якусь поверхню, виступає потужним засобом репрезентації соціальної несправедливості стосовно цієї верстви населення, відтак не може не викликати співчуття й різноманітної гами відчуттів залежно від образу світу й ціннісних орієнтирів реципієнта.

3. Інструментальна стратегія навіювання є виявом сугестивного впливу на аудиторію. Навіювання є цілеспрямованим процесом впливу на психіку людини, який орієнтований на її специфічне програмування на підставі зниження свідомості і критичності [13, 157]. При цьому адресат не вдається до оцінки на основі цілеспрямованого критичного логічного аналізу та не співвідносить об'єкт оцінювання з особистим досвідом. Через це навіювання розглядається як односторонній вплив, який якісно протиставляється аргументації, де дія на свідомість людини відбувається через звернення до її власного критичного судження [14, с. 871].

Психічним субстратом навіювання/сугестії є сфера несвідомого. Лінгвально сугестивними корелюють зі структурним оформленням висловлювання, а не з його змістом, утілюються в структурних патернах, які забезпечують ритмізацію мовлення, що сприяє автоматизації сприйняття й відключення критичного раціонального мислення [10, 69]. Ритмізація мовлення досягається за допомогою повтору. Оскільки сугестія співвідносна зі структурним оформленням мовлення, цей вид впливу зустрічається в пасажах різного типу.

Яскравим прикладом застосування сугестії слугує промова відомого американського режисера телевізійних серіалів Шонди Раймс, що втілює ідеопарадокс: для того щоб бути успішним у роботі,

треба відволіктися від роботи. Уся промова, яка триває більше ніж 18 хвилин, має дуже чітку структуру, побудовану на принципах сугестії. Ідеатор використовує різні види повторів:

1) повний лексико-граматичний повтор:

And when you have a hum like that, you can't help but strive for greatness. That feeling, you can't help but strive for greatness at any cost [3];

2) лексичний повтор (слова або словосполучення) на базі паралельних синтаксичних конструкцій:

The hum is more than writing. The hum is action and activity. The hum is a drug. The hum is music. The hum is light and air. The hum is God's whisper right in my ear [3];

3) синонімічний повтор також на базі синтаксичного паралелізму:

I started working, working and making and building and creating and collaborating [3].

4. Інструментальна стратегія спонування являє собою прямий вплив на волю сферу психіки реципієнта. Цей тип впливу метонімічно представляє мовленнєвий вплив загалом, оскільки кінцевою метою будь-якого мовленнєвого впливу є спонування реципієнта до певної дії [10, 69]. Прототиповим лінгвальним засобом спонування є імператив – спонукальна синтаксична конструкція.

Як показує аналіз, спонування через імператив найчастіше зустрічається в інструктивних пасажах. Наприклад:

At this moment, when so much of how we communicate is fleeting and inconsequential, join us in creating this

digital archive of conversations that are enduring and important. Help us create this gift to our children, this testament to who we are as human beings [4].

У цьому пасажі ідеатор Дейв Ісай закликає аудиторію приєднатися до його проекту, формулює свою ідею, яку він уже вдало втілює за допомогою свого проекту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, глобальний соціально значущий комунікативний намір суб'єкта дискурсу ідеації полягає у здійсненні комунікативного впливу на аудиторію з метою розповсюдження певної ідеї. Цей намір реалізується різними інструментальними стратегіями, тобто способами комунікативного впливу: доведенням (аргументацією), переконуванням (емоційним зараженням), навіюванням (сугестією) і спонуванням. Інструментальні стратегії розмежовуються на основі як сфери психіки реципієнта, на яку орієнтований мовленнєвий вплив, так і засобів їхньої лінгвальної репрезентації. У структурі промови різні інструментальні стратегії відповідають різним пасажам, тобто змістово і структурно зв'язаним фрагментам дискурсу, що характеризуються певним способом комунікативного впливу. Як показують результати пілотного дослідження, співвідношення між інструментальними стратегіями та пасажами не однозначне. Установлення закономірностей таких співвідношень з метою опису лінгвокогнітивних способів мовленнєвого впливу в англomовному дискурсі ідеації становить перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А. Н. Баранов. – М., 1990. – 48 с.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А. Д. Белова – К. : Киев. ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астрей», 1997. – 310 с.
3. Брутян Г. А. Аргументация (Общая характеристика) / Г. А. Брутян // Вопросы философии. – 1982. – № 11. – С. 46.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – 5 изд., испр. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
5. Гуссерль Э. Логические исследования / Э. Гуссерль. – М. : ДИК, 2001. – Т. 2. – 2001. – С. 325.
6. Кибрик А. А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов / А. А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2.
7. Мартинюк А. П. Аргументація та сугестія як інструментальні стратегії дискурсу / А. П. Мартинюк // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. – Вип. 55. – С. 238–246.
8. Мартинюк А. П. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами / А. П. Мартинюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – 2009. – Вип. 3. – С. 159–167.
9. Мартинюк А. П. Когнітивні підвалини мовленнєвого впливу / А. П. Мартинюк // Економіка, наука, освіта : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 18–21 січня 2016 року) : у 3 т. – К. : Центр навчальної літератури, 2016. – Т. 3. – 2016. – С. 30–31.
10. Мартинюк А. П. Когнітивно-комунікативний інструментарій аналізу речевого впливу / А. П. Мартинюк // Science and Education a New Dimension. Philology, III (15). – Issue : 68, 2015. – С. 67–70.
11. Никитин М. В. Основания когнитивной семантики : [учебное пособие для высш. учеб. заведений] / М. В. Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2003. – 277 с.
12. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : [монография] / А. В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с.
13. Панасюк А. Ю. А что у него в подсознании? 12 уроков по психотехнологии проникновения в подсознание собеседника / А. Ю. Панасюк. – М. : Дело, 1999. – 230 с.
14. Словарь психолога-практика / сост. С. Ю. Головин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : Харвест, 2003. – 976 с.
15. Соболева А. К. Риторическая подготовка студентов-юристов или Юридическая риторика как учебный предмет / А. К. Соболева // Предмет риторики и проблемы ее преподавания : тезисы докл. I Всеросс. конф. по риторике, 1998 г. – М. : Добросвет, 1998. – С. 194–206.
16. Философия: энциклопедический словарь / под. ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.
17. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія] / І. Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.

18. Graham D., & Bachmann T. T. (2004). Ideation: The birth and death of ideas. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
19. TED: Ideas worth spreading [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ted.com>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Alaa Murabit: What my religion really says about women [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ted.com/talks/alaamurabit_what_my_religion_really_says_about_women.
2. Clint Smith: How to raise a black son in America [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ted.com/talks/clintsmith_how_to_raise_a_black_son_in_america.
3. Shonda Rhimes: My year of saying yes to everything [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ted.com/talks/shondarhimes_my_year_of_saying_yes_to_everything.
4. Dave Isay: Everyone around you has a story the world needs to hear [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ted.com/talks/daveisay_everyone_around_you_has_a_story_the_world_needs_to_hear.

УДК 81'42 316.77 81'271 81'38

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ИНТЕНСИФИКАЦИИ РЕЧЕВОГО АКТА БЛАГОДАРНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА)

Кивенко И. А.

Одесский национальный медицинский университет

В статье выявлены и описаны стилистические приёмы интенсификации речевого акта благодарности. Проанализированы словарные дефиниции речевого акта благодарности. Определены его иллокутивные цели и прагматические ситуации реализации. Обосновано собственное определение речевого акта благодарности.

Ключевые слова: речевой акт, иллокутивная цель, бехабитив, экспрессив, конвивиал, стилистические средства, благодарность.

Кивенко І. О. Стилiстичнi засоби iнтенсифiкацiї мовленнєвого акту вдячностi (на матерiалi англomовного художнього дискурсу). У статтi виявлено i описано стилiстичнi засоби iнтенсифiкацiї мовленнєвого акту вдячностi. Проаналiзовано словниковi дефiнiцiї мовленнєвого акту вдячностi. Виявленi його iлокутивнi цiлi та прагматичнi ситуацiї реалiзацiї. Обгрунтовано власне визначення мовленнєвого акту вдячностi.

Ключові слова: мовленнєвий акт, ілокутивна мета, бехабітив, експресив, конвівіал, стилістичні засоби, вдячність.

Kivenko I. O. Stylistic means of intensification of gratitude speech act (on the samples of English literary discourse). The given article presents an attempt to describe stylistic means used to intensify the illocutionary potential of gratitude speech act. It contains the analysis of dictionary definitions of the notion "gratitude". The detailed description of illocutionary aims of gratitude speech act allows to conclude that it can function as a behabitive, expressive or convivial depending on the speaker's desire either to follow the rules of social ritual communication or to reveal the psychological reaction to the hearer's behavior or actions.

Key words: speech act, illocutionary aim, behabitive, expressive, convivial, stylistic devices, gratitude.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными и практическими задачами. В статье предпринята попытка описать стилистические средства интенсификации речевого акта благодарности.

Благодарность является речевым актом (далее – РА), который играет важную роль в поддержании вежливых отношений между собеседниками и обеспечении гармоничного протекания коммуникации. РА благодарности служит средством демонстрации взаимного уважения и проявления внимания к окружающим, реализует фатическую прагматическую функцию. В данном случае на первое место выступает форма благодарности, тогда как содержание отодвигается на второй план, превращаясь лишь в предлог для коммуникации, и становится средством, а не целью общения. Формулы благодарности *Thank you* и *Thanks* десемантизируются. Иными словами, они не несут эмоционально-оценочной смысловой нагрузки.

Семантическая опустошенность речевых формул благодарности подсознательно толкает коммуникантов на поиски различных средств их интенсификации для усиления искренности выражаемой ими признательности, что определяет актуальность исследования.

Объектом статьи является речевой акт благодарности в англоязычном художественном дискурсе. **Предметом** исследования послужили стилистические средства интенсификации РА благодарности в англоязычном художественном дискурсе.

Цель работы состоит в описании стилистических приёмов усиления иллокутивного потенциала речевого акта благодарности.

Для достижения поставленной цели были поставлены следующие **задачи:**

- проанализировать словарные дефиниции понятия «благодарность»;
- описать иллокутивные цели речевого акта благодарности;
- описать прагматическую ситуацию реализации речевого акта благодарности;
- дать собственное определение РА благодарности;
- выявить стилистические языковые средства интенсификации речевого акта благодарности.

Материалом исследования послужили тексты 25 современных англоязычных художественных произведений общим объёмом 9 197 страниц, из которых было отобрано 1 400 речевых эпизодов (далее – РЭ) благодарности.

Анализ последних исследований и публикаций. Проанализированные ниже словарные определения *благодарности*, позволят в полной мере описать иллокутивные цели исследуемого РА. Сло-

© Кивенко И. А. Стилистические средства интенсификации речевого акта благодарности (на материале англоязычного художественного дискурса)

варные дефиниции понятия «благодарность» не отличаются разнообразием.

По В. И. Далю, «**благодарствовать**, или **благодарить** кого или за что – дарить словом или делом, или желать кому благ, добра; изъявлять благодарность, признательность; объявлять себя должником за услугу, признавать одолжение; поблагодарить кому, говорить спасибо. **Благодарность** – чувство признательности, желание воздать кому за одолжение, услугу, благодеяние; самое исполнение этого на деле» [5, 59].

Согласно Т. Ф. Ефремовой, «благодарность – 1) чувство признательности за сделанное добро, оказанное внимание, услугу и т. п.; выражение такого чувства; 2) официальная положительная оценка чьего-л. труда, чьей-л. деятельности как манера поощрения; 3) *устар.* вознаграждение, плата» [6, 103].

Англоязычные толковые словари предлагают следующие дефиниции понятия «благодарность»: «чувство признательности за оказанную доброту или услугу» [8, 417]; «чувство признательности, чувство, что ты хочешь поблагодарить кого-либо за то хорошее, что он тебе сделал, а также проявление этого чувства» [7, 708] (перевод наш – К. И.).

Анализ словарных дефиниций позволяет заключить, что понятие «благодарность» подразумевает чувство признательности адресанта к адресату. В словарных толкованиях *благодарности* В. И. Даля закреплена сема «долга» адресанта перед адресатом, а также раскрывается первоначальное сущностное значение благодарности: «дарить словом или делом, или желать кому благ, добра», предощущение речевого акта: «исполнение этого на деле» [3, 429]. Следовательно, принимая оказанное ему добро, адресант испытывает чувство долга перед адресатом и стремится вернуть долг путём выражения благодарности.

По-видимому, для описания иллокутивных целей, реализуемых в РА благодарности, следует обратиться к статусу исследуемого РА в таксономиях зарубежных и российских лингвистов.

Бехабитивная сущность РА благодарности, о которой пишет Дж. Остин, предопределяет, что иллокутивной целью РА благодарности является выражение реакции адресанта на поведение или поступки адресата и тем самым раскрытие «личности человека и его отношения к другим индивидам» [1, 32]. В данном случае РА благодарности понимается как позитивная реакция на действия человека: адресант выражает **признательность** адресату за действия, которые адресант считает благостными для себя.

Иллокутивная цель благодарности как **экспрессива** (по Дж. Сёрлю) или **сатисфактива** (по Д. Вундерлиху) заключается в выражении **позитивного эмоционального** состояния адресанта, задаваемого условием искренности относительно оказанного ему добра, посредством положительной оценки действий адресата. Положительна оценочность, несомненно, оказывает благоприятное перлокутивное воздействие на адресата.

РА благодарности в качестве **конвивиала** (по Дж. Личу), **регламентива** (по А. А. Романову), **социа-**

тива и **контактива** (по Н. И. Формановской) проявляет фатическую природу, которая направлена на реализацию таких иллокутивных целей, как **установление контакта, поддержание гармоничной и бесконфликтной коммуникации**, а также **сохранение социального равновесия**. В данном случае РА благодарности выступает **речевым ритуалом** (Ю. Д. Апресян) или **формулой социального этикета** (Л. П. Чахоян).

Анализ словарных дефиниций и статус РА благодарности в таксономиях иллокутивных актов разных лингвистов позволяет заключить, что исследуемый РА реализует следующие иллокутивные цели в коммуникации:

- выразить чувство признательности за оказанное адресанту добро;
- выразить позитивное эмоциональное состояние адресанта;
- дать высокую положительную оценку действиям адресата;
- признать одолжение и объявить себя должником;
- воздать за одолжение/услугу как словесно, так и деятельностью.

Изложение основного материала исследования. Определение доминирующей иллокутивной цели благодарности зависит от экстралингвистического контекста. Но несомненным представляется мнение о том, что РА благодарности совершается с целью выразить позитивную реакцию на поведение или действия человека, что обнаруживает такую его инвариантную черту, как бехабитивность.

В качестве экспрессива РА благодарности функционирует в случае, если адресант испытывает сильные эмоции и чувство признательности по поводу совершённых для него действий. В таком случае на эмоциональной основе возникает положительная оценка действий адресата.

РА благодарности зачастую помогает установить гармоничные отношения между коммуникантами и создать благоприятную атмосферу общения, не нарушая постулаты категории вежливости и речевого этикета. Тогда РА благодарности функционирует как конвивиал, возникающий на базе рациональной оценки оказанных адресатом услуг.

Таким образом, мы можем определить РА благодарности как **синкретический акт**, объединяющий свойства бехабитивов, экспрессивов и конвивиалов. Иллокутивная направленность каждого конкретного РА благодарности варьирует от желания говорящего соблюсти социальный ритуал до желания выразить своё искреннее положительно-эмоциональное отношение к поведению или действиям коммуниканта. Фатический или эмфатический характер выражения благодарности определяется ситуацией общения, отношениями между коммуникантами и их интенциями.

Адресант благодарности-экспрессива высоко оценивает действия адресата, т. к. они являются значимыми для него, и выражает истинное чувство признательности адресату за оказанное им добро. Однако речевые формулы благодарности могут выражаться машинально, т. к. адресант не испыты-

ває сильного істинного почуття признателності, ведь предшествующее действие-стимул не является значимым для него.

Согласно наблюдениям М. Оуэна, коммуникаты, осознающие семантическую опустошенность наиболее часто употребляемых формул *Thank you* и *Thanks* и желая, чтобы благодарность звучала искренне (*heartfelt and not routine*), стараются усилить её различными способами [4, 119]. Поэтому, как отмечает Т. В. Ларина, характерной особенностью английской благодарности является экспрессивность и преувеличение [2, 342].

РА благодарности может быть интенсифицирован различными стилистическими приёмами.

Анализ фактического материала показывает, что среди лексико-синтаксических средств (тропов) интенсификации РА благодарности имеют место антономасия (12,5%), гипербола (31,3%) и преуменьшение (56,2%).

Антономасия служит для выражения иронической благодарности, когда, например, один из собеседников сообщает очевидную для благодарящего информацию, что можно наблюдать в следующем РЭ: Майклу сообщают, что Джули, девушка, в которую он давно влюблён, встречается с другим, следовательно, она не любит Майкла. За сообщение явно известной информации Майкл выражает собеседнику благодарность и называет его Эйнштейном, подразумевая его незаурядные умственные способности:

"Thanks for the update, Einstein," Mike grumbled [7, 80].

Гипербола (преувеличение) является одной из особенностей, характерной для английской благодарности. По нашим наблюдениям, данный троп имеет место в тех случаях, когда какое-либо действие является настолько значимым для адресанта благодарности, что он проявляет чрезвычайно эмоциональную реакцию из-за переполняющих его чувств. В качестве примера приведём следующий РЭ: Бекки получает желанную модную сумочку, за которой она охотилась долгое время. Реплика Бекки включает три коммуникативных хода, которые в комплексе выражают не только благодарность, но и преувеличенную значимость сумочки в жизни девушки, а также передают её эмоциональное состояние:

"Enjoying your new bag?"

"I absolutely love it!" I can't hide my enthusiasm.

"It's changed my whole life!

Thank you so much again for what you did".

"It was my pleasure" [5, 172].

Наряду с гиперболой имеет место преуменьшение. Данный троп смещает акцент со значимости и важности действия, оказанного адресанту, на недостаточность слов благодарности, чтобы выразить истинное чувство признательности адресату, например:

'Thank you' doesn't even come close [3, 336].

Среди синтаксических стилистических средств наиболее частотными являются повтор (23,4%) и разрыв (18,2%), которые служат сигналами спонтанной речи.

Повтор и разрыв как стилистические приёмы передают эмоциональную, возбуждённую речь,

которая отличается фрагментарностью и повторением отдельных частей высказывания. В нашей выборке наблюдается использование разных видов повторов, иногда в сочетании с разрывом:

• *"I'm sorry," says Luke, looking at me in sudden realization. "I'm keeping you, Jess. We'll be OK from here. But thanks!"*

"Thanks!" echoes Gary. <...>

"Come on!" I say brightly. "There's champagne waiting."

"Thanks again, Jess" [5, 193] (ПРОСТОЙ ПОВТОР).

• *"I want to thank Cliff for coming in tonight," Marty said, usually solemn, brushing away the studio fly. "And I want to thank all his colleagues who are living in trees out at the airport. Because the battle they are fighting is for all of us" [6, 36] (АНАФОРИЧЕСКИЙ ПОВТОР).*

• *"Thank you," she'd said. "Oh Gus. Thank you" [9, 216] (РАМОЧНЫЙ ПОВТОР).*

• *"Oh, thank you, thank you, thank you," I said, scribbling the number down frantically and praying that the pilot would be helpful [10, 95] (ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫЙ ПОВТОР).*

• *"Thank you," says Tarquin. "I'm . . . very grateful, Becky." [3, 146] (СИНОНИМИЧЕСКИЙ ПОВТОР + РАЗРЫВ).*

Для синтаксической структуры повтора являются характерными *параллельные конструкции* (14,6%), которые делают речь более ритмичной и экспрессивной, а также интенсифицируют искренность благодарности:

"Thanks for helping me," <...> "Thanks for staying with me" [5, 343].

Синтаксическое стилистическое средство *градация* строится на постепенном нарастании признательности в РА благодарности. Градация имеет место в 14,6% всех РЭ. Как правило, преобладает эмотивная градация, которая усиливает эмоциональность и искренность выражаемой благодарности:

Annette said, "That's nice of you, darling; yes, thank you, thank you very much" [1, 37].

Синтаксические стилистические средства *присоединение* (2,2%) и *обособление* (10,2%) в РА благодарности употребляются для интенсификации повода для благодарности. Говорящий поблагодарил адресата, завершил фразу интонационно (точка), а потом пояснил, за что. В первом из нижеприведённых эпизодов имеет место *присоединение*, а во втором – *обособление*, оба делают благодарность аргументированной, акцентируя внимание на стимуле, послужившем поводом для благодарности (ужин и организация свадьбы):

• *"Thanks... thank you. And for dinner <...> It was delicious" [2, 312].*

• *"Thank you, Wilson. For every single bit of it" [7, 271].*

Синтаксический стилистический приём *инверсия* (2,9%), в рамках которого меняется порядок слов, также позволяет подчеркнуть повод для благодарности:

• *"I know you've got my back, Malcolm, and for that I'm grateful" [1, p. 368].*

Синтаксическое стилистическое средство *эллипсис* подразумевает пропуск в речи/тексте языковой единицы, которую легко восстановить по контексту. Эллипсис служит сигналом устной спонтанной речи, делает её динамичной, более выразительной и экспрессивной. Использование данного синтаксического стилистического средства создаёт эффект аутентичности изображённой коммуникации. В нашем материале эллипсис имеет место в 11,7% всех интенсифицированных РА благодарности.

Как показывают наши наблюдения, эллипсис употребляется в косвенных формах реализации РА благодарности, которые осуществляются в речи следующей синтаксической моделью: *Prn. + to be + intensifier + adj.* В подобных речевых формулах опускается подлежащее *it* и глагол-связка *to be*, но остаётся оценочное прилагательное, которое номинирует положительные личностные качества адресата: Бекки делает комплимент постороннему человеку по поводу пальто, которое он собирается купить. В свою очередь, он косвенно благодарит её, подчёркивая доброту девушки:

“And I love that coat, by the way!”

“Very kind of you”. He nods affably [5, 45].

Другая речевая формула косвенной благодарности, в которой имеет место эллипсис, – *How + adj.* В данной модели также опускаются подлежащее *it* и глагол-связка *to be*, но сохраняется оценочное прилагательное, которое передаёт иллокутивное значение речевого акта:

Gina turned round. He was standing in the doorway of the sitting-room, dressed

in cotton trousers and an open-necked blue shirt with the sleeves rolled up, holding a dish. “Brought you something”.

“Laurance! <...> How sweet of you” [9, 100].

Наименее частотным синтаксическим стилистическим средством, усиливающим РА благодарности, является эмфатическая конструкция со вспомогательным глаголом *do*, которая имеет место в 1,5% РА благодарности. Данная конструкция акцентирует внимание на истинном чувстве признательности, которое испытывает адресант, а также придаёт ему большую эмоциональность в сочетании с наречием-интенсификатором *really* (пример № 1) и оценочным прилагательным *big*, в свою очередь, усиленным наречием *very* (пример № 2):

• *“Thanks,” I say. “I really do appreciate it” [4, 375].*

• *“... I do owe you a very big thank you, Jim” [1, 275].*

Следует отметить, что синтаксические стилистические приёмы могут комбинироваться для создания эффекта аутентичности реальной спонтанной речи, тем самым передавая искреннее чувство признательности адресанта, наполненное эмоциями и выразительностью, как в приведенном РЭ: после развода Джина впала в депрессию, она не знала, как ей дальше жить, начала злоупотреблять алкоголем. Но верные друзья поддержали женщину в тяжёлый для неё момент, за что она благодарна им. Данное высказывание состоит из несколько коммуникативных ходов, объединённых иллокутивной силой бла-

годарности, и включает следующие языковые усилители благодарности: параллельная конструкция (*I'm ... I am*) в сочетании с инверсией (*Really I am*), а также присоединение союзом *or*:

“I'm very grateful. Really I am. I don't know what I'd have done without you all. Or where I'd have gone” [9, 68].

В итоге, проанализировав словарные определения РА благодарности, а также его положение в классификациях иллокутивных актов разных учёных-лингвистов, мы установили его иллокутивные цели: выразить чувство признательности за оказанное адресанту добро; выразить позитивное эмоциональное состояние адресанта; дать высокую положительную оценку действиям адресата; признать одолжение и объявить себя должником; воздать за одолжение/услугу как словесно, так и деятельностно.

Иллокутивная направленность каждого конкретного РА благодарности зависит от желания коммуниканта либо следовать правилам социального ритуала, либо выразить своё психологическое отношение к поведению или действиям адресата, что делает его синкретическим актом.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Наблюдения над выборкой позволяют заключить, что цель говорящего предопределяет и коммуникативную функцию РА благодарности. В случаях искреннего выражения благодарности исследуемый РА функционирует как экспрессив, тогда как в ритуализированных ситуациях общения он выступает в качестве конвивиала. Именно в данной функции речевые формулы благодарности десемантизируются и не несут никакой эмоциональной нагрузки. Тогда говорящий подсознательно прибегает к средствам интенсификации, чтобы придать выражаемой благодарности экспрессивности и выразительности.

Для достижения данной цели применяются разные лексические и синтаксические стилистические средства. Среди лексических средств интенсификации РА благодарности имеют место антономасия (12,5%), гипербола (31,3%) и преуменьшение (56,2%). Наиболее часто употребляемый троп – преуменьшение – реализует искреннюю благодарность, смещая акцент со стимула благодарности на недостаточность слов для полной передачи испытываемых адресантом чувств.

Среди синтаксических стилистических средств имеют место разные виды повторов (23,4%) и параллельные конструкции (14,6%), которые делают речь экспрессивной и ритмичной, разрыв (18,2%), который передаёт эмоциональное состояние благодарящего, эмотивная градация (14,6%), эллипсис (11,7%), обособление (10,2%), присоединение (2,2%), инверсия (2,9%), эмфатическое *do* (1,5%).

Лексические и синтаксические стилистические средства служат для интенсификации иллокутивной силы высказываний благодарности, номинируют стимул благодарности и создают эффект аутентичности и спонтанности речи в изображённой коммуникации.

Перспективой исследования является определение и описание интонационной организации высказываний благодарности в кинодискурсе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Имас А. В. Выражение благодарности в немецком языке (на материале литературных и лексикографических источников с XVII по XX вв.) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А. В. Имас. – Тверь, 2001. – С. 90–102.
2. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина. – М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 507 с.
3. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика / Н.И. Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 478 с.
4. Owen M. Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction / M. Owen. – Berlin : Mouton, 1983. – 192 p.
5. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия / В.И. Даль. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 736 с.
6. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – Том 1 : А–О. – 2000. – 1209 с.
7. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary. – UK : Pearson Longman, 2003. – 1949 p.
8. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – USA : Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1149 p.

ИЛЛЮСТРАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ

1. Bradford B.T. Playing the Game / B.T. Bradford. – GB : Harper, 2011. – 472 p.
2. Kinsella S. Confessions of a Shopaholic / S. Kinsella. – London : Black Swan, 2000. – 320 p.
3. Kinsella S. Shopaholic Abroad / S. Kinsella. – London : Black Swan, 2001. – 351 p.
4. Kinsella S. Shopaholic and Baby / S. Kinsella. – London : Black Swan, 2008. – 447 p.
5. Kinsella S. Shopaholic and Sister / S. Kinsella. – London : Black Swan, 2004. – 382 p.
6. Parsons T. Man and Boy / T. Parsons. – London : Harper Collins Publishers, 1999. – 343 p.
7. Sparks N. The Guardian / N. Sparks. – NY, Boston : Grand Central Publishing, 2004. – 494 p.
8. Sparks N. The Wedding / N. Sparks. – NY : Vision, Hachette Book Group, Inc., 2004. – 276 p.
9. Trollope J. The Best of Friends / J. Trollope. – NY : Berkley Books, 2002. – 299 p.
10. Weisberger L. The Devil Wears Prada / L. Weisberger. – London : Harper, 2003. – 391 p.

УДК 811. 161.2'37

ОМОГРАФІЧНИЙ ФОНД СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Кійко С. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена вивченню кількісних і якісних характеристик омографів сучасної німецької мови. Особливу увагу приділено генезі та онтології омографічного фонду німецької мови.

Ключові слова: омонімія, омографія, оморяд, омпара, гомогенні й гетерогенні омографи, дієслова з відокремлюваними та невідокремлюваними префіксами.

Кійко С. В. Омографический фонд современного немецкого языка. Статья посвящена изучению количественных и качественных характеристик омографов современного немецкого языка. Особое внимание уделено генезису и онтологии омографического фонда немецкого языка.

Ключевые слова: омонимия, омография, оморяд, омпара, гомогенные и гетерогенные омографы, глаголы с отделяемыми и неотделяемыми приставками.

Kiiko S. V. Homograph Vocabulary of Modern German. The article examines the quantitative and qualitative characteristics of homographs of Modern German. Special attention is drawn to the genesis and ontology of homograph vocabulary of German.

Key words: homonymy, homography, homonymic row, homonymic pair, homogeneous and heterogeneous homographs, verbs with separable and inseparable prefixes.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Омографи – це слова, що пишуться однаково, але мають різне звучання і значення, як-от: нім. *der Tenor*¹ [te'no] «тенор» – *der Tenor*² [ˈteno] «суть, зміст». У науковій літературі омографи здебільшого розглядають як підвид омонімів, утворених унаслідок випадкового збігу в написанні [9, 80–84; 11, 76–79]. Так, із погляду проблем автоматичної обробки текстів графічна тотожність є первинною й обов'язковою ознакою омонімів, незалежно від їх звучання [3, 280]. Проте деякі дослідники відмовляють омографам у лінгвістичному статусі, вважаючи їх лише стилістичним засобом мовлення [6, 31–37; 7, 13–19]. Зокрема, К. Гегер включає до омонімів тільки слова, які мають одночасно дві формальні ознаки омонімії – фонетичну і графічну тотожність позначувальних [20, 474]. Автор розглядає співвідношення омофонів і омографів з омонімією й вважає, що «омонімія існує там, де збігаються омографія та омофонія» [17, 23; 20, 474]. Якщо ж в обох порівнюваних словах спільними є лише вимова або лише написання, то підстав говорити про омонімію нема.

З іншого боку, багато авторів розуміють під омонімами лише омофони й обґрунтовують свою позицію тим, що писемне мовлення є вторинним, похідним від усного [12, 164; 13, 155; 15, 127; 16, 177]). Проти такого підходу виступає Л. В. Малаховський, який зазначає: «Явища писемного мовлення належать, поза сумнівом, до явищ лінгвістичних і повинні розглядатися в лінгвістиці так само, як і явища усного мовлення» [8, 32–33]. Учений вимагає враховувати під час визначення омонімії тотожність письмової форми слів, як-от: англ. *tear*¹ [tiə] «сльоза» – *tear*²

[tiə] «рвати» [8, 33]. Питання про повноправність омографів порушує також М. Г. Петренко. На основі аналізу повного списку графічно тотожних одиниць російської мови автор доводить, що омографія – закономірне мовне явище, яке за різноманіттям проблематики є окремим розділом омонімії [10, 4].

Ми вважаємо, що наявність хоча б однієї з формальних ознак плану вираження при розходженні в семантиці цілком достатня для визнання існування омонімічних відношень між словами. Таке розуміння формальної тотожності дає змогу охопити омонімію як усного, так і писемного варіантів мови й передбачає входження омографів до омонімічного фонду будь-якої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно увагу дослідників омографії привертав передусім якісний аспект вивчення цього явища. Низка праць присвячена загальній таксономії омографів [8; 22], питанням співвідношення омографів і омофонів [10; 20], екстра- й інтралінгвальним причинам появи омографів [3; 5; 11], їх специфіці залежно від частиномовної належності [2; 9]. Зокрема, встановлено, що причинами появи омографів є передовсім просодичні й морфологічні чинники, як-от: рос. *сорок* – *сорók*, англ. *export* «експорт» – *export* «експортувати», проте трапляються також випадкові збіги різних слів і їхніх граматичних форм у написанні: англ. *sew* [so:] «шити» – *sew* [sju:] «спускати воду» (пор. [1, 3–12; 8, 86–87]).

Ці та інші питання розглядають зазвичай теоретично з наведенням кількох найяскравіших прикладів, без залучення достатнього матеріалу, зокрема суцільної вибірки омографів із тлумачних словників. Проте якісні й кількісні характеристики будь-якого об'єкта взаємозумовлені [14, 17], тому окреме вивчення якоїсь зі сторін явища не може дати вичерпних знань про нього.

Таблиця 1

Якісний і кількісний склад омографів різних частин мови

Частина мови	Кількість омографів
іменник	193
дієслово	366
прикметник	27
прислівник	2
сполучник	1
Разом	589

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного опису омографічного фонду сучасної німецької мови в його повному, репрезентативному обсязі, а також потребою одержання об'єктивних даних про специфіку вияву омонімічних відношень серед графічно тотожних лексичних одиниць на лексико-семантичному мовному рівні.

З огляду на це **мета** дослідження полягає у виявленні й комплексному описі генези та онтології омографії на матеріалі німецької мови. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) критично розглянути наукову літературу і сформулювати теоретичні положення щодо витлумачення омографії як лінгвістичного явища;

2) розробити методикку кількісного та якісного дослідження внутрішньомовної німецької омографії;

3) визначити частиномовну належність омографів, охарактеризувати омографічний фонд іменників, прикметників і дієслів, установити семантичні розходження між омографами певної частини мови;

4) виявити особливості омографії дієслів із відокремлюваними й невідокремлюваними префіксами.

Аналіз омографії на широкому фактичному матеріалі дасть змогу отримати нові знання як про генезу й онтологію омографії, так і про організацію мови загалом. **Об'єкт** дослідження – омографи сучасної німецької мови, **предмет** – їхні кількісні та якісні характеристики.

Матеріалом дослідження слугує суцільна вибірка омонімів із тлумачного словника сучасної німецької мови Duden [19], доповнена й уточнена даними тлумачних словників Wahrig [23], Bunting [18] і Langenscheidt [21]. Принципи відбору омонімів і виокремлення серед них омографів детально описані в монографії [4]. Загальна кількість досліджуваних омографів становить у вибірці 589 лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо детальніше омографію на матеріалі німецької мови. Серед досліджуваних омонімів (6 144 лексеми, об'єднаних у 2 953 оморяди) кількість омографів становить 589 лексичних одиниць (11,2% від усіх досліджуваних омонімів). Тут трапляються як омографи, що входять до складу однієї частини мови, як-от: *die Umstellung*¹ «перестановка; перебудова; переорієнтація» і *die Umstellung*² «оточення; оціплення»; *handeln* ['handln] «торгувати» і *handeln* ['hendln] «використовувати», так і міжчастиномовні омографи на кшталт *modern* «гнити» і *modern* «сучасний», *egal* «однаковий; байдужий» і *egal* «безперервно». Частиномовний розподіл омографів наведено в таблиці 1.

Згідно з таблицею 1, найбільша кількість омографів зафіксована серед дієслів – 366 лексичних одиниць, які об'єднані в 185 оморядів. Далі слідують за спадом омографи-іменники (193 лексеми, 101 оморяд) і прикметники (27 лексеми, які входять до складу 27 міжчастиномовних оморяд). У вибірці наявні також 2 прислівники й 1 сполучник. Омографів серед інших частин мови (займенників, числівників, прийменників, час-

ток, артиклів, вигуків) не зафіксовано. У вибірці виявлено міжчастиномовні омографи шести моделей: іменник – прикметник (20 оморяд): *die Brut* [bru:t] – *brut* [brət], *die Mode* [mod] – *mode* [mot]; іменник – прислівник (1 оморяд): *die Back* [bak] – *back* [bək]; іменник – дієслово (1 оморяд): *der Posten* [postn] – *posten*² [postn]; дієслово – прикметник (6 оморяд): *unterlegen* – *unterlegen*, *modern* – *modern*; прикметник – прислівник (1 оморяд): *egal* – *egal*; прислівник – сполучник (1 оморяд): *insoweit* – *insoweit*.

Розглянемо детальніше омографи, які входять до складу суто іменникових оморядів (171 іменник, 80 оморядів). Більшість оморядів графічних омонімів-іменників німецької мови є двокомпонентними, як-от: *die Umschreibung*¹ «переписування; транслітерація» і *die Umschreibung*² «опис»; перифраза; *das Empire*¹ [empair] «Британська колоніальна імперія» і *das Empire*² [äpɪr] «ампір»; усього 69 оморяд (138 омографів). Трикомпонентних оморядів 11 (33 омографи), як-от: *der Tag*¹ [ta:g] «день» – *der Tag*² [tæg] «тег» (заключна частина джазових п'єс) – *der Tag*³ [tæg] «тег» (знак для структурування тексту). Оморядів із більшою кількістю компонентів у вибірці не зафіксовано.

Серед омографів, що входять до складу іменникових оморядів, наявні як гомогенні, так і гетерогенні оморяди. Гомогенні омографи походять з одного генетичного джерела й характеризуються розходженням семантики. Їх кількість становить у вибірці лише 16 лексем (8 оморяд). Усі вони утворені від так званих дієслів подвійної форми (з відокремлюваними та невідокремлюваними префіксами) за допомогою суфікса *-ung* і виражають процес або результат дії, як-от: *die Unterstellung*¹ «ховання; підставлення» і *die Unterstellung*² «підпорядкування; підтасовка»; *die Umwicklung*¹ «перемотка» і *die Umwicklung*² «обмотування»; *die Umlagerung*¹ «перекладання» і *die Umlagerung*² «оточення; облога» (див. таблицю 2).

Решта 155 омонімів (72 оморяди) належать до гетерогенних. Основне джерело їх появи – запозичення з різних мов слів, які за написанням збігаються з власне німецькими словами, наприклад: *Rand*¹ [rand] (< свн., двн. *rant* «рама; захисний край») «край» і *Rand*² [rænd] (англ. *rand* «медаль; вивіска») «рент; грошова одиниця в Пд. Африці», *Base*¹ [ba:z] (< свн. *base* < двн. *basa* «сестра батька») «двоюрідна сестра» і *Base*² [beis] (< англ. *base* «база») «маркування; база». Дещо рідше трапляються збіги запозичень із різних мов, як-от: *Major*¹ [ma'jo:] (ісп. *Mayor*

«більший; вищий» < лат. *maior* «більший») (військ.) «майор» і *Major*² [ˈmei] (англ. *major* «важливий; значний») (жарг.) «домінуюча фірма»; *Service*¹ [zɛrˈvi:s] (< фр. *servir* «подавати страви») «сервіс» і *Service*² [ˈzø:vɪs] (англ. *service* «послуга; обслуговування» < сфр. *service* < лат. *servitium* «рабство») «обслуговування; сервіс». У вибірці є також приклади різних запозичень із однієї й тієї ж мови до німецької, причому запозичуються одразу омографи, як-от: *Air*¹ [ɛ:v] (фр. *air* < лат. *aer* < гр. *aer* «повітря») «постава; подих, наліт» і *Air*² [aˈi:r] (фр. *air* < італ. *aria* «арія») «інструментальна п'єса»; *Parole*¹ [paˈro:lə] (фр. *parole* «мовлення» < лат. *parabola*) «пароль; девіз» і *Parole*² [paˈrol] (фр. *parole* «мовлення») «мовлення».

Решта іменників входять до міжчастиномовних оморядів із прикметниками (20 омопар), прислівниками та дієсловами (по 1 омопарі). Ідеться як про гомогенні омографи, утворені шляхом конверсії (12 омонімів, 6 омопар): нім. *die Aubergine* – *aubergine*, *der Bourgeois* – *bourgeois*, *die Power* – *power*, *der Royal* – *royal*, так і про гетерогенні омопари як наслідок випадкового збігу в написанні генетично різних слів (10 омографів, 5 омопар), як-от: *das Uni* – *uni*, *der Ungar* – *ungar*, *die Brut* – *brut*.

Омографічні дієслова утворюють як суто дієслівні оморяди, так і міжчастиномовні оморяди з іменниками (*posten*² [ˈroustn] «обробляти новини в Інтернеті» й *Posten* [ˈrəstn] «пост; варта») і прикметниками (*modern* «гнити, тліти» й *modern* «сучас-

ний»). Кількість суто дієслівних оморядів дорівнює 174, які об'єднують 351 омограф. Нами зафіксовано 172 омопари, як-от: *überfahren*¹ «перевозити» і *überfahren*² «переїхати»; *walken*¹ [ˈvalkn] «вальцювати» і *walken*² [ˈwo:kn] «бігти підтюпцем»; один трикомпонентний оморяд: *umhängen*¹ «перевісити», *umhängen*² «звисати»; *umhängen*³ «обвішати»; один чотирикомпонентний оморяд: *überhängen*¹ «звисати; нависати»; *überhängen*² «накинути»; *überhängen*³ «навісити; звисати»; *überhängen*⁴ «накрити». Чотири оморяди складаються з гетерогенних дієслів, одне з яких є власне німецьким словом, а інше – запозиченням, як-от: *handeln*¹ [ˈhandln] (< свн. *handeln* «торкатися; обробляти» < двн. *hantalon* «торкатися; обробляти вручну») «діяти» і *handeln*² [ˈhendln] (< англ. *to handle*) «використовувати»; а один оморяд містить два запозичених дієслова: *skaten*¹ [ˈska:tn] (< італ. *scarto* «відкидання карт» < *scartare* «відкладати карти» < *carta* «папір; гральна карта» < лат. *charta* «карта») «грати в скат» і *skaten*² (< англ. *to skate*) [ˈskeitn] «кататися на скейті».

Решта 169 оморядів утворюють гомогенні дієслова, з яких одна омопара зобов'язана своєю появою омонімії кореневих морфем: *hinüberhängen*¹ «звисати» (сильне дієслово) і *hinüberhängen*² «вивішувати» (слабке дієслово), а 168 оморядів складаються з дієслів із напівпрефіксами *durch* (73 омопари): *durchmessen*¹ «виміряти» і *durchmessen*² «обійти; проїти»; *hinter* (1 омопара): *hintergehen*¹ «обманути; обі-

Таблиця 2

Джерела появи омографів-іменників

Омографи	Кількість	Приклади
гомогенні	16 (8 омопар)	<i>die Umschiffung</i> ¹ «пересадка на інший корабель» – <i>die Umschiffung</i> ² «об'їзд (на кораблі)»
гетерогенні, з них:		155 (72 оморяди)
власне німецьке слово + запозичене	83 (38 оморядів)	<i>der Funk</i> ¹ [fʌŋk] (< <i>funku</i> «простий» < <i>funk</i> «сморід») «фанк» – <i>der Funk</i> ² [fʌŋk] (< свн. <i>vunken</i> «блимати»)
запозичення з різних мов	40 (18 оморядів)	<i>die Scharpie</i> ¹ [ʃarˈpi:] (< фр. <i>charpie</i> < лат. <i>carpere</i> «зривати») «корпія; бинт» – <i>das Scharpie</i> ² [ˈʃarpi] (< англ. <i>sharpy</i>) «вітрильник»
запозичення з однієї мови	32 (16 оморядів)	<i>das Air</i> ¹ [ɛ:] (фр. <i>air</i> < лат. <i>aer</i> < гр. <i>aer</i> «повітря») «постава; подих, наліт» – <i>das Air</i> ² [aˈi:r] (фр. <i>air</i> < італ. <i>aria</i> «арія») «п'єса»
Разом		171 (80 оморядів)

Таблиця 3

Джерела появи омографів-дієслів

Омографи	Кількість	Приклади
Таблиця 1		341 (169 оморядів)
Якісний і кількісний склад омографів різних частин мови	2 (1 омопара)	<i>hinüberhängen</i> ¹ «звисати» (сильне дієслово) і <i>hinüberhängen</i> ² «вивішувати» (слабке дієслово)
напівпрефікси	347 (172 ряди)	<i>durchschauen</i> ¹ «проглянути» і <i>durchschauen</i> ² «розгадати; розпізнати; бачити наскрізь»
гетерогенні, з них:		10 (5 оморядів)
власне німецьке слово + запозичення	8 (4 оморяди)	<i>handeln</i> ¹ [ˈhandln] (< свн. <i>handeln</i> «обробляти» < двн. <i>hantalon</i> «обробляти вручну») «діяти» і <i>handeln</i> ² [ˈhendln] (< англ. <i>handle</i>) «використовувати»
запозичення з різних мов	2 (1 омопара)	<i>skaten</i> ¹ [ˈska:tn] (< італ. <i>scarto</i> «відкидання карт» < <i>carta</i> «гральна карта» < лат. <i>charta</i> «карта» «грати в скат» і <i>skaten</i> ² (< англ. <i>to skate</i>) [ˈskeitn] «кататися на скейті»

йти» і *hintergehen*² «піти назад»; *über* (41 оморяд): *überladen*¹ «перевантажувати (на іншу машину)» і *überladen*² «забагато навантажити»; *um* (35 омопар): *umbauen*¹ «перебудувати» і *umbauen*² «забудувати; оточити будівлями»; *unter* (17 омопар): *unterstehen*¹ «стояти (під дашком)»; *unterstehen*² «підпорядковуватися; насмілюватися»; *wieder* (1 омопара): *wiederholen*¹ «забрати назад» і *wiederholen*² «повторити» (див. таблицю 3).

Частина цих омографів виявляє незначні семантичні й синтаксичні розбіжності. Відмінність полягає насамперед у керуванні, як-от: *durchreiten* (*durch etw.*) «проїжджати верхи» і *durchreiten* (*etw.*) «об'їжджати верхи»; *durchfliegen* (*durch etw.*) «пролітати через щось» і *durchfliegen* (*etw.*) «пробігти щось»; *überfliegen* (*über etw.*) «перелітати через щось» і *überfliegen* (*etw.*) «пролітати над чимось». Із погляду семантики велика частина дієслів із напівпрефіксами *durch-*, *über-*, *um-*, *unter-* мають локальне значення, як-от: *durchreisen*, *durchziehen*, *überfliegen*, *überlaufen*, *umfahren*, *umfliegen*, *unterstellen*, *untergehen*, проте їх часто вживають у переносному значенні й вони стають більш абстрактними. Інша частина омографів має значні розбіжності в семантиці, наприклад: *übersetzen* «переправляти на інший бік» і *übersetzen* «перекладати (іншою мовою)»; *übersteigen* «перелазити» і *übersteigen* «долати, проходити через щось, переважати щось».

Аналіз досліджуваних дієслів показав, що напівпрефікси дієслів-омографів можуть як зберігати свої семантичні ознаки, так і втрачати будь-який семантичний зв'язок із тотожною за звучанням вільною морфемою. Історично напівпрефікси *durch-*, *über-*, *unter-*, *um-*, *hinter-* походять від прислівників із просторовим значенням: *durch* «наскрізь; через», *über* «через; зверху», *unter* «знизу; під (чимось)», *um* «навколо», *hinter* «позаду; за», тому найчисленнішою групою серед досліджуваних лексичних одиниць є дієслова руху (106 лексем) і місцезнаходження (34 лексеми), як-от: *überspringen*¹,

*unterhalten*¹, *hintergehen*¹, *hinüberhängen*², *umstellen*², *durchkreuzen*². Решта дієслів мають семи:

1) квантитативності, що імпліцитно вказують на неконкретну кількість, як-от: *überwigen*¹ «мати надлишкову вагу», *überstechen*¹ «піти з вищої козирної карти»;

2) квалітативності, що якісно характеризують дію як завершену або незавершену, виконану в повному обсязі або недороблену, ретельно виконану або марну, як-от: *überhören*² «прослухати; не почути», *übersehen*² «проглянути; не помітити»;

3) компаративності, що показують відхилення від категорії норми, імпліцитно вказують на оцінку та інтенсивність дії, процесу тощо, як-от: *überessen*¹ «переїстися», *sich überessen*² «об'їдатися» тощо.

Варто зазначити, що будь-яке відхилення від норми, в тому числі в бік інтенсифікації дії, мовці здебільшого сприймають як негативну тенденцію. Вторинні дієслова, які позначають дію, виконану поза межами норми, здебільшого мають імпліцитно виражену периферійну сему негативності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки щодо походження омографів: серед іменників-омографів лише 8% є гомогенними; ідеться про похідні іменники, утворені від дієслів із напівпрефіксами за допомогою суфікса *-ung*. Гомогенні іменники-омографи позначають процес або результат дії.

До гетерогенних омонімів належить 92% іменників-омографів, які з'явилися внаслідок запозичення з різних мов або різночасового запозичення з однієї й тієї ж мови до німецької. Серед дієслів-омографів лише 3% є гетерогенними, решта 97% дієслів мають спільне походження. Гомогенні дієслова утворюють омопари з відокремлюваними й невідокремлюваними префіксами. Аналіз семантики дієслів-омографів показав, що їх уживання підлягає семантичним правилам.

Перспективним вважаємо вивчення омографічного фонду в різноструктурних мовах з метою виявлення універсальності досліджуваного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голякова Н. В. Некоторые случаи семантической омонимии в современном французском языке / Н. В. Голякова // Уч. зап. ЯГПИ. – 1965. – Вып. 54 : Иностранные языки. – С. 3–12.
2. Демська О. М. Лексична та лексико-граматична омонімія сучасної української мови : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Демська. – К., 1996. – 643 с.
3. Ингве В. Г. Синтаксис и проблема многозначности / В. Г. Ингве / Машинный перевод. – М. : Иностранная литература, 1957. – 350 с.
4. Кійко С. В. Омонімія в мові і мовленні / С. В. Кійко. – Чернівці : Родовід, 2014. – 544 с.
5. Кіндей Л. Г. Морфолого-синтаксична омонімія дієслів із префіксами *vi-*, *пере-*, *no-* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Г. Кіндей. – Кіровоград, 2002. – 16 с.
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 345 с.
7. Кузьменко Г. І. Омонімія : аспектологія, проблематика / Г. І. Кузьменко. – К. : Вид-во Київськ. ун-ту, 2000. – 35 с.
8. Малаховский Л. В. Теория лексической и грамматической омонимии / Л. В. Малаховский. – М. : Либроком, 2009. – 248 с.
9. Мельникова А. И. К вопросу о русских омографах / А. И. Мельникова // Русский язык в школе. – 1974. – № 4. – С. 80–84.
10. Петренко М. Г. Явление омографии в современном русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / М. Г. Петренко. – Одесса, 1987. – 16 с.
11. Пророкова В. М. Некоторые особенности омонимии в немецком языке / В. М. Пророкова // Вопросы языкознания. – 1960. – № 5. – С. 76–79.
12. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 260 с.

13. Степанов Ю. С. Основы языкознания / Ю. С. Степанов. – М. : УРСС, 2012. – 274 с.
14. Тулдава Ю. А. Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики / Ю. А. Тулдава. – Таллинн : Валгус, 1987. – 205 с.
15. Шайкевич А. Я. О принципах классификации омонимов / А. Я. Шайкевич // Процессы развития в языке. – М. : ВПШ и АОН при ЦК КПСС, 1959. – С. 125–143.
16. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – 2-е изд. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.
17. Bergmann R. Zur Abgrenzung der Homonymie und Polysemie im Neuhochdeutschen / R. Bergmann // Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. – 1973. – Bd. 210. – S. 22–40.
18. Bünting K.-D. Deutsches Wörterbuch / K.-D. Bünting. – Chur : Isis Verlag, 1996. – 1504 s.
19. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. – In 10 Bd. – On CD. – Berlin, 2000.
20. Heger K. Homographie, Homonymie und Polysemie / K. Heger // Zeitschrift für Romanische Philologie. – 1963. – Nr. 79. – S. 471–491.
21. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Hrsg. von D. Götz u.a. – Berlin [u.a.] : Langenscheidt, 2008. – 1307 s.
22. Pacak M. Homographs : their classification and identification / M. Pacak // Vistas in Information Handling. – Washington, 1963. – Vol. 1. – P. 111–140.
23. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / G. Wahrig. – 8. Aufl. – Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 2006. – 1728 s.

УДК 81'42

ВЕРБАЛЬНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ ТІЛО В ХРИСТІЯНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Климентова О. В.

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті на матеріалі релігійних текстів аналізується концепт ТІЛО. Роль вербалізаторів численних інформаційних дискретів його семантосфери виконують слова на позначення органів і тілесної рефлексії в прямих і переносних значеннях. Експліканти концепту обтяжуються функцією вербального сугестивного впливу.

Ключові слова: християнський дискурс, молитва, тіло, голова, серце, святоотцівська традиція, концепт, вербальна сугестія.

Климентова Е. В. Вербальная экспликация концепта ТЕЛО в христианском дискурсе. В статье на материале религиозных текстов анализируется концепт ТЕЛО. Роль вербализаторов многочисленных информационных дискретов его семантосферы исполняют слова, служащие для обозначения органов и телесной рефлексии в прямых и переносных значениях. Экспликанты концепта отягощаются функцией вербального сугестивного влияния.

Ключевые слова: христианский дискурс, молитва, тело, голова, сердце, святоотцовская традиция, концепт, вербальная сугестия.

Klymentova O. V. Verbal explication of the concept BODY in the Christian Orthodox discourse. The article deals with the concept BODY based on the material of Ukrainian version of prayers and theological studies of the Christian Orthodox Church. It has been stated that the main means of the concept's organization are determined by the Orthodox collocations. The semantic field of the concept BODY is verbalized by the words which mean parts of human body, such as a head, a face, eyes, ears, a heart, hands etc. They are used with the direct and metaphoric meaning to make an accent on the basis ideas of the Christian Orthodox sacral discourse and they are of a programming character for our consciousness. They are marked with positive or negative connotations of God's influence sphere or Devil's influence sphere, sin sphere; they are distinctively black or white only.

Key words: Christian Orthodox discourse, a prayer, 'body' concept, head, heart, verbally-suggestive influence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Намагаючись створити універсальну модель вербального впливу й алгоритмізувати її процесуальні складники, представники різних наук на міждисциплінарній основі об'єднують свої зусилля в дослідженні феномену мовленнєвого впливу в його латентних формах у різних комунікативних сферах (ЗМІ, візуальна та аудіальна комунікація, релігійне спілкування, бізнес-комунікація, дипломатія, безпека інформації, психологія, спорт тощо). Науковий аналіз механізмів прихованої вербальної дії, умов їхньої активації та цілей застосування в різних типах комунікації має важливе прикладне значення для вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням психоекологічного функціонування інформаційного простору. Практика засвідчує, що застосування вербальної сугестії дає змогу оптимізувати шляхи вирішення найрізноманітніших проблем, що мають інформаційну складову. Це зумовлює актуальність наукового вивчення сугестивних мовленнєвих інтеракцій у різних прагматичних дискурсах, зокрема й

конфесійному, риторична культура якого нерідко є генетичним прототипом сучасних вербальних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням вербальної сугестії займаються вітчизняні й зарубіжні науковці: О. С. Иссерс [1], О. В. Климентова [2], В. М. Петрик [5], К. Ф. Седов [8], Н. В. Слухай [9], И. А. Стернин [10], І. Ю. Шкіцька [12]. Водночас механізми вербальної сугестії та ефекти від їх застосування в різних комунікативних сферах досліджені нерівномірно, мають свою дискурсивну специфіку, на практиці нерідко продукуються з ігноруванням психоекологічних наслідків і залишаються слабо осмисленою міждисциплінарною проблемою. Із позиції комунікативної ефективності прихованого мовленнєвого впливу однією з найбільш давніх та успішних сфер його реалізації є конфесійне спілкування. Але його наукове вивчення з позицій технологій мовленнєвого впливу розпочалося недавно. Зараз методологічна база аналізу сугестогенів релігійного дискурсу, словники сугестогенів, критерії ідентифікації їхнього дієвого потенціалу та рівень верифікації ефектів впливу, цільові парадигми застосування, впливова специфіка жанрових різновидів тощо практично відсутні, тому є потреба в аналізі та систематизації інформа-

ції про сугестивну специфіку комунікативних інтеракцій релігійного дискурсу.

Мета статті – проаналізувати репрезентанти концепту ТІЛО в релігійному спілкуванні з використанням методик сугестивної лінгвістики.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

1) виявити репрезентанти концепту ТІЛО в релігійних текстах;

2) з'ясувати спектр значеннєвих інтерпретацій вербалізатора *тіло*;

3) вивчити цілі комунікативного застосування вербалізатора *тіло*.

Сугестивність – іманентна властивість релігійного дискурсу загалом. Вона традиційно закладається у конфесійні тексти з метою фіксації, кодифікації і трансляції знань. Яскравим прикладом утілення цієї здатності є молитви. Навіть порівняно невеликі за обсягом молитовні тексти містять багато важливої конфесійної інформації, що репрезентується з високим рівнем семантичної компресії. Такий спосіб вербалізації інформації уможлиблюється використанням концептів, які об'єктивуються у Святому Письмі та богословських працях. Водночас структура концепту, що має ціннісні, прагматичні й інтерпретаційні компоненти [6, 104–106], вмотивовує його багатofункціональне комунікативне використання зі специфікою в різних дискурсах. Стосовно релігійної комунікації ця специфіка дається взнаки насамперед в ортодоксальних і сектантських підходах. З'ясування спектру значеннєвих інтерпретацій дасть змогу наблизитися до системного виокремлення сугестогенів релігійного дискурсу й сприятиме моделюванню системи корпоративних цінностей у рамках цих підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістичне вивчення християнських текстів (насамперед біблійних та апокрифів) надало можливість з'ясувати, що слово «тіло» еволюційно розширило своє семантичне поле і змінило набір значень. Вербалізаторами нових інформаційних дискретів стали «душа» й «дух», які згодом набули семантичної самодостатності, аж до протиставлення тлінному та гріховному тілу. Слідом за працями отців церкви (Теодора Студита, Григорія Ниського, Теофана Затворника, Дмитра Туптала, Йоана Золотоустого, Василя Великого, Миколи Кавасила та багатьох інших) ця семантична ідентифікація увійшла в християнський комунікативний простір у різноманітних виявах.

Сліди процесів динамічного формування семантосфери концепту ТІЛО з розмежуванням тіла, душі й духу виразно проступають у молитвах.

Вербалізатор *тіло* задіяний у контекстах, які декодуються через дихотомію тіла як оселі Духа Єдиного, нетлінного, здатного воскреснути, й оселі гріха – тіла людини поза догматами християнської віри. Метафору тіла як оселі запозичено з текстів Біблії. Святоотцівські джерела й молитви її активно продукують насамперед у ритуальному дискурсі, коли за допомогою сакралізованих актів (окроплення водою, хрещення, Причастя, помазання єлеєм тощо) відбувається очищення та освячення тіла-оселі як

символічних форм єднання з Богом: «Приходжу до Тебе, що сказав: «Хто їсть Моє Тіло і п'є Мою Кров, той у Мені перебуває і Я в ньому» [3, 356–357]; «Ти, що дав мені Тіло Своє добровільно на проживу» [3, 365]; «Учини мене оселею Твого Духа Єдиного, а вже не оселею гріха» [3, 366].

Хвороби тіла мисляться як ознаки порушення божественних заповідей: «нема зцілення у плоті моїй від лиця гніву Твого» [3, 89].

У метафорі про Церкву як Тіло Христа так само опосередковано розвивається ідея про те, що тіло має бути формою та інструментом обоження як кожної духовної особистості, так і народу: «Нехай скоро об'єднаються в Єдине Святе Тіло Твоє всі Церкви всіх народів світу, що в Тебе, Єдиного Бога вірують» [3, 83].

Натомість метафора тіла як оселі гріха імпліцитно сакралізує різні форми відмови від тілесності. Власний досвід роботи з тілом давав змогу святим отцям повною мірою усвідомити складність і масштабність такої відмови. Тому й сама ця боротьба з тілом набула концептуального осмислення як динамічний процес.

Метафора суперництва між тілом і душею розвивається в Йоана Лівствичника: «Хоча й не боїться Бога цей суддя, але *тому, що надокучає* йому душа, що овдовіла від Нього через гріх і падіння, то Він *оборонить* її перед суперником – тілом і від її ворогів – злих духів» (Лк. 18, 3–7) [7, 145]. Образні втілення вказують на те, що душа й тіло репрезентуються як такі, що змагаються за владу над людиною. Проте Бог здатен швидко заспокоїти душу: «... змилосердиться й швидко оборонить її, звеливши цьому нерозумному тілу не спокушувати більше душу й відкинувши демонів із такою силою, що вони нескоро спокусяться знову повстати проти неї» [7, 145]. Вербалізатори концепту ТІЛО: *нерозумне тіло й овдовіла душа*. Оцінні конотації в текстовій репрезентації ослаблені, натомість має місце емотивна кореляція з сумом, яка сприяє пасивізації поведінкової рефлексії й водночас об'єктивує емпатичну здатність реципієнта.

Йоану Лівствичнику вторить Ісихій Єрусалимський, аргументуючи необхідність остаточного розриву душі з тілом: «Коли душа по-лихому укладає з тілом згоду, тоді вони зводять місто марнославія і стовп гордості та й нечестиві помисли, що в них оселяються. Але Господь страхом геєни зроджує в них сум'яття й розділює їх, змушуючи пані душу розрізняти й говорити чуже та супротивне тілу. Від цього страху й відбувається поділ, тому що прагнення тіла вороже Богові, бо не кориться законові Божому» (Рим. 8, 7) [7, 207]. Вербалізаторами концепту ТІЛО у значенні неподільного субстрату єдності тілесного й душевного є «*місто марнославія і стовп гордості та й нечестиві помисли*». Натомість після розділення душа репрезентується як *пані*, а тіло позиціонується як ворожа Богові субстанція. Така текстова репрезентація імпліцитно посилює світоглядну інвективу на чітку ідентифікацію тіла як оселі гріха й душі, що розривом облагороджується. На рівні оцінних конотацій актуалізується ідея протистояння *тіла й душі*. Окрім того, має місце емотивна кореляція *тіла* з Божим гнівом, а *душі* – зі страхом перед

цим гнівом. Причому обидві емотивні кореляції маркуються емоційним позитивом.

На послаблення сили тілесних потреб людини були спрямовані й міркування святих отців щодо впливу людських тілесних контактів. На рівні вербального втілення ці контакти маркуються як небажані й загрозові. Але тілесний контакт мислиться як жаданий, має позитивну оцінку конотацію, емотивно корелює з радістю, що забезпечує його впливову дію, якщо це контакт із Тілом Божим у його ритуальних репрезентаціях: «Якщо тіло, торкаючись до тіла, міняється під його дією, то як же не змінитися тому, хто до Тіла Божого торкається чистими руками?»; «Якщо той, хто рукою взяв людську руку, раптом за дією бісів стає зовсім іншим, то як не змінитися тому, хто чистими руками торкається Тіла Божого?»; «Якщо, коли одне тіло наближується до іншого й торкається до нього, змінюється його спокійний стан на сильну симпатію, то чи ж можна, щоб чудом не змінився, не очистився й не просвітився той, хто після наближення до Бога в полум'яній молитві, після довгих колінопреклоніннь, виливши щирі благодарення і славословлення, простягає свої руки й ними обіймає та приймає пречисте Тіло Господа, причащається Його пречистої Крови в предивному таїнстві Євхаристії?» [7, 157].

У такому вияві тілесні відчуття стають сакральною дією. При цьому реальний кінестетичний досвід як комплекс привабливих фізіологічних рефлексій, корелятив сексуальності, закорінених в інстинкт продовження роду, привласнюється й обтяжується функцією базового асоціата в новому штучно сконструйованому асоціативному ряду з імплікованою експансивною адресаційною програмою. Це наділяє вербальні стимули, що корелюють із відчуттями, сугестогенністю.

Водночас із позицій вербальної сугестії назви анатомічних органів як інструменти тілесності (очі, вуха, руки, серце тощо) набувають значення своєрідних вербальних кодів, що здатні активувати сенсорні відчуття. За таких умов візуальне та аудіальне сприйняття інформації посилюється персоніфікованим кінестетичним досвідом. З позицій сугестивного впливу, апеляція до суб'єктивного досвіду реципієнта в різних формах надає інформаційному повідомленню сугестогенності. У такий спосіб об'єктивується можливість латентно засвоїти «уроки», що не верифікуються власним життєвим досвідом реципієнта. В контексті нашого дослідження констатується апеляція до досвіду тілесних відчуттів. Універсальність тілесного досвіду дає змогу забезпечити валідність тексту в аспекті сприйняття й максимально розширити контактну аудиторію, в якій об'єктами впливу стають сугеренти з різною психоментальною специфікою і домінантами нейрофізіологічної інформаційної обробки. Завдяки універсальній формі об'єктивації різноманітних аспектів досвіду тілесності текст набуває ознак гетеросугестивності.

У святоотцівській традиції активність боротьби з тілесністю є початковим етапом руху до Бога чи руху від нього. У Йоана Ліствичника читаємо: «Для початківців і недосконалих тілесний труд є доволі

корисний для поступу в духовному житті, і має він стояти в них на першому місці, як головне діло. А для досконалих, що можуть діяти безпосередньо умом і серцем, він уже не головне діло, а підробіток. Для тих, хто немовля за духом, потрібні й багато поклонів, і тривале здіймання рук, і всенічні служби й інші фізичні дії, щоб за їх співдії ум звик до молитви» [7, 141].

Люди заохочуються до тілесних страждань як таких, що дають досвід переживань на Вищому суді: «Принаймні повчися молитися зі страхом і сльозами з того, що роблять хворі, коли лікарі лагодяться відтинати в них члени, чи робити припалювання, або виривати зуби» [7, 135].

Концептуальне значення виснажливої боротьби з тілом як важливого складника семантосфери божественності розвивається й через ідею переходу кількості в якість. Мовиться про нову якість людини, що базується на здатності стверджуватися не через тілесну активність, а розумову й сердечну – наступний етап обоження: «Святий апостол Павло, як досконалий у мистецтві молитви, каже, що краще п'ять слів умом сказати в молитві, аніж десять тисяч самим язиком. Але ненавченим молитися таке діло не під силу, тому ми як ті, що не навчилися ще якості в молитві, маємо потребу в її кількості, тобто в багатьох молитвослов'ях. Бо ця многота молитвослов'я, буває, випрошує чисту молитву» [7, 141]. У такий спосіб страждання тіла людини осмислюються як логоген Христових страждань. Отже, текстова репрезентація тілесних мук обслуговує ідею духовної еволюції людини в її конфесійній редакції.

За окремими позами, мімічними й мовленнєвими проявами закріплюється сакралізоване значення особливої ритуальної поведінки, що наділяється статусом регламентованого вияву тілесності як форми релігійних почуттів: «Але коли ми самі й ніхто нас не бачить, щоб осміяти, то, коли хочемо, можемо й лице молільника мати, і голос сумовитий, і сльози проливати, руки здіймати, класти земні поклони, являючи страх і благоговіння перед Богом, неначебо ми бачили перед собою якогось великого земного царя. Бо недосконалі спочатку тілесно являють те, що має бути в душі, а потім через це зовнішнє й у душі витворюються справжні почуття й налаштування, які спочатку були лиш тілесно» [7, 143].

У святоотцівському розумінні просування вглиб релігійного дискурсу неможливе без повної відмови від потреб тіла: «... відвернися від тіла й плотського мудрування»; «... відкинь тіло» [7, 144], подібними закличками сповнені патристичні повчання.

Зокрема, у текстових джерелах християнського Сходу є багато прикладів тілесного стоїцизму, що вплинули на уявлення про молитву як подвиг. Вони продукуються як конфесійно схвалені поведінкові моделі й задіяні у фреймах результативності. Так, Ніл Синайський пише: «Якщо дбаєш про молитву, ти приготуєшся до бісівських нападів; бо, як дикі звірі, нападуть вони на тебе й озлоблять усе твоє тіло» [7, 175]; «Відклади тілесні потреби під час стояння на молитві перед (Богом), щоб укус блохи, комара чи мухи не позбавив тебе величезного здобутку, що його дає молитва» [7, 177]; «Дійшло до

нас, що одному святому, коли той ставав на молитву, так протидівав лукавий, що тільки-но святий підносив руки, як той, перемінівшись на лева, здіймав вгору передні лапи й, увіп'явшись кігтями в боки подвижника, не відступав, допоки той не опускав рук» [7, 177]; «Великий монах, що був неподвижний у сопричасті с Богом, коли демон у вигляді дракона обвився навколо нього, гриз його тіло й вибльовував його йому ж в обличчя» [7, 177] тощо. Здатність ігнорувати різноманітні потреби тіла наділяється високим статусом, сакралізується як вияв особливого молитовного сумління. А залежність від тіла, звісно, йому протистоїть у цій парадигмі цінностей як ознака гріховності.

Осмилення сакральності тіла поширюється й на правила його підтримання за умови неможливості повної відмови від нього. Із цими правилами корелює вербалізатор *піст* як сакралізована форма регламентованої поведінки. Зменшення їжі та її особливий склад компенсуються збільшенням молитовної практики, важкою працею і зменшенням годин для сну: «Як початком усіх лих слугує заспокоєння черева й саморозслаблення сном, що розпалює блудну хіть, так святий Божий шлях та основа всіх чеснот – це піст, всенічна молитва, пильність у службі Божій, у розпинанні тіла вдень і вночі на противагу солодкості сну» [7, 259]. Відомо, що такий режим фізичної активності увиразнює психоментальну специфіку молільника й посилює здатність до навіюваності. Водночас, якщо в ортодоксальних підходах постування корелює насамперед із духовним очищенням, у багатьох сектантських осередках безбілкове харчування перетворюється на норму й у поєднанні зі згаданими практиками спричиняється до патологічних наслідків.

Амбівалентний характер концептуалізації тіла (тіло людини досконале, як результат Божої праці, і тіло людини – це оселя гріха) живиться образними втіленнями окремих органів. Так, у біблійних текстах голова – це частина тіла, яка символізує людину загалом, дароване людині життя, перемогу над ворогом, владу над іншими; покласти руки на голову чи посипати голову попелом – знак відчаю, скорботи, трауру; голова – це Христос як глава Церкви, глава кожної людини, Всесвіту – це джерело життя й усіх енергій [4, 177]. Подібні використання маємо й у молитовних текстах. При цьому смиренна голова божественного тіла Христа й орган гріховного людського тіла завжди протистоять одне одному: «Ти, що голову на хресті схилив, схили до смирення вознесу мою гординю» [3, 34]. Окрім того, зазначимо, що голова виконує важливу роль у багатьох ритуальних діях.

Положення голови маркується в наслідувальних поведінкових моделях, які обтяжуються насамперед гетеросугестивною функцією: «Нехай зійде на голову його Твоє Благословення. І як Ти поблагословив був царя Давида через Пророка Самуїла. Поблагослови й голову раба Твого (ім'я)» (знак благословення), «Поблагослови всіх нас, що схиленням голови своєї виявляють покірність Тобі» (знак покірності). Здійснюючи чин обмиття, даючи чіткі рекомендації щодо ритуальної поведінки, священник

промовляє: «Голови ваші схилить перед Господом!», «Зодягнений в Тебе, Христа й Бога нашого, схилив із нами перед Тобою свою голову» (знак смиренності).

Голова – це місце, на яке падає і провина: «Бо беззаконня мої перевищили голову мою ... як тягар великий» [3, 89].

У міфологічному, містичному й святоотцівському христологічних дискурсах за всіх їхніх відмінностей, за словами православного богослова Аннік де Сузнель, голова – це «матриця обоготвореної істоти, що має народитися для повнокровного божественного життя» [11, 86]. Такою істотою був Адам до гріхопадіння. Символічно голова Адама має стати головою Господа. Тому акцентція «голови» в численних контекстах молитов є цілком закономірним явищем. Водночас має місце ефект семантичного розшарування, адже концепт ГОЛОВА в молитвах репрезентується низкою вербалізаторів, які є назвами анатомічних органів і частин тіла: лице, очі, вуха, вуста, горло, язик, зуби тощо. При цьому амбівалентний характер текстових репрезентацій зберігається: «Вуста праведника – джерело життя»; «відкрій мої уста, щоб навчатися слова Твого»; «відкрій наші уста і наповни їх похвалою Тобі» – «уста, осквернені скверною»; «постав охорону нечистим устами нашим» тощо.

За біблійними уявленнями, серце – це джерело емоцій людини, тому воно має бути розумним і чистим, щоб розрізнити добро та зло. Метафори певного стану серця є вербалізаторами почуттів, які легалізуються або засуджуються в рамках християнської системи цінностей. Серце корелює з процесами тілесного завмирання, скам'яніння, ствердіння, дрижання, умертвіння тощо: «Кам'яніє в нутрі моїм серце моє»; «Стогін від мого серця Тобі приношу»; «Запали моє жорстоке серце»; «Просвіти моє серце, затьмарене злостью похиттю»; «Дай мені сльози, пам'ять про смерть і розчулення серця»; «Вкорени страх Твій благий у серце моє»; «Із засмученим і зворушеним серцем удаюся до Тебе»; «Серце моє стривожене»; «Смиренно всім серцем призиває»; «Смиренно коліна серця ... перед славою величі Твоїї схиливши» тощо. Загалом стан серця маркує якість людини як образу Божого і з-поміж тілесних рефлексій є найважливішим сигналом-ідентифікатором божественності й гріховності.

У такий дуальний спосіб об'єктивуються й сенсорні модальності, що корелюють із тілесністю: «солодких божественних таїн» – «солодкості лукавих бісівських помислів» [7, 194] тощо. Семантичні поля вербальних стимулів на означення відчуттів трансформуються за рахунок створення нових інформаційних дискретів, регламентованих умовами канону. За такої текстової репрезентації об'єктивність тілесних відчуттів стає підґрунтям для суб'єктивно вмотивованих тлумачень. Тому молитва – «світлорodne солодке діланья», «солодке призивання Ісуса», «солодке споглядання», «солодке Божовидіння», «безнастанне, з якимось теплим бажанням, повним солодкості й радості, прикликання Ісуса» [7, 200].

В Ісихія Єрусалимського читаємо: «Як чуттєва сіль надає смаку хлібові й усякій поживі, зберігає

надовго м'ясо від зісуття, так розумій про умови зберігання мисленної солодкості й дивного (в серці) ділання. Бо й воно божественно насолоджує і внутрішню людину, проганяє сморід лихих помислів» [7, 200]. Отже, незалежно від того, про який орган мовиться, про тіло загалом чи його рефлексію, профанне розуміння тіла, його сигналів та органів відступає на периферію семантосфери концепту ТІЛО.

Висновки та перспективи подальших досліджень. ТІЛО як сакральний концепт має велику кількість вербалізаторів-сугестогенів. Це слова на позначення анатомічних органів, тілесної рефлексії та їх образні репрезентанти. Вони обтяжуються функцією розрізнення базових для релігійного дискурсу смислів на основі оцінних конотацій, задіяні у побудові детермінованих каноном уявлень про людину, світоустрій і Бога. Центральні позиції в семантосфері концепту займають вербалізатори *тіло*, *душа*, *дух*. Аналіз взаємодії цих репрезентантів концепту і значенневих аспектів текстової

присутності дає змогу дійти висновку, що *тіло* відповідає насамперед анатомічним уявленням про людину, має порівняно невелику сегментацію, зазвичай негативні оцінні конотації, але його значеннєві компоненти системно корелюють із вербалізатором *душа* як чинником універсальної позитивізації стану тіла.

Стосовно Бога вербалізатор *тіло* обслуговують центральну ідею християнського дискурсу – система позачасова об'єктивація трансцендентної сутності Бога.

Тілесність, яка корелює зі сферою божественності, має виключно позитивну конотацію. Підживлення тіла мислиться як здатність до сприйняття тонких енергій божественності. Цю здатність забезпечують регламентовані конфесією поведінкові моделі. Натомість профанне розуміння тілесності маркується негативно. Вивчення інших репрезентантів концепту ТІЛО відкриє перспективи подальших досліджень семантосфери концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О. С. Речевое воздействие: учебное пособие / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : Флинта, Наука, 2011. – 224 с.
2. Климентова О. В. Вербальна сугестія сакральних текстів (на матеріалі українських молитов) // Олена Вадимівна Климентова. – К. : ПП «ППНВ», 2012. – 372 с.
3. Молитовник. – 7 вид., з виправленнями і доповненнями. – К. : Видавничий відділ УПЦ КП, 2009. – 510 с.
4. Новый библейский словарь : в 2 ч. / пер. с англ., под. ред. Р. З. Ороховатской. – СПб. : Мирт, 2001. – Ч. 2 : Библейские реалии. – 2001. – 1014 с.
5. Петрик В. М. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ «ВПОЛ», 2011. – 248 с.
6. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика : [учебное издание] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
7. Святі отці про молитву та духовну тверезість. – Львів : Свічачо, 2007. – 348 с.
8. Седов К. Ф. Дискурс как сугестия : Иррациональное воздействие в межличностном общении / Константин Федорович Седов. – М. : Лабиринт, 2011. – 336 с.
9. Слухай Н. В. Сугестия и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека : учебно-метод. пособие / Наталия Витальевна Слухай. – К.: ИПЦ «Киевский университет», 2012. – 319 с.
10. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : Кварта, 2001. – 252 с.
11. Сузнель де А. Символіка людського тіла / А. де Сузнель. – К. : Знання-Прес, 2003. – 566 с.
12. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект: монографія / Ірина Юріївна Шкіцька ; за наук. ред. проф. В. М. Бріцина. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с. тощо.

УДК 81'373.72.004.81

ДО ПИТАННЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЧНУ КАРТИНУ СВІТУ

Ковалюк Ю. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена опису термінологічного інструментарію фразеології сучасної англійської мови у руслі міждисциплінарних досліджень. Автор описує поняття “фразеологічна картина світу” з погляду його виправданості запровадження та застосування в лінгвістичній теорії, зокрема в лінгвокультурології та фразеології. Із цією метою проаналізовано основні диференційні ознаки фразеологічної картини світу, серед яких: універсальність, антропоцентризм, експресивність, деонтична, аксіологічна та емотивна модальність, спрощеність та неточність.

Ключові слова: фразеологізм, лінгвокультурологія, міждисциплінарність, мовна картина світу, фразеологічна картина світу, фразеологічний компонент мовної картини світу.

Ковалюк Ю. В. К вопросу о фразеологической картине мира. Статья посвящена описанию терминологического инструментария фразеологии современного английского языка в русле междисциплинарных исследований. Автор описывает понятие “фразеологическая картина мира” с точки зрения его оправданности введения и применения в лингвистической теории, в частности в лингвокультурологии и фразеологии. С этой целью проанализированы основные дифференциальные признаки фразеологической картины мира такие как: универсальность, антропоцентризм, экспрессивность, деонтическая, аксиологическая и эмотивная модальность, упрощенность и неточность.

Ключевые слова: фразеологизм, лингвокультурология, междисциплинарность, языковая картина мира, фразеологическая картина мира, фразеологический компонент языковой картины мира.

Kovalyuk V. Y. To the question of phraseological picture of the world. The present paper is a description of terminological instrumentarium of contemporary English phraseology in the framework of interdisciplinary studies. The author addresses the concept of “the phraseological worldview” in terms of its justified introduction and application in linguistic theory, cultural linguistics and phraseology in particular. For this purpose, main differential features of the phraseological worldview are under analysis: universalism, anthropocentricity, expressiveness, deontic, axiological and emotive modality, simplicity, and inaccuracy.

Key words: phraseologism, cultural linguistics, interdisciplinarity, linguistic worldview, phraseological worldview, phraseological component of linguistic worldview.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання взаємозв'язку мови та культури в наукових дослідженнях пройшло шлях від філософських (В. фон Гумбольдт, Л. Вайсбергер), соціологічних (Е. Сепір, М. Халлідей), психологічних (Г. Штейнталь, О. О. Потєбня) ідей до лінгвокультурологічних (М. М. Полюжин, М. Л. Ковшова). У результаті такої наукової синергетики, як відзначають В. М. Телія та І. В. Зикова, «відбувається формування культурно обумовленої фразеологічної підсистеми природної мови, де будь-який фразеологізм отримує статус “мовного” знака культури і розпочинає відігравати в ній особливу роль» [9, 121]. Національна специфіка у фразеології, що відображається у різноманітті термінів, як-от «концептосфера культури» та «культурна конотація» (В. М. Телія), «культурний концепт» (Ю. С. Степанов), «фразеологічний концепт» (А. П. Бабушкін), «фразеологічний фрейм» (М. Ф. Алефіренко), «фразеологічна картина світу» (Д. О. Добровольський) та ін., безперечно, викликає жваву дискусію серед учених-мовознавців (С. Н. Денисенко, М. Пако,

С. Грейнджер, Ж.-П. Колсон та ін.) щодо виправданості їхнього запровадження та застосування у лінгвістичній теорії.

Мета статті – впорядкування термінологічного апарату фразеології, аналіз сучасних підходів до опису фразеологічних процесів крізь призму лінгвокультурології.

Методологічною основою праці є концепція внутрішньої форми мови В. фон Гумбольдта. Саме В. фон Гумбольдт увів поняття «мовна свідомість народу» (nationeller Sprachsin), яке, як зазначають Д. О. Добровольський і Е. Пірайнен, було пізніше трансформоване в категорію «національної картини світу» та стало вихідним для подальших теоретичних конструктів [20, 63]. В українському мовознавстві О. О. Потєбня, якого вважають основоположником вітчизняної етнолінгвістики, розвинув ідеї В. фон Гумбольдта про взаємозв'язок мови та мислення. Відповідно, вчений вважав, що «сфера мови далеко не збігається зі сферою мислення» [13, 44]. «... Приймаючи дух як свідому розумову діяльність, що передбачає поняття, які утворюються лише за допомогою слова, можна помітити, що дух без мови існувати не може, оскільки сам утворюється за допомогою мови...» [13, 46]. Ту ж саму думку О. О. Потєбня висловлює і про співвідношення мови

та народного духу: «...мова не може бути тотожною останньому, оскільки в житті людини, так і народу повинні відбуватися явища, які передують мові та слідує їй» [13, 46]. У такий спосіб мислитель намагався провести лінію розмежування в лінгвістичних дослідженнях між власною психологічною концепцією і метафізичним підходом В. фон Гумбольдта. Вплив неогумбольдтіанства знайшов вираження і в американській антрополінгвістиці, коли Е. Сепір і Б. Уорф сформулювали гіпотезу лінгвістичної відносності (*англ. linguistic relativity*), згідно з якою «граматична структура явно різних мов зумовлює різні типи спостережень і оцінок зовні схожих актів спостереження у носіїв мови, які, відповідно, не є однаковими спостерігачами, однак повинні сформувати дещо відмінні картини світу» [25, 58]. В аспекті теорії лінгвокультурології та фразеології праці названих учених вважаються основоположними та визначальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повертаючись до сучасних фразеологічних досліджень, особливо в розрізі національно-культурної специфіки, зазначимо, що очевидним є їх симбіоз з ідеями лінгвокультурології. За аналогією поняття «фразеологічна картина світу» (уперше введене Д. О. Добровольським і Е. Пірайнен) стає «апіорно-аксіоматичною категорією» [11, 98]. Спробуємо з'ясувати, наскільки це відповідає дійсності. Отже, провідні вітчизняні лінгвісти (С. Н. Денисенко; Н. Ф. Венжинович; Л. В. Савченко; В. І. Школяренко) термін «фразеологічна картина світу» вживають на позначення усіх фразеологізмів у системі мови, які «всебічно відображають дійсність» [14, 37].

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи, що фразеологізми – це «знаки вторинної номінації» [2], на думку Д. О. Добровольського та Е. Пірайнен, фразеологізми зображують не одну, а дві картини світу. Відповідно ФКС-1 передається образними та символічними субстратами, буквально осмисленими ідіомами, тобто вихідними значеннями компонентів вихідного словосполучення [20, 65], наприклад: *have nothing between the ears, have a fire in your belly, be living in a fool's paradise* [22]. У структурі ФКС-1 «сліди культур» співіснують із сюрреалістичним елементами, які передували сучасним подіям – звичаї і традиції, історичні події та елементи побуту [20, 64]. ФКС-2 – це частина сучасної загальної картини світу, яка відтворюється поточними сигніфікативними значеннями фразеологізмів [20, 64]. Наприклад, поняття «успіх» у сучасній англомовній картині світу виражається такими фразеологізмами: *have the world at your feet, come/move up in the world, on the pig's back* [22].

Деякі лінгвісти (Р. Х. Хайрулліна, 2008; Л. Т. Ючківська, 2015; та М. С. Гутовська, 2014) виділяють низку диференційних ознак фразеологічної картини світу:

1. **Універсальність.** Враховуючи подібність природних мов, схожість граматичних, синтаксичних і семантичних категорій, існують підстави вважати, що план вираження та план змісту, моделі фразеотворення, принципи побудови семантичних класифікацій фразеологізмів будуть схожими для різних

мов [17, 7]. Усю сутність цього принципу продемонструвала Е. Пірайнен у монографії «*Widespread Idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units*» (2012), яка на прикладі 150 обраних ідіом у 73 європейських і 17 азійських і африканських мовах довела спорідненість їхніх ідіоматичних лексиконів. Тут слід додати, що аналіз авторка здійснювала на основі джерел античності [24, 105], Біблії [24, 171], посткласичної літератури [24, 351], прислів'їв і приказок Середньовіччя і періоду Реформації [23, 395], а також байок, народних оповідань і легенд [24, 395]. Однак спорідненість і універсальність ідіоматичних лексиконів завершується там, де розпочинається їхня національно-культурна специфіка. Для прикладу, найчастотніші приказки не *имей сто рублів, а имей сто друзей* в російській і *моя хата з краю* – в українській мовах, за твердженням О. Я. Остаповича, не мають прямих аналогів у германських мовах [11, 101].

2. **Антропоцентризм** – людина в сучасній науковій парадигмі, на думку Р. Х. Хайрулліної, постає водночас суб'єктом і об'єктом пізнавальної діяльності. Саме тому у процесі опису та концептуалізації оточуючої реальності людина спирається безпосередньо на свій духовний і фізичний світ – досвід, звички, почуття, емоції, цінності та тіло [17, 15]. Думки про те, що «значення цілої низки фразеологічних одиниць сформувалися на основі антропоцентричного розуміння світу» [10, 68], дотримується і В. А. Маслова. Антропоцентризм слугував основою для формування усіх семантичних класів фразеологізмів у англомовній картині світу: соматичних (*hand in glove*), антропомічних (*Hamlet without the prince*), антропоморфних (*the gnomes of Zurich*), зооморфних (*the cat has got someone's tongue*) тощо.

3. **Експресивність** – тут Р. Х. Хайрулліна має на увазі конотацію фразеологізмів та її основні компоненти – оцінний, асоціативно-образний, емотивний і функціонально-стилістичний [17, 26]. У цьому разі слід зазначити, що названі макрокомпоненти семантики фразеологізмів не є універсальними. Так, в англо-українському фразеологічному словнику знаходимо фразеологізми: *economic crisis* «економічна криза», *to give a look* «кинути погляд, подивитися», *executive board* «виконавчий комітет, керівний орган», *run roughshod over* «тиранізувати когось», *make short shrift of* «швидко розібратися з кимось, позбавитись» і т.д. Вочевидь, перші три наведені приклади не відповідають критеріям фразеологічної експресивності, оскільки вони позбавлені як оцінного, так і асоціативно-образного компонентів. Більше того, вирази *economic crisis* і *executive board* набули статусу термінів і вживаються переважно у фінансово-економічному та діловому дискурсі. Як зазначає О. І. Федоренко, «у мовній ієрархії стали словосполучення типу *to give a look* займають проміжне місце – між вільними словосполученнями та фразеологічними одиницями» [16, 12]. Сталі словосполучення в лінгвістиці також відомі як колокації (термін М. Халлідея). Г. Філіп вважає, що відмінність між колокаціями та ідіомами полягає в такому: «...ідіома виражає ідею, яку зазвичай неможливо вивести зі значень її компонентів, тоді як колока-

ція виражає ідею, яка до певної міри виводиться без звернення до контексту» [23, 24-25]. Переосмисленість значення, образність й емотивність – чи не найважливіші ознаки ідіоми, яких не спостерігаємо в сталих словосполученнях типу *contact lenses* чи *pen drive*, які наводить згаданий автор [23]. Повертаючись до фразеологізмів *run roughshod over* і *make short shrift of*, відзначаємо, що вони мають усі наведені Р. Х. Хайрулліною конотативні ознаки. З погляду прагматики використання обох фразеологізмів у дискурсі може викликати певні дискусійні питання. Річ у тому, що ці фразеологізми містять лексеми-архаїзми – *roughshod* “підкований на шипи (про коня)” і *shrift* “сповідь, відпущення гріхів” відповідно. Асоціативно-образний механізм може бути не введений у дію, якщо адресат не ознайомлений із семантикою таких фразеологізмів.

4. **Деонтична, аксіологічна та емотивна модальність.** Модальність, як відомо, – це суб’єктивне відношення мовця до дійсності, яке може передаватися фразеологізмами. Модальність буває деонтичною (нормативною – дозволено/не дозволено, потрібно/не потрібно), аксіологічною (ціннісною – добре/нейтрально/ погано) та емотивною (вираження почуття людини) [19, 163]. З іншого боку, оцінку можна розглядати як один із видів модальності, яка накладається на дескриптивний зміст мовного виразу, за твердженням О. М. Вольф [4, 11]. До мовних виразів, вочевидь, можна зараховувати фразеологізми безвідносно до їх типів: ідіом, біномів, колокацій, вигуків, мовних формул, компаративних виразів, прислів’їв і приказок тощо. І як тут не згадати одну з найбільш фундаментальних класифікацій оцінок, яка була запропонована Г. фон Врігтом: 1) інструментальна оцінка; 2) технічна оцінка; 3) преференційна оцінка; 4) утилітарна оцінка; 5) медична оцінка; 6) гедоністична оцінка; 7) етична оцінка [1].

5. **Спрошеність.** На переконання М. С. Гутовської, фразеологічна картина світу лише частково або поверхнево відображає модель світу. Це зумовлено тим, що далеко не всі існуючі у світі об’єкти та реалії відображені у ФКС [5, 49]. Окрім того, лише комунікативно релевантні об’єкти матеріального та духовного світу отримують номінацію. Тезу згаданої вище дослідниці щодо того, що «будь-яка фразеологічна картина світу є неповною» [5, 49] підтверджують З. Д. Попова і Й. А. Стернін, які вважають, що фразеологічні номінації характерні далеко не для всіх концептів [12, 185]. Не існує

чисто фразеологічних концептів, на відміну від лексико-фразеологічних [ibidem, 77]. Фразеологізми можуть бути лише складниками номінативного поля концепту, поруч із прямими номінаціями, контекстуальними синонімами, вільними та сталими словосполученнями, словниковими дефініціями, текстами тощо. Більше того, завершене висловлення неможливо побудувати виключно із фразеологізмів, що не свідчить на користь існування фразеологічної картини як окремої лінгвістичної категорії. Тому твердження на кшталт «когнітивним субстратом фразеологічної семантики є концепт – одиниця мовної свідомості, яка проектує її етнокультурну свідомість у внутрішню форму фраземи, що обумовлює фразеологічні конотації, соціально значущу оцінність, образний фон і культурно-прагматичний потенціал фраземи» [8, 64] є щонайменше сумнівними.

6. **Неточність.** ФКС будь-якої мови є певною мірою викривленою та неправильною. Це, ймовірно, зумовлено стабільністю та стійкістю фразеологічних одиниць, які подеколи у своїй семантиці закріплюють міфологічні або архетипні форми світосприймання [5, 49]. Прикладом цієї ознаки може слугувати англійський фразеологізм *in a brown study* “в глибокій задумі, занурений у думки” [22]. Відповідно, в цьому випадку відбулася фразеологізація лексеми-компонента *brown* у первісному значенні “похмурий, оповитий пільмою”, яке не фіксують сучасні лексикографічні джерела.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищезазначені ідеї та міркування, варто наголосити на тому, що виокремлення окремого термінологічного апарату у сучасній фразеології потребує подальшого обґрунтування та вивчення. На прикладі поняття «фразеологічна картина світу» продемонстровано в ході аналізу його основних ознак, запропонованих ученими, що далеко не всі вони є апіорно-аксіоматичними для всієї фразеології мови (на прикладі англійської). Такими вважаємо універсальність, експресивність та спрощеність. Тому, на нашу думку, в лінгвістичних дослідженнях доцільніше оперувати терміном «фразеологічний компонент мовної картини світу», погоджуючись з ідеями О. Я. Остаповича, С. Н. Денисенко, Н. Ф. Венжинович, Л. В. Савченко та ін. Перспективу подальших досліджень передбачаємо у вивченні проблем сучасної фразеології англійської мови у міждисциплінарному вимірі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Буянова Л. Ю. Русский фразеологизм как ментально-когнитивное средство языковой концептуализации сферы моральных качеств личности : монография / Л. Ю. Буянова, Е. Г. Коваленко. – М. : Флинта-Наука, 2012. – 180 с.
3. Венжинович Н. Ф. Про формування фразеологічної картини світу / Н. Ф. Венжинович // Вісник Дніпропетровського університету. – 2007. – № 3. – С. 120–126. – (Серія: Мовознавство).
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – 2-е изд, доп. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
5. Гутовская М. С. Этноспецифичность фразеологической картины мира и факторы, ее порождающие / М. С. Гутовская // Веснік БДУ. – 2014. – № 2. – С. 48–53.
6. Денисенко С. Н. Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології / С. Н. Денисенко // Науковий вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – С. 3–6.

7. Золотых Л. Г. Антропоцентричность как когнитивная база фразеологической модели мира / Л. Г. Золотых // Фразеология, познание и культура : сб. докл. 2-й Межд. науч. конф. (Белгород, 7-9 сентября 2010 г.) : в 2-х т. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2010. – Т.1. Фразеология и познание. – 410 с. – С. 82–86.
8. Золотых Л. Г. Когнитивно-культурологический аспект исследования фразеологии / Л. Г. Золотых // Гуманитарные исследования. – 2012. – № 2. – С. 62–65.
9. Зыкова И.В. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков : дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Зыкова Ирина Владимировна. – М., 2014. – 510 с.
10. Маслова В.А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. вузов / В. А. Маслова – 2-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2004. – 204 с.
11. Остапович О. Я. Идиоматика славянских и германских языков. Мифы и реальность «фразеологических концептов» и «фразеологической языковой картины мира» / О. Я. Остапович // Когнитивные факторы взаимодействия фразеологии со смежными дисциплинами : сб. науч. тр. по итогам III Междунар. науч. конф. (Белгород, 19-21 марта 2013 года) / отв. ред. проф. Н. Ф. Алефиренко. – Бел-город : ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. – С. 97–102.
12. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ; Восток-Запад, 2007. – 320 с.
13. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. – 243 с.
14. Савченко Л. В. Етномакрокод духовної культури як репрезентант фразеологічної картини світу / Л. В. Савченко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2014. – Вип. 38. – С. 36-42.
15. Соколова М. Г. О существе фразеологической картины мира в отличие от других картин мира / М. Г. Соколова // Вектор науки ТГУ. – 2010. – № 4 (14). – С. 169–173.
16. Федоренко О. І. Лексична сполучуваність компонентів сталих дієслівно-субстантивних виразів типу to give a smile, to have a look, to make a suggestion у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Федоренко. – Львів: ЛНУ, 2004. – 20 с.
17. Хайруллина Р. Х. Фразеологическая картина мира: от мировидения к миропониманию : монография / Р. Х. Хайруллина. – 2-е изд. – Уфа: изд-во БГПУ, 2008. – 300 с.
18. Школяренко В. І. Становлення фразеологічної картини світу німецької мови (на матеріалі писемних пам'яток VIII-XVII століть) : монографія. / В. І. Школяренко. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – 316 с.
19. Ючковская Л. Т. К вопросу о фразеологической картине мира / Л. Т. Ючковская // Вестник югорского государственного университета. – 2015. – Вып. 1 (36). – С. 161–164.

УДК 81'37 615.825(=133.1+161.2)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ФІЗИЧНОЇ Й МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Коваль Р. С.

Львівський державний університет фізичної культури

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних особливостей термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах на матеріалі сучасних тлумачних словників відповідного напрямку. Розглянуто основні способи творення термінів зазначеної галузі, явища синонімії, антонімії, метафори та фразеологічні одиниці. Окреслено перспективи подальших досліджень та обґрунтовано необхідність роботи над перекладним словником.

Ключові слова: термінологія фізичної й медичної реабілітації, термін, лексико-семантичні особливості, французька мова, українська мова.

Коваль Р. С. Лексико-семантические особенности терминологии реабилитации во французском и украинском языках. Статья посвящена исследованию лексико-семантических особенностей терминологии физической и медицинской реабилитации во французском и украинском языках на материале современных толковых словарей соответствующего направления. Рассмотрены основные способы создания терминов указанной области, синонимы, антонимы, метафоры и фразеологические единицы. Определены перспективы дальнейших исследований и отмечена необходимость работы над переводным словарем.

Ключевые слова: терминология физической и медицинской реабилитации, термин, лексико-семантические особенности, французский язык, украинский язык.

Koval R. S. Lexical and semantic features of terminology of physical and medical rehabilitation (based on the French and Ukrainian languages). The article is devoted to the investigation of lexico-semantic features of terminology of physical and medical rehabilitation in French and Ukrainian languages on the material of modern explanatory dictionaries of corresponding themes. Considered the main methods to create terms in mentioned fields, synonyms, antonyms, metaphors and phraseological units. Determined perspectives of further researches and stated the necessity to work on a translation dictionary.

Key words: terminology of physical and medical rehabilitation, term, lexical and semantic features, French, Ukrainian.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Спочатку розглянемо визначення медичної та фізичної реабілітації. Реабілітація медична – сукупність заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, усунення патологічного процесу, запобігання ускладненням, відновлення або часткова компенсація порушених функцій, протидія інвалідності, підготовка тих, котрі одужають, та інвалідів до побутових і трудових навантажень [12, 33]. Реабілітація фізична – це застосування з лікувальною і профілактичною метою фізичних вправ і природних чинників у комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану й працездатності хворих та інвалідів [12, 33].

Протягом останніх двох років на сході України тривають бойові дії, що призводять до невинного зростання кількості неповносправних людей. Не варто забувати про людей з обмеженими можливостями від народження, через перенесене захворювання, постраждалих унаслідок техногенних катастроф, виробничих чи побутових травм тощо.

Усі вони потребують реабілітації, головними завданнями якої є: а) функціональне відновлення (повне або компенсація при недостатньому відновленні чи відсутності відновлення); б) пристосування до повсякденного життя й праці; в) залучення до трудового процесу; г) диспансерний нагляд за реабілітованими [8, 18].

З метою надання якісної та кваліфікованої допомоги неповносправним людям українські фахівці активно співпрацюють зі своїми закордонними колегами, переймаючи їхній досвід, беруть участь у міжнародних конференціях і семінарах. Однак певною перешкодою для них є відсутність спеціалізованих перекладних словників, які є важливими для ефективної наукової комунікації.

Окрім цього, як зазначають мовознавці, нині постала необхідність у формуванні національної термінології, у складанні термінологічних словників, які б відповідали світовим стандартам, з метою виведення національної термінографії на світовий рівень, що залежить також і від правильного відтворення українською мовою запозичених термінів, їх правильного використання тощо. Тому важливим є дослідження як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних факторів, що впливають на створення

(головним чином перекладачами) нових термінів у національних терміносистемах, якщо відповідний еквівалент у мові перекладу відсутній, а також виявлення механізму термінологічного планування з погляду мовних інтерференцій, тобто свідомого чи підсвідомого втручання в мову з метою лексичної модернізації і стандартизації [1, 6].

Актуальність статті зумовлюється необхідністю порівняльного аналізу термінології фізичної та медичної реабілітації французької й української мов. Дослідження є однією зі складових ланок укладення перекладного словника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Французькою, українською та російською мовами було опубліковано низку тлумачних словників [9; 10; 11; 12; 14; 15], у яких ґрунтовно представлені поняття реабілітації з відповідними визначеннями. У попередніх статтях увага авторки була сконцентрована на абрєвіатурах [2], епонімах [3], запозиченнях [4] і топонімах [5] у термінології реабілітації французької та української мов.

Мета статті полягає у виявленні лексико-семантичних особливостей грецьких і латинських терміноелементів, синонімії, антонімії, метафори та фразеологічних одиниць у рамках термінології фізичної й медичної реабілітації французької та української мов. Основними методами дослідження був метод суцільної вибірки, лексико-семантичного аналізу та порівняльний метод. Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання: відібрати терміни фізичної й медичної реабілітації зі спеціалізованих лексикографічних праць [9; 10; 11; 12; 14; 15] та здійснити їх семантичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши відповідні лексикографічні праці, ми бачимо, що грецькі та латинські терміноелементи відіграють важливу роль у творенні термінів галузі реабілітації. Терміноелемент – поняття термінознавче, за формою збігається зі словом чи його частиною, але не співвідноситься з ними ні за семантикою, ні за функціями [6, 32]. Греко-латинські морфеми, які лежать в основі міжнародних терміноелементів, відповідають вимогам точності, короткості й однозначності терміна. Тому давньогрецька й латинська мови є потужним джерелом для українського термінотворення [6, 16].

Розглянемо кілька прикладів. Терміноелементи "hyper" / «гіпер» указує на збільшення чогось і "hypo" / «гіпо» має протилежне значення, утворюють такі терміни: "hypertonie" (f) / «гіпертонія», «підвищений артеріальний тиск»; "hypertrophie" (f) / «гіпертрофія», «збільшення органу або його частини»; "hyperthermie" (f) / «гіпертермія», «стан організму, який характеризується підвищеною температурою тіла»; "hyperplasie" (f) / «гіперплазія», «надлишковий ріст тканини»; "hyperreflexivité" (f) / «гіперрефлексія», «збільшення сегментарних рефлексів»; "hyperoxie" (f) / «гіпоксія», «стан, який виникає при недостатньому надходженні кисню до тканин організму або при порушенні його утилізації в процесі біологічного окислення»; "hypotrophie" (f) / «гіпотрофія», «збільшення органу або його частини внаслідок збільшення об'єму і (або) кількості

клітин»; "hypotonie" (f) / «гіпотонія», «знижений тиск м'язів» або «понижений тиск»; "hyporéflexie" (f) / «гіпореклексія», «зниження рефлексів»; "hypoplasie" (f) / «гіпоплазія», «неповний розвиток органу чи тканини». Терміноелементи "poly" / «полі» вказує на велику кількість і «mono» / «моно» зі значенням «один, єдиний» утворюють такі терміни: "polyhandicap" (m) / «людина з численними фізичними вадами»; "polyarthrite" (f) / «поліартрит», «множинний артрит»; "polyplégie" (f) / «поліплегія», «параліч кількох кінцівок»; "polynévrite" (f) / «поліневрит», «множинне запалення периферичних нервів»; "polydystrophie" (f) / «полідистрофія», «наявність численних аномалій органів і тканин»; "monothermie" (f) / «відсутність добових коливань температури тіла»; "monoarthrite" (f) / «моноартрит», «запалення одного суглоба»; "monoplégie" (f) / «моноплегія», «параліч однієї кінцівки»; "mononévrite" (f) / «моновевіт», «запалення одного нерва»; "monothérapie" (f) / «монотерапія», «терапія одним препаратом». Наведені приклади показують значення терміноелементів у творенні антонімічних понять у галузі реабілітації. Проаналізуємо також інші випадки. Терміноелемент "hémot" / «гемо»: "hémodynamique" (f) / «гемодинаміка», «динаміка кровообігу»; "hémoglobine" (f) / «гемоглобін»; "hémophilie" (f) / «гемофілія»; терміноелемент "dys" / «дис»: "dyskinésie" (f) / «дискінезія», «порушення скоординованих рухових актів»; "dysfonction" (f) / «дисфункція», «порушення функції»; "dyspraxie" (f) / «диспраксія», «порушення цілеспрямованих рухів» або «порушення функції якогось органу»; терміноелемент "hémiparésie" (f) / «геміпарез», «односторонній парез»; "hémiatrophie" (f) / «геміатрофія», «половинна атрофія»; "hémialgie" (f) / «геміалгія», «біль в одній половині тіла»; терміноелемент "héma" / «гема»: "hémarthrose" (f) / «гемартроз», «накопичення крові в порожнині суглоба»; "hémangiome" (m) / «гемангіома», «доброякісна пухлина кров'яних судин»; "hémangiectasie" (f) / «гемангіектазія», «розширення кров'яних судин»; терміноелемент "par" / «пар»: "paresthésie" (f) / «парестезія», «порушення чутливості»; "paramnésie" (f) / «парамнезія»; "paraplégie" (f) / «паралплегія», «параліч верхніх або нижніх кінцівок»; терміноелемент "hydro" / «гідро»: "hydrothérapie" (f) / «гідротерапія», «водолікування»; "hydrocéphalie" (f) / «гідроцефалія», «водянка головного мозку»; терміноелемент "re" / «ре»: "réadaptation" (f) / «реадаптація», «реабілітація»; "rééducation" (f) / «відновлення порушених функцій органу», «реабілітація неповносправних»; "réinsertion" (f) / «реадаптація», «включення в суспільне і професійне життя», «реабілітація» etc. Усі терміни утворені за моделлю терміноелемент + основний термін.

Тепер проаналізуємо функціонування синонімів у термінології реабілітації. О. О. Селіванова трактує синоніми як розбіжні за звучанням і написанням лексеми одного частининомовного статусу або одиниці переважно одного мовного рівня (морфеми, граматичні форми, синтаксичні конструкції, фразеологізми) із близькими чи тотожними значеннями

[13, 540]. Відомо, що одним із найбільш важливих питань сучасної лінгвістики вважають явище термінологічної синонімії, оскільки відношення між термінами відіграють важливу роль у їхній системній організації. Синонімію в термінології традиційно вважають негативним явищем, що пов'язано з однією з найважливіших ознак терміна, яка передбачає відсутність у нього синонімічних відповідників [8, 147].

Розглянемо кілька прикладів: французький термін *“invalidé”* (m, f) / «інвалід», «неповносправна людина», має синоніми *“infirmé”* (m), *“mutilé”* (m), *“handicapé (m) physique”*. Однак кожний термін має власні смислові відтінки. *“Invalidé”* (m, f) уживається зі значенням «недієздатний», *“infirmé”* (m) означає «каліка», «хронічно хворий», *“mutilé”* (m) – «каліка», *“handicapé (m) physique”* – «людина з фізичними вадами». Французький термін *“réadaptation”* (f) зі значенням «реадаптація», «реабілітація» має синоніми *“rééducation”* (f), який перекладається українською мовою «відновлення порушених функцій органу», «реабілітація неповносправних»; *“réinsertion”* (f) – українською «реадаптація», «включення в суспільне і професійне життя», «реабілітація». Синонімічні терміни також є поширеними в найменуваннях різноманітних порушень і захворювань: *“adiposité”* (f) / *“adipose”* (f) / *“engraissement”* (m) / *“obésité”* (f) / *“pimélose”* (f) – українською «ожиріння»; *“cyphose”* (f) / *“dos (m) rond”* / *“dos (m) voûté”* / *“gibbosité”* (f) – українською «кіфоз»; *“infarctus”* (m) / *“embolie”* (f) – українською «інфаркт»; *“hémorragie”* (f) / *“apoplexie”* (f) / *“écoulement (m) sanguin”* / *“saignement”* (m) / *“saignage”* (m) – українською «кровотеча»; серед анатомічних термінів: *“cerveau”* (m) / *“encéphale”* (m) – українською «мозок»; *“colonne (f) vertébrale”* / *“épine (f) dorsale”* / *“échine”* (f) / *“rachis”* (m) – українською «хребет»; *“cœur”* (m) / *“cor”* (m) – українською «серце»; засобів і методів реабілітації й відновлення: *“ambulateur”* (m) / *“déambulateur”* (m) / *“marchette”* (f) / *“cadre (m) de marche”* / *“support (m) de marche”* – українською «ходулі»; зазначимо, що «ходулі з колесами» перекладаються французькою мовою *“rollator”* (m); *“guérison”* (f) / *“convalescence”* (f) / *“reconvalescence”* (f) / *“recouvrement”* (m) / *“rétablissement”* (m) – українською «одужання»; *“cyclo-ergomètre”* (m) / *“bicyclette (f) ergométrique”* / *“bicyclette (f) de rééducation”* – українською «велоергометр». Із синонімічного ряду завжди доцільно виокремлювати найбільш удалий і точний термін.

У термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах представлено терміни-слова: *“prothèse”* (f) / «протез», *“orthèse”* (f) / «ортез», *“fracture”* (f) / «перелом», *“amputation”* (f) / «ампутація», *“béquille”* (f) / «милиця»; і терміни-словосполучення: *“charge (f) physique”* / «фізичне навантаження в лікувальній фізичній культурі», *“déficiência (f) physique”* / «фізична вада», *“gymnastique (f) médicale”* / «лікувальна фізична культура», *“semelle (f) orthopédique”* / «ортопедична устілка», *“kinésithérapie (f) active”* / «активна лікувальна гімнастика» etc.

Усі попередньо наведені приклади показують нам, що в термінології фізичної й медичної

реабілітації французької та української мов терміни-однослови утворюються за допомогою лексико-семантичного й морфологічного способів; складені терміни утворюються за допомогою синтаксичного способу. Розглянемо ще низку термінів: *“audioprothèse”* (f) українською перекладаємо «аудиопротез» або «слуховий апарат», *“astasié-abasié”* (f) – українською «астазія-абазія» або «нездатність стояти й ходити», *“audi-muté”* (f) – українською «глухонімота», *“cypho-scoliose”* (f) – українською «кіфосколіоз»; *“canne-béquille”* (f) – українською «милиця з опорою на передпліччя»; *“chirurgien-orthopédiste”* (m) – українською «хірург-ортопед»; *“électro-encéphalographie”* (f) – українською «електроенцефалографія»; *“électronystagmographie”* (f) – українською «електроністагмографія»; *“masso-kinésithérapie”* (f) – українською «масокінезітерапія», «лікування масажем у поєднанні з лікувальною фізичною культурою»; *“surdopédagogie”* (f) – українською «сурдопедагогіка»; *“mécanothérapie”* (f) – українською «механотерапія»; *“kinébalnéothérapie”* (f) – українською «кінебальнеотерапія»; *“hydrobalnéothérapie”* (f) – українською «гідробальнеотерапія» etc.

Урешті, розглянемо фразеологізми та метафори, які є доволі поширеними в термінології реабілітації. Французьку фразеологічну одиницю *“jambe (f) de bois”* перекладаємо українською мовою «інвалід із дерев'яною ногою»; *“canne (f) blanche”* – «ціпок»; *“coup (m) de vent”* – «простуда». Метафори в термінології реабілітації ґрунтуються на різноманітних асоціаціях, які з'являються під час порівняння чи зіставлення з певними об'єктами в реальному житті й показують нам сприйняття дійсності. Як правило, вони вживаються для найменування вад і порушень, зокрема деформацій: *“arachnodactylie”* (f) перекладаємо «арахнодактилія» або ж «павуча кисть» (аномалія розвитку, при якій відбувається подовження або потоншення пальців рух і ніг; грецькою *arachnē* означає павук – маємо порівняння); *“bec-de-lièvre”* (m) перекладаємо «заяча губа» (порівняння); *“main (f) de singe”* – «мавпяча кисть» або ж «рука Арана-Дюшена» (порівняння; епонім, утворений від імен французьких лікарів François Amilcar Aran (1817–1861) і Guillaume-Benjamin-Amand Duchenne (1806–1875)); захворювань: *“infarctus (m) blanc”* перекладаємо «білий інфаркт» або ж «анемічний інфаркт»; *“angine (f) de poitrine”* / *“angine (f) pectorale”* / *“angor”* (m) / *“angor pectoris”* (m) / *“sténocardie”* – «стенокардія» або «грудна жаба».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семантичний аналіз французьких та українських термінів у галузі реабілітації дає змогу дійти висновку про важливу роль грецьких і латинських терміноелементів у їхньому творенні, існування явища термінологічної синонімії (із синонімічного ряду доречно виділяти найбільш точний термін) та антонімії, а також доводить факт використання метафори і фразеологічних одиниць у зазначеній термінології. Перспективи подальших досліджень убачаємо у більш детальному аналізі синонімії й труднощів перекладу термінів у галузі реабілітації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
2. Коваль Р. С. Аббревіатури в термінології реабілітації / Р. С. Коваль // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – 2016. – Вип. 11–12. – Частина 1. – С. 272–276.
3. Коваль Р. С. Епоніми в термінології фізичної і медичної реабілітації (на матеріалі французької та української мов) / Р. С. Коваль // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». – 2015. – № 3 (304). – С. 293–298.
4. Коваль Р. С. Запозичення в термінології реабілітації / Р. С. Коваль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)» : збірник наукових праць / гол. ред. Н. Л. Іваницька. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2015. – Вип. 22. – С. 21–27.
5. Коваль Р. С. Топоніми в термінології фізичної й медичної реабілітації / Р. С. Коваль // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2015. – Вип. 15. – Т. 2. – С. 58–60.
6. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : [монографія] / І. М. Кочан. – Львів : Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 519 с.
7. Мухін В. М. Фізична реабілітація : [підручник] / В. М. Мухін. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Олімп. л-ра, 2009. – 448 с.
8. Панько Т. І. Українське термінознавство : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Л. : Світ, 1994. – 216 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Дубогай О. Д. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. Д. Дубогай, А. І. Альошина, В. Є. Лавренюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 296 с.
2. Козырева О. В. Физическая реабилитация. Лечебная физическая культура. Кинезитерапия : [учеб. слов.-справ.] / О. В. Козырева, А. А. Иванов. – М. : Сов. спорт, 2010. – 278 с.
3. Кравченко А. І. Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура» : [навч. посібник] / А. І. Кравченко, Ю. О. Лянной, В. В. Купина. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 212 с.
4. Мерзлікіна О. А. Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації / О. А. Мерзлікіна, О. В. Гузій. – Л. : Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 48 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. Dufour M. Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation / M. Dufour, M. Gedda. – Paris : Maloine, 2007. – 582 p.
7. Zribi G. Dictionnaire du handicap. 7 édition / G. Zribi, D. Poupée-Fontaine. – Rennes : Presses de l'EHESP, 2011. – 349 p.

УДК 811.161.2:367.332.2

ПРЕДИКАТИВНІСТЬ У НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕННЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Коржак З. З.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

У статті йдеться про одну з найважливіших граматичних категорій, що характеризують речення – предикативність, та способи її вираження у семантичній структурі номінативних речень. Проблема номінативних речень є однією із складних у теорії синтаксису, це насправді є виділенням бездієслівного речення, в якому проблемною є форма предикативної семантики як граматичної основи речення. Крім того, це питання стосується також до остаточно не встановлених у синтаксисі категорій повноти/неповноти, а також еліпсиса. Проведене дослідження дозволяє сформуувати методуку вивчення особливостей вираження предикативності номінативними конструкціями. Значення предикативності, виступаючи найважливішою реченнєвою категорією, що реалізується усім складом речення, може перерозподілятися між його компонентами, концентруватися, локалізуватися, фокусуватися в одному з них.

Ключові слова: номінативне речення, предикативність, модальність, антропоцентричний теперішній час, предикативна інтонація.

Коржак З.З. Предикативность в номинативных предложениях современного украинского языка. В статье идет речь об одной из важнейших грамматических категорий – предикативности, и способах ее выражения в семантической структуре номинативных предложений. Проблема номинативных предложений является одной из сложных в теории синтаксиса, это на самом деле есть выделением безглагольного предложения, в котором проблемной является форма предикативной семантики как грамматической основы предложения. Кроме того, этот вопрос касается также окончательно не установленных в синтаксисе категорий полноты / неполноты, а также эллипсиса. Проведенное исследование позволяет сформировать методику изучения особенностей выражения предикативности номинативными конструкциями. Значение предикативности, выступая важнейшей категорией предложения, реализуется всем составом предложения, может перераспределяться между его компонентами, концентрироваться, локализоваться, фокусироваться в одном из них.

Ключевые слова: номинативное предложение, предикативность, модальность, антропоцентрическое настоящее время, предикативная интонация.

Korzhak Z. Z. Predicativity of the nominative sentences in modern Ukrainian language. The article is devoted one of the most important grammatical categories characterizing sentences – predicativity and methods of its expression in the semantic structure of nominative sentences. The problem of the nominative sentences is one of the most complicated in the theory of syntax. It is actually a singling out of the nonverb sentences, in which the form of the predicative semantics as the grammatical sentences basis has a great problematic. Moreover, this issue also concerns to not fully set of the syntax categories of completeness/incompleteness and ellipsis as well. In the research of linguists who have worked and are working in order to resolve this problem are significant differences in the views on the nature and status of the syntactic units, although mainly emphasizes its independence. However, the nature of nominative sentences, their grammatical features, its separated from similar in form but syntactically other phenomena are considered problematic until now. Predicativity in modern syntax is interpreted as the highest level of abstraction that is typical of sentences models in general, regardless of its composition. The predicate is inherent not only to verb but also nonverb sentences. This conclusion is perceived by many modern linguists. With the predicate (predicativity) category are associated the categories of method, time and person for long period of time. The category of verb method is included to a wider category of modality. So, the predicativity is the grammatical category concerns to the reality of the connection that is established in the content of sentence between subject and predicate and is an integral relation to reality, modality, time and person categories.

Key words: nominative sentence, predication, modality, anthropocentric present tense, predicative intonation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема номінативних речень є однією із складних у теорії синтаксису, бо, за словами Л. О. Кадомцевої, це насправді є виділенням бездієслівного речення, в якому проблемною є форма предикативної семантики як граматичної

основи речення. Крім того, це питання стосується також до остаточно не встановлених у синтаксисі категорій повноти/неповноти, а також еліпсиса [7, 21]. У дослідженнях учених, які працювали і працюють над вирішенням цієї проблеми, виявляються значні розходження у поглядах на природу і статус такої синтаксичної одиниці, хоча здебільшого наголошується на її самостійності. Однак сутність номінативних речень, їх граматичні ознаки, відмежованість від схожих за формою, але функціонально

інших синтаксичних явищ до цього часу вважаються проблемними.

Актуальність дослідження зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення системно-функціональної природи мовлення та прагмалінгвістичного аспекту речення. Основний аспект зосереджується на особливостях вираження *предикативності* номінативними конструкціями. У роботі обґрунтовується можливість вираження модальності і часу як конститuentів предикативності не лише через морфологію дієслова, а й конструктивно-синтаксичним способом.

Мета статті – виявити способи вираження предикативності у семантичній структурі номінативних речень з огляду на їхню самостійність.

Для досягнення поставленої мети сплановано вирішення таких завдань:

– систематизувати погляди науковців на природу і статус номінативних речень сучасної української літературної мови;

– виявити способи вираження модальності і часу як конститuentів предикативності.

Об'єктом дослідження обрано номінативні речення сучасної української літературної мови, які розглядаються як односкладні одиниці, що стверджують буття предмета, явища, особи, з головним членом, репрезентованим іменником (або субстантивованою частиною мови) у називному відмінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предикативність у сучасному синтаксисі тлумачиться як найвищий ступінь абстракції, що характерний для моделі речення взагалі, незалежно від його складу [15, 392]. О. М. Пешковський розуміє присудковість широко як значення висловлення думки [11, 180], тобто слово або сполучення слів висловлює закінчену думку і саме завдяки інтонаційній завершеності перетворюється у неї. Присудковість притаманна не лише дієслівним, але й бездієслівним реченням. Цей висновок приймається багатьма сучасними мовознавцями. Із категорією присудковості (предикативності) здавна пов'язуються категорії способу, часу та особи [6, 105–106]. Категорія способу дієслова входить до ширшої категорії модальності.

На думку І. П. Распопова, ототожнення предикативності і присудковості є помилковим, бо немає достатніх підстав для того, щоб уважати предикативність обов'язковою специфічною ознакою будь-якого речення, оскільки наявність підмета і присудка ще не створює речення і, навпаки, їх відсутність не заважає багатьом синтаксичним конструкціям називатися реченнями [12, 35]. Менш категорично висловлюється В. З. Панфілов, що на рівні синтаксичного членування речення функціонує не категорія предикативності, а категорія присудковості. Присудковість – це ознака присудка як члена речення, який виступає поряд із підметом його організуючим центром і характеризується у кожній мові певними граматичними ознаками [10, 164–178].

Таким чином, поняття предикативності виявляється ширшим за поняття присудковості, яке характерне для присудка як члена речення. Присудковість виявляється у присудковому відношенні між підметом і присудком при синтаксичному членуванні дво-

складного речення. Аналіз цієї проблематики знову повертає нас до предикативності як ознаки речення, а точніше – до розуміння речення, що предикативність є загальною глобальною ознакою кожного висловлення, вираженого будь-яким реченням.

Отже, предикативність – це граматична категорія, яка полягає у віднесеності до реальної дійсності того зв'язку, який встановлюється у змісті речення між предикатом і суб'єктом і є невід'ємним стосовно дійсності, категорій модальності, часу та особи. Саме цим пояснюється момент волевияву у предикативному відношенні, значення особливої активності предикативного відношення. Предикативність притаманна реченням різних семантико-синтаксичних типів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання щодо змісту та засобів вираження модальності речення належить до неоднозначних. В. В. Виноградов визначає модальність, як і предикативність, через включення цієї категорії у ядро предикативності. До модальних значень учений відносить значення реального, бажаного, недійсного, а також заперечення та ствердження [2, 405]. Він рекомендує принципово розмежовувати різні емоційні форми висловлення реакцій на дійсність і модальну оцінку відношення висловлення до дійсності [1, 29]. Емоційність суттєво відрізняється від модальності за своїм змістом і за засобами вияву в мові. Однак частина лінгвістів пропонує включити до модальності й емоційну оцінку дійсності, виділяти в модальності інтелектуальний та емоційний моменти. Д. І. Ганич вважає, що з модальності неможливо виключити висловлення емоцій та експресії [5, 184–185]. Отож модальність – це граматично висловлена оцінка мовцем відношень між змістом висловлення та дійсністю з погляду реальності чи нереальності цього змісту. Модальність – семантична категорія, яка виражає відношення змісту висловлення до дійсності або суб'єктивну оцінку висловленого [4, 338].

Якщо слово формально дорівнює реченню, то воно отримує нове прочитання: зберігаючи за собою лексичне значення, набуває синтаксичної функції вираження відносно завершеності думки, яку речення одержує завдяки інтонації. Інтонація є показником перетворення слова на речення і зумовлюється метою висловлення. Залежно від цього речення може набувати певних відтінків модальності. Якщо двоскладному реченню інтонація надає лише форми вираження відносно закінченості думки, то в номінативному реченні за допомогою інтонації, окрім того, передається предикативність – основна ознака речення.

Доволі суперечливим є питання про вираження синтаксичного часу у номінативних реченнях. Якщо називний відмінок іменника формує основу односкладного іменного речення, він виступає не лише знаком предмета, виражаючи поняття про нього, але й комплексно позначає нерозчленовану мовленнєву ситуацію. У семантичну схему цієї ситуації, окрім об'єктивної інформації про певний фрагмент дійсності, входить і суб'єктивна інформація, яка супроводжує сам процес відображення як спосіб відображення, умовно названий логічною модальністю,

часову віднесеність змісту повідомлення та особисту оцінку мовцем фрагмента, що позначається.

Більшість мовознавців дотримуються думки, що номінативні синтаксичні конструкції здатні виражати лише теперішній час [14, 129]. На значення часу вказує сама відсутність дієслова, що в українській мові є показником теперішнього часу. У випадку предметно-ситуативної номінації, коли у висловленні реалізується іменна односкладна структура, яка немає репрезентації властивої ознаки, сама можливість та необхідність у висловленні присудкових часових значень виключається. Значення моменту мовлення, моменту спілкування починає виконувати самостійні граматичні функції, виступаючи як антропоцентричний (неспіввідносний) теперішній.

Антропоцентричний теперішній завжди збігається з моментом спілкування, є константним значенням, не має парадигматичних протиставлень *теперішній - минулий - майбутній* і не потребує формальних показників. Від теперішнього присудкового теперішній антропоцентричний відрізняється тим, що до позначення вияву ознаки у часі він не має відношення, а локалізує у часі нерозчленовану предметну ситуацію, вказуючи, що ця предметна ситуація безпосередньо відображається у свідомості мовця.

У системі мови реалізуються два принципово різних засоби часового співвіднесення змісту висловлення з відображуванним фрагментом дійсності. Один з них базується на варіюванні часових дієслівних форм у рамках традиційної парадигми *теперішній - минулий - майбутній*, інший – на зміщенні вихідного пункту, що дає змогу уявити предметну ситуацію як таку, що спостерігається у момент спілкування: “*Вечір. Падає напруго сонце*” (16, 153); “*Осінь. Пожовк виноград і не дозрівши*” (16, 79).

Іменні односкладні висловлення мають особливість вираження синтаксичного часового значення, яка полягає в тому, що антропоцентричному теперішньому притаманна властивість інтервальності, подвійності, пов'язаної з тривалістю в часі. Показники інтервальності виявляються у часовому значенні номінативних речень не тому, що сема “відрізок часу” входить до компонентного складу тих іменників або атрибутивних компонентів, які наповнюють ці конструкції, а тому, що висловлювання, побудовані на базі такої моделі, відображають процес сприйняття фрагмента дійсності у свідомості мовця. До лексичного значення іменників – головних членів номінативних речень сема часової тривалості не входить, але віднесеність змісту таких висловлень до моменту мовлення виражається.

Антропоцентричний теперішній (теперішній моменту мовлення, спілкування) – це не об'єктивний час існування предмета або явища (фрагмента дійсності), названого в номінативному реченні. Це суб'єктивний час сприйняття (або актуалізації у свідомості) образу цього предмета. Інтервал реальності предметної ситуації не дорівнює інтервалу її відображення. Саме тому буттєвими односкладні номінативні речення можна називати з певною умовністю, усвідомлюючи, що значення буттєвості в реченнях цього типу виникає як відокремлене граматичне значення. Воно стосується констатації реальності предметної

ситуації в момент спілкування. Значення буттєвості інтегрується у процесі усвідомлення реальності означеного фрагмента дійсності.

Змістова структура номінативних речень не ідентична змістовій структурі співвідносних за референтом двоскладних речень: однаковий фрагмент дійсності по-різному означений у різних за семантичною схемою комунікативних ситуаціях. Вибір мовцем схеми відбувається з урахуванням комунікативного та стильового призначення: нерозчленована констатувальна предметно-ситуативна номінація є експресивно наповненою, образною. На думку Л. О. Кадомцевої, номінативи мають найбільш виразну функцію самостійного вживання, є певними засобами експресивного синтаксису, виражають внутрішню здатність мови до репрезентації судження у складному типі нерозчленованої будови – в абстрактній формі [7, 22].

В окремих контекстах навіть у власне інформативному плані (без урахування стилістичного об'єднання тексту) важко дібрати розчленовану паралель констатувальній предметно-ситуативній номінації: “*Весна. І сонце. І зело. Стоять сади, немов кульбаби*” (16, 208); “*Пустеля. Спогади. І дух морських лагун і риболовлі*” (16, 160). Стосовно таких номінативних речень О. С. Кубрякова зауважує, що нерозчленовані висловлення такого типу і задумані як глобальна вказівка на існування будь-чого [8, 130].

Констатувальна предметно-ситуативна номінація використовується в українській мові і для передачі ідентифікаційних значень, при цьому на перший план виступає семантика ототожнення, ідентифікації та кваліфікації предмета за виявленими ознаками, а не факт його наявності, тобто не факт буття. Такі фрагменти дійсності можна розчленовано репрезентувати у вигляді формули типу: “*Це X*”: *Це ніч. Це зорі*. Називаючи однаковий фрагмент дійсності, висловлення *Ніч* і *Це ніч* виявляються співвідносними за референтом, але не зводяться до однієї семантичної та синтаксичної схеми. В обох випадках маємо справу із самостійними типами речень, у яких словоформа називного відмінка виконує різні семантичні та синтаксичні функції, бо в них реалізуються різні типи номінації: ідентифікувальна предметно-ситуативна (*Ніч*) та предикативно-кваліфікувальна (*Це ніч*).

Для номінативних конструкцій специфічним є спосіб вираження основних ознак (модально-часових), які дають право кваліфікувати ці структури повноправними реченнями. Граматичне значення модальності і часу в іменних односкладних реченнях не мають під собою морфологічного підґрунтя, однак ці значення отримують своє вираження. Так, модальність виражається в іменних односкладних реченнях за допомогою інтонації (пор.: *Весна. – Весна? – Весна!*). На особливості інтонації номінативних речень наголошував О. М. Пешковський, який називав її предикативною. Так, наприклад, слово *море* потребує особливої предикативної інтонації, яка і допомагає йому висловити окрему думку [11, 173]. Таку предикативну інтонацію, що є визначальною рисою цього типу синтаксичних одиниць, можна визначити як констатувальну.

Інтонація в номінативних реченнях, залежно від їх семантики й функціонального призначення, може бути розповідно-констатувальною (буттєві речення) і оклично-констатувальною (наприклад, *Пожежа! Який вечір!*). Оклична інтонація не тільки емоційно забарвлює ствердження буття предмета чи явища, але може бути граматичним показником відсутності диференційних смислових конотацій: *Чудова осінь!* Це речення синтаксично двозначне: воно може розглядатися і як двоскладне речення (пор.: *Осінь чудова*), і як оцінно-буттєве номінативне речення. На думку П. О. Леканта і Н. Г. Гольцової, модальність у номінативних реченнях може бути виражена тільки за допомогою інтонації, оскільки інших засобів, які б виконували таку функцію у цих реченнях, немає [9, 40–41].

Значення буттєвості притаманне будь-якому реченню, бо кожне речення припускає розгортання своїх членів у предикативні одиниці з семантикою номінації або існування. Буттєва пропозиція, залежно від того, чи утворюють її елементи предикативне ядро речення, може бути домінувальною або другорядною у змісті певного речення. Значення буттєвості (екзистенції) є головною змістовною ознакою семантичної структури цих речень і розуміється як існування у просторі реальної дійсності або в іншому окремому просторі, а не як існування взагалі. Інформація про існування предмета може бути другорядною у змісті речення, у такому разі значення буттєвості утворює попереднє знання про існування взагалі, тобто складає пресупозицію інших пропозицій.

У сучасній лінгвістиці буттєвість тлумачиться як функціонально-семантична категорія, що об'єднує буттєві речення різної структури. До буттєвих речень зараховуються ті, що постають повідомленням про наявність-відсутність у світі або фрагменті світу певної субстанції чи явища [3, 104]. У бездієслівних іменних односкладних реченнях, у тому числі називних, буттєва семантика організовується мовними засобами, що дає змогу вважати їх самостійними типами простого речення.

Модель буттєвого речення є одним із засобів співвідношення носій/ознака. Вона реалізується шляхом безпосереднього, бездієслівного поєднання

форми іменника у місцевому відмінку з прийменником *в* або *на* у просторовому значенні з формою відадієктивного імені: *У його голосі метал. У погляді його зневага*. За спостереженням І. М. Сушинської, виявляється також суміщення стосунків предмета та ознаки в моделі посесивної наявності, де ознака виступає замість предмета приналежності: *У кількох співаків гарний голос* [13, 87]. У реченнях, що повідомляють про існування предметно репрезентованої дії, якості, стану, локатив означає окремий простір, обставину, умову буття, якості, стану, поза якими вони не можуть існувати через певні обставини.

Своїм значенням буттєвості як предикативності, що передається предикативним інтонуванням головного компонента, номінативні речення протиставляються двоскладним, у яких дієсловом виражається певна дія чи стан. Відмінність між односкладними і двоскладними реченнями полягає насамперед у їх семантико-структурній природі, у способі оформлення основних граматичних значень: в двоскладних реченнях – аналітично, через відношення між головними членами (позиційна структура речення); в односкладних реченнях – синкретичним способом, через позицію одного головного компонента, тобто за допомогою предикативних відношень або ж без них.

Отже, номінативні речення є граматичним типом абстрактного відчуження предиката, який має значення екзистенційності, буття, ствердження існування факту. Називний відмінок співвідносний не із звичайною назвою предмета чи поняття, а із судженням. Такі номінативи відображають якийсь елемент навколишньої дійсності, тобто виступають не як підпорядковані слова, а як основа синтаксичної будови односкладних речень цього типу. Значення буття тут є домінувальним, воно виникає в результаті вживання вказівних форм іменників у незалежній позиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє сформулювати методику вивчення особливостей вираження предикативності номінативними конструкціями. Значення предикативності, виступаючи найважливішою реченнєвою категорією, що реалізується усім складом речення, може перерозподілятися між його компонентами, концентруватися, локалізуватися, фокусуватися в одному з них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения / Виктор Владимирович Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – №1. – С. 3-29.
2. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения / Виктор Владимирович Виноградов // Вопросы грамматического строя. – М., 1955. – С. 389-435.
3. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Татьяна Григорьевна Винокур. – М., 1993. – 172 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис / Іван Романович Вихованець. – К., 1993. – 348 с.
5. Ганич Д. И. Вводные слова и их место в системе выражений модальных значений / Дмитрий Иванович Ганич // Запорізький державний педінститут. Наукові записки. – Запоріжжя, 1957. – Т. 4. – С. 184–185.
6. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення / Петро Семенович Дудик. – К., 1973. – 284 с.
7. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Лариса Олександрівна Кадомцева. – К., 1985. – 125 с.
8. Кубрякова Е. С. Номінативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М., 1986. – 157 с.
9. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / Павел Александрович Лекант. – М., 1986. – 172 с.
10. Панфилов В. З. Структура предложения и его изучение как языковой единицы / Владимир Зиновьевич Панфилов // Структура предложения в языках различных типов. – Л., 1984. – С. 164–178.

11. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М., 2001. – 511 с.
12. Распопов И. П. Актуальное членение предложения / Игорь Павлович Распопов. – Уфа, 1961. – 163 с.
13. Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень в сучасній українській мові: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Ірина Михайлівна Сушинська; Донецький державний університет. – Донецьк, 2000. – 211 с.
14. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / Каленик Федорович Шульжук. – К., 2004. – 406 с.
15. Лингвистический энциклопедический словарь / [сост. Виктория Николаевна Ярцева; под. ред. В. Н. Ярцевой]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО ХАРАКТЕРУ

16. Стус В. С. Вечір. Зламана віть: Вибране / Василь Семенович Стус. – К.: Дух і література: Задруга, 1999. – 384 с.

УДК 811.111'37'38'06+81-112

ЛІНГВОСИНТЕЗ ЯК МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОГО КРЕАТИВНОГО ДИСКУРСУ: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД

Короткова Л. В.

Херсонський державний університет

У межах діалектичного підходу автор досліджує англomовний креативний дискурс, механізмом створення якого, за гіпотезою, є лінгвосинтез. Лінгвосинтез визначається як новаторське синтезування відомих у минулому та сьогоденні принципів і прийомів. В англomовному креативному дискурсі це конвергенція лінгвостилістичних засобів, символу, парадокса, гри та екфрасиса.

Ключові слова: креативний дискурс, лінгвосинтез, конвергенція, потік свідомості, символ.

Короткова Л. В. Лінгвосинтез как механизм создания англоязычного креативного дискурса: диалектический подход. В рамках диалектического подхода автор исследует англоязычный креативный дискурс, механизмом создания которого, согласно гипотезе, является лингвосинтез. Лингвосинтез определяется как новаторское синтезирование известных в прошлом и настоящем принципов и приемов. В англоязычном креативном дискурсе это конвергенция лингвостилистических средств, символа, парадокса, игры и экфрасиса.

Ключевые слова: креативный дискурс, лингвосинтез, конвергенция, поток сознания, символ.

Korotkova L. V. Linguistic synthesis as a mechanism of the creation of the English creative discourse: a dialectical approach. Within the framework of the dialectical approach the author explores English Creative Discourse, the creation mechanism of which, according to the hypothesis, is a linguistic synthesis. In English creative discourse it is the convergence of stylistic means, symbol, paradox, play and ekphrasis.

Key words: creative discourse, linguistic synthesis, convergence, stream of consciousness, symbol.

*Життя – це творчий дослідницький процес
Джордж Келлі*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Людина – це дослідник, учений, який ефективно, творчо взаємодіє зі світом, інтерпретуючи світ, переробляючи інформацію, прогнозуючи події. З огляду на це, життя людини – це дослідження, постійне висування гіпотез про реальність, за допомогою яких вона намагається передбачити й контролювати події. Картина світу гіпотетична, а тому люди формують гіпотези, перевіряють їх, тобто здійснюють ті самі розумові дії, що й учені в ході наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури з проблеми креативності показав, що поняття «креативність» можна розглядати як психічний процес або як творче ставлення до життя [4]. Людство не знає, якою є справжня реальність, і навіть не знає, чи доступна вона людському пізнанню та чи існує взагалі, або є чияюсь красивою вигадкою. Проте людині хочеться бути хоча б трошки впевненою у своїх стосунках із реальністю. Тому кожна епоха пропонує своє наповнення цього поняття.

Інструментом такого пізнання у XXI столітті є креативний дискурс. Креативність – це експериментальне пізнання дійсності. Сучасний інтерес до креативності зумовлений характерним прагненням наукової думки виявити глибинні основи буття

людини, тому феномен креативності розглядається в контексті ідеї «глобальної креативності» [6]. Креативність – це творчі інтелектуальні здібності, серед яких здатність привносити щось нове в досвід (Ф. Баррон), здатність породжувати оригінальні ідеї в умовах вирішення та постановки нових проблем (М. Валлах), здатність усвідомлювати суперечності, а також формулювати гіпотези щодо відсутніх елементів ситуації (Е. Торренс), здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення (Дж. Гілфорд).

Проблема творчості/креативності стосується не тільки галузі психологічних знань, вона має міждисциплінарний характер. Творча діяльність особистості вивчається з позиції філософії людини, матеріальних і духовних цінностей, когнітології і штучного інтелекту, природознавства, соціальної й поведінкової психології, економіки й підприємництва, соціології, мистецтвознавства, культурології, педагогіки та лінгвістики.

Категорія креативності розглядається з погляду креативної лінгвістики (Т.О. Грідіна). Креативний дискурс досліджується лінгвістами в порівнянні з рутинним (В.І. Карасик); у порівнянні з традицією вивчаються способи утворення креативного імені в США (Ю.В. Сергаєва); граматичні категорії теж простежуються в дзеркалі креативності (О.М. Ремчукова); як механізм креативності трактується мовна гра в комунікативному просторі засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та реклами (С.В. Ільєсова, Л.П. Амірі), зокрема гри з іменами політиків у

сучасному медіа-тексті, ономастичні ігри в дискурсі російських і болгарських ЗМІ (Л.М. Цонєва); творчі евристики дитячого мовлення досліджуються як вербальна креативність (Т. О. Грідіна); семіотика творчості вивчається в порівнянні з лінгвістикою креативності (В. В. Феценко), виокремлюються сучасні концепції творчості в перекладі (О. В. Ребрій).

Незважаючи на значний внесок вищезазначених дослідників у розробку й дослідження феномена творчості, питання про лінгвістичну природу цього складного явища залишилося відкритим.

Актуальність теми дослідження впливає з її прагматичного значення не тільки для розвитку усіх сфер людського буття, а й для осмислення устрою всієї світобудови, а також спрямованості сучасної лінгвістики на проникнення в глибинні механізми мовної креативності.

Метою статті є визначення лінгвосинтезу як механізму творення англомовного креативного дискурсу. Мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) уточнити поняття «креативність» і «креативний дискурс»; 2) визначити термін «лінгвосинтез»; 3) окреслити комунікативні стратегії креативного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричні спостереження стародавніх мислителів виявили одну з істотних характеристик світу – суперечність. *As implied in the axiom of dialectic that everything is inherently contradictory. Contradiction is the root of all movement and vitality; it is only in so far as something has a contradiction within it that it moves, has an urge and activity* [11]. Немає новизни, яка не має елементів, і/або величин, які старі та відомі [8]. Унаслідок цього все потенційно може бути відкритим для фантазії й зазнавати творчої зміни.

Природа креативного акту онтологічно парадоксальна, в ньому поєднуються особистісна унікальність і культурна універсальність, свобода від світу й відповідальність за нього, ідеальне та реальне, дух і знак, континуальність сенсу й дискретність знакових систем, за допомогою яких виражається цей сенс. Ні один, ні інший елемент названих опозицій сам по собі не може зумовити творчий акт, який процесуально амбівалентний [5]. *Creativity is paradoxical. To create, a person must have knowledge but forget the knowledge, must see unexpected connections in things but not have a mental disorder; must work hard but spend time doing nothing as information incubates, must create many ideas yet most of them are useless, must look at the same thing as everyone else, yet see something different, must desire success but embrace failure, must be persistent but not stubborn, and must listen to experts but know how to disregard them* [12].

Основним законом, ядром діалектики, який слугує джерелом будь-якого руху як саморуху, будь-якого розвитку як саморозвитку, є закон єдності й боротьби протилежностей. Закон заперечення заперечення означає продовження та доповнення основного закону діалектики й виражає єдність і боротьбу сталого і змінюваного, стабільного й мобільного, постійного та мінливого. Сутність його полягає в тому, що він виражає траєкторію руху в процесі розвитку: умовно кажучи, ця траєкторія має вигляд

спіралі, яка сама по собі є синтезом прямолінійного просування вперед і колоподібного повернення до начебто старого, але це повернення відбувається вже на новому витку спіралі. Невід'ємною ознакою дії закону заперечення заперечення є спадкоємність між новим і старим: старе в новому не знищується, а переходить в іншу форму свого існування, зберігаючи в собі самому все те, що є в ньому життєздатного. Тобто, як це й сказано фактично Гераклітом, нове є старе, що змінилось [10].

Діалектичне мислення звертається до самої серцевини креативного мислення. Креативність – це складний феномен, який характеризується такими характеристиками: відмова від стереотипного мислення, неповторність, новизна, гнучкість й оригінальність, значимість і унікальність.

За словами Д. Таннена, *“the eternal tension between fixity and novelty that constitutes creativity”* [3]. Творити – це означає вміти об'єднувати і створювати нові конфігурації не тільки з невідомих елементів, а й з відомих, звичайних для людини. Долаючи їхню стереотипну єдність і створюючи хаос, конструюється нова єдність [1]. Цілеспрямовано та навмисно перетворюючи наявне, використовуючи як засіб й аналогію, творець створює щось якісно нове, оригінальне [7].

На думку дослідників, саме поняття «механізми творчості» в певному сенсі є оксюмороном. Так, механізм традиційно розуміється як патерн, що повторюється, як стійка система жорстко зчеплених ланок, тоді як творчість розглядається як вільне подолання стереотипів і автоматизмів, як безперервне генерування новизни [9]. Хоча головним аспектом креативності є новизна, проте в мові й мовленні навряд чи можливо створити що-небудь «нове» без того, щоб у ньому так чи інакше не проглядало та просвічувало «старе».

Наша гіпотеза. Тезис: головним аспектом креативності є новизна. Антитезис: головним аспектом креативності є новий світогляд або нова інтерпретація вже існуючого (старого) погляду. Синтез: креативність – це вільне, новаторське комбінування відомих у минулому та сьогоденні принципів та прийомів.

Реальна наявність синтезу, за Гумбольдтом, повинна виявлятися в мові мовби нематеріальним чином; ми повинні зрозуміти, що акт синтезу, немов блискавка, перш ніж ми це помітимо, уже встигає опромінити мову й, подібно жару з якихось невідомих галузей, сплавляє один із елементами, що підлягають з'єднанню [2, с. 197–198]. Процесуальна, «невидима» природа синтетичного акту в Гумбольдта, отже, виявляється внутрішнім стимулом, енергією самопородження фундаментальних властивостей мови. Лінгвосинтез у креативному дискурсі – це синтезування відомих у минулому та сьогоденні принципів та прийомів: конвергенції лінгвостилістичних засобів, символів, парадокса, гри й екфрасиса.

У ході дослідження нами було доведено, що креативний дискурс є складним формуванням. Релевантними особливостями англомовного креативного дискурсу, на нашу думку, варто вважати лудичність, синтетичність, символічність, парадоксальність,

екфрастичність, які можуть бути виявлені шляхом застосування діалектичного, діахронічного, лінгво-поетологічного, комунікативного, лінгвокультурологічного підходів до мовних і мовленнєвих явищ і закономірностей їхнього функціонування в англomовному креативному дискурсі та використання відповідної комплексної методології й методики аналізу.

Для підтвердження нашої гіпотези звернемося до оповідання Вірджинії Вулф "In the Orchard" («У фруктовому саду»), 1923. Оповідання складається з трьох частин (про це сигналізує додатковий пробіл між ними), які починаються майже однаково: перша: *Miranda slept in the orchard, lying in a long chair beneath the apple tree*); друга: *Miranda slept in the orchard – or perhaps she was not asleep*); третя: *Miranda slept in the orchard, or was she asleep or was she not asleep?* – і закінчуються: *Miranda stood upright and cried 'Oh I shall be late for tea!'*; *Miranda jumped up and cried 'Oh I shall be late for tea!'* ('*Oh, I shall be late for tea!*' cried *Miranda*) [ІТО]. Отже, створюються рами для трьох картин, виконаних у техніці кубізму (одна сцена розглядається з різних точок зору) та імпресіонізму (швидкоплинне втілення звуків, світла, кольору, вітру).

Розглянемо екфрастичний опис цих картин. Події, що розгортаються навколо Міранди, яка заснула під яблуною читаючи книгу, подібні в кожній частині, проте змінюються лейтмотиви, образи й перспективи. Яблуко – символ досконалості (через свою округлу форму), краси, божественного дару. У біблійній традиції яблуко вважається атрибутом раю до гріхопадіння, тому виступає як символ радості.

Розглянемо окремо кожну частину оповідання. У першій домінують зорові (кольори *blue, green, rosy, orange, purple*) та акустичні ефекти: крики дітей і п'яниці, звучання церковного органу, скрипіння флюгера:

Suddenly there was a shrill clamour as if they were gongs of cracked brass beaten violently, irregularly, and brutally. It was only the school-children saying the multiplication table in unison; Next there was a solitary cry – sad, human, brutal. Old Parsley was, indeed, blind drunk; Then the very topmost leaves of the apple-tree, flat like little fish against the blue, thirty feet above the earth, chimed with a pensive and lugubrious note. It was the organ in the church playing one of Hymns Ancient and Modern; Then above the apple-tree and the pear-tree two hundred feet above Miranda lying asleep in the orchard bells thudded, intermittent, sullen, didactic, for six poor women of the parish were being churched and the Rector was returning thanks to heaven; And above that with a sharp squeak the golden feather of the church tower turned from south to east [ІТО, р. 70].

Повторення *Four feet in the air above her head the apples hung; But this clamour passed four feet above Miranda's head; Then above the apple-tree and the pear-tree two hundred feet above; Above everything else it droned, above the woods, the meadows, the hills, miles above Miranda lying in the orchard asleep* указують, що всі не дуже приємні звуки лунають над Мірандою, тобто на вертикальній осі простору саду.

Повітря має загальний символізм із диханням і вітром; духовне життя, свобода, чистота [13]. Повітря стає доступним органам чуттів завдяки своєму рухові, описується у вигляді дихання, подиху, вітру, що володіють безліччю символічних значень. Вітер змінився (*The wind changed*), і розгорнута метафора *It swept on, eyeless, brainless, meeting nothing that could stand against it, until, wheeling the other way* сигналізує про закінчення першої частини оповідання.

У другій частині досліджується свідомість Міранди, яка знаходиться в стані між сном і дійсністю (*Miranda slept in the orchard – or perhaps she was not asleep, for her lips moved slightly, as if she were saying 'Ce pays est vraiment un des coins du monde ... ou le rire des filles ... eclate ... eclate ... eclate'*). Створюється парадоксальна гра: спить або не спить, підіймається угору (*enormous earth which rises, she thought, to carry me on its back as if I were a leaf, or a queen*), знаходиться на прямовисній скелі (*I might be lying on the top of a cliff*), на морі (*as if she were floating on the sea*). Отже, тут перспектива представлена з точки зору Міранди, яка сприймає всі ці елементи як пов'язані. Однак у міркування Міранди про навколишній світ вкраплені й події з попередньої частини оповідання: діти, які вивчають таблицю множення, крик п'яного чоловіка, гімни, стародавній і сучасний.

«Потік свідомості» як техніка письма складає алогічний внутрішній монолог, що відтворює хаос думок і переживань, найдрібніші рухи свідомості. Це – вільний асоціативний потік думок у тій послідовності, в якій вони виникають, перебивають одна одну й тісняться алогічними накопиченнями. Лінгвальними сигналами є парантези (*here the children said the multiplication table*); *as the teacher scolded the children and rapped Jimmy over the knuckles till they bled; and then, when the shout of the drunken man sounded overhead*. Ключовими є метафори *and then she smiled and let her body sink all its weight in to the enormous earth which rises, she thought, to carry me on its back; she had heard life itself crying out from a rough tongue in a scarlet mouth, from the wind, from the bells, from the curved green leaves of the cabbages*; образні порівняння *as if I were a leaf, or a queen; as if she were floating on the sea*; гіпербола *she drew breath with an extraordinary ecstasy*.

Походження імені Міранда італійське, воно означає «дивовижна». Міранда є центром усього світу відчуттів і почуттів у цій частині оповідання: *and it seemed to her that everything had already begun moving, crying, riding, flying around her, across her, towards her in a pattern*.

У третій частині твору перспектива змінюється знову: досліджується простір саду, який оточений стінами (*the whole was compacted by the orchard walls*). Оповідач концентрує свою увагу на русі істот, які в ньому мешкають (трясогузки, дрозда, горобця, корів): *A wagtail flew diagonally from one corner to another. Cautiously hopping, a thrush advanced towards a fallen apple; from the other wall a sparrow fluttered just above the grass, one bunch of apples was tossed so high that it blotted out two cows in the meadow*.

Значення птаха як символу визначається наявністю крил і здатністю до польоту; зв'язком із повітряним середовищем; свободою, легкістю і швидкістю пересування; здатністю до співу та «мовного» спілкування [17]. Дрозд, зокрема, є символом нових сприятливих можливостей, радості, щастя [15].

Прислівник *diagonally*, словосполучення *from one corner to another, from the other wall* указують на геометричне дослідження простору яблунового саду, тобто акцентується взаємозв'язок між землею та повітрям, яке знов змінює свій напрям. Імплицитний оповідач, який спостерігає за тим, що відбувається, змальовує картину, основним прийомом якої є гіпотипосис (від давньогрецького *ποτύπωσις*) – опис простору, його структури й/або організації в літературному тексті [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Креативність – це створення нового з того, що вже є; відмова від стереотипного мислення; це гнучкість й оригінальність; схильність до аналізу та синтезу. Механізмом створення креативного дискурсу є лінгвосинтез. Лінгвосинтез визначається як сьогоденні принципи та прийомів. Лінгвосинтез в англомовному креативному дискурсі – це конвергенція лінгвостилістичних засобів (метафор, порівнянь, епітетів, потоку свідомості), символів (кольору, птахів, рослин, тварин, комах), парадокса, гри (зміна точок зору) та екфрасиси (вербальний опис створеного живопису). Перспективним убачається дослідити музичний та архітектурний екфрасиси в англомовному креативному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганаба С. А. Феномен творчества: путь от хаоса к гармонии / С. А. Ганаба [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sociosphera.com/publication/journal/2013/3085/fenomen_tvorchestva_put_ot_haosa_k_garmonii/.
2. Гумбольдт фон В. // Избр. труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М., 1984. – 400 с.
3. Демьянков В. З. Творческое и рутинное употребление эпитетов красоты: Атриктивы / В. З. Демьянков // Творчество вне традиционных классификаций гуманитарных наук : материалы конференции / РАН. Ин-т языкознания; под ред. Ю. С. Степанова, В. В. Фещенко. – М. – Калуга : ИП Кошелев А.Б. (Изд-во «Эйдос»), 2008. – С. 219–235. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.infolex.ru/TVORCH.HTM>.
4. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mreadz.com/read278643/p5>.
5. Кыштымова И. М. Креативность и нравственность: о детерминатах творческого процесса / И.М. Кыштымова // Вестник Бурятского государственного университета. – 2012. – Выпуск № 5. – С. 3–9.
6. Макарушина Е. Н. Феномен креативности и творчества в современной системе высшего образования / Е.Н. Макарушина // Фундаментальные исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=29190>.
7. Марков С. Л. Творчество: Видение, смыслы и механизмы : [монография] / С.Л. Марков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://geniusrevive.com/ru/>.
8. Маслоу А. Мотивация и личность Креативность / А. Маслоу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mgt-edu.ru/12-79.php>.
9. Механизмы творчества [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://geniusrevive.com/ru/html>.
10. Філософія. Лекція 9 : Діалектика як вчення про розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sophia.nau.edu.ua/2010-07-29-11-48-45/2010-07-29-11-51-27/197--9>.
11. Hegel, Science of Logic. – Mode of access : <http://gabylikesganja.tumblr.com/post/116997935552/everything-is-inherently-contradictory>.
12. Michalko M. Twelve Things You Were Not Taught in School About Creative Thinking / M. Michalko – Mode of access : <http://marccortez.com/2012/02/10/creativity-is-paradoxical-quote/>.

СЛОВНИКИ Й ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Воздух // Символариум [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.symbolarium.ru/index.php/>.
14. Гипотипосис / Универсальная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unienc.ru/w/ru/771205-gipotiposis.html>.
15. Дрозд // Словарь символов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://silksat.ru/slovar-simvolov>.
16. Миранда // Женские имена [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://imenator.ru/jenskie/imena/miranda>.
17. Птицы // Краткая энциклопедия символов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.symbolarium.ru/index.php/>.
18. Яблоко // Энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sigils.ru/symbols/yabloko.html>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

ITO = Woolf V. In the Orchard // Broom An International Magazine Of The Arts / Editor, Harold A. Loeb. Associate Editors, Slater Brown, Malcolm Cowley, Matthew Josephson. – September, 1923. – Published Monthly – Vol. 5, No. 2. – 70 – 72 pp.

УДК 811.161.2'42

ПРОЯВИ АВТОРСЬКОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ В МОВОЗНАВЧИХ ТЕКСТАХ НАУКОВОГО ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ПІДСТИЛІВ

Кочукова Н. І.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті проаналізовано лексичні та стилістичні прийоми, якими послуговуються вчені, щоб дієвіше впливати на читачів, лаконічно розкривати складні наукові поняття. На матеріалі науково-популярних публікацій І. Р. Вихованця досліджено експресивні засоби як прояви авторської майстерності.

Ключові слова: науково-популярний підстиль, наукова мова, авторська індивідуальність, стилістичний ефект, експресивне забарвлення.

Кочукова Н. И. Проявления авторской индивидуальности в лингвистических текстах научного и научно-популярного стилей. В статье проанализированы лексические и стилистические приемы, которые используют ученые-лингвисты. На материале научно-популярных публикаций И. Р. Вихованца исследованы экспрессивные средства как проявление авторского мастерства.

Ключевые слова: научно-популярный стиль, научный язык, авторская индивидуальность, стилистический эффект, экспрессивная окраска.

Kochukova N. I. Demonstrations of author's individuality in linguistic texts of scientific and popular scientific style. The article analyses lexical and stylistic devices, which are used by linguists. Expressive means as manifestations of author's mastery are investigated based on the material of popular scientific publications written by I. R. Vykhovanets.

Key words: scientific language, author individuality, stylistic effect, expressive marking, popular scientific discourse.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження будь-якого тексту, зокрема наукового та науково-популярного, тісно пов'язане з проблемою мовної особистості, яка в науковій літературі набуває особливого значення, тому що сам лінгвіст як автор тексту бере участь у формуванні мовної особистості реципієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальні риси мовної особистості ученого-гуманітарія в комунікативному, культурологічному, образно-стилістичному аспектах описала І. А. Синиця [9], запропонувавши узагальнений портрет автора науково-гуманітарного тексту XIX ст. Поняття мовної особистості науковця нерозривно пов'язане з поняттям індивідуального авторського стилю, з лінгвокреативністю, з наявністю ідіостильових маркерів. Так, прояви авторської індивідуальності в науковому тексті досліджував П. О. Селігей [8]. Проте засоби індивідуальних уподобань щодо використання тих чи інших мовних одиниць у мовознавчих текстах, зокрема науково-популярного підстилю, недостатньо вивчені, що й зумовило **актуальність** нашої розвідки.

Мета статті – дослідити прояви авторської індивідуальності в мовознавчих текстах наукового та науково-популярного підстилів.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**, як визначення оригінальних стилістичних прийомів у лінгвістичних текстах, аналіз виражальних засобів науково-популярних публікацій

І. Р. Вихованця, які є взірцем мовної майстерності вченого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Довгий час уважалося, що наукова комунікація здійснюється лише з пізнавальною та інформаційною метою, а емотивність їй не властива. Проте сучасна наука, що розвивається в час панування ідей про авторську неповторність, поступово звільняється від надмірної стандартизованості, стереотипності, знеособленості. Як зазначає Н. В. Зелінська, вже у лінгвістичних дослідженнях 70-х рр. ставлення до літературної форми наукових творів принципово змінюється, стає помітною тенденція до «гуманізації» викладу, більша орієнтація на інтереси, потреби й можливості читача, максимальне пристосування спеціального тексту до участі в процесі комунікації [3, 14]. У процесі породження й сприйняття тексту провідна роль належить не лише мовній особистості автора, а й мовній особистості адресата, бо від розуміння ним змісту тексту залежать умови вдалої комунікативної діяльності. Адресат має бути чинником постійної орієнтації автора тексту, впливати на його мовний характер, на розгортання тексту, а також на функціонально-стилістичні особливості мовознавчого дискурсу.

Сьогодні наукове висловлювання сприймається не лише як суха констатація фактів, а як твір, який відображає авторську індивідуальність, соціальний контекст, у якому працює науковець. На думку П. О. Селігея, «надмірна безособовість не тільки засушує науковий текст, а й насичує його духом тоталітарних часів, коли жива, самостійна думка була не в пошані, а творче «я» дослідника всіяко глушили. І не випадково надмір «знеособлений» нау-

ковий виклад виявляється різуче подібним до сумнозвісної новомови, яка теж уникала особистісного начала, прагнула знеособленості, наче знімаючи з мовця відповідальність за сказане...» [8, 13]. Сучасний науковець має прагнути досконалості в усній і писемній формах мовлення, що сприяє найточнішому, найповнішому вияву висловлюваної думки, передає гармонійне поєднання змісту і форми. «Схильність мислити нестандартно – невіддільний складник дослідницького хисту, а нестандартне мислення автоматично породжує нестандартний текст» [8, 20].

Стильове значення науковості пов'язане з характерним лексичним наповненням тексту (термінологія, книжна, абстрактна лексика), із суворо нормативними морфологічними формами, із складними синтаксичними конструкціями. Незважаючи на такі особливості наукового стилю, дедалі частіше висувається вимога врахування суб'єктивного компонента у викладеному новому знанні, згідно з яким важливу роль відіграє особистість автора-науковця. Традиційно нейтральний, стандартизований, безособистісний науковий текст стає об'єктом вивчення суб'єктивних складників наукового пізнання та творчості, уякому яскраво виражені особистісні риси його автора. «Кардинальні відкриття в природничих і гуманітарних науках, – наголошувала Н. П. Непийвода, – можливі там, де стереотипи руйнуються. Відповідно, і твір неординарного вченого своїм мовним оформленням відрізняється від стандартизованих текстів. Яскраво індивідуалізований науковий твір свідчить про те, що його автор – непересячна особистість, яка може силою слова емоційно впливати на читачів» [7, 22].

Сьогодні науковий текст розглядають як джерело не лише наукової інформації, а й уявлення про суб'єкт творчої діяльності. Слушною є думка В. Г. Костомарова про те, що «навіть чи є текст без творчої винахідливості автора», індивідуальна оригінальність якого виражена «в способах застосування мови, у стильових явищах, пов'язаних з інтуїцією, життєвою мудрістю й життєвим досвідом, здоровим глуздом і смаком, творчістю, неперервним суспільно-історичним й індивідуальним морально-інтелектуальним зусиллям» [4, 64–65]. Справедливо зауважує П. Селігей, що «попри стереотипність наукових текстів авторське «я» в них не тільки можливе, а й вельми бажане. Індивідуальність наукового мовлення така ж природна, як індивідуальність особистості, стилю мислення й узагалі мислення» [8, 20].

Своєрідність стилю наукової та науково-популярної літератури з лінгвістики полягає в мовному оформленні наукових результатів. Автори-мовознавці послуговуються не лише стереотипними, а й виразними, експресивно забарвленими засобами і прийомami. Лінгвісти завжди грають першу скрипку у свідомому й доречному використанні виражальних засобів мови, творчому вживанні норм слововжитку, граматичних правил, синонімічних і стилістичних багатств.

Так, результатом фразеологічного новаторства в мовознавчому тексті є використання таких стійких словосполук, які виділяються своєю несподіваністю,

влучністю, емоційно-експресивним забарвленням. А творча трансформація надає їм нових експресивних відтінків, посилює виразність. Наприклад: «Лінгвістичні праці Ю. Шевельова засвідчують: якщо вчений – яскрава мовна особистість і добре знається на багатствах мови, йому важко втриматись у **прокрустовому ложі узвичаєних стильових канонів**» (П. Селігей), пор. традиційне: *прокрустове ложе*; «Якщо кому й бракує індивідуальності в науці, так це посередньому, пересічному дослідникові, який звик **бродити второваними стежками**» (П. Селігей), пор. традиційне: *іти второваними стежками* [5, 147]. Серед експресивних явищ, здатних загострювати сприйняття матеріалу, впливати на мислення людини, збуджувати відповідні емоції читачів, вирізняються своєю яскравістю, образністю метафоричні одиниці, розгорнуті аналогії, порівняння, наприклад: «**Стежити за думкою поета завжди цікаво та повчально, а ось перейнятися природністю його діалогу з читачем, відчутти відтінки індивідуальних інтонацій, ледь помітних емоційних реагувань на змістові обертони слова можна лише тоді, коли сам автор задає камертон такої довірчої розмови...**» (С. Єрмоленко); «**Ми не знайдемо в нього прикладів, коли, скажімо, те, що можна висловити одним реченням, розтягується на цілий абзац, а те, що можна вмістити на одній сторінці, розтягується аж на розділ. Фрази стоять тісно притерті, як дві зчеплені шестерні**» (П. Селігей) [5, 147]; «**На їхньому фоні твори Ю. Шевельова постають як дивовижний феномен, приваблюють високою майстерністю. Багато хто визнає: за його текстами відчувається рука яскравої авторської індивідуальності...**» [4, 3]. Важливу актуально значущу інформацію, яка підтримується особистісним ставленням автора до факту, явища втілюють перифрази: «**Та, здається, відсторонений, індивідуальний до об'єкта та до адресата науковий дискурс – цей «останній бастион» «нериторичності» – руйнується буквально на наших очах**» [3].

Яскравим виявом креативності, стилістичної майстерності є вміння автора вдало персоніфікувати мовні явища, таким чином збагачуючи виражальні можливості наукового мовлення: «**Стежачи, як у тексті змагаються різні погляди й підходи, ми теж несамохіть починаємо їх порівнювати, зіставляти, протиставляти – одне слово, мислити**» (П. Селігей) [5, 147].

На відміну від власне наукового тексту, де експресивні засоби є лише поодинокими вкрапленнями, оригінальними й сміливими авторськими знахідками, у науково-популярних текстах вони органічно поєднані з характерними елементами наукового стилю. Мовознавці, хоч і глибше від інших розуміються на мові, не так часто бувають вишуканими стилістами [8, 6]. Тому завжди заслуговують на увагу науково-популярні публікації тих учених, які вирізняються серед інших надзвичайною стилістичною майстерністю, яскравою авторською індивідуальністю, умінням зацікавити читача предметом дослідження, розвитком теми та переконливістю аргументів. Саме такими працями збагатив українську науково-популярну літературу відомий лінгвіст

Іван Романович Вихованець («У світі граматики» (К. : Радянська школа, 1987. – 191 с.), «Тайна слова» (К. : Радянська школа, 1990. – 284 с.), «Розмовляймо українською» (К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.)). Ще на початку двадцять першого століття науковець «ініціював постання своєрідного науково-популярного жанру – мовної мозаїки» [2, 152]. На думку А. Загнітка, «новаторство Івана Вихованця є логічним і природним продовженням напрацьованого ним бачення поширення найновіших наукових ідей з-поміж широкого загалу тих, хто активно цікавиться питаннями лексичного і граматичного ладу української мови, прагне удосконалити свої знання стилістичної норми та працює над культурою мови і мовлення» [2, 152]. Праці Івана Вихованця є надзвичайно актуальними не лише своїм змістом і висвітленими проблемами, а й виразними стильовими та художніми засобами, якими послуговується автор. Проаналізуємо деякі з них, бо чимало стилістичних прийомів потребують окремого опису.

Своєрідним виявом мовної індивідуальності є прагнення автора вести невимущену дискусію, надаючи таким чином експресивності текстові. Такий ефект діалогізму досягнуто за участі різноманітних синтаксичних прийомів. Зокрема, введенню *запитань – відповідей*. Часто саме заголовок містить проблемне питання, яке інтригує читача й змушує заглибитися в подальший текст, аби віднайти правильну відповідь. Напр.: «*Більше ста осіб чи понад сто осіб?*», «*Навіщо поставляти, якщо треба постачати*», «*Разом з тим чи водночас?*», «*Дозвольте запитати: «Чи наступаюче буває свято?»*», «*Питаєте ви. Питаю я: «Чи варто носити ім'я?»*» Автор прагне надійно заволодіти читачькою увагою.

Розмовні елементи щедро збагачують виразні можливості науково-популярного письма. Тож не дивно, що І. Вихованець їх вміло використовує в мовознавчих етюдах: «*Наше телебачення, а почасти й радіомовлення постачає мовні «перли» на кшталт заключати договори. Це вже настільки суржикова продукція, що хоч сядь та й плач. А хіба важко по-людськи висловитися, тобто мовити укладати договори, угоди тощо?!*» [1, 62]; «*І раптом ці граматичні гаразди руйнує та сама сполука з прийменником з-за, але у причинному значенні*» [2, 64]. Розмовність «допомагає встановити незримий контакт із читачем, зняти в того психологічний бар'єр. Розмовні елементи дають змогу уникнути монотонності, досягти більшої виразності, привнести у виклад оповідність, невимущену інтонацію» [8, 12]. Наприклад: «*Люблю мудру пораду – заглядати у словники. Ось і цього разу закортіло перегорнути сторінки тлумачного словника, аби переконатися у стильових і стилістичних спроможностях милозвучного слова довілля. Та ба! Не*

поталанило... Кинувся до «Великого тлумачного словника сучасної української мови... Також нема! Переглянув матеріали Інституту української мови НАН України. І тут нема!.. У чому річ?» [1, 54]; «*Але вряди-годи окремі працівники метро, які не опанували норм української мови на «підземних курсах», торохнуть оте суржикове: «Прискорюйте висадку і посадку!»*» [1, 37]. Персоніфікація мовних понять, явищ, термінів поживає виклад, водночас впливаючи не лише на розум читача, а і на його емоції: «*Нерідко мовці сплутують слова змістовий і змістовний, не бачать відмінностей між ними, помилково вживаючи одне замість іншого. Здавалося б, відмінність між словами невелика. Мовляв, їх розрізняє тільки суфікс -н-. Маленький, незначний, а який показує норев, потужність, силу!*» [1, 65]; «*Що чинити зі смислом?! А й справді, що чинити з цим словом?! Воно такою мірою розхоробрилося, що майже скрізь заступає, поборює своїх побратимів – слова-синоніми*» [1, 124]; «*Спішать слова до нашої мови звідусіль. Спішать безпосередньо з якоїсь мови, і не безпосередньо, а через мову-посередника, тепер – здебільшого через російську мову*» [1, 28].

Стилістичний аналіз мовознавчих етюдів І. Вихованця показує, що автор часто вдається до використання жартівливих римованих рядків у заголовках, що сприяє легкому засвоєнню читачем рекомендацій щодо складних уживань в українській мові: «*Що за шум?! Що за гам?! Ох! Та ах! Хтось там ходить по полям, а треба – по полях!!!*» [1, 104]; «*Не радимо нікому ставити зайву кому*» [1, 61]; «*Радить навіть онук: Не вживаймо важкомовних сполук*» [1, 30]; «*Наш бюлетень готує часний чи нечасний день*» [1, 30]; «*Те саме – не одне і те ж... Авжеж, доброді, авжеж...*» [1, 93]; «*Сполуки сьогоднішній день уникаймо, а слів сьогодні й сьогодення не забуваймо*» [1, 130]. Авторська індивідуальність І. Вихованця проявляється в оригінальних метафорах, «мовних родзинках» стилю науковця: «*Іноді з суржикових хащів вихоплюють якесь слово, нехтуючи літературні відповідники*» [1, 129].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, мовознавчий текст власне наукового підстилю є наслідком мовотворчого процесу. Йому притаманні як ознаки стереотипності, так і прояви авторської індивідуальності. Серед поширених мовних засобів і прийомів виділяємо такі, як метафора, розгорнуті аналогії, порівняння, трансформовані фразеологізми тощо. Мовознавчі етюди І. Вихованця є взірцем стилістичної майстерності, яскравої авторської індивідуальності, вміння бути доступним для реципієнта, вправно послуговуватися різнобарв'ям лексичних, граматичних, стилістичних засобів. Перспективним є подальше вивчення мовної практики вчених-лінгвістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирик С. П. Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови / С. П. Бирик // Українська мова. – 2011. – № 4. – С. 22–31.
2. Вихованець І. Р. Розмовляймо українською: мовознавчі етюди / І. Р. Вихованець. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
3. Зелінська Н. В. Який він, науковий стиль? / Н. В. Зелінська // Культура слова. – 1990. – Вип. 38. – С. 13–17.

4. Костомаров В. Г. Наш язык в действии. Очерки современной русской стилистики / В. Г. Костомаров. – М., 2005. – 287 с.
5. Кочукова Н. І. Прийоми і засоби вираження авторської індивідуальності в мовознавчих текстах / Н. І. Кочукова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць. – Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 44. – С. 146–148.
6. Мех Н. О. Науковий стиль / Н. О. Мех // Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела. – К. : Грамота, 2007. – С. 251–255.
7. Непийвода Н. Ф. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета / Н. Ф. Непийвода // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 11–23.
8. Селігей П. О. Юрій Шевельов – майстер наукового стилю / П. О. Селігей // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 3–21.
9. Синиця І. А. Мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті ХІХ ст. (комунікативний, культурологічний, образно-стилістичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. А. Синиця ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2007. – 36 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вихованець І. Р. Розмовляймо українською: мовознавчі етюди / І. Р. Вихованець. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
2. Єрмоленко С. Я. Весь у слові, як у сповиткові / С. Я. Єрмоленко // Культура слова. – Вип. 74. – С. 6–13.
3. Зелінська Н. В. Нова модель наукової комунікації і дискурс / Н. В. Зелінська // Електронна бібліотека Інституту журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&=1071>.
4. Селігей П. О. Юрій Шевельов – майстер наукового стилю / П. О. Селігей // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 3–21.

УДК 811.133.1'221 (045)

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ РЕАКЦІЇ ПЕРСОНАЖА ЯК МАРКЕРИ ВИРАЖЕННЯ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ В СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНАХ

Кравченко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто засоби вираження когнітивного дисонансу, зокрема, в описах психофізіологічних реакцій персонажів у сучасних французьких детективних романах. Виокремлено особливості їхньої структури та вживання. Визначено перспективи подальших досліджень когнітивного дисонансу в лінгвістиці.

Ключові слова: когнітивний дисонанс, психофізіологічні реакції, невербальна поведінка, авторське мовлення, французький детективний роман.

Кравченко О. В. Психофизиологические реакции персонажа как маркеры выражения когнитивного диссонанса в современных французских детективных романах. В статье рассматриваются способы выражения когнитивного диссонанса, в частности, в описаниях психофизиологических реакций персонажей в современных французских детективных романах. Выделены особенности их структуры и использования. Определены перспективы дальнейших исследований когнитивного диссонанса в лингвистике.

Ключевые слова: когнитивный диссонанс, психофизиологические реакции, невербальное поведение, авторская речь, французский детективный роман.

Kravchenko O. V. Character's psychophysiological reactions as marks of cognitive dissonance in modern French detective novels. This paper outlines the means of expression of cognitive dissonance by psychophysiological reactions of characters in modern French detective novels. The peculiarities of their structure and usage are singled out. The prospects of further linguistic researches are determined.

Key words: cognitive dissonance, psychophysiological reactions, non-verbal behavior, author's speech, modern French detective novel.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Внутрішні психологічні зміни у свідомості, а також у розумових процесах індивіда відображаються в зміні його як мовної, так і немовної поведінки, а також маркуються певними зовнішніми психофізіологічними проявами людського організму.

Відтак поряд із вербальними засобами вираження когнітивного дисонансу (далі – КД) особливу роль у його вияві відіграють також невербальні, які використовуює індивід у своїй поведінці.

Виникнення КД як внутрішньої дисгармонії часто провокує появу певних психофізіологічних реакцій, до яких належать плач, сміх, зітхання, кашель, зміна кольору обличчя тощо [10, 16; 14, 8]. На відміну від інших невербальних засобів, психофізіологічні реакції важко зімітувати й контролювати, проявляються вони лише тоді, коли людина дійсно переживає певні емоції, знаходиться в особливому психологічному стані [6, 77], і саме тому вони відіграють важливу роль у вираженні КД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засновником теорії КД є американський психолог Л. Фестингер [10]. Беручи до уваги той факт, що вчений опублікував свою працю майже півстоліття тому, феномен КД був об'єктом уваги багатьох вітчизня-

них та іноземних психологів [1; 9; 11; 12 13; 14; 16; 18; 19], однак його дослідженню саме в лінгвістичному напрямі знань присвячено не так багато праць іноземних науковців [3; 4; 15; 17], і він залишається маловивченим у галузі вітчизняного мовознавства [2; 8]. Саме тому **новизна** статті полягає в тому, що в ній уперше досліджується мовне вираження КД в сучасних французьких детективних романах, зокрема в описах психофізіологічних реакцій персонажа в авторському мовленні.

Зазначимо також той факт, що власне сам термін КД є неоднозначним. Так, уся теорія, запроваджена Л. Фестингером [10] і розвинута в дослідженнях його послідовників, у якій розглянуто особливості, причини, умови виникнення та нейтралізації КД, має назву «теорія КД». Власне КД трактує як феномен психологічного незбігу між когнітивними елементами в системі знань індивіда, так і власне той психологічний стан дискомфорту, в якому знаходиться індивід, переживаючи цю когнітивну суперечність [12, 2–3]. Крім того, залишається суперечливим також питання природи виникнення КД: емоційної чи когнітивної. Тобто, з одного боку, КД є наявністю певних несумісних когнітивних елементів, а з іншого боку, КД – це також внутрішній психологічний дискомфорт, що апелює до його емоційної природи [14, 7–8; 18, 373].

У цій науковій розвідці ми звертаємось до вивчення комунікативно-прагматичної ситуації КД в сучасному французькому детективному романі, в

основі якої міститься як психологічний стан персонажа, що виникає через незбіг у його знаннях, так і умови, які провокують КД, а також власне певні мовні засоби в художньому мовленні, що маркують його виникнення.

Актуальність статті зумовлюється спрямованістю сучасних досліджень на вивчення особливостей когнітивної діяльності особистості, відображених як у її вербальній, так і невербальній поведінці. Отже, аналіз психофізіологічних реакцій персонажів дасть змогу простежити кореляцію між КД та зовнішньою невербальною поведінкою героїв, зображеною в авторському мовленні.

Мета статті дослідити мовне вираження КД, зокрема, в авторських описах психофізіологічних реакцій персонажа.

Мета дослідження зумовила розв'язання таких **завдань**: визначити особливості структури авторських описів психофізіологічних реакцій персонажа як маркерів вираження КД, проаналізувати особливості їх уживання в сучасних французьких детективних романах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторське мовлення як частина художнього тексту, в якій автор безпосередньо звертається до читача від себе [20, 28], відіграє особливу роль у вираженні КД в текстах сучасного французького детективного роману. Це пояснюється тим, що у художньому тексті, окрім передачі вербального компонента комунікації, автор описує також невербальні аспекти поведінки персонажів, які є завжди обґрунтованими і значущими. Це означає, що якщо автор використовує опис тієї чи іншої психофізіологічної реакції персонажа, то це відбувається задля надання важливої інформації читачеві, яка дасть змогу останньому зрозуміти зміст і характер перебігу комунікації між персонажами, їхній емоційний і психологічний стани [5, 111–112].

Передусім маркером КД є зміна кольору обличчя персонажа, яка виражається через використання відповідних дієслів (*pâlir, rougir, blêmir, s'empourprer*) і прикметників (*livide, pâle, rouge, blême, blanc, dépigmenté*), також у порівнянні (*blanc comme un linge; rouge comme une pivoine*) на позначення блідості й почервоніння шкіри:

Le premier geste de Saf', est de courir jusqu'à Erwan. Elle le prend dans ses bras. Elle colle sa bouche contre la sienne, "Vivant!" empressée. [...].

Scoarnec, visage fermé, repousse Saf'. "Qu'est-ce que tu fais là?" Il la prend par les épaules, la ramène de force par la porte. "Les flics t'ont suivie? Tu nous les amène par la main? T'as pensé à moi? Tire-toi d'ici tout de suite, tire-toi de Paris, même!" [...] Saffron livide, en état de choc, incapable de prononcer un mot, descend par les escaliers [1, 327].

Під час зустрічі після довгої розлуки закохана дівчина проявляє всі ознаки любові до хлопця, радості від зустрічі з ним: вона біжить до нього (*courir jusqu'à Erwan*), обіймає (*elle le prend dans ses bras*), цілує його (*elle colle sa bouche contre la sienne*). Однак реакція молодого чоловіка є протилежною: вираз його обличчя – непривітний (*visage fermé*), він відштовхує дівчину (*repousse Saf'*), силою веде її до

дверей (*la ramène de force par la porte.*) Страх героя бути схопленим через необережність подруги вербалізувався в запитальних реченнях (*Les flics t'ont suivie? Tu nous les amène par la main? T'as pensé à moi?*). Використання дієслова *se tirer* v.pronom. (*s'en aller, partir* [21]) у наказовому способі, що належить до стилістично-зниженої лексики, вказує на зневажливе, негативне ставлення до героїні. Такий незбіг у почуттях та очікуваннях дівчини з діями її друга спровокував у першій виникненні КД, маркером якого є опис її психофізіологічного стану, зокрема надзвичайна блідість *livide* adj. (*extrêmement pâle sous l'effet d'une émotion ou de la maladie* [21]) у поєднанні з лексичними одиницями (*en état de choc, incapable de prononcer un mot*), які доповнюють опис її внутрішнього стану. Отже, така психофізіологічна реакція, як зміна кольору обличчя, що описується автором із використанням відповідних лексичних одиниць, указує на КД, в якому знаходиться персонаж.

Така психофізіологічна реакція індивіда, як плач і сльози, є також одним із найбільш експліцитно виражених компонентів невербальної комунікації. Їх психологічним підґрунтям є реакція на зовнішній подразник [7, 87], яким у разі КД є наявність суперечливої інформації. Опис плачу та сліз здійснюється з використанням дієслова *pleurer*, а також іменника *larmes* у таких мовних одиницях: *les larmes roulent sur ses joues; les larmes coulent sur ses joues; les yeux brouillés de larmes; ses yeux sont pleins de larmes; les larmes aux yeux*. Наведемо приклад їх використання для вираження КД:

– On veut savoir qui l'a tuée, vous comprenez. On ne veut pas qu'il arrive du mal à nos frères, mais on veut savoir:

Bintou fixe Rachel, les larmes roulent sur ses joues. [...].

– Vous ne voulez pas qu'il leur arrive du mal, mais vous voulez la vérité. Je pense qu'il va falloir choisir, hélas [2, 223].

У наведеному уривку героїня, з одного боку, хоче знати, хто вбив її подругу (*On veut savoir qui l'a tuée*), але, з іншого боку, вона не бажає зла своїм братам, які можуть бути причетні до скоєння злочину (*On ne veut pas qu'il arrive du mal à nos frères*). Отже, наявність альтернатив і необхідність обрати одну зі сторін, на чому наголошує поліцейський (*Je pense qu'il va falloir choisir*), викликає в героїні КД, який знаходить вираження в описі її психофізіологічного стану, зокрема сліз, що котяться по її щоках (*les larmes roulent sur ses joues*). Така реакція вказує на її внутрішній конфлікт, боротьбу, складність і неможливість прийняти рішення через наявність альтернатив, які є однаково важливими для неї.

Маркером КД є також така психофізіологічна реакція індивіда, як пітніння рук, що в сучасному французькому детективному романі виражається такими мовним засобом, як *les mains moites; transpirer; des gouttes de sueur glissent; trempé de sueur*:

Neal est submergé par un flux d'adrénaline, les mains moites, les idées confuses et agitées. Ma fille hors de cause? Un gros truc derrière tout ça? Hors de cause, peut-être, mais pas hors de danger [1, 208].

Відповідно до контексту розгортання подій, що передувало вищенаведеному уривку, персонаж отримує нову інформацію, яка суперечить відомим йому фактам, що і спровокувало виникнення КД, який отримав мовне вираження, окрім опису внутрішнього психологічного стану героя (*submergé par un flux d'adrénaline; les idées confuses et agitées*), також у зображенні зовнішніх ознак його реакції на отримання нових даних (*les mains moites*), у якому лексичне значення прикметника *moites* adj.f.pl. (*qui est légèrement humide sous l'effet de la transpiration* [21]) указує на спітніння рук героя внаслідок отримання суперечливої інформації.

Через авторське мовлення читач має доступ не тільки до психофізіологічних реакцій індивіда, що проявляються в його зовнішності, а також до тих, які не відображаються в зовнішній видозміні персонажа, проте їх опис указує на зміну внутрішнього психофізіологічного стану. До них належать такі як серцебиття, (*cœur s'emballe; cœur bat le chamade; cœur battant; cœur se mit à tambouriner dans sa poitrine; cœur commença à battre plus vite*), зміна ритму дихання (*respiration s'accélère*), задишка (*le souffle court*), нудота (*envie de vomir*), озноб (*frisson glacé*), запаморочення (*le tournis*).

Наведемо приклад:

Tout en sirotant son thé, elle ouvre le journal, presque distraitemment. Le choc. Dans le quotidien, en troisième page, un grand article donne l'identité de l'assassin présumé de Soubise, Erwan Scoarnec. Le cœur de Saf' s'emballe. [...] Comment ses mots-là ont-ils été écrits? Sur quelle base? Elle a peut-être mal lu [1, 179].

У наведеному уривку героїня отримує інформацію з газети про те, що її друг розшукується через підозру в убивстві (*un grand article donne l'identité de l'assassin présumé de Soubise, Erwan Scoarnec*). Такі факти спровокували в неї КД через їх незбіг із її знаннями про друга, який не здатен

скоїти подібний вчинок. З огляду на той факт, що героїня перебуває в цей момент сама, КД отримує вираження в запитальних реченнях, які належать до невластивої прямої мови персонажа (*Comment ses mots-là ont-ils été écrits? Sur quelle base?*), через використання яких автор розкриває нам внутрішнє збентеження героїні, її здивування від нових фактів і недовіру до них. Крім того, КД вербалізується також через опис автором психофізіологічної реакції дівчини (*Le cœur de Saf' s'emballe*), в якому лексичне значення дієслова *s'emballer* v. trans. (*se précipiter* [21]) указує на прискорене серцебиття героїні внаслідок хвилювання, внутрішнього неспокою від наявності суперечності в її системі знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних французьких детективних романах одним із засобів вираження КД персонажів є опис їх психофізіологічного стану, в якому наявні зміни внаслідок певних суперечностей у когнітивній системі знань героїв. Усі психофізіологічні реакції, які є маркерами КД, діляться на такі, що відображаються в зовнішності персонажа (зміна кольору обличчя, плач і сльози, спітніння) і належать до невербальних засобів комунікації, а також ті, які не відображаються в зовнішній зміні (зміна ритму дихання, нудота тощо) і є відомими лише читачу завдяки авторським описам і ремаркам. Крім того, психофізіологічні реакції персонажів мають полісемічний характер, саме тому важливу роль у їх інтерпретації відіграє саме контекст комунікативної ситуації, який і визначає, чи слугують вони маркерами вираження КД.

Перспективним убачаємо подальше дослідження КД у французькому художньому мовленні, зокрема, на матеріалі художніх творів інших жанрів, а також в аспекті подальшого вивчення вербальних і невербальних засобів мовного вираження КД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аронсон Э. Теория диссонанса : прогресс и проблемы / Э. Аронсон // Современная зарубежная социальная психология. – М. : Издательство Московского университета, 1984. – С. 111–126.
2. Бондаренко Я. О. Вербалізація когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах / Я. О. Бондаренко // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Київський університет, 2013. – Вип. 43 (1). – С. 147–153.
3. Вебер Е. А. Опыт лингвистического исследования когнитивного диссонанса в английском дипломатическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Вебер. – Иркутск, 2004. – 213 с.
4. Дроздова Т. В. Рассогласованность кодово-процедурных программ коммуникантов как основа когнитивного диссонанса / Т. В. Дроздова // Известия Тульского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки». – Тула : Изд-во ТулГУ, 2011. – Вып. 1. – С. 531–541.
5. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англійської прози ХХ–ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / Н. П. Киселюк. – К., 2009. – 240 с.
6. Конечкая В. П. Социология коммуникации / В. П. Конечкая. – М. : Междунар. ун-т бизнеса и упр., 1997. – 304 с.
7. Мартынова Е. М. Плач и его описание в рамках аномальной коммуникации / Е. М. Мартынова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 1 (31). – С. 86–89.
8. Недайнова І. В. Когнітивний дисонанс як причина виникнення нових концептів сучасної картини світу / І. В. Недайнова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філологічні науки». – 2013. – № 14 (1). – С. 52–58.
9. Распутько Ю. В. Когнітивний дисонанс та специфічні захисні механізми як умова виникнення внутрішніх конфліктів у студентів / Ю. В. Распутько // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2011. – Вип. 5. – С. 144–151. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2011_5_18.pdf.

10. Фестингер Л. Теория когнитивного дисонанса / Л. Фестингер. – пер. с англ. – СПб. : Речь, 2000. – 320 с.
11. Bem D. J. Self-perception : An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena / D. J. Bem // Psychological review. – 1967. – Т. 74. – № 3. – P. 183–200.
12. Brunel O. Pour une réhabilitation d'une dissonance cognitive ante-décisionnelle / O. Brunel, C. Gallen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://halshs.archives-ouvertes.fr/hal-00693419/document>.
13. Cooper J. Cognitive Dissonance : 50 Years of a classic theory / J. Cooper. – SAGE Publications, 2007. – 197 p.
14. Gallen C. La théorie de la dissonance cognitive : un cadre unificateur pour la recherche en marketing sur les conflits / C. Gallen, O. Brunel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00924000>.
15. Megson G. M. Quantum Linguistic Patterning: Volume 2 / G. M. Megson. – Xlibris, 2012. – 434 p.
16. Poitou J.-P. La dissonance cognitive / J.-P. Poitou. – P. : A. Colin, 1974. – 127 p.
17. Rabbie J. M. Verbalization and reactions to cognitive dissonance / M. J. Rabbie, W. J. Brehm, R. A. Coheem // Journal of Personality. – 1959. – Vol. 27. – P. 407–417. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-6494.1959.tb02363.x/abstract>.
18. Sweeney J.C. Cognitive dissonance after purchase: a multidimensional scale / J.C. Sweeney, D. Hausknecht, G.N. Soutar // Psychology and Marketing. – 2000. – Vol. 17 (5). – P. 369–395. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/200772678_Cognitive_dissonance_after_purchase_A_multidimensional_scale.
19. Vaidis D. C. F. La dissonance cognitive / D. C. F. Vaidis. – P. : Dunod, 2011. – 218 p.
20. Немченко В. Н. Грамматическая терминология : [словарь-справ.] / В. Н. Немченко. – М. : Флинта, 2011. – 592 с.
21. Dictionnaire de français [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Manotti D. L'honorable société / D. Manotti, DOA. – P. : Gallimard, 2011. – 384 p.
2. Miské K. Arabe Jazz / K. Miské. – P. : Viviane Hamy, 2012. – 301 p.

УДК 811.133.1'255.4

МЕНЮ ЯК РІЗНОВИД ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Куликова В. Г., Ковальчук М. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті крізь призму прагматичного й перекладацького аспектів досліджується один з різновидів французького гастрономічного дискурсу – меню, зокрема розглядаються особливості його перекладу українською мовою та роль різних трансформацій задля збереження прагматичного потенціалу оригіналу.

Ключові слова: гастрономічний дискурс, меню, перекладацькі трансформації, французька мова, українська мова.

Куликова В. Г., Ковальчук М. В. Меню как разновидность гастрономического дискурса: переводческий аспект. В статье сквозь призму прагматического и переводческого аспектов исследуется одна из разновидностей французского гастрономического дискурса – меню, в частности рассматриваются особенности его перевода на украинский язык и роль разных трансформаций в сохранении прагматического потенциала оригинала.

Ключевые слова: гастрономический дискурс, меню, переводческие трансформации, французский язык, украинский язык.

Kulykova V. G., Kovalchuk M. V. Menu as a kind of gastronomy discourse: translation aspect. The article deals with the revelation of translation activity patterns in the field of gastronomy. The characteristic features of French menu through the prism of pragmatics and translation are analyzed. The author defines the features of the French gastronomy discourse, reveals the difficulties of French menu translation. The study of these difficulties has enabled us to define the different ways of translation of French menu into Ukrainian language. The most frequent and efficient models of translation were elaborated. Special attention is drawn to the role of the different transformations in the preservation of the original pragmatic potential.

Key words: gastronomy discourse, menu, ways of translation, the French language, the Ukrainian language.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Із розвитком глобалізації у ХХІ ст. Україна стала відкритою до нової інформації та нових знань, що надходять з усього світу. У галузі гастрономії теж почали відбуватися зміни, стали запозичуватися рецепти, технології приготування, способи подачі страв тощо. Усі ці нові явища потребують впровадження нових лексичних одиниць і, зокрема, нових підходів для адекватного перекладу.

Меню цілком справедливо можна назвати важливою складовою іміджу закладу харчування, адже це не просто перелік страв і напоїв, це обличчя закладу, і від його якості залежить успішність ресторану на ринку. Меню слугує своєрідним рекламним текстом, у якому назви страв мають звучати привабливо і навіювати бажання їх скоштувати. Саме такою прагматичною настановою має керуватися перекладач у створенні перекладацької стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гастрономічного дискурсу висвітлювались у працях А. В. Олянич (2003), П. П. Буркової (2004), Н. Н. Данілової (2005) та Н. П. Головніцької (2008). Було досліджено культурологічні та семантико-семіотичні особливості гастрономічної лексики. Однак

низка питань залишилася недослідженою, зокрема поза увагою залишилося встановлення особливостей перекладу французької гастрономічної лексики українською мовою, чому і присвячена робота. Саме визначення способів перекладу меню з урахуванням його особливостей крізь призму прагматики й зумовлює **актуальність** цієї наукової розвідки.

Метою статті є встановлення способів перекладу українською мовою французьких меню. На вирішення поставленої мети спрямовані такі **завдання**: визначити лінгво-прагматичні особливості глютонічного дискурсу та меню зокрема; виявити способи перекладу французького меню українською мовою та роль різних трансформацій задля збереження прагматичного потенціалу оригіналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Меню як текст належить до гастрономічного дискурсу. Під терміном «гастрономічний дискурс» ми розуміємо спосіб утілення специфіки національної мови в процесі комунікації, яка має стосунок до харчування [4, 12]. Ситуація споживання їжі національно зумовлена, оскільки відображає етнічні, релігійні та культурні особливості народів. Відмінності в давно укладених гастрономічних нормах породжують проблеми в міжкультурній комунікації й, відповідно, у перекладі. Часто, щоб зрозуміти повну гастрономічну картину іншого народу, недостатньо перекладу лише лексеми. Перекладачам доводиться

© Куликова В. Г., Ковальчук М. В. Меню як різновид гастрономічного дискурсу: перекладацький аспект

послугуватися різноманітними трансформаціями, коментарями, адаптаціями, з метою донести зміст оригіналу до читача.

Гастрономічний дискурс включає в себе ціннісні та понятійні сторони етнокультури, до того ж, має чимало екстралінгвістичних характеристик. Він є одним із основних соціальних дискурсів, в якому ситуації, пов'язані зі знаходженням, обробкою, приготуванням та споживанням їжі, набувають вербальної форми [1, 8].

Переклад саме текстів меню має відштовхуватися від двох його основних функцій: передачі інформації і функції впливу. Будь-яке меню має на меті «спокусити» клієнта зробити замовлення. Не останню роль відіграє і спеціалізація ресторану, від якої залежить вибір перекладацької стратегії.

Отже, меню є викладом, переліком страв, втім номінація страв, як показав аналіз меню, може бути реалізована декількома шляхами:

1) з використанням нескладного найменування страви: *Філе-стейк із яловичини*;

2) з використанням нескладного найменування страви та перерахування його інгредієнтів, наприклад: *Цезар: куряча грудка, сир пармезан, цибуля-різанець, салат айсберг і соус цезар*;

3) з використанням нескладної назви і опису страви: *Бургер-салат: велика м'ясна котлета з яловичини, з сиром чеддер і маринований червоною цибулею, на подушці із салатної суміші, болгарського перцю, редиски та скибочок маринованих огірків. Соус на вибір: барбекю, кетчуп або сирний*;

4) з використанням складної назви, розкриттям у ній особливостей його приготування й перерахуванням інгредієнтів: *Запечене філе теляти в медово-соевому соусі з артишоками та волоським горіхом*.

Дослідження перекладу текстів меню дозволило встановити, що найбільш поширеною моделлю перекладу є скопос-модель [2, 76], яка апелює до кінцевої мети меню, а саме, продажу страви клієнту.

Варто зауважити, що вибір перекладацької стратегії також залежить від спеціалізації ресторану та вимог рестораторів. Дослідження показало, що в багатьох ресторанах описи страв не перекладаються, а переказуються або пишуться заново, для того щоб текст меню міг викликати інтерес у читача і спонукати його спробувати страву. Наприклад, у меню одного з українських ресторанів текст було перекладено так: *"Кіш" – це особливий вид легкого тіста, щось середнє між легким тістом і омлетом. Вигадали цю страву в регіоні Франції, Лотаринзії, хоча зараз «кішів» багато, але класичний – це «кіш по-Лотаринзьки» і, звичайно, з беконом – одразу відчувається вплив Німеччини. Ну, а сир уже від французів ... »* [1]. Французькою мовою цей текст виглядає таким чином: *«A l'apparence il n'y a rien de plus simple dans la cuisine française qu'une quiche, mais faites nous confiance: il est bien difficile de trouver une bonne quiche lorraine même en Lorraine!* [7]. Не важко помітити, що тексти сильно відрізняються. Подібні зміни цілком виправдані. Ураховуючи той факт, що кіш є французькою національною стравою, для носіїв французької культури він добре відомий. Переклад же орієнтований на україномовних чита-

чів і, відповідно, має бути більш інформативним, щоб викликати зацікавленість і бажання придбати.

Часто перекладачі вдаються до таких прийомів як транскрибування, транслітерація та калькування. За нашими спостереженнями, причиною частотних використань транскрипції або транслітерації є, вірогідно, бажання зберегти автентичність і колорит кухні, а особливості власне страви будуть зрозумілі за допомогою описів або перерахування інгредієнтів. Утім бувають випадки, коли інгредієнти й опис можуть бути відсутні, що ускладнює сприйняття назви страви, нічого не пояснює українському реципієнту, однак перекладачем все одно використовується цей прийом: *Croque monsieur, Chausson* [6] – *Крок-месье; Шоссон*.

У багатьох випадках транскрипція і транскрибування використовуються невиправдано, оскільки перекладена страву може бути добре відомою під іншою назвою або мати свій аналог у мові перекладу. Яскравим прикладом став переклад французької назви *Pommes frites* українським *Пом фримм* [2]. Ми вважаємо, що в цьому випадку транскрибування було більше ніж недоречним, оскільки, по-перше, в Україні страву відома як *картопля фри*, і такий переклад не допомагає відвідувачу закладу, а, навпаки, заплутує; по-друге, зазвичай страви транскрибують із мови тієї країни, де ця страву є національною, а Франція не вважається батьківщиною картоплі фри.

Значно частіше зустрічається прийом транскрибування з подальшим роз'ясненням у дужках, наприклад: *Hachis Parmentier (avec du canard, l'oignon et la sauce aux olives)* [7] – *Аші Пармантьє (з качкою, зеленою цибулею і соусом з маслин)* [2].

Важливим доповненням буде спостереження, згідно з яким топонім у назві страви найчастіше використовується або для позначення місця походження певної страви, або для уточнення способу її приготування, тому переклад за відсутності коментаря або пояснень можна вважати неповним, оскільки в такому випадку втрачається колорит, особливість страви. Очевидно, варто завжди дотримуватися стилістичних норм тексту. До заголовку, зокрема, не потрібно додавати історичний опис чи деталі приготування страви, проте в подальшому описі вони були б доречними. Топоніми можуть бути передані транскрипцією або транслітерацією одразу за іншими інгредієнтами або окремо: *Œufs à la parisienne* [6] – *Яйця Паризьєн, найніжніше яєчне парфе з майонезним соусом* [2].

Наразі чимало перекладачів вдаються до транскрипції з метою «європеїзації» іміджу ресторану, хоча в дійсності велика кількість варваризмів лише створює плутанину. Існує чимало альтернативних способів перекладу, використання яких видається значно більш доречним, особливо в тих ситуаціях, коли для замовника перекладу дійсно важливо донести сенс назви страви до відвідувача.

Одним з найбільш поширених прийомів при перекладі найменування страви є калькування. Під калькою ми розуміємо одиницю, створену шляхом запозичення структури елемента чужої мови (слова або словосполучення) із заміною його матеріального втілення засобами рідної мови [3, 246], напри-

клад: *Daurade rôtie entière au basilic, tomates, olives et jambon sec* [5] – Смажена цілком дорада з базиликом, помідорами, маслинами й сухою шинкою [2]; Філе оселедця з картоплею [2] – *Filet de harengs aux pommes de terre* [5].

Інший прийом – парифраза – допускає найменування основних інгредієнтів страви при опущенні її назви: *Nachis Parmentier* [6] – Картопляний пиріг з м'ясом [2]; *Saint-Jacques rôlées aux asperges vertes* [6] – Смажені морські гребінці із зеленою спаржею [4].

3-поміж прийомів, що є менш поширеними, ми виявили такі:

– генералізація: *Boisson rafraîchissante maison* – Домашній морс [2];

– конкретизація: *Baguette française* [6] – Французький пшеничний багет [2]; *Salade de Poisson* – Салат із оселедця [2];

– адаптація: *Грибний суп із морським гребінцем* [4] – *Velouté de champignons de Paris et noix de Saint-Jacques* [5]; *Паста kwasoleva з тунцем* [2] – *Mousse de haricot au thon* [5];

– застосування адаптації на основі іноземних реалій з використанням транскрипції або транслітерації: *Gâteau au fromage* [6] – Чізкейк [4];

– заміна назви на основі суміжності предметів: *Salade fermière* [6] – Селянський салат [2]; *Salade montagnard* [6] – Альпійський салат [4];

– під час перекладу назв страв можуть зустрічатися опускання різних лексем: опускання частини інгредієнта, способу приготування тощо. Наприклад, у цих випадках ми можемо спостерігати опускання способу приготування: *Salade de poires, bacon rôti, fromage Tête de Moine et sauce Osterkron* [5] – Салат із грушами, беконом і сиром Тет-де-Муан під соусом «Остеркрон» [4].

Звичайно, все вище викладене є лише коротким оглядом найчастотніших перекладацьких трансформацій, що використовуються під час перекладу. Переклад найменувань може становити особливу складність у тому разі, якщо страви немає в іншій культурі. Тож з огляду на всі проаналізовані випадки нам видається доцільним використання поєднання прийомів при відсутності зрозумілого для клієнта еквівалента: еквівалент + адаптація (або пояснення); транскрипція + адаптація (або пояснення). Наприклад: *Bouillabaise* – Уха (Марсельський рибний суп) [1]; *La bouche de Noël* [6] – шоколадний рулет Буш де Ноель [4].

Особливі труднощі при перекладі становлять назви страв, доповнені описами. Як нами вже зазначалось раніше, основні складові можуть входити в назву, у цьому випадку вказуються лише головні інгредієнти страви, інгредієнти також можуть перераховуватися в дужках. Ці описи можуть бути доповнені текстом, що вихваляє вишуканий смак і особливості приготування страви. У таких випадках висока частотність використання лексико-граматичних трансформацій. Так, у французькій мові частотним є вживання прийменника «de», за яким слідує іменник. Українською мовою подібні словосполучення також передаються іменниками або прикметниками. Однак при повторі цієї структури в одному реченні в українській мові, на відміну від французь-

кої, переважає використання іменників і прикметників, тобто граматичної трансформації транспозиції, яка полягає у зміні морфологічної категорії слів: *Salade de foie de poulet à la sauce au fromage Conte* [5] – Салат із курячою печінкою під сирним соусом «Конте» [4].

Особливі труднощі становить маловживана, професійна чи безеквівалентна лексика. До неї можна зарахувати таке: переклад назв інгредієнта; частини інгредієнта; кухонного приладдя; міри виміру; кулінарної лексики (кулінарних дієслів і утворених від них дієприкметників; прикметників, що позначають кулінарні реалії). Варто відразу зазначити, що для всіх цих лексем (і навіть інгредієнтів) дуже часто використовується прийом опускання, наприклад: *médaille de porc teriyaki à la mijoteuse* [5] – свинний медальйон із соусом теріякі [2]. У цьому прикладі ми бачимо опущення лексеми *la mijoteuse*, яка перекладається як електрична гусятиця. Назва цього кухонного посуду рідко вживається в українській мові, тому відвертала б увагу від назви страви на себе.

На відміну від тексту рецепта, інгредієнтів у меню може бути перераховано менше, оскільки тут важливі лише основні складові, тоді як додаткові інгредієнти можуть бути секретом шеф-кухаря. У меню зазвичай згадані інгредієнти, доступні тільки в місцевості їх приготування, тому незнайомих, екзотичних понять зустрічається набагато рідше, ніж у рецептах. Основну проблему для перекладу становлять назви, що не існують в інших культурах інгредієнтів, до яких можуть зараховуватися трави, соуси, сири тощо. Такі екзотичні інгредієнти зазвичай транслітеруються і транскрибуються згідно з нормами мови, з якої вони походять. Наприклад: *la sauce Blue cheese* [6] – соус «Блю Чіз» [4]. До транскрипції і транслітерації в текстах меню, як і в рецептах, часто додається пояснення: *Légumes grillés au pesto* [6] – Овочі гриль із соусом песто [2].

Крім транскрипції і транслітерації, використовується додавання для уточнення: *Mille feuille fraise* – Полуничний листковий міль фей [3]. У самому французькому слові *Mille feuille* вже закладено значення «багатолісник», але читачеві, який не володіє французькою, це слово не несе жодної інформації, тому для українського споживача певні нюанси слід додатково уточнювати.

Ще однією проблемою є переклад частин інгредієнтів, оскільки ці позначення можуть бути невідомі носіям мови перекладу. Досить важко передавати назви частин обробленої туші, які можуть зустрічатися як у перерахуванні страв, так і в назвах. Незважаючи на те, що труднощі при перекладі цієї лексики в меню можуть бути подібними, як і при перекладі рецептів, вирішуються вони різними шляхами. У французькому меню можуть зустрітися такі назви: *blanc de poulet* [6] – куряча грудка [2]; *languette* [6] – лангет [2]; *fricassé* [5] – фрикасе [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час перекладу тексту меню перекладач керується насамперед прагматичною метою. Меню є своєрідним рекламним текстом, у якому назви страв мають звучати привабливо й навіювати бажання їх придбати. Саме тому в перекладах

меню дуже поширеними виявляються трансформації транслітерації і транскрипції, що додають стравам іноземного звучання. Усі лексеми, які можуть вимагати складних конструкцій чи описових перекладів, опускаються, як-то: назви приладів, в яких страва готується, чи спосіб її приготування. Пере-

кладацька стратегія зумовлена збереженням прагматичної мети тексту оригінала й скерована на те, щоб зацікавити клієнтів.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у виявленні особливостей перекладу текстів французьких рецептів з позицій культурології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захаров С. В. Лингвосемиотика англосаксонской институциональной глоттонии: дис. на получение науч. степени канд. филол. наук.: спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. В. Захаров. – Волгоград, 2008. – 165 с.
2. Латышев Л. К. Технология перевода: [учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак.] / Л. К. Латышев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 320 с.
3. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики текста: [учебн. пособие] / Т. М. Николаева. – М.: Прогресс, 1978. – 520 с.
4. Олянич А. В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации (семантико-семиотические характеристики) / А. В. Олянич. – М.: Азбуковник, 2003. – 438 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Куліш Н. Ф. Кулінарна книга Гюго / Н. Ф. Куліш – К.: Ранок, 2012. – 176 с.
2. Меню закладу «Улітка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ulitka-resto.com.ua/pdf/menu_ulitka.pdf
3. Меню закладу «Glossary». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glossary.ua/#/ua/catalogue/>
4. Меню закладу «Graine de Moutarde». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gdm.kiev.ua/menu/>
5. Меню закладу «Jean». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://download.viamichelin.com/media/pdf/z1/WC/A7/kfTDmLCXPwJMP77g.pdf>
6. Меню закладу «Le Petit Prince de Paris». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lepetitprinceparis.fr/menu_cl1.html
7. Hugo V. Les Contemplations gourmands / V. Hugo. – Paris: Lafon, 2011, – 180 p.

УДК 811.111'42:81'38

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ТА АНІМАЛІСТСЬКИЙ СУБ'ЄКТИ ПОВІСТУВАННЯ ЯК РАКУРСИ ОЧУДНЕНОГО СПРИЙНЯТТЯ ДІЙНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ)

Купчишина Ю. А.

Хмельницький національний університет

Стаття присвячена висвітленню поетики очуднення, визначенню об'єктів і функцій очуднення в передачі незвичного сприйняття різними групами нараторів. Запропоновано терміни «антропоцентричний» та «аніمالістський» суб'єкти повісткування як ракурси очудненого бачення дійсності.

Ключові слова: поетика очуднення, образ, антропоцентричний суб'єкт повісткування, аніمالістський суб'єкт повісткування, авторська картина світу.

Купчишина Ю. А. Антропоцентрический и анималистический субъекты повествования как ракурсы остранинного восприятия действительности (на материале англоязычных художественных текстов ХХ–ХХІ столетий). Статья посвящена отображению поэтики остранения, определению объектов и функций остранения, направленных на воспроизведение действительности разными группами нарраторов. Выделено термины «антропоцентрический» и «анималистический» субъекты повествования как ракурсы остраненного видения авторской картины.

Ключевые слова: поэтика остранения, образ, антропоцентрический субъект повествования, анималистический субъект повествования, авторская картина мира.

Kupchyshyna Yu. A. Anthropocentric and animalistic subjects of narration as angles of defamiliarized vision. The article focuses on revealing the nature of defamiliarization created by different types of foregrounding with the aim of concentrating the reader's attention and emotions on the object of perception from an unusual angle of the narrator's vision (anthropocentric and animalistic subjects of narration).

Key words: poetics of defamiliarization, image, anthropocentric subject of narration, animalistic subject of narration, author's picture of the world.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни, яких зазнала лінгвістика під впливом загальної тенденції до антропологізації сучасних гуманітарних наук, зумовили зсув фокусу уваги дослідників зі структурно-формальних особливостей мовних одиниць на їхні змістові властивості. У світлі таких змін спостерігається зростання інтересу до проблем вивчення образності, оцінності й експресивності у створенні оригінальної, індивідуально-авторської картини світу [4]. Одним зі шляхів творення художньої образності в роботі розглядається феномен *очуднення* (рос. «остранение»), вперше сформульований В. Б. Шкловським як прийом художньої оповіді, коли події, явища описуються ніби вперше, під незвичним кутом зору [11]. Узагальнення поглядів на природу очуднення, представлених у теоретичних доробках, дає змогу дійти висновку, що важливою умовою створення очуднення є відхилення (або порушення) від норм різних типів тощо, суперечності в розумінні дійсності, поняття, явища [2; 6; 7; 8; 10; 12; 13; 14; 15 тощо], що виявляється у сприйнятті крізь незвичний ракурс

бачення або точку зору й у результаті у створенні ефекту очуднення як на вербальному, так і на мисленнєвому рівнях.

Комплексне застосування новітніх гуманітарних парадигм у дослідженні феномена очуднення зумовлює **актуальність** дослідження, присвяченого розкриттю лінгвістичної природи очуднення й аналізу вербальних засобів його реалізації в художньому тексті. Розмежування антропоцентричного та аніمالістського ракурсів (суб'єктів-нараторів) сприйняття дійсності розкриває складники механізму очуднення.

Мета статті полягає у виявленні стилістичних проявів антропоцентричного та аніمالістського суб'єктів повісткування як своєрідних ракурсів очудненого бачення дійсності та встановленні їхньої ролі в побудові художнього простору англомовних художніх текстів ХХ–ХХІ ст.

Досягнення поставленої мети передбачило виконання таких **завдань**: класифікувати об'єкти очудненого сприйняття предметів, явищ за тематичними групами; з'ясувати типи суб'єктів повісткування, тобто суб'єктів-нараторів; визначити лінгвістичні засоби реалізації очуднення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка наукових праць визначає такі об'єкти очудненого сприйняття, як *предмети, явища природи, живі істоти, ментально-портретні характеристики*

© Купчишина Ю. А. Антропоцентричний та аніمالістський суб'єкти повісткування як ракурси очудненого сприйняття дійсності (на матеріалі англомовних художніх текстів ХХ – ХХІ століть)

тики людей, хронотон тощо [2; 3; 5; 7; 9]. Зокрема, В. П. Москвін [5] виділяє так звані «техніки» створення очуднення в такий спосіб:

1. Погляд оповідача – автора або персонажа – на звичайні речі ніби збоку. У таких випадках один предмет часто сприймається оповідачем як зовсім інший (*розповідна техніка*). Сюди ж зараховують незвичний погляд на речі через сприйняття тварини – персонажа твору.

2. Ефект очуднення мають також ті номінативні прийоми, які перетворюють знайомі предмети на незнайомі (*номінативна техніка*). Фігурами номінативної техніки є індивідуально-авторські перифрази та заміна слова на лексичний оказіоналізм [там само]. Дві наведені вище техніки класифікують очуднення як засіб незвичного осмислення дійсності, проте не відображають механізму його реалізації.

В. І. Заїка [2] визначає очуднення речі, слова і сприйняття персонажа як основні об'єкти очуднення:

1) очуднення певної речі відбувається, коли дивна річ протиставляється речі знайомій, упізнаваній; 2) очуднення слова (наприклад, оказіоналізми, авторські перифрази тощо). Запобігаючи автоматичності сприйняття слова, автор забезпечує очуднення речі; 3) очуднення сприйняття суб'єкта виражає авторську позицію. Це може бути ракурс дитини, дорослого, тварини, комахи тощо. Такий ракурс, безумовно, відрізняється від сприйняття звичного, автоматизованого. Своїм очудненим поглядом суб'єкт виводить річ із контексту, відділяючи її від загальної ситуації або конкретизує певну деталь речі, що призводить до «викривлення простору» [2, 53].

Подібне тлумачення сприйняття суб'єкта як одного з об'єктів очуднення відбито в концепції О. Г. Олейнікової [9, 108–111]. Незвичне відображення подій може відбуватися як із позиції авторського всезнання, тобто у формі об'єктивованої оповіді, так і з позиції власне учасника, у формі суб'єктивованої оповіді. Вони визначають глибоке розкриття психологічного та емоційного стану дійових осіб твору [9, 6]. Суб'єктивована оповідь – це зображення дійсності з позицій власне її учасника, розглядається в роботі як ключовий елемент реалізації очудненого сприйняття. Услід за Т. С. Борисовою вважаємо, що єдиним суб'єктом оцінювання в художньому творі є автор, що надає можливість визначити загальну емоційну спрямованість позитивної/негативної оцінки, складається з оцінок більш дрібних текстових суб'єктів – оповідача і співдіючих персонажів [1].

Основними суб'єктами-нараторами, які ототожнюються з позицією автора художнього твору, нами було визначено людей (дорослих/дітей), тварин і комах. У контексті дослідження було запропоновано два суб'єкти незвичного сприйняття об'єктів очуднення: бачення людини (дорослий/дитина) – це антропоцентричний суб'єкт повісткування; бачення (тварини/комахи) – це анімалістський суб'єкт повісткування (*термін наш*).

Контекстуально-інтерпретативний аналіз оповідань і романів О. Генрі, А. Бірса, В. Вулф, Д. Томаса, Е. Гемінгвея, Р. Бредбері, Дж. Бойна й семантичний

аналіз текстових фрагментів уможливив класифікацію об'єктів очуднення, яка включає такі тематичні групи: «ЛЮДИНА ТА ЇЇ ОЗНАКИ» (характеристика людини, її якості й ментальне портретування); «ПРИРОДА» (очуднення об'єктів флори та фауни: явища природи, пори року, рослинний і тваринний світ); «АБСТРАКТНІ СУТНОСТІ» (поняття, що базуються на осмисленні найсуттєвіших абстрактних понять: *beauty, life, death, hope, youth, freedom, soul* тощо) й «АРТЕФАКТИ» (предмети побуту тощо).

Проведене дослідження засвідчило відмінності в семантиці тропів, що пов'язано з ракурсом сприйняття описаних об'єктів суб'єктами повісткування, якими є наратори-діти, підлітки. Наприклад, головний герой роману Дж. Бойна “The Boy in the Striped Pyjamas” – Бруно, восьмирічний хлопчик, родом із Німеччини, який під час Другої світової війни живе в Берліні. Його батько – комендант концентраційного табору. Бруно та його сім'я переїжджають у новий будинок на території Польщі. На його околицях хлопчик помічає ферму (концтабір), де відбуваються дивні речі: люди там носять піжами з номерами, сплять у великих печах (газових камерах). Бруно дивується, чому в'язні однаково виглядають: *had bandages around their heads*, стоять мовчки, згуртовано пересуваються групами: *stood perfectly still in groups; trying to keep their heads up; were formed into a sort of chain gang* [1].

Однаковий одяг полонених через наївність дитячого сприйняття плутається з піжамою: *they were wearing the same clothes as each other: a pair of grey striped pyjamas with a grey striped cap on their head*.

Антропоцентричний суб'єкт повісткування змінює архетипні уявлення про поняття «газова камера», де утримують полонених, яка постає у вигляді сховища від дощу та холоду: *Unable to understand the sense of all this, but he assumed that it had something to do with keeping the rain out and stopping people from catching colds*, та як елемент дитячої гри в схованку: *staring at the ground as if it was the sort of game where they didn't want to be spotted* [1]. В уяві Бруно військові постають у ролі іграшкових солдатів: *All the people in the camp wore the same clothes, those pyjamas and their striped cloth caps too; <...> wore uniforms of varying quality and decoration and caps and helmets with bright red-and-black armbands* [1]. Побачена картина дійсності, що виражається в очудненому сприйнятті полонених і солдатів, побудована на типі висунення – опозиції: *the same clothes, those pyjamas – wore uniforms; striped cloth caps – caps and helmets with bright red-and-black armbands*. Вербальним засобом реалізації очуднення на лексико-семантичному рівні є художнє порівняння: *as they left they stood in a row together like toy soldiers and their arms shot out in the same way that Father had taught Bruno to salute* [1].

Завдяки порівнянню з іграшковими солдатами *like toy soldiers* увиразнюється зневажливе авторське бачення, виражене дитячим сприйняттям, до дисциплінованості і стриманості військових. Ефект очуднення інтенсифікує дитяче сприйняття ключових образів «табір», «в'язень», «одяг в'язнів», «смерть у газовій камері». Оцінна функція очуднення іронічно висміює силу німецьких солдат, їхній командний

дух: *looked terribly stern, as if it was all very important really and no one should think otherwise*, підкреслює драматизм подій у свідомості хлопчика. Дитячий ракурс сприяє реалізації образної функції через те, що наївне бачення та нерозуміння того, що відбувається насправді, призводять до трагічного завершення роману – загибелі хлопчика.

Осмислення образу кохання, яке символізує весна, реалізується в оповіданні Р. Бредбері "The April Witch". Здатність набувати вигляду тварин чи птахів, явищ природи позбавила Сесі – головного персонажа оповідання – можливості кохати. Тому, аби відчуті силу цього почуття, вона перевтілюється в шістнадцятирічну дівчину. Вона закохується в юнака, переживаючи незнайоме їй раніше почуття кохання. Стилiстично-маркована лексика вербалізує очуднений образ «кохання» як весняний танок: *I've never danced. I want to dance. I've never worn a long gown, all rustly. I want to dance all night. I've never known what it's like to be in a woman, dancing*; як пісня: *The music whirled them in a dimness, in rivers of song, they floated, they bobbed, they sank down, they arose for air*; як жвавий рух: *they gasped, they clutched each other like drowning people and whirled on again, in fan motions*; як політ: *her weakening mind flew in a night bird under the trees and over deep fields of wild mustard* [2]. Символ кохання створено через асоціативні атрибути весни: новизну і свіжість почуттів молоді душі, легкість і ширість. Основним аргументом на користь таких уявлень є метафорична природа більшої частини абстрактної лексики та широке розповсюдження біоморфних метафор, пов'язаних із безпосереднім досвідом людини. Очуднення об'єктів крізь антропоцентричний суб'єкт повістування сприяє інтенсифікації емотивного аспекту висловлення, впливає на формування незвичних образів і створює перлокутивний ефект на читача.

Об'єкти анімалістського ракурсу бачення відрізняються від антропоцентричного ще більшою індивідуально-авторською оригінальністю й образністю. На відміну від людей, тварини не можуть описати певні емоції, тому незвичне бачення відбувається на рівні їхніх відчуттів. Прикладом анімалістського ракурсу є текстовий фрагмент з оповідання О. Генрі "Memoirs of a Yellow Dog", де очуднене бачення працьовитості жінок відображено через сприйняття собаки. В уяві тварини-наратора зайнятість жінки сприймається як безперервні балачки по телефону, немитий посуд *dishes unwashed* – як обман *a ten-minute bluff* чоловіка, коли його немає вдома:

If men knew how women pass the time when they are alone they'd never marry. Laura Lean Jibbey, peanut brittle, a little almond cream on the neck muscles, dishes unwashed, half an hour's talk with the iceman, reading a package of old letters, a couple of pickles and two bottles of malt extract, one hour peaking through a hole in the window shade into the flat across the air-shaft-that's about all there is to it. Twenty minutes before time for him to come home from work she straightens up the house, fixes her rat so it won't show, and gets out a lot of sewing for a ten-minute bluff [3].

Крізь ракурс бачення тварини-наратора здійснюється задум автора зобразити ваду жінок, які кожного разу вдало імітують зайнятість перед приходом чоловіка додому. Іронія *ten-minute bluff* як один із засобів здійснення прагматичного впливу на читача (Г. П. Грайс), завдяки анімалістському суб'єктові повістування, виражає глузливе авторське ставлення до побутових проблем – хатніх обов'язків.

Очуднене бачення людства в оповіданні "Zoo" побудовано на парадоксі. У першій частині твору розповідається про те, як космічний корабель професора Х'юго привіз на Землю незвичних конеподібних павуків *horse-like spiders* із далекої планети Каан. Багатотисячні натовпи землян приходили дивитись на цих істот із жахом і захопленням водночас: *the Earth people agreed that this had been the very best Zoo ever yet* [4]. Парадокс реалізується у другій частині оповідання, де описується повернення конепавуків на планету Каан. Суб'єктом повістування постають незвичні істоти, які розповідають про свої враження від побачених землян. Вони називають людей створіннями, які носять дивний одяг і пересуваються на двох ногах: *On the place called Earth it was the best. The creatures there wear garments over skins, and they walk on two legs. There are bars to protect us from them. It was the best Zoo ever* [4].

Отже, когезія як зв'язність двох частин тексту здійснюється завдяки рамковому повтору двох ключових речень (із невеликими змінами) і відображає парадоксально-очуднене бачення світу: і земляни, і конепавуки ставляться до істот з іншої планети як до зоопарку. Когезія, виражена розгорнутою метафорою *on the place called Earth it was the best Zoo ever*, інтегрує весь текст оповідання. Парадокс, що реалізує очуднений образ «люди», більш експліцитно відображає авторську позицію глузливого ставлення до людей, підсилюючи перлокутивний ефект на читача та оцінку (іронічну) функцію очуднення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загальний аналіз вибірки доводить, що найбільший відсоток об'єктів незвичного сприйняття становлять «АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ». Так, незвичне зображення абстрактних понять дорослими відбувається через просторове розташування в незвичному місці або непередбачувані обставини. Оригінальність, наївність дитячого сприйняття призводить до творення оригінальних образів, особливо в осмисленні абстрактних сутностей, що виражають такі поняття, як *love, youth, childhood, life, death* тощо. Специфіка вербальної репрезентації очуднення проявляється на всіх рівнях художнього тексту, в якому формуються очуднені образи, що і створює ефект незвичності. У реалізації анімалістського суб'єкта повістування очудненню підлягали об'єкти, що належать до тематичної групи «ЛЮДИНА ТА ЇЇ ОЗНАКИ». Натомість об'єкти, що позначають абстрактні поняття, виявилися поодинокими випадками реалізації поетики очуднення.

Перспективою подальших досліджень слугуватимуть не лише прозові, а й поетичні тексти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова Т. С. Лингвостилистические средства создания образа стереотипного персонажа (на материале англоязычной приключенческой прозы XIX – XX веков) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. С. Борисова ; ХГУ. – Херсон, 2002. – 226 с.
2. Заика В. И. Очерки по теории художественной речи : [монография] / В. И. Заика. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2006. – 407 с.
3. Колегаева И. М. Темпоральный сдвиг как прием остранения в жанре научной фантастики / И. М. Колегаева, Г. А. Олейникова // Записки з романо-германської філології. – 2009. – Вип. 24. – С. 111–121.
4. Купчишина Ю. А. Поетика очуднення в англomовних художніх текстах XX – XXI століть: стилістичний та лінгвокогнітивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю.А. Купчишина ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2015. – 21 с.
5. Москвин В. П. Стилистика русского языка : теоретический курс / В. П. Москвин. – 4-е изд. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 630 с.
6. Новиков Л. А. Художественный текст и его анализ / Л. А. Новиков. – 2-е изд., испр. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
7. Новикова М. Л. Остранение как основа образной языковой семантики и структуры художественного текст : [монография] / М. Л. Новикова. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 307 с.
8. Новикова М. Л. Остранение как инвариант языковой образности и концепции теории повествования / М. Л. Новикова // Филологические науки. – 2009. – № 4. – С. 17–28.
9. Олейникова Г. О. Композиційно-мовленнєві засоби вираження інших світів в англomовному науково-фантастичному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. О. Олейникова. – О., 2009. – 20 с.
10. Ханзен-Леве Оге А. Русский формализм. Методологическая реконструкция развития на основе принципа остранения / А. Оге Ханзен-Леве. – пер. с нем. – М. : Языки русской культуры, 2001. – 672 с.
11. Шкловский В. Б. О теории прозы / В. Б. Шкловский. – Л. : Федерация, 1925. – 178 с.
12. Nakemulder F. Foregrounding / F. Nakemulder, W. Peer van // The Pergamon Encyclopedia of Language and Linguistics ; ed. by Keith Brown. – Oxford : Elsevier, 2006. – Vol. IV. – P. 546–547.
13. Miall D. A feeling for foregrounding: Why conventionalism isn't the whole story : A lecture given at the University of Munich / D. Miall [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ualberta.ca/~dmiall/reading/Much98.htm>.
14. Miall S. D. Foregrounding, defamiliarization, and affect : Response to literary stories / S. D. Miall, D. Kuiken // Poetics. – 1994. – № 22. – P. 389–407.
15. Peer W. van. Stylistics and Psychology : Investigations of Foregrounding / W. van Peer. – L. : Croom, Helm, 1986. – 220 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. (BSP) = Boyne J. The Boy in the Striped Pajamas / J. Boyne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.8reads.com/boy-striped-pyjamas-john-boyne>.
2. (MCS) = Bradbury R. 100 of His Most Celebrated Stories / R. Bradbury [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/The_Stories_of_Ray_Bradbury.
3. (FBOH) = Henry O. Free Web-Books by O. Henry / O. Henry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gutenberg.org/ebooks/search/ery=O+Henry>.
4. (ZO) = Hoch D. E. Free Web-Books by E. D. Hoch / E. D. Hoch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.waupaca.k12.wi.us/ms_pie_documents/Zoo%2by%20Edward%20D.pdf.

УДК 811.133.1'25 811.111

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ BEAUTE У ФРАНЦУЗЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ІЗ КОСМЕТОЛОГІЇ

Полюк І. С., Кутенко В. О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті досліджуються мовні засоби, за допомогою яких вербалізується концепт BEAUTE в рекламному косметологічному дискурсі.

Ключові слова: концепт, дискурс, рекламний текст, косметологія, переклад.

Полюк И. С., Кутенко В. О. Способы вербализации концепта BEAUTE во французских рекламных текстах в сфере косметологии. Статья посвящена исследованию языковых средств вербализации концепта BEAUTE в рекламном косметологическом дискурсе.

Ключевые слова: концепт, дискурс, рекламный текст, косметология, перевод.

Poliuk I. S., Kutenko V. O. Ways of verbalization of the concept of BEAUTY in the French advertisement texts on cosmetology. The article highlights the problems concerning the verbalization of the concept of BEAUTY in French texts on cosmetology. Much attention is given to the analysis of synonyms and antonyms of the concept as its main components and the way of using them in advertising texts on cosmetology. A mention is made about peculiarities of revealing the concept of BEAUTY. As there are no strict methods of analysis of concept's translation, there were just mentioned the most popular and possible methods of translation such as transcription, description and using the analogs of the words. Attention is drawn to the following analysis and investigation of the concept and its role in different subjects and sciences is underlined.

Key words: concept, cognitive linguistics, translation, cosmetology, text.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Концепт є мисленнєвим утворенням, яке заміщує в процесі думки необмежену множину предметів, дій, мисленнєвих функцій одного й того самого роду [3]. Відомо, що концепт може бути як вербалізований за допомогою мовних і немовних знаків, так і залишатися невербалізованим у свідомості людини. Сьогодні вербалізований концепт слугує одним із основних об'єктів дослідження серед учених у галузі когнітивної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторитетних наукових праць присвячено вивченню «базових» концептів, які є важливими для повсякденного життя людини, становлять культурну значущість і відображають особливості колективної свідомості. Одним із таких концептів є BEAUTE/КРАСА.

Загалом «краса» є естетичною категорією, тому що приносить задоволення й викликає приємні відчуття. Ідеал краси є взірцем, яким захоплюються та який обожнюють, а питання визначення критеріїв краси викликали величезну кількість суперечок. Краса завжди була і є предметом численних досліджень різних наукових шкіл і напрямів. Це зумовлено тим, що цей концепт належить до найважливіших ціннісних орієнтирів і впливає на людську діяльність, визначає ставлення людини до інших і навколишнього середовища [2, 15].

Питання зовнішньої краси стоїть чи не на першому місці серед того, що цікавить сучасних людей і не тільки жінок. Засоби масової інформації, реклама диктують людині, що вона має гарно виглядати й відповідати зазначеним критеріям. Завдяки цьому розвиваються різні галузі для надання людині послуг із забезпечення краси. Однією з таких галузей, безперечно, є косметологія. Поява нових косметологічних засобів, процедур, термінів лікувальної косметології тощо в умовах глобалізації потребує досліджень цього дискурсу з позиції перекладу та концептології, оскільки концепт BEAUTE є ключовим у цій галузі, що й зумовлює **актуальність** дослідження. У ньому також виявляються та аналізуються прототиби, стереотипні уявлення й еталони краси, які є важливими для сприйняття і правильної інтерпретації інформації, що надходить до слухачів, тобто для рецептивної мовної діяльності. Наукова розвідка направлена на опис мовних засобів, які позначають красу людей і навколишнього світу як у французькій, так і в українській мовах. Це дасть змогу отримати важливу інформацію стосовно концептосфери того чи іншого народу й тієї чи іншої культури, а результати дослідження можуть бути корисні не лише в межах когнітивної лінгвістики, а також у культурології, перекладі, соціології, психології тощо. Питаннями вивчення когнітивної лінгвістики та концептології займалися багато вчених, серед них З. Д. Попова, І. А. Стернін, В. З. Дем'янов, Є. С. Кубрякова й багато інших.

Метою дослідження є визначення засобів вербалізації концепту BEAUTE в французькому реклам-

ному косметологічному дискурсі та виявлення можливих способів і методів перекладу концепту українською мовою.

Відповідно, для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**: визначити понятійні характеристики концепту шляхом вивчення його словникових дефініцій, синонімів та антонімів; з'ясувати набір мовних засобів, за допомогою яких найчастіше вербалізується концепт BEAUTE у французьких рекламних текстах з косметології; виявити найбільш прийнятні способи перекладу вербалізованого концепту українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Метод аналізу словникових дефініцій для окреслення понятійних характеристик концепту досить часто використовується дослідниками, оскільки такий метод є найзручнішим для концептології. Дефініції є стислими логічними визначеннями, які містять найістотніші ознаки визначуваного поняття, предмета або явища й дають змогу не лише описати значення, а й певною мірою описати концепт [4].

Краса є однією з найважливіших категорій культури, загалом це естетична категорія, що позначає досконале, гармонійне поєднання різних аспектів об'єкта, під час спостереження якого у спостерігача виникає відчуття естетичної насолоди. Концепт «краса» та його синоніми є багатомірними з погляду його образного й понятійного аспектів зі складним внутрішнім змістом. До того ж інтерпретація цього концепту є неоднозначною, він має власну етнокультурну специфічність і глобальність. Усе це є вагомим фактором його дослідження [2].

У французьких тлумачних словниках подаються такі визначення лексеми BEAUTE:

- *Caractère de ce qui est beau, de ce qui plaît universellement.*
- *Caractère de ce qui est physiquement beau, manifestation typique du beau.*
- *Qualité ou marque d'une personne estimée naturellement belle.*
- *Les belles choses, les choses remarquables, admirables.*
- *Qualité de ce qui suscite l'admiration en raison de sa valeur intellectuelle ou morale. La beauté de l'âme* [5].

Тобто, красивим із погляду французької мови є щось, що відповідає певним критеріям, щось ідеальне, без будь-яких недоліків. BEAUTE використовується для позначення не лише зовнішніх характеристик предмета або людини, а й для опису внутрішнього світу людини, її моральних якостей і рівня інтелектуального розвитку.

Відомо, що концепт не може існувати без контексту, у свідомості людини він завжди викликає певні асоціації із ситуаціями, в яких його було використано, і залежно від неї використовуються ті чи інші мовні засоби, які найкраще підійдуть для вербалізації концепту в тій чи іншій галузі. У цьому випадку ми звертаємося до аналізу синонімів, якими передається значення концепту й за допомогою яких він відтворюється в різних дискурсах.

Лексема BEAUTE у французькій мові налічує велику кількість синонімів, серед основних виокре-

мимо такі: *appas, perfection, élégance, magnificence, vénusté, formes, séduction, majesté, attrait, grâce, agrément, esthétique, gentillesse, brillant, agrément, bijou, brillant, charme, délicatesse, distinction, éclat, élégance, esthétique, finesse, fraîcheur, générosité, grâce, grandeur, harmonie, joliesse, noblesse, pin-up, proportion, sex-appeal, splendeur, symétrie, vénus, élévation, générosité, magnanimité, noblesse, charme* [5].

У дослідженні ми розглядаємо косметологічний і рекламний дискурси. Вони певною мірою йдуть нероздільно один від одного, оскільки реклама в косметології є невід'ємною складовою. Постійно нас оточує реклама косметологічних процедур, засобів, «краса» стала певним чином комерційним проектом. Людині нав'язують ідеали краси за допомогою засобів масової інформації, тож кожен прагне їм відповідати й тому купує продукти та відвідує салони краси. Особливість такої реклами полягає в тому, що за допомогою мовних засобів людину змушують вірити, що вона не відповідає жодним критеріям краси і їй терміново потрібна допомога.

Тому актуальним і цікавим вважаємо вивчення мовних засобів, якими вербалізується концепт КРАСА в рекламних текстах з косметології французькою мовою. І синоніми, й антоніми слова BEAUTE використовуються для вербалізації однойменного концепту. Наприклад, у рекламному повідомленні *Un programme de soin pour retrouver une qualité de peau idéale, quels que soient l'âge, le type de peau, la carnation* [4] красива шкіра ототожнюється з чимось ідеальним, досконалим.

Наступний рекламний слоган також використовує синонім слова BEAUTE для позначення стану шкіри після завершення комплексу певних процедур: *15 jours pour une peau plus ferme!* [5].

Досить розповсюдженою асоціацією є *краса й молодість*, тому в косметологічному дискурсі часто використовуються лексема *jeunesse* для позначення «краси»:

Regard fatigué, cernes, poches et ridules qui s'installent... Comment retrouver un regard éclatant de jeunesse et de vitalité ? [3].

До того ж у цьому прикладі також використовуються лексеми *éclatant i vitalité* як синоніми *jeunesse* й, відповідно, «краси».

Наведемо ще кілька прикладів того, які лексеми використовуються у французькому косметологічному дискурсі для відтворення концепту BEAUTE:

Zéro imperfection à l'horizon, le teint vitaminé, une douceur de peau de bébé... Mais comment font ces femmes pour arborer une peau radieuse en toute situation? [5].

Des pigments et nacres correcteurs qui offrent un effet "éclat immédiat" au contour de l'œil [3].

Le kombucha, l'ingrédient issu du thé pour une peau lumineuse [2].

Une peau hydratée, lisse et ferme. Du matin au soir, fraîcheur et énergie [3].

Також реклама інколи може бути досить жорстокою, оскільки в ній можуть уживатися слогани образливого характеру, наприклад:

Cet produit vous aidera à retrouver la douceur de votre peau. Ce produit vous aidera à retrouver la douceur de votre peau. Ce produit vous aidera à retrouver la douceur de votre peau.

Тому часто в рекламних текстах використовуються антоніми лексеми *beauté*, які є також цікавими для дослідження, оскільки визначення понятійних характеристик концепту передбачає аналіз як синонімів, так й антонімів.

У словниках французької мови подаються такі антоніми: *difformité, disgrâce, hideur, laideur, mocheté, monstruosité, bassesse, ignominie, turpitude, vilénie, vulgarité, abomination, atrocité, détestation, hideur, murmure, honte, infamie, calme, difformité, défaveur, médiocrité, humilité, éviction, saleté, vilénie, limogeage, matité, dégoût, adversité, obscurité, laideur, épouvante, conjuration, disgrâce, horreur, déchéance, avarice, mesquinerie, cacophonie, dissonance, abjection, imperfection, défec-tuosité, confusion, similitude, identité, grossièreté, vulgari-té, blâme, condamnation* [5].

Наведемо кілька прикладів того, як уживаються антоніми в текстах з косметології:

Imperfections, boutons, points noirs sur le visage: comment agir vite et bien ?

Ridules de déshydratation, cernes bleutés, paupières gonflées... Les yeux marquent facilement et trahissent les petits excès du quotidien. Pour cause, la peau y est plus fine et donc plus sensible [7].

Qui dit peau fatiguée dit peau déshydratée. Et bien sûr, le regard n'est pas le seul à en pâtir... votre visage aussi! Au réveil, rectifiez le tir avec un masque riche en eau thermale et en acide hyaluronique, qui permettra à l'épiderme de se ressourcer et de lutter contre les signes de fatigue [1].

Les conséquences directes de la pollution sur la peau:

- oxydation en surface due aux radicaux libres,
- légère déshydratation,
- sécheresse et troubles de la desquamation,
- teint terne [4].

Effet bonus de cette texture: prendre soin de l'épiderme et lui apporter une dose de nutrition qui freine l'apparition des ridules de déshydratation du contour de l'œil [4].

Проте косметологічний дискурс є частиною не лише рекламного, а й медичного дискурсу, у такому випадку основним синонімом концепту *BEAUTE* є концепт *SANTE*, і вербалізується він за допомогою тих слів і виразів, які пов'язані зі здоров'ям. Отже, *красива шкіра* буде тим самим, що *здорова шкіра*.

Прикладом можуть слугувати тексти рекламних буклетів косметичних засобів, у яких описується результат впливу продукту на шкіру. Наведемо кілька таких прикладів:

La peau est durablement souple et douce [2].

La peau sensible est ainsi parfaitement tonifiée et apaisée, dans le respect de son équilibre physiologique [1].

La peau est intensément douce et réhydratée. Les stries de déshydratation sont lissées [3].

*Dès 24h: les imperfections sont visiblement moins rouges**.

*Dès 8 jours: les imperfections sont significativement réduites**.

*Dès 4 semaines: les pores sont désobstrués, le grain de peau est affiné, les brillances et les zones grasses sont régulées*** [1].

Стосовно особливостей перекладу концепту можемо зазначити, що проаналізувавши переклад текстів із косметології на різних Інтернет-ресурсах французькою та українською мовою, серед основних способів перекладу можемо виокремити наступні: пояснювальний переклад, транскрипція, використання аналога, наближений переклад, антонімічний переклад.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що вербалізований концепт *BEAUTE*, безперечно, є цікавим для дослідження в межах різних дискурсів, не лише косметологічного чи рекламного. Проаналізувавши і визначивши ознаки понятійного поля, доцільним буде продовжувати дослідження цього концепту в межах когнітивної лінгвістики.

Подальше дослідження цього концепту в межах косметологічного дискурсу варто проводити також із позиції перекладу, оскільки глобалізація та поширення іноземних продуктів на ринку нашої держави вимагають пошуку більш точних і адекватних способів і методів перекладу не лише концепту *BEAUTE*, а й багатьох інших, насамперед тих, які ми зараховуємо до «базових». Тому, перспективою подальших досліджень уважимо виявлення оптимальних методів та засобів перекладу концепту, а також, визначення ефективної методики перекладацького аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев. – М. : Серия литературы и языка, 2001. – 226 с.
2. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2007. – 285 с.
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова. – М. : Гнозис, 1996. – 183 с.
4. Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 1999. – 234 с.
5. Dictionnaire français Larousse [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/beauté/8533>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. La Roche Posay. Produits soins : Effaclar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.laroche-posay.fr/produits-soins/effaclar/effaclar-duo-p9749.aspx>.
2. La Roche Posay [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.laroche-posay.fr/produits-soins/hydraphase/hydraphase-intense-serum-p7040.aspx>.
3. La Roche Posay [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.laroche-posay.fr/article/peaux-sensibles-a-l-ecoute-de-votre-ressenti/a23393.aspx>.

4. La Roche Posay [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.laroche-posay.fr/produits/besoins/nettoyer-la-peau-sensible-du-visage-cnd113.aspx>.
5. Vichy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vichy.fr/le-vichy-mag/5-astuces-belle-peau/vmag33955.aspx>.
6. Vichy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vichy.fr/le-vichy-mag/rides-d-expression-sur-le-front-comment-combattre-la-ride-du-lion/vmag34356.aspx>.
7. Vichy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vichy.fr/le-vichy-mag/les-effets-de-la-pollution-sur-la-peau/vmag33940.aspx>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Артеменко Інна Олександрівна – Запорізький національний університет, аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Бабчук Юлія Йосипівна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, викладач

Бердіна Ольга Олександрівна – Маріупольський державний університет, асистент кафедри англійської філології

Бехта Іван Антонович – Львівський національний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

Бешлей Ольга Василівна – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, асистент, аспірант

Білянїна Вікторія Ігорівна – Навчально-науковий центр мовної підготовки Національної академії Служби безпеки України, старший викладач, аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету

Борисенко Тетяна Іллівна – Одеський національний політехнічний університет, кандидат філологічних наук, доцент

Буднік Анжела Олександрівна – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальних дисциплін та мовної підготовки іноземних громадян

Буць Жанна Володимирівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», кандидат філологічних наук, доцент

Висоцька Ганна Віталіївна – Приазовський державний технічний університет, кандидат філологічних наук, доцент

Вялікова Олена Олександрівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, докторант

Гайденко Юлія Олексіївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», аспірант кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Галас Анна Сергіївна – Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент

Гарлицька Тетяна Сергіївна – Криворізький державний педагогічний університет, кандидат філологічних наук, доцент

Глушук-Олея Ганна Ігорівна – Херсонський державний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германських мов, докторант кафедри іспанської та французької філології Київського національного лінгвістичного університету

Голоцукова Юлія Олександрівна – Маріупольський державний університет, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри російської філології та перекладу

Грибнік Юлія Ізидорівна – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, викладач кафедри англійської мови

Грималовський Ігор Станіславович – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови

Гриня Наталія Олександрівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів

Грінченко Наталія Олександрівна – Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Гродський Ігор Ярославович – Київський університет імені Бориса Грінченка, аспірант

Гузенко Світлана Валентинівна – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічної освіти

Дем'янчук Юлія Ігорівна – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кандидат економічних наук

Денисюк Юлія Іванівна – Військовий коледж сержантського складу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, викладач

- Доскоч Інна Олегівна** – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірант кафедри англійської філології
- Євтушенко Наталія Іванівна** – ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», старший викладач
- Загородня Людмила Зеонідівна** – Тернопільський національний економічний університет, кандидат філологічних наук, доцент
- Задко Тетяна Петрівна** – Академія Служби безпеки України, старший викладач
- Іванотчак Наталія Іллівна** – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, асистент кафедри англійської філології
- Іщенко Ніна Григорівна** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
- Кайсіна Дар'я Михайлівна** – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, викладач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови
- Кечеджі Оксана Вікторівна** – ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», старший викладач
- Ківенко Інна Олександрівна** – Одеський національний медичний університет, викладач англійської мови
- Кійко Світлана Василівна** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, доцент
- Климентова Олена Вадимівна** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології для неспеціальних факультетів
- Ковалюк Юрій Володимирович** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
- Коваль Ростислав Семенович** – Львівський державний університет фізичної культури, викладач
- Ковальчук Мар'яна Вікторівна** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», магістрант кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
- Коржак Зоряна Зіновіївна** – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу
- Коробська Наталія Володимирівна** – Приазовський державний технічний університет, студентка
- Короткова Людмила Віталіївна** – Херсонський державний університет, кандидат філологічних наук, доцент
- Кочукова Наталія Іванівна** – ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доцент кафедри української мови та літератури
- Кравченко Ольга Віталіївна** – Київський національний лінгвістичний університет, аспірант
- Куликова Вікторія Григорівна** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
- Купчишина Юлія Анатоліївна** – Хмельницький національний університет, кандидат філологічних наук, доцент
- Кутенко Вікторія Олегівна** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», магістрант
- Ляшок Ольга Романівна** – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, студент
- Мехтієва Кямала** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», магістрант
- Микешова Галина Павлівна** – Одеський національний політехнічний університет, старший викладач
- Петрова Олена Іванівна** – Одеський національний політехнічний університет, старший викладач
- Полюк Ірина Станіславівна** – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», доцент кафедри теорії та практики перекладу французької мови
- Потапенко Сергій Іванович** – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія “ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ”
МОВОЗНАВСТВО

Том 1
№ 5 2016

Макетування та верстка

Наталія Ковальчук

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 16.06.2016 р. Підписано до друку 17.06.2016 р.

Формат 64x90/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 22,09

Замов. № 28/16. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.